

Pakkomuutto globaaliongelman

**Pakkomuuton käsitteellistäminen ja
pakkomuuttajaryhmien suojelun
maantieteelliset diskurssit**

Eveliina Lyytinen

**Web Reports No. 22
Siirtolaisuusinstituutti
2007**

Eveliina Lyytinen

PAKKOMUUTTO GLOBAALIONGELMANA

**Pakkomuuton käsitteellistäminen ja pakkomuuttajaryhmien
suojelun maantieteelliset diskurssit**

Turku 2007

Haluan kiittää Suomen Kulttuurirahastoa saamastani apurahasta. Lisäksi haluan kiittää Siirtolaisuusinstituuttia ja erityisesti instituutin tutkimusjohtajaa Elli Heikkilää saamastani tuesta tutkimustani tehdessä.

Turussa lokakuussa 2006

Eveliina Lyytinen

TURUN YLIOPISTO

Maantieteen laitos/matemaattis-luonnontieteellinen tiedekunta

LYYTINEN, EVELIINA: Pakkomuutto globaaliongelmiana. Pakkomuuton käsitteellistäminen ja pakkomuuttajaryhmien suojelun maantieteelliset diskurssit.

Maantieteen tutkielma, 159 s.

Lokakuu 2006

Tutkimuksessa tarkastellaan pakkomuuttoon liittyvää käsitteellistämistä ja pakkomuuttajaryhmien suojelun maantieteellisiä diskursseja. Tutkimuksen alussa pureudutaan Suomessa vielä melko tuntemattomaan pakkomuuttotutkimukseen ja erityisesti maantieteelliseen pakkomuuttotutkimukseen. Lisäksi pohditaan mitä muuton pakkoluontoisuus tarkoittaa verrattuna vapaaehtoiseen muuttoon.

Tutkimus voidaan jakaa kolmeen osakokonaisuuteen, jotka rakentuvat eri tutkimusongelmien ympärille. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan pakkomuuttajien ryhmittelyä alan aiemmissa tutkimuksissa, järjestöissä sekä julkaisusarjoissa. Julkaisusarjojen osalta aineiston analyysimenetelmänä on sisällön erittely. Pakkomuuttajien ryhmittelyn tuloksista muodostetaan pakkomuuton laaja-alainen määritelmä. Huomattavaa on se, että pakkomuuttajat ryhmitellään monilla erilaisilla tavoilla.

Tutkimuksen toisessa osakokonaisuudessa tarkastellaan pakkomuuttajaryhmien kansainvälistä määrittelyä sekä pakkomuuton eri muotoja. Lisäksi siinä analysoidaan pakkomuuton spatiaalisuutta; sitä mitkä pakkomuuton muodot ovat kansainvälistä ja mitkä maan sisäistä muuttoa.

Kolmannessa osakokonaisuudessa tarkastellaan argumentaatioon perustuvan kriittisen diskurssianalyysin avulla pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” erilaisesta asemasta käytävää debattia. Analyysin teoreettis-käsitteellisenä viitekehyksenä toimii identiteettien, rajojen ja järjestelmien teoria. Diskurssianalyysin ensimmäisessä osassa selvitetään, millaisten diskurssien avulla järjestelmään ja ryhmäidentiteettiin liittyvää rajaamista tuotetaan ja ylläpidetään. Rajaamisen toiminnat ovat mukaan ottamisen ja poissulkemisen funktiot. Diskurssianalyysin toisessa osassa käsitellään sitä millä maantieteellisillä tasoilla pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelun ja avustuksen argumentoidaan toteutuvan. Maantieteellisten tasojen teoreettinen lähtökohta liittyy globaaliongelmallisuuden teorian globaaliin, alueelliseen ja valtiolliseen tasoon sekä pakolaisuuden geopolitiittisen mallin paikalliseen tasoon. Pakkomuuttoa tarkastellaan analyysissä siten laaja-alaisena globaaliongelmiana. Analyysi on teoriasidonnaista.

Asiasanat: pakkomuutto, käsitteellistäminen, globaaliongelmien, rajaaminen

Sisällys

Tiivistelmä

1. Johdanto	5
2. Aineistot ja menetelmät	7
3. Pakolais- ja pakkomuuttotutkimus	13
3.1. Suomessa tehty pakolaistutkimus	13
3.2. Pakolaistutkimuksesta laaja-alaiseen pakkomuuttotutkimukseen	14
3.3. Maantieteellinen pakolais- ja pakkomuuttotutkimus	18
3.4. Muuttoliikkeen vapaaehtoisuus ja pakko	20
4. Pakkomuuttajien ryhmittely	25
4.1. Pakkomuuttajien ryhmittely aiemmissä tutkimuksissa	25
4.2. Pakkomuuttajien ryhmittely alan järjestöjen dokumenteissa	37
4.3. Pakkomuuttajaryhmistä kirjoittaminen alan julkaisusarjoissa	39
4.3.1. <i>Pakolainen</i>	39
4.3.2. <i>Forced Migration Review</i>	41
4.3.3. <i>Journal of Refugee Studies</i>	44
4.3.4. <i>Pakkomuuttajaryhmistä kirjoittaminen</i>	47
5. Pakkomuuttajaryhmien määrittely	49
5.1. Pakkomuuton määrittely tässä tutkimuksessa	49
5.2. Kansainvälisten pakkomuuttajaryhmien määrittely	50
5.2.1. <i>Pakolaiset</i>	50
5.2.2. <i>Turvapaikanhakijat</i>	53
5.2.3. <i>Ihmissalakuljetetut</i>	54
5.2.4. <i>Pakotetusti palautetut muuttajat</i>	55
5.3. Maan sisäisten pakkomuuttajien määrittely	56
5.3.1. <i>Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs)</i>	56
5.3.2. <i>"Maan sisäiset pakolaiset"</i>	61
5.3.3. <i>Katastrofien takia pakkomuuttavat</i>	64
5.3.4. <i>Kehityksen takia pakkomuuttavat</i>	65
5.4. Moninainen pakkomuutto	67
5.4.1. <i>Ihmiskaupatut</i>	67
5.4.2. <i>"Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät"</i>	68
5.5. Pakkomuuttajien kategorisoinnin problematiikka	70
6. Maantieteellisten tasojen ja rajaamisen merkitys pakkomuuton globaaliongelmallisuudessa	72
6.1. Globaaliongelmät	72
6.1.1. <i>Globaaliongelmien määrittely ja globaalipoliittinen yhteistyö</i>	72
6.1.2. <i>Globaaliongelmien spatiaaliset tasot</i>	73
6.1.3. <i>Pakkomuutto globaaliongelmana</i>	74
6.1.4. <i>Muuttoliikkeen ja pakkomuuton geopoliittisuus</i>	75
6.2. Identiteetit, rajat ja järjestykset	77
6.2.1. <i>IRJ:n teoreettis-käsiteellinen viitekehys</i>	77
6.2.2. <i>Identiteetit, rajat ja järjestelmät maantieteessä</i>	80
6.2.3. <i>Identiteetit, rajat ja järjestelmät muuttoliikkeessä</i>	81
6.2.4. <i>Diskurssianalyysin soveltuvuus IRJ -käsitteiden tutkimuksessa</i>	82

7. Rajaamisen toiminta pakkomuuttajien suojelusta ja avustuksesta käytävässä debatissa	84
7.1. Rajaamisen toiminnan diskurssianalyttinen tutkimusote	84
7.2. Rajaamisen toimintoihin liittyvät diskurssit	87
7.2.1. Geopoliittisuusdiskurssit.....	87
7.2.3. Rajadiskurssit.....	90
7.2.4. Suvereenisuusdiskurssit	93
8. Maantieteelliset tasot pakkomuuttajien suojelussa ja avustuksessa	95
8.1. Maantieteellisten tasojen diskursiivinen analyysi	95
8.2. Maantieteelliset tasot ”maan sisäisten pakolaisten” suojelu- ja avustusjärjestelmässä	95
8.2.1. Kansallisen vastuun ensisijaisuusdiskurssi.....	95
8.2.2. Kansainvälisen toiminnan täydentävyysdiskurssi	98
8.2.3. Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi.....	100
8.2.4. Yksilötason diskurssi.....	102
8.3. Maantieteelliset tasot pakolaisten suojelu- ja avustusjärjestelmässä.....	103
8.3.1. Kansainvälisen ja valtiontason ristiriitadiskurssi	103
8.3.2. Teollisuusmaiden ja kehitysmaiden ristiriitadiskurssi.....	106
8.3.3. Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi.....	107
9. Johtopäätökset	110
Lähteet.....	119

1. Johdanto

- *”If geography has a role to play in understanding forced migration around the world, that role will not be an easy one.” (Wood 1994: 629)*
- *”Imagine that you and your family are forced at gunpoint to flee your home... You wouldn’t care where you ended up, as long as it was safe. But there is a catch. If in your flight you crossed an international border into a neighboring state, you’re considered a refugee, eligible for assistance... But if you did not get across an international border, if you had to flee but remained in your own country, you would not have the same structure of international support... In short, your safety and the well-being of your family could turn on the geographical accident of whether you had crossed a border.” (Holbrooke 2000: 2)*

Pakkomuutto (*forced migration*) on ilmiönä moninainen ja käsitteenä yhä melko tuntematon. Varsinkaan suomenkielessä pakkomuuttoa ei ole vielä juuri käsitteellistetty, ja pakkomuuttotutkimus on meillä melko tuntematon tutkimusala. Pakkomuuttajien ryhmittely ja määrittely on myös moninaista. Lisäksi muuton vapaaehtoisuuden ja pakon määrittely on haastavaa. Eri pakkomuuttajaryhmillä on myös erilainen asema kansainvälisessä suojelu- ja avustusjärjestelmässä. Usein pakkomuuttajaryhmien erilaisesta asemasta ja avustamisesta kiistellään.

Tässä tutkimuksessani pureudun pakkomuuttotutkimusta koskeviin haasteisiin: kyseenalaistan pakkomuuttoon liittyviä käsitteitä, analysoin pakkomuuttotutkimuksen kehitystä ja pohdin maantieteellisen pakkomuuttotutkimuksen erilaisia suuntauksia ja vahvuuksia. Lisäksi analysoin pakkomuuttajien ryhmittelyä ja määrittelyä sekä tarkastelen kahden pakkomuuttajaryhmän erilaisesta asemasta käytävää keskustelua. Etenen näin tutkimuksessani laajasta koko tutkimusalaa esittelevästä osasta eri pakkomuuttajaryhmien määrittelyn kautta analysoimaan kahta tapausryhmää. Tutkimusongelmani ovat:

1. Miten pakkomuuttajat ryhmitellään aiemmissa tutkimuksissa, alan järjestöissä ja mistä pakkomuuttajaryhmistä alan julkaisusarjoissa kirjoitetaan?
2. Miten pakkomuuttajaryhmät on kansainvälisesti määritelty ja minkälaisen maantieteellisen asetelman pakkomuuttajaryhmät muodostavat?
3. Millaisista diskursseista ja rajaamisen toiminnoista pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelu- ja avustustoimintaan liittyvä debatti koostuu sekä millaisia diskursseja eri maantieteellisten tasojen toimintaan liittyy?

Ensimmäiseen tutkimusongelmaan liittyen käsittelen pakkomuuttajien ryhmittelyä aiempien tutkimusten, alan muutamien järjestöjen ja julkaisusarjojen osalta. Aiempien tutkimusten analysoiminen perustuu kirjallisuuskatsaukseen ja julkaisusarjojen kohdalla analysointimenetelmäni on sisällön erittely. Analyysin pohjalta luon tässä tutkimuksessa käytettävän pakkomuuttajien ryhmittelyn. Koska pakkomuuttoa ei ole alan julkaisuissa määritelty yhteneväisellä tavalla, on tutkimuksessani käytettävän määritelmän luominen tarpeellista.

Toisen tutkimusongelman kohdalla tutkin pakkomuuttajaryhmien käsitteellistämistä ja määrittelyä. Alan asiakirjoihin ja kirjallisuuteen perustuen tarkastelen sitä, miten pakkomuuttajaryhmät kansainvälisesti määritellään. Lisäksi kuvailen eri pakkomuuttajaryhmien tunnuspiirteitä ja pakkomuuton eri muotoihin liittyviä tärkeimpiä tekijöitä. Analysoin myös sitä millaisen maantieteellisen asetelman eri pakkomuuttajaryhmät muodostavat. Maantieteellisellä asetelmalla tarkoitan eri pakkomuuttajaryhmien määrittelemistä osaksi kansainvälistä tai maan sisäistä muuttoliikettä. Tämän aspektin selvittäminen on mielenkiintoista varsinkin tutkimukseni kolmannen tutkimusongelman kannalta, sillä siinä tarkastelen pakkomuuttoa globaaliongelmana ja analysoin maantieteellisten tasojen merkitystä pakkomuutossa. Ensimmäisen ja toisen tutkimusongelmien kohdalla tarkoitukseni on hahmottaa alan tutkimuskenttää ja selkeyttää pakkomuuton käsitteellistämistä ja suomenkielisten termien käyttöä.

Kolmanteen tutkimusongelmaan liittyen analysoin kahden pakkomuuttajaryhmän, pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten”, erilaisesta asemasta käytävää debattia sekä eri maantieteellisten tasojen merkitystä pakkomuuttajien suojelussa ja avustamisessa. Menetelmänä on argumentaatioon perustuva kriittinen diskurssianalyysi ja aineistona Forced Migration Review -sarjan artikkelia. Tutkin millaisista diskursseista ja niihin liittyvistä rajaamisen toiminnoista pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelu- ja avustustoimintaa koskeva debatti koostuu. Tämä analyysiosa on sidoksissa identiteettien, rajojen ja järjestelmien teoreettis-käsitteelliseen viitekehykseen. Analysoin, miten debatissa tuotetaan erilaisten diskursseiden avulla rajaamisen toimintaa: miten pakkomuuttajaryhmille luodut identiteetit pyritään pitämään erillisinä tai yhdistämään sekä miten ryhmien suojelu- ja avustusjärjestelmää argumentoidaan erillään pidettäväksi tai yhdistettäväksi. Lisäksi analysoin millaisia diskursseja eri maantieteellisten tasojen toimintaan liittyy pakkomuuttajaryhmien suojelussa ja avustuksessa. Maantieteellisten tasojen analyysin väljänä teoriakehikkona toimii globaaliongelmallisuuden liittyvien globaalisuuden, alueellisuuden ja valtiollisuuden käsitteet sekä pakolaisuuden geopolitiikan teorian paikallisuuden käsite.

Tutkimukseni suuntautuu poliittisimaantieteelliseen muuttoliiketutkimukseen. Tavoitteenani on pakkomuuttotutkimuksen ja -keskustelun edistäminen Suomessa. Tarkoitukseni on osaltani myös herättää keskustelua siitä, onko nykyinen kansainvälinen järjestelmä riittävä vastaamaan pakkomuuton globaaliongelmaan ja kaikkien pakkomuuttajien avustamiseen. Tavoitteenani on myös kehittää pakkomuuttotutkimuksen suomenkielistä käsitteistöä sekä problematisoida pakkomuuttoon liittyviä käsitteitä.

2. Aineistot ja menetelmät

Ensimmäisen tutkimusongelman osalta aineistoni käsittää aiempia pakkomuuttotutkimuksia, alan järjestöjen dokumentteja sekä pakkomuuttoa käsitteleviä julkaisusarjoja. Pakkomuuttajien ryhmittelyä analysoin aluksi aiemman tutkimuskirjallisuuden sekä muutamien alan järjestöjen esittämien määrittelyjen osalta. Kirjallisuuskatsauksen avulla selvitän, miten pakkomuuttajat on ryhmitelty eräissä aiemmissa tutkimuksissa. Koska pakkomuuttotutkimuksissa ei useinkaan määritellä mitkä kaikki ryhmät muodostavat pakkomuuton käsitteen, olen analyysiini pyrkinyt valikoimaan julkaisuja, joissa tätä määrittelyä esiintyy. Eri järjestöjen ja pakkomuuttoon liittyvien tahojen määritelmien mukaan ottaminen täydentää analyysini tutkimusnäkökulmaa sekä käytännön poliittista puolta.

Kirjallisuuskatsauksen lisäksi analysoin pakkomuuttajien ryhmittelyä selvittämällä, mistä pakkomuuttajaryhmistä alan julkaisusarjoissa kirjoitetaan. Analysoin siis mistä pakkomuuttajaryhmistä kirjoitetaan eniten ja mitkä ryhmät jäävät marginaaliseen asemaan alan julkaisuisissa. Tutkimustuloksia vertaan kirjallisuuskatsauksen tuloksiin siitä miten aiemmissa tutkimuksissa pakkomuuttajat on ryhmitetty. Tarkastelen onko alan tutkimuksissa käytettyjen ryhmittelyjen ja julkaisusarjoissa esiintyvän kirjoittelun välillä yhteyttä. Hypoteesini on se, että valtaosassa tutkimuskirjallisuutta pakolaiset määrittellään osaksi pakkomuuttoa ja että julkaisusarjoissa kirjoitetaan eniten pakolaisista. Yhdessä kirjallisuuskatsauksen ja julkaisusarjojen sisällön erittelyn avulla voin hahmottaa ne ryhmät, joiden ymmärretään kuuluvan pakkomuuttoon.

Tutkimuksen ensimmäisen tutkimusongelman kohdalla aineisto käsittää aiemman tutkimuskirjallisuuden ja järjestöjen dokumenttien lisäksi sisällön erittelyyn kuuluvan aineiston, joka koostuu *Forced Migration Review (FMR)*, *Journal of Refugee Studies (JRS)* ja *Pakolainen* -sarjojen vuoden 2005 artikkeleista. Koko vuoden 2005 kattava aineisto mahdollistaa pakkomuuttajista nykyään käytävän kirjoittamisen analysoimisen kolmen erilaisen julkaisusarjan osalta. Lisäksi koko vuoden julkaisujen mukaan ottaminen tekee aineistosta kattavan: 243 artikkelia, joissa saman kirjoittajan peräkkäiset lyhyet artikkelit on laskettu yhdeksi artikkeliksi. Kyseiset julkaisusarjat kuuluvat alan tärkeimpiin julkaisukanaviin; *Pakolainen* Suomessa ja *FMR*- ja *JRS* -sarjat kansainvälisesti. Kolmen erilaisen julkaisusarjan sisällyttäminen aineistoon mahdollistaa myös aineistojen keskinäisen vertailun. *JRS* -julkaisusarja poikkeaa vahvan tutkimuksellisen otteen takia kahdesta muusta julkaisusarjasta, joiden artikkelit ovat luonteeltaan enemmänkin lyhyitä käytännönläheisiä tapauskertomuksia. *Pakolainen*- ja *FMR* -lehtien tuloksia voidaan siten verrata luonteeltaan erilaiseen *JRS* -julkaisusarjan tuloksiin. Näin minun on mahdollista vertailla, poikkeako pakkomuuttajaryhmistä kirjoittaminen niin sanottujen käytännönläheisten julkaisujen ja tieteellisen julkaisun välillä. Samalla voin selvittää, onko pakkomuuttajat ryhmitelty samalla tavalla eri julkaisutyypeissä, vai näkyykö käytännön ja tieteen ero myös pakkomuuttajien ryhmittelyssä. Useat tutkijat ovat todenneet, että tieteen piirissä käytetty pakkomuuttajien ryhmittely on omaksuttu suoraan käytännönpolitiikan parista, joten oletuksena voidaan pitää, että julkaisusarjoissa käytetty pakkomuuttajien ryhmittely ei juuri poikkea toisista. Aineistojen erilaisuus mahdollistaa lisäksi sen, että suomalaisen julkaisusarjan pakkomuuttajista kirjoittelua voidaan verrata kansainvälisiin julkaisuihin.

Julkaisusarjojen analyysi perustuu sisällön erittelyyn. Sisällön erittelyllä (*content analysis*) tarkoitetaan dokumenttien analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä. Sisällön analyysissa, johon sisällön erittely usein sekoitetaan tai samaistetaan, analysoidaan taas dokumenttien sisällön sanallista kuvaamista. Näin ollen aineiston kvantifiointi kuuluu sisällön erittelyyn. (Tuomi ja Sarajärvi 2004: 107–108.) Yksinkertaisemmillaan sisällön erittelyssä lasketaan kuinka monta kertaa jostakin asiasta on kirjoitettu tai jokin termi on mainittu tekstissä. Sisällön erittely sopii tutkimuksiin, joissa halutaan selvittää, mistä asioista tietyssä yhteydessä puhutaan ja mistä ei. (Eskola ja Suoranta 1998: 185–188.) Sisällön erittely on nykyisin jäänyt muiden tekstintulkinnan metodien suosion varjoon. Tämä johtuu pääosin siitä, että menetelmän taustalla vaikuttavat teoreettis-metodologiset suuntaviivat (positivismi ja empirismi) ovat joutuneet siirtymään uusien paradigmojen tieltä. Sisällön erittelyä käytetään kuitenkin yhä esimerkiksi rinnakkain semioottisten ja diskursiivisten laadullisten tutkimustapojen kanssa. Määrällistä sisällön erittelyä voidaan käyttää myös jonkin havainnon tai teoreettisesti perustellun väitteen ”tieteelliseen todistamiseen”. (Väliaverron 1998: 15–17.)

Selvitän tutkimuksessani sisällön erittelyn avulla, mistä pakkomuuttajaryhmistä kirjoitetaan. Tuloksista saan myös lisätietoa siitä, miten pakkomuuttajat on ryhmitelty. Julkaisusarjojen sisällön erittely tuo siten merkittävän lisän pakkomuuttajien ryhmittelyn selvittämiseen. Pelkän kirjallisuuskatsauksen tekeminen olisi ollut riittämätöntä syvällisen analyysin tekemiseksi. Sisällön erittely sopii hyvin pakkomuuttajien ryhmittelyn ja pakkomuuttajista kirjoittamisen selvittämiseen, sillä analyysini perustana on selvittää mistä pakkomuuttajaryhmistä kirjoitetaan ja mistä ei. Kirjoittelun perusteella voin myös määritellä, mitkä pakkomuuttajaryhmät ovat dominoivia ryhmiä, joilla on vakaa asema pakkomuuttotutkimuksessa ja alan julkaisuissa. Ryhmät, joista kirjoitetaan vähemmän, jäävät pakkomuuttajulkaisuissa marginaaliseen asemaan.

Sisällön erittelyn tekemiseen liittyy muutamia problemaattisia seikkoja. Ensinnäkin sen määrittelemisen, mitkä termit otetaan mukaan analyysiin ja mitkä jätetään sen ulkopuolelle, on vaikeaa. Analysoidessani pakkomuuttajaryhmistä kirjoittelua lasken mitkä ryhmät mainitaan kussakin artikkelissa. Otan siis huomioon vain sen mitkä ryhmät tietyssä artikkelissa mainitaan enkä laske sitä kuinka monta kertaa esimerkiksi sana pakolainen tai turvapaikanhakija tietyssä artikkelissa esiintyy. Analyysissäni en ota huomioon tiettyihin pakkomuuttajaryhmiin viittaavia sanoja. Esimerkiksi sanan pakolaispolitiikka en katso viittaavan suoraan pakolainen-ryhmään. Omiksi ryhmikseen en laske termejä, kuten naispakolainen tai palestiinalaispakolainen, vaan tällaiset käsitteet jätän kokonaan analyysistä pois. Niitä en siis lisää pakolaisten ryhmään.

Toiseksi laajan aineiston vuoksi pakkomuuttajaryhmien alaluokkien analyysini jäi melko suppeaksi. Usein artikkeleissa ei ole määritelty eri ryhmien välisiä suhteita, joten jako pää- ja alaryhmiin perustuu suorittamaani jakoon. Käytettyjen termien luokittelu on kuitenkin välttämätöntä aineiston laajuuden ja jatkoanalyysin tekemiseksi. Kolmanneksi analyysiä tehdessäni minun on päätettävä se millä kielellä englanninkielisten julkaisusarjojen tulokset esitän. Tässä päädyn termien esittämiseen alkuperäisellä kielellä tulostaulukoissa, mutta tekstissä käytän termien suomennoksia. Sisällön erittelyn yleisempi mahdollinen ongelma liittyy siihen, että aineistosta ei saada menetelmän avulla syvällistä tietoa: menetelmällä voidaan vain tutkia, mistä ryhmistä kirjoitetaan eniten ja mistä vähiten. Se, mitä ryhmistä kirjoitetaan jää tässä yh-

teydessä selvittämättä. Tämä ei kuitenkaan muodosta ongelmaa tutkimuksessani, sillä jo tutkimusongelmaa määrittäessäni halusin selvittää pelkästään sitä mistä pakkomuuttajaryhmistä kirjoitetaan pakkomuuttajien ryhmittelyn analysoimiseksi. Tähän sisällön erittely riittää antamaan kattavan vastauksen.

Ensimmäiseen tutkimusongelmaan liittyvän analyysin perusteella luon pakkomuuttajien laaja-alaisen ryhmittelyn, jonka maantieteellistä asetelmaa tarkastelen pakkomuuttajaryhmien määrittelyä koskevassa osassa eli toista tutkimusongelmaa analysoidessani. Analysoin siinä, mitkä ryhmät ovat osa kansainvälistä ja mitkä osa maan sisäistä muuttoliikettä. Lisäksi tarkastelen ”moninaiseen pakkomuuttoon” kuuluvia ryhmiä. Tämän tutkimuskokonaisuuden aineisto koostuu aiemmista alan julkaisuista sekä erilaisista asiakirjoista, joissa pakkomuuttajaryhmiä määritellään.

Tutkimukseni kolmanteen tutkimusongelmaan liittyvä aineisto muodostuu kansainvälisen *Forced Migration Review* -julkaisusarjan (FMR) artikkeleista, joissa käydään keskustelua pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” erilaisesta asemasta. FMR -sarja on kansainvälisesti johtava alan keskustelufoorumi, jonka tarkoituksena on mahdollistaa säännöllinen kokemusten ja tiedon vaihto tutkijoiden, pakkomuuttajien ja heidän kanssaan työskentelevien ihmisten välillä. FMR -sarjaa julkaisee Oxfordissa sijaitseva pakolaistutkimuskeskus (*Refugee Studies Centre*) yhteistyössä Norjan pakolaisneuvoston (*Norwegian Refugee Council*) kanssa. Brun (2005) on todennut, että pakkomuuttajien asemaa ja avustusta koskevaa keskustelua on käyty kyseisen julkaisusarjan sivuilla. Hänen mukaansa keskustelu alkoi vuonna 1998. Tutkimusaineistoni koostuu FMR -lehdissä ilmestyneistä artikkeleista, joissa kyseistä keskustelua käydään. Sarjassa esiintynyt debatti alkoi vuonna 1998 (FMR 1998: 3), jolloin asiasta julkaistiin ensimmäinen koko keskustelun avannut artikkeli. Tätä seurasi seuraavassa lehdessä (FMR 1999: 4) ilmentynyt keskustelupuheenvuorojen sarja, johon kuuluu neljän eri kirjoittajan artikkelit sekä koko keskustelun aloittaneen kirjoittajan vastine. Debattiin kuuluu siten kuusi artikkelia viideltä eri kirjoittajalta. Pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” erilaisesta asemasta käyty debatti ei ole jatkunut enää niin selkeästi kyseisten artikkelien jälkeen FMR -sarjan sivuilla. Myöhemmin on kyllä julkaistu aihetta sivuavia artikkeleja, varsinkin aiheeseen liittyvissä teemanumeroissa, mutta samankaltaista väittelyä ja selkeää argumentaatiota ei ole syntynyt. Debattiartikkelit ovat tutkimuksessani aineisto sen analysoimiselle, millaisista diskursiivisista rajaamisen toiminnoista pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojele- ja avustustoimintaan liittyvä debatti koostuu.

Koska debattiin ei liity juurikaan keskustelua siitä, millä maantieteellisillä tasoilla ja miten pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” avustuksen argumentoidaan tapahtuvan, ei tähän tutkimusongelmaan sovellu debattia koskeva aineisto. Maantieteellisten tasojen analyysini perustuukin FMR -sarjan kahdessa teemanumerossa esiintyneisiin artikkeleihin. Pakolaisten suojelesta ja avustuksesta kirjoitettiin varsinkin vuonna 2001 ilmestyneessä teemanumerossa (FMR 2001: 10, *UNHCR and the Convention at 50*). Teemanumerosta tutkimusaineistoon valitsen mukaan seitsemän ongelmanasettelun kannalta relevanttia artikkelia, joista kuudessa pureudun pakolaisten ja yhdessä ”maan sisäisten pakolaisten” suojeleluun ja avustamiseen. ”Maan sisäisten pakolaisten” osalta aineistoni koostuu lisäksi vuonna 2005 ilmestyneestä teemanumerosta valituista seitsemästä artikkelista (FMR 2005: 24, *IDP Supplement: Protecting and assisting the internally displaced: the way forward*).

Kolmannen tutkimusongelman osalta aineiston analysointimenetelmä on argumentaatioon perustuva kriittinen diskurssianalyysi, joka on osa tekstintutkimusta. Diskurssianalyysissa suositetaan usein valmiita aineistoja, sillä näin voidaan sivuuttaa aineiston keruuseen liittyvä tutkijan vaikutus (Eskola ja Suoranta 2005: 197). Menetelmä sopii hyvin tutkimukseeni niin aineiston, teoreettisten lähtökohtien kuin tutkimusongelmienkin suhteen. Tekstintutkimuksen yleistymisen liittyy 1970-luvulta yhteiskuntatieteissä alkaneeseen lingvistiseen, tulkinnalliseen ja kulttuuriseen paradigmaattiseen muutokseen. Aiemmin ajateltiin, että sosiaalisilla ja kulttuurisilla ilmiöillä olisi tietty objektiivinen olemus, mutta nykyisin niiden ymmärretään hahmottuvan merkityksellistämisen tuloksena. Tämä ilmiöiden merkityksellistäminen tapahtuu juuri kielenkäytön kautta. Tekstianalyyseissä korostetaan kielenkäytön epäneutraalisuutta ja asioiden suhteellisuutta. (Koistinen 1998: 41.)

Diskurssianalyysi voidaan Jokisen, Juhilan & Suonisen (1993: 9–10) mukaan määritellä ”sel-laiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Myös Eskola ja Suoranta (2005: 201) ovat todenneet, että ”tekstit pitävät sisäl-lään ja ilmentävät monenlaisia yhteiskunnallisia intressiristiriitoja ja valtasuhteita”. Diskurssi-analyysia voidaan pitää tarkan metodin sijaan väljänä teoreettis-metodologisena viitekehys-enä, jonka avulla voi tehdä monenlaista kielen analysoimiseen perustuvaa tutkimusta (Eskola & Suoranta 2005: 194; Valtonen 1998: 96). Näin ollen tutkijan omien rajausten, määritelmien ja menetelmällisten ratkaisujen merkitys korostuu diskurssianalyysissä verrattaessa muihin selkeämmin rajattuihin metodisiin tekstintutkimisen lähtökohtiin. (Valtoinen 1998: 96–97). Tässä tutkimuksessa olen tukeutunut juuri argumentointiin perustuvaan kriittiseen diskurssi-analyysiin aineiston erityispiirteiden, tutkimusongelman ja teoreettisten lähtökohtien takia.

Diskurssianalyysin voidaan ajatella jakautuvan lingvistiseen ja yhteiskuntatieteelliseen haa-raan. Lingvistisessä diskurssianalyysissä tarkastellaan tyypillisesti mikrotason yksittäisiin ta-pahtumiin liittyviä tekstejä. Yhteiskuntatieteellisessä analyysissa, johon tämä tutkimus kuu-luu, teksti ja siinä olevat diskurssit taas liitetään laajempaan sosiaalisia ja kulttuurisia käytän-töjä koskevaan kontekstiin. Yhteiskuntatieteellisessä diskurssianalyysissa keskitytään kielen *käytön* tutkimiseen, joka koetaan luovana ja konstruktiivisena toimintana. Kielenkäyttö on eri-laisten todellisuusversioiden rakentamista, ja ilmiöiden merkitys syntyy sosiaalisessa toimin-nassa kieltä käytettäessä. (Valtonen 1998: 94–95, 97.) Yhteiskunnallisessa diskurssianalyysis-sä sovelletaan siten sosiaalisen konstruktionismin ajatusmallia, jossa kielenkäyttö nähdään osana todellisuutta. Käyttäessämme kieltä me siis konstruoimme eli merkityksellistämme kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme. Konstruktiivisuuden idea liittyy kiinteästi kielen jä-sentämiseen sosiaalisesti jaettuina *merkityssysteemeinä* eli *diskursseina*. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993: 9, 18–19, 23–24.) Diskurssin käsite viittaa Valtosen (1998: 97) mukaan suh-teellisen kiinteään merkityssuhteiden systeemiin, jonka puitteissa tietynlaista todellisuutta on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi. Sosiaalinen todellisuus nähdään siis ”merkityssysteemien kirjona ja erilaisten diskurssien pelikenttänä.” Koska tutkijan itsensä kirjoittama kieli on myös konstruktiivista, tulee diskurssianalyysissa pohtia missä määrin tutkija tulee huomaamattaan uusintaneeksi olemassa olevaa käsitteistöä ja vanhoja kategorioita. Tutkijan tuleekin reflek-toida sitä miten hän itse käyttää vakiintunutta kieltä. Myös uusien käsitteellisten merkityksien mahdollisten seurausten pohtiminen on suotavaa diskurssianalyttisessä tutkimuksessa. (Joki-nen, Juhila & Suoninen 1993: 23–24.) Jokisen (2002: 41) mukaan tutkijan ja tutkimuskohteen

välinen suhde on konstruktiiivinen, sillä tutkija kuvaa tutkimustulostensa kautta sosiaalista todellisuutta ja samalla myös luo sitä.

Yhteiskuntatieteellinen diskurssianalyysi jakautuu Valtosen (1998: 97) mukaan edelleen kahteen erilaiseen kenttään: sosiaalipsykologiseen tulkitsevaan suuntaukseen ja niin sanottuun kriittiseen diskurssianalyysiin. Kriittisen diskurssianalyysin oletuksena on joidenkin alistussuhteiden olemassaolo ja siinä tarkastellaan kielellisiä käytäntöjä, joilla näitä suhteita ylläpidetään ja oikeutetaan. Jokinen, Juhlia ja Suoninen (2002: 86–87) ovat todenneet, että kriittisessä diskurssianalyysissä ymmärretään, että tekstissä käytetyt käsitteet ovat varsin ladattuja ja että analyysissä usein puhutaan ideologiasta, valtasuhteista ja hegemonisista diskursseista. Tavallisesti tutkimus liittyy johonkin yhteiskunnalliseen epäkohtaan tai ongelmaan. Kriittisessä eli valtaorientoituneessa diskurssianalyysissä pyritään siis kuvaamaan yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen rakentumisen muotoja. Tutkimuksen lähtökohtana on tarkastella tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman monelta kantilta ja problematisoida itsestään selvinä pidettyjä seikkoja. (Valtonen 1998: 102, 106.)

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tekstejä analysoitaessa voidaan olla kiinnostuneita erityisesti siitä, miten ne ovat argumentatiivisesti rakentuneet. Siinä voidaan esimerkiksi tarkastella, miten erilaisia selontekoja tuotetaan, kuinka asioiden kategorisointeja pyritään oikeuttamaan tai miten ne saadaan näyttämään kyseenalaistamattomilta tosiasioilta. Tällainen diskurssianalyysi liittyy läheisesti retoriikan tutkimusperinteeseen. (Jokinen 2002: 47.) Käyttämäni diskurssianalyysi on vahvasti argumentaatioon perustuvaa.

Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993: 24–29) mukaan diskurssianalyysissä puhutaan usein kielen todellisuutta rakentavien merkityssysteemien kirjosta. Tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalinen todellisuus hahmottuu moninaisena useiden kilpailevien systeemien kenttänä, jotka merkityksellistävät ilmiötä eri tavoin. Erilaisia merkityssysteemejä on heidän mukaansa kutsuttu toisinaan diskursseiksi ja toisinaan tulkintarepertuaareiksi. Jokinen, Juhila ja Suoninen määrittelevät nämä käsitteet samalla tavalla ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta.” Diskurssin käsite sopii heidän mukaansa paremmin tutkimuksiin, joissa painopiste on historiallisuudessa, valtasuhteissa tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä. Diskurssit ovat tutkijan tulkintatyön tuloksia, ja niiden analysoimisessa on kyse perustellusta tutkijan omasta tulkinnasta. Interdiskursiivisuuden tai -tekstuaalisuuden käsite tarkoittaa sitä, että diskurssit eivät rakenna sosiaalista todellisuutta itseriittoisesti vaan määrittyvät myös suhteessa toisiinsa. Diskurssit voivat siten olla rinnakkaisia mutta myös keskenään kilpailevia merkityssysteemejä, ja joistakin diskursseista saattaa muodostua ”vallitsevia totuuksia” vaihtoehtoisten ”totuuksien” marginalisoituessa. Diskurssianalyysissä kiinnostus on siinä, miten toimijat tekevät ymmärrettäväksi asioita kielenkäytöllään. Analyysin keskiössä ovat ne tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiötä ja nimeävät niille syitä. (Suoninen 2002: 18.)

Kielen käyttö ei ole vain asioiden kuvaamista vaan myös tekemistä: kielen käytön seurauksia tuottava luonne eli funktionaalisuus on erityisen olennainen varsinkin kriittisessä diskurssianalyysissä. Kielen käytössä voidaan erottaa tilannekohtainen funktio ja ideologiset seuraukset. Kiinnitän tutkimuksessani erityisesti huomiota tekstin ideologisiin seurauksiin. Ne liittyvät diskurssien ja vallan yhteen kietoutumiseen ja esimerkiksi alistussuhteiden legitimoimiseen. Ideologisten seurausten näkyväksi tekeminen lisää analyysin yhteiskunnallista relevans-

sia, ja lisäksi se mahdollistaa vaihtoehtoisten sosiaalisten todellisuuksien jäsenyyksien tarkastelemisen. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993: 41–45). Ideologiset seuraukset liittyvät tutkimuksessani etenkin rajaamisen kahden eri toiminnon analysoimiseen: mukaan ottamiseen ja pois sulkemiseen.

Kolmanteen tutkimusongelmaan liittyvä analyysini ei ole täysin aineistolähtöistä, vaan tukeudun siinä tiettyihin teoreettis-käsitteellisiin lähtökohtiin: diskurssianalyysin ensimmäisessä osassa identiteettien, rajojen ja järjestysten teoreettis-käsitteelliseen viitekehykseen ja toisessa osassa globaaliongelmallisuuden ja pakolaisuuden geopolittiseen malliin liittyvien maantieteellisten tasojen analyysiin.

Tuomen ja Sarajärven (2004: 95–102) mukaan perinteinen tutkimuksessa käytettävän päättelyn logiikan jakaminen induktiiviseen ja deduktiiviseen ei ole riittävä. Heidän mukaansa Eskolan (2001) esittämä kolmijako aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin on toimiva. Kolmanteen tutkimusongelmaani vastatessani tukeudunkin teoriasidonnaiseen analyysimuotoon. Analyysissäni on joitakin teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysissäni en pohjaudu suoraan teoriaan, vaan teoria toimii apunani analyysin tekemisessä. Vahvasti teoriaan liittyvän diskurssianalyysin tekeminen olisi menetelmällisesti ongelmallista, sillä diskurssianalyysiä pidetään hyvin aineistolähtöisenä menetelmänä. Analyysissäni en siis pyri testaamaan teorian pätevyyttä, mutta löysä teoriakehikko ohjaa analyysin tekemistäni. Tuomen ja Sarajärven (2004: 97, 99) mukaan teoriasidonnaisessa analyysimuodossa on useimmiten kysymys induktion ja deduktion oheisesta kolmannesta päättelyn muodosta abduktiosta. Abduktiivisessa päättelyn logiikassa teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus. Tällöin päättelyprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit teoretisoinnit. Abduktiivisessa päättelylogiikassa tutkija pyrkii yhdistelemään aineiston ja teorian näkökulmia luovasti, ja tämän analyysin tuloksena saattaa syntyä jotakin aivan uutta. Abduktiivinen päättely soveltuu hyvin muun muassa postmoderniin ja jälkistrukturalistiseen tutkimukseen.

Identiteetin, rajan ja järjestyksen käsitteet sekä maantieteellisiin tasot ohjaavat analyysiani. Identiteettien, rajojen ja järjestysten sekä maantieteellisten tasojen käsitteiden sisältö muodostuu tutkimuksessani siten empirian kautta aineistolähtöisesti, mutta tutkimuksen lopputulos eli diskurssit ja niiden analyysi määrittyvät teorian kautta. Teoreettisten kytkentöjen lisäksi diskurssianalyysisessä tutkimuksessa on tärkeää muistaa, että jokainen tekstianalyysi tarjoaa aineistosta yhden tietynlaisen näkökulman. Tämä näkökulma on valitun metodin ja tutkijan omien lähtökohtaoletusten rajaama. Teoriakehikko auttaa aineiston tietyn näkökulman mukaisessa järjestämisessä ja tekee analyysista luotettavamman kuin mihin hyvin aineistolähtöisellä tekstianalyysillä päästäisiin. (Kantola 1998: 145.)

3. Pakolais- ja pakkomuuttotutkimus

3.1. Suomessa tehty pakolaistutkimus

Suomessa muuttoliiketutkimus on koettu melko yhtenäisenä tutkimusalana ja esimerkiksi Koivukangas (1993: 1) on todennut, että siirtolaisuus- ja pakolaistutkimuksen välinen keinotekoinen raja tulisi kokonaan poistaa. Suomessa tehtävä muuttoliiketutkimus on kehittynyt sekä määrällisesti että tutkimuskohteiltaan samantapaisesti kuin Suomen muuttoliike: maastamuutosta ja maastamuutosta on siirrytty yhä enemmän tarkastelemaan maahanmuuttoa, johon pakolaisuus kuuluu (Domander 1993b; Etnisten suhteiden neuvottelukunta 1999). 1990-luvun alussa keskeiseen asemaan nousi pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden tutkiminen. Myös ensimmäisten kiintiöpakolaisten maahantulon myötä heitä alettiin tutkia. Vuoteen 1993 mennessä oli tutkittu muun muassa pakolaisten vastaanottoa ja sopeutumista, pakolaiskirjoittelua, suomalaisten suhtautumista pakolaisiin sekä pakolaisten asumista ja koulutusta. Aiheita tutkittiin pääosin Suomen osalta. Kehitysmaakeskeisten siirtolaisuus- ja pakolaistutkimusten määrä oli vähäistä. Eri maiden välinen vertaileva pakolaistutkimus on ollut suppeampaa kuin Suomeen sijoittuvat tapaustutkimukset. (Domander 1993b: 26–28.)

1990-luvun kuluessa Suomeen kohdistuneen maahanmuuton kasvun myötä alan tutkimus suuntautui uudelleen. 1990-luvulta lähtien on tutkittu yhä enemmän Suomeen muuttavia ulkomaalaisia ja etnisiä kysymyksiä. 1990-luvulla Suomessa tehty pakolaisuutta ja turvapaikanhakua käsittelevä tutkimus suuntautui pitkälti pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon sekä kotiutumiseen ja integraatioon. Tutkimusta suunnattiin myös tiettyihin pakolaisryhmiin pääosin etnisyyden mutta myös sukupuolen tai iän perusteella. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 1999: 35–37). Vuosina 1999–2004 tehdyistä tai tekeillä olleista muuttoliike- ja etnisyydetutkimuksista kuusi prosenttia koski pakolaisuutta ja turvapaikanhakua. Maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia koskevaa tutkimusta tehtiin suhteellisesti eniten (27 %). Myös etnisyyttä, monikulttuurisuutta ja kieltä (21 %) sekä maastamuuttajia ja siirtolaisia (19,9 %) tutkittiin huomattavasti. Vuosina 1999–2004 tehdyistä muuttoliike- ja etnisyydetutkimuksista pakolaistutkimusten osuus on siis ollut verrattain vähäistä. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2004: 5–16.)

1990- ja 2000-luvuilla muuttoliike- ja etnisyydetutkimuksia on tehty maassamme monilla eri tahoilla: yliopistoissa, tutkimuslaitoksissa ja eri viranomaistahoilla. Tutkimusta tehtiin myös useilla eri tieteenaloilla. Sosiologinen (19,1 %) ja historiallinen (11,7 %) muuttoliike- ja etnisyydetutkimus oli runsainta. Tutkimus kuitenkin usein on tieteidenvälistä, ja siksi tutkimuksen tieteenala voikin olla toisinaan hankala määrittää. Aluksi tutkimus perustui pääosin yksittäisten tutkijoiden mielenkiintoon, mutta vähitellen se tuli osaksi tiedeyhteisöjen ja viranomaisten koordinoitua ja tutkimusohjelmaa. 1990-luvun loppupuolella tutkimus laajeni käsittämään uusia aiheita, ja alan julkaisujen määrä kasvoi huomattavasti. Vaikka etnisyyden- ja pakolaistutkimus ja -opetus ovat jo melko vakiintuneita, ei niistä ole Suomessa muodostunut itsenäistä oppiainetta, vaan opetusta annetaan ja tutkimusta tehdään monen eri tieteenalan piirissä. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2004: 5–18.)

Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana tehdyn muuttoliike- ja etnisyystutkimuksen analyysin perusteella voidaan ajatella, että lähes kaikkea on tutkittu. Kuitenkin uusien asiantuntijoiden ja ajallisten muutosten selvittämisen takia vanhojenkin tutkimusaiheiden tarkastelu on yhä tärkeää. Opinnäytetöissä tutkimusaiheen valinta ja rajaaminen on melko vapaata, mutta yhteiskunnan rahoittamaa tutkimusta voidaan ohjata, ja tämä saattaa näkyä tutkimusaiheiden valinnassa. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2004: 21–22.) Muuttoliikettä ja etnisiä kysymyksiä koskeva teoreettinen tutkimus on ollut Suomessa vähäistä. Tällaiselle tutkimukselle on kuitenkin tarvetta. Teoreettisessa muuttoliike- ja etnisyystutkimuksessa tulisi kehittää eri tieteenaloilta peräisin olevia teorioita, joita voitaisiin soveltaa alan tutkimuksessa. Myös tarkemmille muuttoliike- ja etnisyystutkimuksen eri osa-alueiden teoreettiselle tutkimukselle on tarvetta. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2004: 7.)

3.2. Pakolaistutkimuksesta laaja-alaiseen pakkomuuttotutkimukseen

Kansainvälinen pakolaistutkimus on laajentunut pakkomuuttotutkimukseksi käsittäen nykyisin myös muihin pakkomuuttajaryhmiin kuin pakolaisiin kohdistuvaa usein vertailevaa tutkimusta. Tutkimusalan laajenemiseen ja muuttumiseen, joka alkoi 1980-luvulla (Turton 2003: 1), vaikutti aiempaa suurempi kiinnostus niin sanottuihin uusiin pakkomuuttajaryhmiin. Perinteinen pakolaistutkimus on säilyttänyt merkityksensä pakkomuuttotutkimuksen haarana, mutta sen rinnalle on muodostunut muitakin pakkomuuttajaryhmiä koskevaa tutkimusta. Varsinkin maan sisäistä pakkomuuttoa koskeva tutkimus on muodostunut omaksi tutkimushaarakseen (Mulei 1998: 10). Laaja-alainen pakkomuuttotutkimus voidaan siis käsittää pakolaistutkimuksen ja muiden pakkomuuttajaryhmien tutkimuksen yläkäsitteeksi (taulukko 1). Pakkomuuttotutkimukseksi voidaan kutsua kansainvälistä pakkomuuttoa kuten pakolaisuutta ja maan sisäistä pakkomuuttoa yhdistävää tai vertailevaa tutkimusta. Lisäksi tutkimuksissa ymmärretään pakkomuuton olevan kytköksissä laaja-alaisiin poliittisiin, yhteiskunnallisiin, taloudellisiin, kulttuurisiin ja kehityksellisiin konteksteihin, jotka vaikuttavat erilaisilla maantieteellisillä tasoilla. Esimerkiksi Castlesin mukaan (2003b) pakkomuutto tulee ymmärtää tärkeänä osa pohjoisen eli teollisuusmaiden ja etelän eli kehitysmaiden suhteita ja globalisaatiota. Pakkomuuttotutkimuksen tulisi Castlesin mukaan olla monialainen, ylikansallinen projekti, joka heijastaa pakkomuuton sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia ulottuvuuksia.

Taulukko 1. Pakolaistutkimus osana pakkomuuttotutkimusta.

Muuttoliiketutkimus	
Vapaaehtoisen muuttoliikkeen tutkimus	Pakkomuuton tutkimus
a) maassamuuton tutkimus	a) maan sisäisen pakkomuuton tutkimus
b) siirtolaisuuden tutkimus	b) kansainvälisen pakkomuuton tutkimus (esim. pakolaistutkimus)

Suomessa käsitteet pakkomuutto (*forced migration*) ja pakkomuuttotutkimus ovat yhä melko tuntemattomia, eikä voida puhua, että Suomessa pakkomuuttotutkimuksesta olisi vielä muodostunut erillistä tutkimussuuntausta muuttoliiketutkimuksen alla. Hakusanalla pakkomuutto ei esimerkiksi löydy yhtään teosta Turun yliopiston Volter-tietokannasta eikä Åbo Akademin Alma-tietokannasta. Koko maan tieteelliset kirjastot kattava Linda-tietokanta antaa tulokseksi kolme teosta. Siirtolaisuusinstituutin kirjaston tietokannasta ei myöskään löytynyt vapaasanahauilla pakkomuutto yhtään teosta. Samoista tietokannoista löytyi kuitenkin englanninkielisellä asiansanalla *forced migration* useampia teoksia (Volter 11, Linda 42, Alma 18 ja Siirtolaisuusinstituutti 4 teosta). Vaikka käsite *forced migration* onkin englanninkielessä verrattain enemmän käytetty kuin suomenkielessä termi pakkomuutto, vaihtelee termien käyttö myös englanninkielessä. Englanninkielessä käytetään esimerkiksi termejä pakolaistutkimus ja pakkomuuttotutkimus yhä melko päällekkäin. Myös jotkin pakkomuuttoa tutkivat hankkeet tai opettavat tahot on nimetty pakolaisuutta koskevin termein (esimerkiksi Oxfordin Refugee Studies Centre), vaikka tutkimus- ja opetusnäkökulma niissä onkin laaja-alainen kattaen kaikki pakkomuuttajaryhmät. Voidaankin todeta, että termi pakkomuutto (*forced migration*) ei ole vielä täysin vakiintunut tai yleisessä käytössä.

Pakkomuuttotutkimus on usein tieteidenvälistä (Castles 2003b). Monitieteellistä pakkomuuttotutkimusta tehdään erillisissä alan tutkimus- ja opetuslaitoksissa, jotka voivat olla suuntautuneet eri teemoihin. Pakkomuuttotutkimuksessa yhdistyvät usein kehitys, konfliktit, katastrofit ja muuttoliike (FMO 2006b; Shanmugaratnam et al. 2003). Akateemisessa pakkomuuttotutkimuksessa tutkimusaiheet, teorit ja menetelmät voivat olla suuntautuneet myös tieteenalakohtaisesti. Pakkomuuttotutkimusta tehdään esimerkiksi yhteiskuntatieteissä, aluetieteissä, lääketieteessä ja oikeustieteessä (FMO 2006b). Jacobsen ja Landau (2003: 201) ovat todenneet, että pakkomuuttotutkimus on yhä jokseenkin marginaalisessa asemassa yhteiskuntatieteissä. Pakkomuuttotutkimusta on tehty sekä laadullisin että määrällisin menetelmin. Laadulliset tutkimukset ovat olleet vähemmän tunnettuja perinteisessä pakolaistutkimuksessa kuin esimerkiksi kehitysmaatutkimuksessa. Muuttajien toimijuutta korostavissa kvalitatiivisissa tutkimuksissa aineisto on usein kerätty etnografisin tutkimusmenetelmin käyttäen muun muassa syvähaastatteluja, elämänhistoria- haastatteluja, kohderyhmäkeskusteluja ja osallistuvaa havainnointia. Tällaiset menetelmät mahdollistavat sen, että tutkija voi tarkastella ihmisten kokemuksia tietyissä kulttuurisissa ja spatiaalisissa yhteyksissä. Tällaisen tutkimuksen tulee olla yhteistutkimusta, jossa otetaan huomioon osallistujien haavoittuvaisuus. Luonteeltaan pakkomuuttotutkimus on usein myös kriittistä. (Shanmugaratnam et al. 2003: 13).

Castlesin (2003b: 29) mukaan pakkomuuttotutkimuksessa tarvitaan sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia metodeja, mutta kvantitatiivinen tutkimus voi olla toisinaan vaikeaa, koska pakkomuuttoa koskevia luotettavia numeerisia tietoja ei aina ole saatavana. Hänen mukaansa laadullisten ja määrällisten tutkimusmetodien yhdistäminen on suositeltavaa. Pakkomuuttotutkimuksissa niin kuin kaikessa tutkimuksessa tulisi pyrkiä korkeaan eettiseen ja moraaliseen tasoon (Jacobsen & Landau 2003). Turton (2003: 16) on jopa todennut, että pakkomuuttotutkimus ei ole oikeutettua, jos sillä ei pyritä estämään ja lievittämään ihmiskärsimystä. Jacobsen ja Landau (2003: 185–195) ovat arvostelleet empiiristä pakkomuuttotutkimusta erityisesti eettisyyden ja metodologian suhteen. Osa tutkimuksista on heidän mukaansa metodologisesti heikkoja, sillä niissä ei kerrota tarpeeksi käytetyistä menetelmistä ja aineistoista, jolloin tutkimustulosten validiteetin arviointi on hankalaa. Lisäksi tarkkojen käsitteiden puuttuminen tai

määrittelemättömyys heikentää tutkimuksen laatua. Eettisyyden suhteen pakkomuuttotutkimuksissa tulisi pohtia muun muassa sitä miten aineistonkeruu ja koko tutkimus mahdollisesti vaikuttavat pakkomuuttajiin ja heidän asemaansa.

Pakkomuuttoon liittyvä käytännön politiikan ja akateemisen tutkimuksen välinen yhteys on kyseenalaistettu alan tutkijoiden keskuudessa (Mulei 1998: 4). Turton (2003: 1) on todennut, että pakkomuuttotutkimukseen on omaksuttu käytännön työssä kehitetyt käsitteet. Käytännönläheisyyden tavoittelu ja politiikkaan vaikuttamisen halu ovat johtaneet siihen, että pakkomuuttotutkimuksessa omaksuttiin itsestään selvyysinä käytännön työssä muodostuneet kategoriat ja tutkimusaiheet. Turton näkee tällaisen käytännön politiikan ja tutkimuksen suhteen ongelmalliseksi, sillä käytännön kategoriat ja konseptit eivät välttämättä ole hyödyllisiä tieteellisessä ymmärtämisessä. Hän argumentoi, että akateeminen pakkomuuttotutkimus on sitä merkityksettömämpää käytännön kannalta mitä orjallisemmin tutkimus noudattaa käytännön määrittelemiä kategorioita ja konsepteja määritellessään tutkimuskohdetta.

Cernean (1996: 294, cit. Turton 2003) mukaan pakkomuuttotutkimuksen tulisi olla aiempaa laaja-alaisempaa. Tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon ja vertailla eri pakkomuuttajaryhmiä ja pakkomuuttajien kokemuksia. Hänen mukaansa konsepteja ja empiirisiä aineistoja verrataan ja yhdistetään tutkimuksissa vain harvoin. Tällaisessa kapea-alaisessa tutkimuksessa menetetään Cernean mukaan niin sanotun syväymmärryksen mahdollisuus. Cernean (2000: 17 cit. Turton 2003: 5) mukaan tutkimussuuntausten yhdistäminen vaikuttaisi ainakin neljällä tavalla alan tutkimukseen: *empiirisesti* aineistojen vertailu rikastuttaisi eri tutkimussuuntia; *teoreettisesti* eri tutkimussuunnat voisivat laajentaa konseptejaan tutkimalla niiden välisiä yhteyksiä; *metodisesti* tutkimussuuntien välillä voitaisiin lainata eri metodeja ja *poliittisesti* tutkimussuunnat voisivat yhdistää voimansa poliittisen kentän suhteen ja viedä käytännönpolitiikan ehdotuksia yhdessä läpi. Tärkein etu olisi Cernean mukaan kuitenkin intellektuaalinen: tutkimussuuntien yhdistäminen johtaisi tutkimuksen laadulliseen paranemiseen. Paradoksaalisesti hänen mukaansa juuri tutkimuksen ja käytännön politiikan läheinen suhde voi olla vallitsevan haitallisen tutkimusjaon syynä. Myös Turton (2003: 16–18) kokee pakkomuuttotutkimuksen mahdollisena ongelmana ja haasteena sen, että tutkimus on ollut liian tiukkaan sidottu käytäntöön ja että tutkimuksessa ei ole kyseenalaistettu käytännön tietoa. Castlesin mukaan (2003b: 25) voidaan jopa sanoa, että tutkimus on ollut politiikkalähtöistä. Tämä tarkoittaa lähinnä sitä, että hallitusten ja rahoittavien instituutioiden intressit ovat vaikuttaneet pakkomuuttotutkimukseen, sen kysymysten asetteluun, metodisiin valintoihin ja jopa tuloksiin.

Boswell (2002: 3–4) on analysoinut, miten perinteiset muuttoliiketeoriat pätevät pakkomuuton ymmärtämisessä parhaiten. Hänen mukaansa makroteoriat, joissa tarkastellaan veto- ja työntötekijöitä, ovat parhaita ja hyväksytyimpiä malleja pakkomuuton selittämisessä. Makroteoriat ovat ei-territoriaalisia. Mesoteorioissa tutkitaan systeemejä ja verkostoja sekä muuttovirran suuntaa ja volyyymia. Mesoteoriat ovat territoriaalisia ja pätevät pakkomuuttoon heikommin kuin makroteoriat. Kuitenkin esimerkiksi pakolaisen kohteen valintaa voidaan tutkia mesoteorioiden avulla. Mikroteorioiden kautta voidaan analysoida muuttajien henkilökohtaista päätöstä, ja niiden avulla voidaan selittää miten makro- ja mesoteoriat toimivat yksilötasolla. Boswellin mukaan makroteoria on mielekkäin selittämään pakkomuuttoa.

Shanmugaratnam et al. (2003: 8, 11) puolestaan korostavat mikrotason teorian merkitystä pakkomuuttotutkimuksessa. Heidän mukaansa makrotason tutkimuksesta on alettu siirtyä ai-

empaa enemmän mikrotason tutkimukseen, jossa muuttajan toimijuus on korostunutta. Mikrotason behavioraalisisessa tutkimuksessa otetaan kuitenkin huomioon myös muuttajan sijoittuminen laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Birkelandin (2003: 181) mukaan pakkomuutto- ja pakolaistutkimuksessa, joka alkoi 1970-luvulla, alettiin pakkomuutto ymmärtää maailmansysteemitteorian ja poliittisentalouden tutkimuksen kautta osana globaalin skaalan poliittista muutosprosessia. Myöhemmin siirryttiin tarkastelemaan systeemin sijaan enemmänkin niin sanottuja ”pakolaiskokemuksia”. Vapaaehtoisen ja pakkoon perustuvan muuton selkeänä pidetty kahtiajako hylättiin ja muuttoliike alettiin nähdä aiempaa enemmän jatkumona ja monimutkaisena prosessina. Birkelandin mukaan näissä niin sanotuissa ”toisen sukupuolven” pakkomuuttoteorioissa otetaan huomioon muuttajien toimijuus, eikä pakkomuuttoa niissä nähdä enää yksinkertaistettuna veto- ja työntötekijöiden summana. Strukturaatioteorian hyväksyminen pakkomuuttotutkimuksen ontologiaksi mahdollistaa pakkomuuttajien esittämisen aktiivisina toimijoina eikä passiivisina uhreina. Tällaisessa tutkimuksessa teoria ja empiria toimivat vuorovaikutuksessa. Myös käsitteiden määrittely on oleellinen osa tutkimusta.

Pakkomuuttotutkimuksen teoreettisen puolen on todettu usein olevan heikkoa. Tutkimuksessa tulisi Castlesin (2003b) mukaan ”emoteorian” kehittelyn sijaan pyrkiä soveltamaan eri tieteenalojen teorioita pakkomuuton tutkimukseen sopiviksi. Myös tapaustutkimusten ja globaalien pakkomuuttotutkimusten vuoropuhelu on tärkeää, sillä mikro -ja makrotasojen tutkimus tulisi hänen mukaansa yhdistää. Tämä johtuu siitä, että eri tasojen välillä on monimutkaisia prosesseja, joita on analysoitava yhdessä. Pakkomuuton paikallisuuden ja globaalisuuden tutkiminen on siis yhdistettävä, eikä kaikenkattavaa pakkomuuttotutkimusta voi Castlesin mukaan tehdä poissulkien toista tasoa. Castles korostaa sitä, että pakkomuuttoa koskevien teorioiden tulee olla ylikansallisia, sillä pakkomuuttoilmiö on luonteeltaan rajat ylittävää. Hänen mukaansa uusissa teorioissa tulisi ottaa huomioon ylikansallisten suhteiden vaikutukset kansallisvaltioihin, paikallisiin yhteisöihin ja yksilöihin. Castlesin mukaan pakkomuuton syiden ja seurausten rakenteiden ja dynamiikan teoreettinen selittäminen on erittäin tärkeää ja pakkomuuttoa tulee tarkastella teorian kautta tärkeänä osana globaaleja sosiaalisia suhteita. Taloudellinen globalisaatio, pohjoisen ja etelän välinen epätasa-arvo sekä transnationalismi luovat hänen mukaansa hyvän kontekstin pakkomuuton analysoimiselle. Lisäksi Castles (2003b: 28) korostaa erilaisten spatiaalisten tasojen ymmärtämisen merkitystä pakkomuuttotutkimuksessa.

Moore ja Shellman (2004: 724) erottavat kolme yleistä piirrettä, jotka kuvastavat pakkomuuttotutkimusta. Ensinnäkin pakkomuuttokirjallisuus on paljolti ideografista, ja teoreettisesti vahvoja vertailevia tutkimuksia on julkaistu vain vähän. Kuvailevat tapaustutkimukset ja politiikan evaluaatiot dominoivat tutkimuskirjallisuutta, joka koostuu pääosin kirjoista ja monografioista. Alan tieteellisiä julkaisusarjoja on muutamia. Masonin (2006) mukaan tärkeimpiä pakkomuuttotutkimuksen julkaisusarjoja ovat muun muassa *Forced Migration Review* (julkaisija Refugee Studies Centre), *Global Appeal* (UNHCR) *International Journal of Refugee Law* (Oxford University Press), *Journal of Refugee Studies* (Refugee Studies Centre; Oxford University Press), *Refuge: Canada's Periodical on Refugees* (Centre for Refugee Studies), *Refugee Reports* (U.S. Committee for Refugees and Immigrants), *Refugees* (UNHCR), *The State of the World's Refugees* (UNHCR) ja *World Refugee Survey* (U.S. Committee for Refugees) Toiseksi, tutkimuskirjallisuus on teoreettiselta suuntaukseltaan pitkälti systeemiajattelun tai strukturalismiin perustuvaa. Vapaaehtoisen muuttoliikkeen tutkimuksessa vallitseva

teoreettinen viitekehys on toisenlainen ja nojaa mikrotason teoriaan. Pakkomuuton teoreettisissa tutkimuksissa otetaan usein valtio tai yhteiskunta analyysiyksiköksi, ja näissä tutkimuksissa pyritään määrittelemään makrotason konsepteja, joilla voidaan selittää pakkomuuttoa. Moore ja Shellman (2004: 725) suosivat mikrotason analyysiä, jossa tuotetaan hypoteeseja makrotason havainnoista. Kolmanneksi, pakkomuuttotutkimuksen empiiriset analyysit eivät Moorin ja Shellmanin mukaan myöskään ole erityisen vahvoja. Useat tutkimukset kärsivät heidän mukaansa yksipuolisesta analyysinäkökulmasta ja heikosta tilastollisesta analyysistä.

3.3. Maantieteellinen pakolais- ja pakkomuuttotutkimus

Suomalaiset maantieteilijät ovat tehneet verrattain vähän pakolaisuuteen ja maahanmuuttoon liittyvää tutkimusta. Maantieteilijät ovat kuitenkin tutkineet jonkin verran muun muassa muuton suuntautuneisuutta ja muuttuvia maailmankuvia. (Domander 1993b: 28.) Vuosina 1980–1993 tehdyistä tai tekeillä olleista maantieteellisistä siirtolaisuustutkimuksista (25 tutkimusta) ei mikään viittaa suoraan otsikon perusteella pakolaisuuteen (Domander 1993a: 40–41). Tästä voidaan päätellä, että maantieteellinen pakolaistutkimus on ollut vähäistä 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa. 1990-luvulla maahanmuuttoa, johon pakolaisuus voidaan katsoa kuuluvaksi, on tutkittu eniten sosiologian parissa. Maantiedettä ei ole mainittu tieteenalana, jonka parissa tehtäisiin merkittävästi maahanmuuttotutkimusta, eikä näin ollen pakolaistutkimustakaan. Eri tieteenaloista sosiologia dominoi myös etnisiin vähemmistöihin kohdistuvaa tutkimusta. Maantieteilijät ovat tehneet jonkin verran etnisyystutkimusta 1990-luvulla. (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 1999: 5, 18.) Suomessa vuosina 1999–2004 tehdyistä muuttoliike- ja etnisyystutkimuksista viisi prosenttia kuului maantieteen piiriin (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2004: 14).

Kansainvälisesti maantieteellinen perinteinen pakolaistutkimus ja uudempi pakkomuuttotutkimus on ollut laajempaa kuin Suomen maantieteilijöiden tekemä alan tutkimus. Silti voidaan todeta, että vaikka maantieteilijät ovat pitkään tutkineet muuttoliikettä, on pakolais- ja pakkomuuttotutkimus ollut suppeampaa kuin vapaaehtoisen muuttoliikkeen tutkimus. Vielä 1970-luvulla maantieteellinen pakolaistutkimus oli todella vähäistä, mutta viimeisten 25 vuoden aikana se on lisääntynyt, sillä akateeminen intressi on kasvanut pakolaisuuden lisääntymisen myötä. 1980-luvulla pakolaistutkimuksessa keskityttiin pääosin pakolaisuuden kahteen ensimmäiseen vaiheeseen: pakenemiseen ja asuttamiseen. 1990-luvun kuluessa maantieteilijät monipuolistivat tutkimusnäkökulmaa vastaamaan aiempaa paremmin pakkomuuton muuttuvaan luonteeseen. Tällöin kantavaksi teemaksi muodostui pakolaisten paluumuutto ja uudelleen kotiutuminen. Tutkimuksessa keskityttiin ensin laillisiin tai logistisiin aspekteihin, mutta myöhemmin tutkijat alkoivat analysoida yhä enemmän kotiinpaluun sosioekonomisia ja psykologisia puolia. (Bascom 2001: 12895–12901.) Maantieteilijät ovat tutkineet pakolaisten asuttamisen lisäksi myös pakolaisuuden ja ympäristön heikkenemisen välistä suhdetta sekä pakolaisuuteen liittyviä terveysmaantieteellisiä seikkoja (Royal Geographical Society 1998: 4). Castlesin (2003b) mukaan maantieteen tehtävänä on yhdessä historian, antropologian, demografian ja poliittisen talouden tutkimuksen kanssa selvittää ennen muuta pakkomuuton syitä ja muuton dynamiikkaa.

Pakolaistutkimus muuttui merkittävästi 1990-luvun aikana. Muutokseen vaikuttivat maailman poliittiset tapahtumat ja niiden seurauksena pakolaisuuden dynamiikan muuttuminen. Varsin-

kin maan sisäisen pakkomuuton tutkimus on lisääntynyt sen myötä kuin ilmiön merkitys ja määrä on kasvanut 1980- ja 1990-lukujen aikana. (Bascom 2001: 12895–12901.) Voidaankin puhua 1990-luvulla voimistuneesta pakolaistutkimuksen laajenemisesta pakkomuuttotutkimukseksi. Maan sisäisen pakkomuuton tutkimus on lisääntynyt ja kehittynyt sen myötä kuin ilmiön merkitys on kasvanut sotien luonteen muuttumisen johdosta. Sotia käydään nykyisin enemmän maan sisällä kuin valtioiden välillä, ja tästä syystä maan sisäinen pakkomuutto on lisääntynyt huomattavasti. Myös muut tekijät, kuten ympäristön heikkeneminen ja erilaiset katastrofit, ovat lisänneet maan sisäisen pakkomuuton määrää. Lundin (2003: 84–85) mukaan maantieteellinen pakkomuuttotutkimus muuttui 1990-luvun aikana tutkimusaiheiden lisäksi myös teoreettiselta lähestymistavaltaan. Strukturalistisen makrotason tutkimuksen rinnalle kehittyi vahvasti behavioraalista mikrotason tutkimusta, jossa otetaan huomioon muuttajan toimijuus. Maantieteellisen pakkomuuttotutkimuksen teoreettinen uudelleen suuntautuminen näkyy esimerkiksi Lundin (2003) tutkimuksen teoreettisesta viitekehyksestä. Lundin tutkimuksen teoreettinen kenttä muodostuu valtasuhteiden analyysistä ja tilan ristiriitaisten roolien tutkimisesta poliittisesti ja sosiaalisesti rakentuneina territorioina. Lisäksi hän liittyy pakkomuuttotutkimuksensa feministisen maantieteen teoreettis-käsitteelliseen viitekehykseen, jossa pureudutaan tilan ja sukupuolisten representaatioiden diskursseihin.

Bascomin (2001: 12895–12901) mukaan pakkomuuttotutkimuksen piirissä tulisi tarkastella kaikkia pakkomuuton vaiheita: pakenemista asuttamista, kotiinpaluuta ja uudelleen kotiutumista kotimaahan. Hänen mukaansa varsinkin neljännen vaihetta eli pakolaisten kotiinpaluun jälkeistä uudelleen kotiutumista ja integraatiota tulisi tutkia enemmän. Maantieteilijät, jotka tutkivat pakkomuuttoa, ovat tutkimusaiheiden lisäksi laajentaneet ja kehittäneet menetelmällistä puolta. Tutkimuksessa on alettu käyttää esimerkiksi kaukokartoitusmenetelmiä pakkomuuton dokumentoimisessa ja pakolaisleirien ympäristön heikkenemisen monitoroinnissa. Kulttuurimaantieteen puolen tärkeiksi pakkomuuton tutkimusaiheiksi Bascom mainitsee pakolaisuuden (*”refugeism”*), diasporakokemukset, etnisen identiteetin, de-, paikan postkolonialistisen tarkastelun ja kodin merkityksen tutkimisen. Pohjoismaista maantieteellistä pakkomuuttotutkimusta on tehty etenkin Norjassa, jossa tutkimusala on saavuttanut jo melko vakaan aseman. Alan tutkimusta on tehty muun muassa *”Forced Migration, Research Conflicts and Development”* -tutkimushankkeen parissa. Hankkeen puitteissa tehdyissä tutkimuksissa on tarkasteltu erityisesti pakkomuuton syitä ja seurauksia. (Lund 2000: 89.) Maantiede sopii myös hyvin tieteenalaksi, jonka parissa tutkitaan pakolais- ja pakkomuuttopolitiikkaan liittyviä sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöllisiä аспектеja (Royal Geographical Society 1998: 4).

Woodin (1994: 629) mukaan viimeaikaisessa maantieteellisessä pakkomuuttotutkimuksessa näkyy tutkimuksen temaattinen diversisyys ja erityinen kiinnostus selvittää pakkomuuton prosessia ja siihen vaikuttavia syitä. Woodin mukaan maantieteellinen pakkomuuttotutkimus on kypsynyt ja muuttunut laaja-alaisemmaksi kuin aiemmin. Hänen mukaansa havaittavissa on myös siirtyminen kuvailevasta tutkimuksesta kontekstuaaliseen kriittiseen tutkimukseen. Kriittinen maantieteellinen pakkomuuttotutkimus on liittynyt esimerkiksi hallitusten pakkomuuttopolitiikkaan ja -ohjelmiin. Woodin mukaan pakkomuuton lisääntyessä myös maantieteellisen pakkomuuttotutkimuksen tarve ja mahdollisuudet lisääntyvät.

Maantieteellisessä pakkomuuttotutkimuksessa voidaan teoreettisesti kehittää maantieteen käsitteiden käyttöä ja tuoda näin uusia näkökulmia pakkomuuttotutkimukseen. Brun (2001) on esimerkiksi tutkinut tilan ja paikan suhdetta pakkomuutossa. Tutkimuksessaan hän vertailee tilan ja paikan kahta erilaista, essentiaalista ja de-naturalisoivaa, lähestymistapaa. Paikan ja tilan erilainen käsitteellistäminen vaikuttaa hänen mukaansa siihen, miten pakkomuuttajat esitetään ja millaisia heihin kohdistuvia käytännönpoliittisia toimia kehitetään. Brunin mukaan pakkomuuttotutkimuksessa on 1990-luvulta lähtien käyty kasvavaa debattia ihmisen, paikan ja identiteetin suhteesta. Tällaisiin teoreettisiin haasteisiin maantieteilijät voivat olla tuomassa uudenlaista lähestymistapaa ja viitekehystä.

Maantieteellisessä pakkomuuttotutkimuksessa on hänen mukaansa kuitenkin vain vähän teoretisoitu tilaa ja paikkaa, sillä tutkimukset ovat usein alueellisia ja tutkijat ovat unohtaneet ottaa huomioon eri maantieteellisten tasojen väliset yhteydet. Nykyisin kuitenkin yhä useammat maantieteilijät pyrkivät yhdistämään eri spatiaalisten tasojen välisen pakkomuuttotutkimuksen. Erityisesti globalisaatio ja transnationalismi ja toisaalta taas paikallistutkimus ovat saaneet sijaa maantieteellisessä pakkomuuttotutkimuksessa.

Maantieteellisessä pakkomuuttotutkimuksen parissa tulisi Brunin (2001) mukaan tutkia myös miten eri kategoriat ja konseptit ymmärretään ja miten niitä käytetään. Lisäksi tulisi selvittää kuinka nämä konseptualisoinnit vaikuttavat siihen miten pakkomuuttajat on esitetty ja otettu huomioon poliittisena asiana. Brunin mukaan spatiaalinen perspektiivi on tärkeää maantieteellisessä pakkomuuttotutkimuksessa, mutta maantieteilijät voivat tutkia paljon muitakin pakkomuuttoon liittyviä asioita. Se, että maantiede on synteettinen tieteenala, mahdollistaa pakkomuuton syiden kompleksisuuden tutkimisen. Maantiede on myös käytännönläheistä, minkä takia maantieteilijät sopivat Brunin mielestä myös pakkomuuttoa koskevien toimintasuunnitelmien tekoon ja pakkomuuton seurauksien tutkimiseen.

3.4. Muuttoliikkeen vapaaehtoisuus ja pakko

Muuttoliike tarkoittaa sitä, että henkilö muuttaa asuinpaikkaansa, usein jonkin hallinnollisen rajan ylitse. Muuttoliike voidaan jakaa muuton syiden mukaan vapaaehtoiseen ja pakkoon perustuvaan muuttoon sekä muuttomatkan mukaan maan sisäiseen ja kansainväliseen muuttoon. Vapaaehtoisen ja pakkoon perustuvan muuttoliikkeen tarkkaa rajaamista on kuitenkin pidetty ongelmallisena. Lisäksi pakkomuuton määrittely on koettu haastavana tehtävänä. (Shanmugaratnam et al. 2003: 8, 10). Vapaaehtoinen muuttoliike koskee laillisesti tai laittomasti taloudellisten syiden takia muuttavia henkilöitä. Käsittelen tutkimuksessani pakkoon perustuvaa muuttoa, joka voidaan edelleen jakaa Woodin ja Pottsin (1996: 253) mukaan maan sisäisiin pakkomuuttajiin (*subnational displaced persons*) ja kansainvälisiin pakolaisiin ja turvapaikanhakijoihin (*international refugees and asylum seekers*). Vaikka Wood ja Potts tarjoavat tutkimuksessaan selkeältä vaikuttavan muuttoliikematriisin, paljastuu pakkomuuton määrittelyn problemaattisuus analysoimalla alan aiempia tutkimuksia ja julkaisuja. Pakkomuutto ja pakkomuuttajaryhmät on määritelty alan julkaisuissa monilla eri tavoilla. Lisäksi pakkomuuton luonteesta suhteessa vapaaehtoiseen ja pakkoon perustuvaan muuttoon keskustellaan.

Norjalaisen pakkomuuton tutkimusryhmän mukaan pakkomuutto voidaan määritellä ”merkittävien ihmisjoukkojen muuttoliikkeeksi alueelta tai maasta, jossa kansalliset tahot tai yhteisöt ei-

vät kykene tai eivät halua suojella ihmisten perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia ja/tai heidän perustarpeitaan” (NFR 1994: 11, cit. Haug 2003). Brunin (2001: 26) mukaan pakkomuutto voidaan nähdä jonkinlaisena välitilana, jossa muuttaja voi olla kiintynyt useisiin paikkoihin mutta jossa hän samanaikaisesti kamppailee tilan haltuunoton ja oikeuttamisen kanssa. Pakkomuuttoon liittyy usein myös epäoikeudenmukaisuus, tutun elinympäristön menetys, traumat ja marginalisaatio. Kuitenkin Brunin mielestä pakkomuuttoa romantisoimatta voidaan se nähdä myös innovatiivisena tilanteena, jossa muuttajat voivat luoda muutosta ja uusia mahdollisuuksia.

Korkiasaaren ja Söderlingin (1994: 227–228) mukaan muuttoliike voi olla vapaaehtoista liikkuvuutta tai pakolaisuutta (taulukko 2). Heidän mukaansa vapaaehtoisessa muutossa (*voluntary migration*) erotetaan usein tavoite- ja pakkomuutto (*target vs. forced migration*) ”Pakko” on heidän mukaansa tässä yhteydessä ymmärrettävä suhteellisena käsitteenä. Pakkomuutto, osana vapaaehtoista liikkuvuutta, on heidän määrittelemänään ”säilyttävää eli konservatiivista liikkuvuutta, jossa tavoitteena ei niinkään ole uuden tai paremman etsiminen vaan entisenlaisten olojen säilyttäminen tai minimielintason ylläpitäminen”. Korkiasaaren ja Söderlingin mukaan esimerkiksi työttömyyden vuoksi tapahtuva muutto katsotaan yleensä pakkomuutoksi. Heidän mukaansa muuttoliikkeen toinen osa eli pakolaisuus ”on poliittisten, taloudellisten tai ympäristöoloihin liittyvien tekijöiden, kuten sotien, poliittisen vainon, nälänhädän ja ympäristötuhojen aiheuttamaa pakkoluonteista muuttoa maasta toiseen.” Heidän mukaansa Geneven sopimus on pakolaismääritelmässään rajallinen ja sitä ”sovelletaan yleensä vain maasta toiseen tapahtuvaan pakolaisuuteen. Siten maan sisäinen pakolaisuus rajautuu sopimuksen ulkopuolelle.” Taloudellisen pakolaisuuden Korkiasaari ja Söderling sijoittavat siirtolaisuuden ja pakolaisuuden välimaastoon.

Taulukko 2. Muuttoliike Korkiasaaren ja Söderlingin mukaan (1994: 227).

Muuttoliike		
Vapaaehtoinen muutto		Pakkoluonteinen muutto
Maassamuutto	Siirtolaisuus	Maiden välinen tai sisäinen
– hallintoalueiden sisäinen ja välinen (kunta, maakunta, lääni) – aluetyyppien sisäinen ja välinen (maaseutu–kaupunki, työssäkäyntialue, kehitysalue–kehittynyt alue)	– maasta- ja maahanmuutto – paluumuutto – lähi- ja kaukosiirtolaisuus	– pakolaisuus (poliittinen, uskonnollinen, etninen, sota-, ympäristö-) – muut pakkoluonteiset muutot ja väestösiirrot
	– taloudellinen pakolaisuus	

Myös Pehkonen (2006: 15–16) on tutkimuksessaan käyttänyt Korkiasaaren ja Söderlingin (1994) määritelmää muuttoliikkeestä, jossa on erotettavissa vapaaehtoinen liikkuvuus ja pakolaisuus. Pehkonen mukaan ”pakolaisuus on erilaisten poliittisten, taloudellisten tai ympäristötekijöiden aiheuttamaa pakkoluonteista muuttoa maasta toiseen”. Korkiasaaren ja Söderlingin muuttoliikkeen käsitteellistäminen, jota myös Pehkonen (2006) käyttää, ei vastaa tutkimukseni käytettävää määritelmää. Ensinnäkin, ymmärrän pakkomuuton (*forced migration*) vapaaehtoisen muuttoliikkeen vastakohtaksi enkä osaksi sitä niin kuin Korkiasaari ja Söderling sen ymmärtävät. Kuitenkaan en näe pakkomuuton ja vapaaehtoisen muuton suhdetta täysin

toisiaan poissulkevana, vaan vapaaehtoiseen muuttoon saattaa liittyä myös jonkin asteisia pakkoon perustuvia aspekteja. Termillä pakkomuutto en viittaa vapaaehtoiseen muuttoon, jossa osa muuton syistä voidaan nähdä vapaaehtoisuuden rajoilla oleviksi. Toiseksi, tutkimuksessani pakolaisuus ei muodosta vapaaehtoisuuden muuttoliikkeen vastakohtaa, kuten Korkiasaaren ja Söderlingin tutkimuksessa, vaan näen sen osana kansainvälistä pakkomuuttoa. Pakkomuutto muodostaa siis vapaaehtoisuuden muuttoliikkeen vastinparin (taulukko 3).

Taulukko 3. Muuttoliikkeen vapaaehtoisuus ja pakko tutkimuksessani.

Muuttoliike	
Vapaaehtoinen muutto	Pakkomuutto
Siirtolaisuus	Kansainvälinen pakkomuutto (esimerkiksi pakolaisuus)
Maassamuutto	Maan sisäinen pakkomuutto

Castlesin (2003b) mukaan taloudellinen muutto ja pakkomuutto liittyvät läheisesti toisiinsa, sillä molemmat muodostavat globaalin epätasa-arvon ja yhteiskunnallisten kriisien ilmentymän. Kuitenkin pakkomuuttotutkimuksessa on aivan omat tutkimusaiheet, metodologiset ongelmat ja konseptit, ja tämän takia tutkimushaarat tulee erottaa toisistaan. Myös Turton (2003: 6) on analysoinut pakkomuuton ja vapaaehtoisuuden muuttoliikkeen suhdetta. Hänen mukaansa nämä muuttoliikkeen eri haarat tulisi erottaa toisistaan, sillä pakkomuuttajilla on erilaiset kokemukset ja tarpeet verrattuna vapaaehtoisesti muuttaviin. Muuttoliikkeen kahden haaran erottamista Turton on lisäksi perustellut sillä, että pakkomuutto on vapaaehtoiseen muuttoon verrattuna laajempien sosiaalisten ja taloudellisten muutosprosessien tuotos eli pääosin globalisaation tuotos. Pakkomuuttoon liittyy myös tietynlainen huoli ja vastuu tutkimuskohteesta eli pakkomuuttajista, mikä vapaaehtoisuuden muuton kohdalla ei ole niin suurta.

Turtonin (2003: 7–8) mukaan vapaaehtoisuuden ja pakkoon perustuvan muuton erottamiseen liittyy ainakin kaksi ongelmaa: metodologinen ja eettinen ongelma. Metodologinen ongelma liittyy siihen, että pakkomuuttaja-termiä on mahdotonta käyttää käytännössä niin, että eron tekeminen vapaaehtoiseen muuttoon olisi täysin selvää ja yksinkertaista. Tämä johtuu siitä, että muuttopäätökseen vaikuttavat monenlaiset seikat. Eettinen ongelma taas liittyy ihmisen toimijuuden ymmärtämiseen. Usein mielletään, että pakkomuuttajalla on vähän tai ei ollenkaan toimijuutta. Todellisuudessa ihmiset haluavat kuitenkin pitää kiinni omasta päätösvallostaan, ja voi olla, että pakkomuuttajilla onkin luultua enemmän päätösvaltaa muuton suhteen. Muuttoliikkeen haarojen erottamisessa vallitsee siis riski siitä, että pakkomuuttajat nähdään homogeenisena ryhmänä passiivisia uhreja verrattuna aktiivisiin vapaaehtoisuuden muuttajiin. Pakkomuuton homogenisoiminen on ilmiötä vääristävää, sillä pakkomuuton syyt ja pakkomuuttajien kokemukset vaihtelevat henkilöittäin.

Turtonin (2003: 8–9) mukaan englanninkielessä olisi kielellisesti oikein käyttää termejä ”voluntary” (vapaaehtoinen) ja ”compulsory” (pakollinen) kuvaamaan muuttoliikettä. Hänen mukaansa pakkomuutto on kielellisesti outo termi, sillä verbiin muuttaa (*migrate*) liittyy aina ihmisen kohdalla jonkin asteen päätösvalta tapahtuvasta muuttotoiminnasta. Vastaavasti taas

verbeihin *move* ja *displace* ei liity siirrettävän toimivaltaa. Turtonin mielestä tapauksessa, jossa henkilöllä ei oikeasti ole mitään vaihtoehtoa, olisi parasta käyttää termejä ”*compulsory/forced displacement*” eikä ”*compulsory/forced/involuntary migration*”. Hän on kuitenkin todennut, että ehkä on parasta pitäytyä termissä ”*forced migration*”, sillä siihen sisältyy ihmisen toiminnallisuus. ”*Forced migration*” -termiä voidaan pitää analyttisesti ongelmallisena terminä, mutta sen alla on mahdollista tarkastella monimutkaisia asioita ja vuorovaikutuksia. Turtonin mukaan ihmisiä ei tulisi kuitenkaan kategorioida heidän valinnanmahdollisuuksiensa määrän mukaan. Eri pakkomuuttajilla on eriaisteiset mahdollisuudet, ja niihin vaikuttavat esimerkiksi henkilön ikä, sukupuoli, varallisuus, sosiaaliset suhteet ja verkostot. Turtonin mukaan pakkomuuttotutkimuksessa tarkastelu tulisi fokusoida yksittäisten henkilöiden kokemuksiin ja siihen poliittiseen, historialliseen ja sosiaaliseen kontekstiin, johon hän sijoittuu. Kategorisointi ja luokittelu ovat kuitenkin yleisiä tapoja, joiden kautta ihmiset jäsentävät maailmaa, mutta niiden käytössä tulisi aina muistaa kategorioihin liittyvät epäkohdat.

Muggah (2003: 7) on määritellyt pakkomuutoksi pakkoon perustuvan muuton, johon liittyy mahdollisuuksien rajoittaminen ja se, että henkilöt kohtaavat enemmän riskejä kuin mahdollisuuksia jäädessään asuinpaikkaansa. Nämä seikat erottavat Muggahin mukaan pakkomuuton taloudellisesta muutosta ja vapaaehtoisesta muutosta. Pakkomuuttokäsitteen sisällä hän erottaa lisäksi pakkomuuton pakkosiirrosta ja kansainvälisen pakkomuuton maan sisäisestä pakkomuutosta.

Barakat ja Strand (2000: 134) ovat todenneet, että jos pakenevilta ihmisiltä itseltään kysyttäisiin heidän kuulumisestaan tiettyihin luokkiin, eivät he todennäköisesti määrittäisi itseään pakkomuuttajiksi, vaan he voivat olla tietämättömiä koko pakkomuuttaja -termistä. Barakatin ja Strandin mukaan muuttoliikkeen vapaaehtoisuus ja pakko tulee kuitenkin erottaa toisistaan, vaikka oletus siitä, että muutto olisi aina joko vapaaehtoista tai pakotettua, on ongelmallinen. Muuttoliike voi alkaa esimerkiksi pakkoon perustuvana ja jatkua vapaaehtoisena tai toisin päin. Näin ollen henkilö voi olla muuttoketjun eri vaiheissa esimerkiksi maansisäinen pakkomuuttaja, pakolainen, siirtolainen tai paluumuuttaja. Pakkomuuttajien avustamisen ongelmana onkin heidän mukaansa muuttajien statukseen liittyvät ajalliset ja paikalliset muutokset. Myös Shanmugaratnam et al. (2003: 10) ovat todenneet se, että muuttajat saattavat siirtyä vapaaehtoisesta muutosta pakkomuuttoon ja toisinpäin. Heidän mukaansa muuttoliike tulisikin nähdä jatkumona, jossa muuton syyt voivat olla moninaiset ja jossa muuton vapaaehtoisuus ja pakko voi vaihdella ajan ja paikan suhteen. Martin et al. (2003: 3) ovat myös todenneet, että muuttajat voivat vaihtaa kategorioita muuttonsa aikana.

Van Hearin (2000) mukaan muuttoliike on hyvin moniulotteista, ja henkilöt voivat vaihtaa muuttajakategoriaa. He voivat esimerkiksi muuttaa ensin asuinmaansa sisällä ja sen jälkeen ylittää valtion rajan joko pakon tai vapaaehtoisuuden nimissä. Toisaalta taas kansainvälinen muuttaja, niin pakolainen kuin taloudellinen muuttaja, saattaa palata kotimaahansa ja joutua siellä pakon edessä muuttamaan maan sisäisesti. Van Hearin mukaan (2000: 91) muuttoliikkeen yksioikoinen jakaminen vapaaehtoiseen muuttoon (*voluntary movement*) ja pakkomuuttoon (*involuntary movement*) ei ole mielekästä. Hänen mukaansa on todistettu, että vain harvat muuttavat täysin vapaaehtoisesti tai pakotetusti. Van Hearin mukaan myös pakkomuuttajat tekevät muuttoon liittyviä valintoja mutta suppeammista valinnanmahdollisuuksista käsin kuin vapaaehtoiset muuttajat. Pakkomuuttajat voivat usein ainakin päättää siitä, pakenevatko he vai jäävätkö he asuinsijoilleen.

4. Pakkomuuttajien ryhmittely

4.1. Pakkomuuttajien ryhmittely aiemmissa tutkimuksissa

Koska pakkomuuttotutkimus on akateemisena tieteenhaarana nuori, ovat alan tutkijat kiinnittäneet huomiota siihen keitä pakkomuuttajat ovat. Useat tutkijat ovat myös pohtineet, mitkä pakkomuuttajaryhmät tulisi ottaa mukaan kansainväliseen suojeluun ja avustukseen. Lisäksi alan kirjallisuuteen kuuluu pakkomuuttoa koskevia julkaisuja, joissa pakkomuuttajia ei ole juurikaan määritelty tai joissa määrittely on ollut suppeaa ja erilaisiin pakkomuuttajaryhmiin on vain kertaalleen viitattu. Se kuinka tarkkaan pakkomuuttajat on julkaisuissa määritelty, riippuu kirjoittajasta ja tutkimusaiheesta. Koska pakkomuuton ja pakkomuuttajaryhmien määrittely vaihtelee eri julkaisujen kohdalla, on pakkomuuttajaryhmien kaikenkattavan määrittelyn mahdollistamiseksi selvitettävä sitä miten pakkomuuttajat ryhmitellään alan aiemmassa kirjallisuudessa. Tässä osassa tutkimustani teen kirjallisuuskatsauksen, jonka avulla selvitän miten pakkomuuttajat on ryhmitelty aiemmissa tutkimuksissa. Kirjallisuuskatsaukseni aineisto koostuu pääosin artikkelijulkaisuista mutta myös kokoelmateoksista. Suuressa osassa tutkimuksia on keskitytty pakkomuuttajien ryhmittelyyn, mutta joissakin teoksissa tutkija on vain maininnut mitkä ryhmät muodostavat hänen tutkimuksessaan ”pakkomuuttajat”.

Helton ja Jacobs (2006: 4–5) ovat todenneet, että jos resurssit olisivat rajattomat ja jos valtiot eivät vartioisi suverenisuuttaan, erityishuomiota voitaisiin antaa kaikille muuttajille, niin kansainvälisille kuin maan sisäisille sekä vapaaehtoisille ja pakotetuille. Tämä ei kuitenkaan ole realistista nykyisessä tilanteessa, ja tästä syystä tiettyjen ryhmien priorisoiminen on kansainvälisen avustuksen kannalta välttämätöntä. Tiettyjen pakkomuuttajaryhmien poissulkeminen kansainvälisen avustuksen piiristä on kuitenkin Heltonin ja Jacobsin mukaan johtanut toisinaan traagisiin seurauksiin ja laiminlyönteihin. Nykyinen kansainvälinen järjestelmä, jossa on heidän mukaansa keskitytty avustamaan ja suojelemaan pakolaisia, ei useissakaan tilanteissa kykene turvaamaan muiden pakkomuuttajien ihmisoikeuksia. Heltonin ja Jacobsin mukaan nykyisen kansainvälisen pakolaisjärjestelmän uudelleenarviointi on välttämätöntä.

Heltonin ja Jacobsin (2006: 7) mukaan nykyisissä pakkomuuttoa koskevissa määritelmässä ja järjestelmissä on useita rajoitteita. Ensinnäkin useat pakkomuuttoon liittyvät termit ovat monitulkintaisia, mikä johtaa niiden epä johdonmukaiseen käyttöön. Tällä voi olla merkittäviä seurauksia pakkomuuttajien avustuksen kannalta. Toiseksi valtion rajan ylittämättömien muuttajien sulkeminen järjestelmän ulkopuolelle on johtanut haavoittuvaisen ihmisryhmän suojelun kieltämiseen. Kolmanneksi henkilöt, jotka ovat paenneet kotimaansa ulkopuolelle jonkin muun syyn kuin henkilökohtaisen vainon takia, ovat jääneet suojelun ulkopuolelle. Näin ollen YK:n pakolaiskonvention ulkopuolelle jäävät esimerkiksi aseellista konfliktia, sotaa, poliittista selkkausta, yleistä väkivaltaa tai systemaattista syrjintää pakenevat. Helton ja Jacobs (2006: 4) ovat todenneet, että traditionaaliset kategoriat ovat liian kapeita kattamaan kaikki pakkomuuttajaryhmät. Nykyinen laillinen ja institutionaalinen järjestelmä näin ollen epäonnistuu vastaamaan valtaosan tarpeisiin. Siksi heidän mukaansa onkin välttämätöntä ke-

hittää uusia kriteerejä identifioida ne henkilöt, jotka ansaitsevat prioriteetin avustuksessa ja suojelussa ottaen samaan aikaan huomioon pakkomuuton moninaiset syyt.

Helton ja Jacobs (2006: 10) eivät ehdota termin pakolainen laajentamista vaan sen rinnalle uuden termin kehittämistä. He esittävät käsitteen pakkomuuttaja (*”forced migrant”*) käyttöön-ottoa pakolaisista erillisenä laajana laillisena kategoriana. Käsitteellisen uudistuksen he kokevat keinona kehittää pakkomuuttoilmiöön liittyvää suojelu- ja avustusjärjestelmää. Heltonin ja Jacobsin mukaan pakkomuuttaja -termiä käytetään yhä enemmän, mutta sen käyttöön liittyy usein väärinymmärryksiä, sillä termiä ei ole määritelty tarkasti ja yleisesti hyväksytyllä tavalla. Heidän määrittelemänään termiin liittyy pakkoon perustuvan muuton määre (*involuntary population movement*), joka ei ole rajautunut niin tiukasti kuin pakolaisuuteen viittaava henkilökohtainen vaino. Heltonin ja Jacobsin määrittelemänä termi pakkomuuttaja (*”forced migrant”*) viittaa ”henkilöön, joka on jättänyt asuinpaikkansa, kun pakkosiirron syyt ovat mielivaltaiset ja kun olosuhteissa ei ole tapahtunut muutoksia, jotka poistaisivat pakkosiirron, ja jolla on validit perusteet vastustaa paluuta asuinpaikkaansa”. Heltonin ja Jacobsin mukaan pätevinä kotiinpaluun vastustamisen perusteina voidaan pitää fyysisen turvallisuuden riskiä, joka liittyy: aseelliseen konfliktiin; ympäristökatastrofiin tai ekologisiin syihin; perusihmisoikeuksien rikkomiseen, syrjintään tai vainoon tai humanitaarisiin syihin, jotka johtuvat aiemmas- ta kotiinpaluun estävästä vainosta tai sairaudesta. Heidän mukaansa kehityksen aiheuttama pakkosiirto voidaan ottaa pakkomuuttajan määritelmään mukaan myös, jos se on luonteeltaan mielivaltaista.

Bascom (2001: 12895–12901) määrittelee tutkimuksessaan pakkomuuttajiksi kansainväliset pakolaiset (*international refugees*) ja maan sisäiset pakolaiset (*internal refugees*). Viimeksi mainitut tunnetaan hänen mukaansa paremmin käsitteellä maan sisäiset pakkomuuttajat (*IDPs, Internally Displaced Persons*). Bascomin mukaan maan sisäiset pakkomuuttajat ovat pakolaisia kaikessa suhteessa paitsi siinä, että he eivät ole ylittäneet tai eivät voi ylittää valtion kansainvälistä rajaa. Hänen mukaansa IDP -määritelmä on laaja käsittäen useat erilaiset maan sisäisen pakkomuuton muodot, joita voidaan pitää erillisinä itsenäisinä kokonaisuuksina. Useimmat maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) ovat Bascomin mukaan paenneet vainon tai aseellisen konfliktin takia, mutta osa pakenee luonnonkatastrofeja tai ihmisen aiheuttamia katastrofeja. Bascomin mukaan selkeästi luonnonkatastrofin takia pakenevia kutsutaan toisinaan myös termillä ympäristöpakolainen (*environmental refugee*). Ympäristöpakolainen -termiä pidetään kuitenkin yleisesti ongelmallisena käsitteenä (Rogers & Copeland 1993; Wood 1994; Black 2001, Castles 2002).

Käsittelen tutkimuksessani pääosin kaikkia IDP -käsitteen alle kuuluvia pakkomuuttajia yhtenä ryhmänä ellei muuton syytä ole tarkemmin määritelty. Tämä laaja-alainen IDP -määritelmä vastaa *Guiding Principles on Internal Displacement*-asiakirjan (tuonnempana GP -asiakirja) maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmää. Koska valtaosa maan sisäisistä pakkomuuttajista pakenee ja asettautuu uuteen paikkaan spontaanisti ja vain pienempi osa heistä pakkosiirrettään (Muggah 2003: 6), on sanan *pakkomuuttaja* käyttäminen mielestäni perusteltua. Myös maan sisäiseen pakkomuuttoon liittyvässä tärkeimmässä GP -asiakirjassa määritellään IDP -termi koskemaan niin pakkomuuttavia kuin pakkosiirrettyjä. Tähän nähden samaa termiä voidaan käyttää viitattaessa yleisesti koko ryhmään.

Maan sisäisen pakkomuuttajan käsitettä en jatkossa käytä silloin, kun IDP -termin kohdalla on määritelty muuton syiksi pelkästään samat syyt kuin laaja-alaisesti määritellyssä pakolaisuudessa esimerkkeinä vaino, konflikti ja väkivalta. Tällöin käytän käsitettä ”maan sisäinen pakolainen”. Sijoitan käsitteen tietoisesti lainausmerkkien sisään. Tällä kirjoitustavan valinnalla halua korostaa kahta seikkaa, jotka liittyvät ”maan sisäisten pakolaisten” käsitteelliseen ongelmaan. Ensinnäkin ”maan sisäiset pakolaiset” muuttavat kansainvälisten pakolaisten kanssa samoista syistä, minkä takia mielestäni on oikeutettua kutsua heitä maan sisäisiksi *pakolaisiksi*. ”Maan sisäiset pakolaiset” ovat kuitenkin heikommassa asemassa kansainvälisessä suojelu- ja avustusjärjestelmässä kuin kansainväliset pakolaiset valtion rajan ylittämättömyyden takia. Tästä syystä sijoitan kyseisen ryhmän lainausmerkkien sisään, sillä haluan korostaa kirjoitustyylin kautta maan sisäisten pakolaisten ja kansainvälisten pakolaisten erilaista asemaa. Jos teksteissä on kuitenkin puhuttu suoraan maan sisäisistä pakolaisista niin kuin heitä yleisesti kutustaan suomenkielisissä julkaisuissa tai jos englanninkielisessä julkaisussa on käytetty käsitettä *internal refugee*, käytän kirjoitustasua maan sisäinen pakolainen ilman lainausmerkkejä. Yleisesti kuitenkin suomennan IDP -termin maan sisäisiksi pakkomuuttajiksi, joiden muuton syyt voivat liittyä konflikteihin, kehitykseen tai katastrofeihin. Edellä kuvatut käsitteelliset erot selkeyttävät sitä kenestä puhun ja mihin pakkomuuttajaryhmään kulloinkin viittaan.

Kansainvälisen pakolaisuuden ja maan sisäisen pakkomuuton lisäksi Bascom (2001: 12895–12901) nimeää kaksi muuta pakkomuuttajaryhmää: pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät muuttajat (*migrants in refugee-like conditions*) ja kehityksen takia pakkosiirretyt (*development-induced displacement*). Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät pakkomuuttajat voivat hänen mukaansa olla esimerkiksi kansalaisuudettomia (*stateless persons*) tai sitten heidän kansallisuuttaan ei tunneta, jolloin heille ei ole myönnetty kansalaisille kuuluvia oikeuksia. Osa heistä voi olla myös kodittomana tai kiertolaisena heidät vastaanottaneessa maassa. Tällaisissa tapauksissa voi olla vaikeaa määritellä, onko henkilö pakolainen vai ei. Osalle heistä turvapaikanhakeminen ja sitä kautta pakolaisaseman mahdollinen saaminen voi olla jostakin syystä mahdotonta. Bascomin pakkomuuttomäärittelmän mukaan kehityksen takia pakkosiirretyt ovat neljäs pakkomuuttajaryhmä. Hän käsittelee siis kehityksen takia tapahtuvaa pakkomuuttoa erillisenä kokonaisuutena eikä liitä sitä maan sisäiseen pakkomuuttoon, vaikka se GP -asiakirjassa kuuluu maan sisäisen pakkomuuttajan käsitteeseen.

Rogers ja Copeland (1993: 97–105) ovat pohtineet sitä, ketä pakkomuuttajat ovat ja mitkä ryhmät tulisi ottaa mukaan kansainväliseen suojelu- ja avustusjärjestelmään. Heidän mukaansa pakkomuuttajien suojeluongelmaa ei voida ratkaista määrittelemällä pakolainen -termiä uudelleen, vaan heidän näkemyksensä mukaan kansainväliseen suojeluun tulisi ottaa mukaan myös muita pakkomuuttajaryhmiä. Rogers ja Copeland argumentoivat, että kansainväliseen suojelujärjestelmään ei tulisi hyväksyä niitä muuttajia, jotka eivät ole oman hallituksensa suojelun puutteessa. Esimerkiksi taloudellisten syiden takia muuttavien ja ympäristökatastrofien takia muuttavien ei tulisi heidän mielestään kuulua kansainväliseen suojelujärjestelmään. Rogersin ja Copelandin mukaan myöskään pakolais-termiä ei tulisi liittää niihin, jotka eivät kärsi suojelun puutteesta, vaikka he ehkä olisivatkin avun tarpeessa. Esimerkiksi taloudellinen pakolainen (*economic refugee*) tai ympäristöpakolainen (*environmental refugee*) eivät ole heidän mukaansa toimivia käsitteitä.

Rogersin ja Copelandin (1993: 97–105) mukaan kansainvälisessä avustustoiminnassa on keskitytty paljolti vain yhteen ryhmään: tunnustettuihin pakolaisiin, jotka ovat kotimaansa ulkopuolella. Heidän mukaansa on olemassa kaksi tapaa saada pakolaisasema: 1951 konventio tai laajempi pakolaismääritelmä, joka hyväksyy muuton syiksi myös siviilikonfliktin tai sodan. Rogers ja Copeland argumentoivat, että teollisuusmaiden ja kehitysmaiden välillä vallitsee toisinaan ero pakolaisuuden määrittelemisessä. Teollisuusmaat saattavat antaa apua kehitysmaissa oleville pakolaisille laajan määritelmän mukaan, mutta teollisuusmaihin suuntautuvan turvapaikanhaun yhteydessä länsimaat käyttävät tiukkaa YK:n vuoden 1951 pakolaismääritelmää. Sekä konventio- että de facto- pakolaisten lisäksi heidän mukaansa kansainväliseen suojelujärjestelmään on tarpeellista ottaa mukaan pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa elävät henkilöt ja maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs), jotka muuttavat samoista syistä kuin pakolaiset eli ”maan sisäiset pakolaiset”.

Rogersin ja Copelandin (1993: 97–105) mukaan kriittinen suojelun puute kansainvälisessä järjestelmässä koskee juuri maan sisäisiä pakkomuuttajia. Heidän mukaansa maan sisäisistä pakkomuuttajista kansainvälistä suojelua tulisi kuitenkin saada vain ”maan sisäisten pakolaisten” eli niiden, jotka ovat paenneet vainoa, sotaa tai väkivaltaa. Muiden maan sisäisten pakkomuuttajien osalta he katsovat, että kyseiset pakkomuuttajat eivät tarvitse kansainvälistä suojelua, vaikkakin ehkä avustusta. Rogersin ja Copelandin mukaan on siis tärkeää erottaa toisistaan suojelun ja avustuksen tarve ja ottaa kansainväliseen suojeluun mukaan vain ne ryhmät, joita ei kotimaissa suojella. He huomauttavat myös, että se ketä avustetaan ja suojellaan, on vahvasti poliittinen asia (Rogers & Copeland 1993: 98). Merkittävää on myös se, että heidän määritelmänsä mukaan maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs) tulisi suojella kansainvälisesti vain vainoa, sotaa tai väkivaltaa pakenevia eli niitä, jotka pakenevat maan sisällä samoista syistä kuin laajalti määritellyt pakolaiset. Rogersin ja Copelandin mukaan maan sisäisen pakkomuuttajan (*IDPs*) käsite kuuluukin pakkomuuttokäsitteistöön niin sanottuun harmaaseen alueeseen eli käsitteisiin, joita ei käytetä ja määritellä johdonmukaisesti. Heidän mukaansa käsitettä maan sisäinen pakkomuuttaja (IDPs) voidaan toisinaan käyttää tarkoittamaan katastrofiin takia pakkomuuttavia, mutta toisinaan luonnon tai ihmisen aiheuttamien onnettomuuksien takia pakenevat jätetään kokonaan määritelmän ulkopuolelle.

Turton (2003: 11–12) on todennut, että usein alan kirjallisuudessa puhutaan pakolaisista ja ”muista pakkomuuttajista.” Hän on tutkimuksessaan selvittänyt, keitä nämä ”muut pakkomuuttajat” ovat analysoimalla muutamia alan teoksia. Turton on analysoinut artikkelissaan neljää pakkomuuttoa käsittelevää teosta. Ensimmäinen niistä on Loescherin (2000) kirja *Forced migration in the post-Cold war era: the need for a comprehensive approach*. Tuossa teoksessa sanotaan käsiteltävän pakkomuuttoa kaikenkattavasti, mutta lähestymistavassa keskitytään Turtonin mukaan pääosin pakolaisiin. Teoksessa on vain lyhyt luku maan sisäisistä pakkomuuttajista, ja siinä viitataan kehityksen takia pakkomuuttaviin vain huomautuksessa siitä, että he ovat UNHCR:n avustuksen ulkopuolella. Loescher keskittyy teoksessaan pääosin siis vain konfliktien aiheuttamaan muuttoon jättäen muut muuton syyt vähäiselle huomiolle tai kokonaan käsittelemättä. Turtonin mukaan Bayefskin ja Fitzpatrickin (2000) teoksessa *Human rights and forced displacement* pakkomuuttajien käsittely on jopa Loescherin tutkimusta puutteellisempaa. Teoksessa on vain yksi luku maan sisäisistä pakkomuuttajista.

Kolmas Turtonin analysoima teos on Martinin (2000) *Forced migration and the evolving humanitarian regime*. Turtonin mukaan Martin määrittelee pakkomuuton sekavasti ja vain sivuaa maan sisäistä pakkomuuttoa. Neljäs teos, jota Turton on tarkastellut, on Adelmanin (2001) *From refugees to forced migration: the UNHCR and Human Security*. Tuon teoksen lähtökohta on ”laaja konteksti”, joka kuitenkin lopulta käsittää vain pakolaiset ja maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs). Turtonin suppea kirjallisuusanalyysi osoittaa selkeästi erään pakkomuuttotutkimuksen ongelman: pakkomuuttoa ei tarkastella kokonaisuutena eikä vertailevaa tutkimusta eri pakkomuuttajaryhmien välillä juurikaan tehdä. Kaikenkattavampaa ja laajempaan kontekstiin nojaavaa tutkimusta tulisi kehittää, ja tällaisen tutkimuslähtökohdan etuja ja haasteita pitäisi Turtonin mukaan tutkia.

Turton (2003: 12) itse määrittelee pakkomuuton kahdella eri tavalla: suhteessa kotimaan hallituksen rooliin ja suhteessa kansainväliseen lakiin. Suhteessa kotimaan hallituksen rooliin hän erottaa kolme ryhmää: pakolaiset ja maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) sekä omana ryhmänään pakkosiirretyt (*forced resettlers*). Pakolaiset ja maan sisäiset pakkomuuttajat ovat hänen mukaansa kyvyttömiä tai haluttomia vastaanottamaan hallitustensa apua ja heidän muuttoonsa on monia eri syitä. Hallitus on taas siirtänyt pakkosiirretyt asuinmaansa sisällä. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi kehitysprojektin alta pakenevat henkilöt (*DIDP* eli *development-induced displaced persons*). Pakkosiirrettyjen kohdalla hallituksella on teoreettinen vastuu suojella ja avustaa valtion sisällä pakkosiirrettyjä henkilöitä. Suhteessa kansainväliseen lakiin Turton erottaa pakolaiset ja maan sisäiset pakkomuuttajat. Kansainvälisessä laissa on sitovia säädöksiä koskien pakolaisia, ja he ovat oikeutettuja nauttimaan kansainvälistä suojelua. Maan sisäisiin pakkomuuttajien osalta ei ole olemassa erillisiä kansainvälisiä lakeja, ja heihin kohdistuva toiminta on enemmänkin humanitaarista avustusta. Turton ihmettelee, miten maan sisäisten pakkomuuttajien asema ja olot turvataan ottaen huomioon, että ei ole olemassa yhtään kansainvälistä organisaatiota, jolla olisi mandaatti ja vastuu heidän suojelustaan ja avustuksesta.

Pakkomuuttajien mielekästä ryhmittelyä ei voi Turtonin mukaan saavuttaa käytännön poliitikasta omaksutuilla ryhmittelyillä. Hänen mukaansa kyseisiä ryhmiä ei voi vertailla tai uudelleen määrittellä, sillä niitä pidetään itsestään selvyysinä. Turtonin käyttämät kolme kategoriaa on hänen mukaansa tutkijain, päättäjien ja aktivistien ylläpitämiä käsitteitä. Ryhmät perustuvat niiden asemaan kansainvälisessä laissa sekä suojelu- ja avustustoimissa, mutta ne eivät Turtonin mukaan todennäköisesti nousisi empiirisestä tutkimuksesta. Pakkomuuttajaryhmien empiirinen tutkimus voisikin hänen mukaansa johtaa nykyisten ryhmittelyjen uudelleenarviointiin. Uudet ryhmittelyt ja määritelmät voisivat vaikuttaa myös käytännön politiikkaan ja sitä kautta kaikkien pakkomuuttajien nykyistä parempaan avustukseen ja suojeluun.

Castlesin (2003a: 12–15) mukaan pakkomuuttoon kuuluu useita laillisia ja poliittisia kategorioita. Kaikille ryhmille on yhteistä, että henkilöt ovat joutuneet jättämään kotinsa ja hakemaan turvaa muualta. Populaarissa puheessa kaikkia pakkomuuttajia usein kutsutaan Castlesin mukaan pakolaisiksi, vaikka pakolaiset muodostavat vain yhden kapea-alaisen laillisen kategorian. Useimmat pakkomuuttajat pakenevatkin syistä, joita kansainvälinen pakolaisjärjestelmä ei hyväksy. Suuri osa heistä pysyy asuinmaansa sisäpuolella. Castles määrittelee pakkomuuttoon kuuluviksi pakolaiset, turvapaikanhakijat sekä maan sisäiset pakkomuuttajat, jot-

ka ovat paenneet vainoa, aseellista konfliktia tai väkivaltaa eli niin sanotut ”maan sisäiset pakolaiset”.

Lisäksi Castles (2003a: 12–15) kutsuu pakkomuuttajiksi ryhmiä, joiden määrää on hankala arvioida. Näihin ryhmiin kuuluvat: kehitysprojektien takia pakkosiirretyt (*development displaced*); ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat (*environmental and disaster displaced*) sekä ihmissalakuljetetut ja -kaupatut. Kehitysprojektien takia pakkosiirretyt joutuvat jättämään kotinsa suurten kehitysprojektien, kuten patojen, lentokenttien, teiden tai kaupunkiuudistusten takia. Ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat pakenevat ympäristömuutosten kuten aavikoitumisen, metsähakkuiden, maaperän heikkenemisen tai veden pilaantumisen takia. Myös luonnonkatastrofit kuten tulvat, maanjäristykset, tulivuorenpurkaukset tai maanvyörymät voivat olla syynä pakkomuuttoon. Castlesin mukaan myös ihmisten aiheuttamien katastrofien takia pakkomuuttavat kuuluvat tähän ryhmään. Ihmisten aiheuttamia katastrofeja voivat olla muun muassa radioaktiivisuus ja teollisuusonnettomuudet. Castlesin mukaan on tärkeää erottaa ihmissalakuljetetut ja ihmiskaupatut. Ihmissalakuljetuksessa muuttajat kuljetaan laittomasti maahan, ja he maksavat salakuljettajille matkasta. Valtaosa salakuljetetuista on miehiä. Ihmiskauppaa taas käydään pääosin naisista ja lapsista. Siinä ihmiskauppaa tekevien taloudellinen hyöty ei perustu muuttomatkaan vaan salakuljetetun pettämiseen ja hyväksikäyttämiseen kohdemaassa. Castlesin mukaan sekä ihmiskauppa että ihmissalakuljetus ovat tiukentuneiden maahantulolakien tuotoksia, joiden laajuutta on vaikea määrittää toiminnan laittomuuden takia.

Woodin (1994: 607) mukaan pakkoon perustuva muutto on lisääntynyt, ja muuton syinä voivat olla moninaiset poliittiset, sosioekonomiset ja ekologiset seikat. Pakkomuuttajien määrän aliarviointi johtuu Woodin mukaan siitä, että yleisesti käytetyin termi pakolainen jättää useat muut pakkomuuttajaryhmät käsitteen ulkopuolelle. Myös median, tutkijain ja poliitikkojen mieltymys käsitellä vain kansainvälistä pakkomuuttoa on johtanut siihen, että maan sisällä tapahtuvasta määrällisesti paljon suuremmasta pakkomuutosta ei juuri puhuttu vielä 1990-luvun alussa. Kuitenkin pakolaiset ja turvapaikanhakijat ovat vain osa pakkomuuttoa. Wood erottaa toisistaan maan sisäisen pakkomuuton ja kansainvälisen pakkomuuton.

Woodin (1994: 615–618) mukaan maan sisäisen pakkomuuton syinä voi olla yksi tai useampi toisiinsa liittyvä syy; uskontoihin, heimoihin tai etnisyyteen liittyvä konflikti, joka voi puhjeta sisällissodaksi; ulkomaalaisten sotavoimien invaasio; hallituksen pakkoon perustuva muuttoliikkeen säätely tai hallituksen tukema kehitysprojekti, joka edellyttää alkuperäiskansojen pakkosiirtoa; taloudellisen ja ekologisen järjestelmän kaatuminen, minkä vuoksi syntyy laajaa aliravitsemusta ja paikoin nälänhätää, tai etnisyyteen, uskontoon tai heimoon liittyvät konfliktit. Lisäksi hän erottaa omaksi ryhmäkseen pakkoon perustuvan ekomuuton (*forced ecomigration*). Ekomuuton hän määrittelee muuttoliikkeeksi, joka aiheutuu taloudellisesta ja ympäristöllisestä heikkenemisestä. Woodin mukaan termi ”ekopakkomuuttaja” (*forced ecomigrant*) on parempi kuin esimerkiksi termi ympäristöpakolainen (*environmental refugee*), sillä ensinnäkin monet taloudellisista ja ympäristöllisistä syistä muuttavat eivät ole pakolaisia edes laajan pakolaismääritelmän mukaan. Toiseksi muuton syyt eivät ole useinkaan pelkästään ympäristöllisiä. Kolmanneksi termin ympäristöpakolainen käyttö on harhaanjohtavaa, sillä se yksinkertaistaa Woodin mukaan muuttoliikkeen ja ympäristön välisen suhteen. Wood onkin todennut, että perinteinen muuttoliiketutkimus jättää yleisesti huomiotta ympäristömuutoksen

tai köyhyyden. Kuitenkin useissa viimeaikaisissa tutkimuksissa on hänen mukaansa alettu ottaa huomioon köyhyyden ja ympäristömuutosten suora ja epäsuora vaikutus pakkomuuttoon. Toinen väestöryhmä, joita pakkomuuttotutkimuksessa ei hänen mukaansa ole juurikaan otettu huomioon, on hallitusten pakkosiirtämät henkilöt. Woodin mukaan hallitus saattaa pakkosiirtää ihmisiä esimerkiksi ympäristökatastrofien tai kehitysprojektien tieltä. Usein henkilöt, joilla on vain vähän poliittista ja taloudellista valtaa, joutuvat katastrofeista aiheutuvien pakkosiirtojen kohteeksi.

Woodin mukaan kansainväliseen pakkomuuttoon kuuluvat pakolaiset ja turvapaikanhakijat, ”laittomat muuttajat ja vierastyövoimamuuttajat” sekä muuttajat, jotka on pakkoon perustuen palautettu tai karkotettu. Woodin (1994: 621–626) mukaan pakolaismääritelmästä käydään yhä kiivasta debattia, ja erilaisia pakolaismääritelmiä on

monia. Kansainvälisesti laajimmin hyväksytty määritelmä löytyy YK:n vuoden 1951 pakolaiskonventiosta ja sen vuoden 1967 lisäpöytäkirjasta. Woodin mukaan suurin osa taloudellisista muuttajistakin on jollakin tavalla pakotettuja muuttamaan. Myös vierastyöläiset ovat hänen mukaansa haavoittuvaisia maahantulolakien ja pakkosiirtojen suhteen. Vaikka monia syrjittyjä vierastyöläisiä ja laittomia muuttajia ei vainota poliittisesti, ovat he usein pakotettuja muuttamaan maiden sisällä, ja toisinaan heiltä kielletään perusihmisoikeudet. Näin olleen Wood näkee myös heidän kuuluvan pakkomuuton käsitteen alle. Kolmantena kansainvälisenä pakkomuuton muotona Wood nimeää pakkoon perustuvan palauttamisen ja karkottamisen. Tällainen toiminta voi koskea Woodin mukaan niin laittomia taloudellisia maahanmuuttajia kuin pakolaisia. Vaikka näiden ryhmien palauttaminen ja karkottaminen perustuu erilaisiin oikeudellisiin aspekteihin, on pakkoon perustuvan palautuksen idea sama: hallitus pakottaa kansainvälisen muuttajan poistumaan maasta, jossa muuttaja haluaisi asua. Usein muuttaja palautetaan takaisin kotimaahansa. Vain pakolaisten osalta palauttaminen on laissa kiellettyä (*non-refoulement*), eikä taloudellisten muuttajien palauttamisesta ole mitään kansainvälistä kieltoa.

Moore ja Shellman (2004: 724–725) määrittelevät pakkomuuttajan henkilöksi, joka pelkää vainoa ja on sen takia jättänyt asuinpaikkansa ja siirtynyt asumaan muualle joko hänen asuinmaansa rajojen sisä- tai ulkopuolella. Mooren ja Shellmanin mukaan pakkomuutto käsittelee kaksi ryhmää: pakolaiset ja maan sisäiset pakkomuuttajat. He ovat määritelleet pakolaiset YK:n vuoden 1951 pakolaiskonvention määritelmän mukaan. Siinä pakolaiseksi katsotaan henkilö, joka pakenee vainoa kotimaansa ulkopuolelle. Maan sisäiset pakkomuuttajat he määrittelevät ”UNHCR:n tavoin ihmisiksi, joiden on ollut pakko paeta... mutta jotka eivät voi tai halua ylittää valtion rajaa.” Moore ja Shellman eivät kuitenkaan artikkelissaan mainitse maan sisäisen pakkomuuttajan muuton syitä, vaan toteavat yleisesti, että pakolaisuuteen ja maan sisäiseen pakkomuuttoon vaikuttavat pohjimmiltaan samanlaiset syyt. Näin ollen voidaan olettaa, että Moore ja Shellman määrittelevät maan sisäisten pakkomuuttajien muuton syiksi samankaltaiset syyt kuin pakolaisilla, ja siten myös heidän kohdallaan IDP -termi voitaisiin suomentaa ”maan sisäiseksi pakolaisiksi”.

McDowelin ja Van Hearin (2006: 1, 12–13) mukaan pakkomuuttajiin kuuluvat ainakin pakolaiset, maan sisäiset pakkomuuttajat, kansalaisuudettomat ja ympäristöpakolaiset. Lisäksi he mainitsevat sodasta kärsineet ryhmät sekä paluumuuttajat. Kahta viimeistä ryhmää en ota mukaan pakkomuuttajaryhmien luokitteluun, sillä kirjoittajat eivät ole määritelleet tarkemmin, perustuu-

ko kyseisten ryhmien muutto pakkoon vai ei. McDowelin ja Van Hearin mukaan pakkomuuttajakategoriat eivät ole toisiaan poissulkevia, ja henkilö voi kuulua samaan aikaan useampaan kuin yhteen ryhmään. Pakkomuuttajat voivat myös siirtyä ajan myötä eri kategorioihin. Esimerkiksi maan sisäisestä pakkomuuttajasta voi tulla pakolainen, sitten paluumuuttaja ja lopulta uudelleen maan sisäinen pakkomuuttaja. McDowell ja Van Hear puhuvat ”pakkomuuton komplekseista” (*forced migration complexes*). Tällä he tarkoittavat sitä, että pakkomuutto on moniin asioihin liittyvä monimutkainen ilmiö, jota ei voi selittää ilman laajojen yhtyksien ymmärtämistä. Myös pakkomuuton syyt ovat monitahoisia. Pakkomuutto liittyy yhä enemmän esimerkiksi turvallisuuteen, kehitykseen, humanitaariseen toimintaan ja muuttoliikkeen hallintaan. McDowellin ja Van Hearin (2006: 213) mukaan myös terrorismin vastainen sota ja siihen liittyvät kansainväliset muutokset ovat osaltaan vaikuttaneet pakkomuuttoon.

James (2004: 43–60) on jakanut pakkomuuton kolmeen kategoriaan. Näihin hän sijoittaa 14 luokkaa, jotka hän nimeää muuton syiden mukaan. Kategoriat ovat ”johdettu pakkomuutto” (*derivative forced migration*), ”myötämielinen pakkomuutto” (*responsive forced migration*) ja ”tarkoituksellinen pakkomuutto” (*purposive forced migration*). ”Johdettu pakkomuutto” vastaa ”staattista muuttoliikettä”, jossa henkilöt eivät fyysisesti muuta vaan jossa he valtion rajan muuttumisen johdosta siirtyvät toiseen maahan. Tällainen pakkomuutto on siis geopolittisten uudelleen järjestelyjen sivutuote. Johdetun pakkomuuton ainoana luokkana ovat Jamesin nimeävät kartografian takia muuttavat. ”Myötämielinen pakkomuutto” perustuu Jamesin mukaan todellisuudessa jonkinasteiseen vapaaseen päätökseen. Muuttajat eivät ole välttämättä iloisia tai innokkaita muuttamaan, mutta he tekevät muuttopäätöksensä itse toisten kohdistamatta uhkaa heihin. Myötämielisen pakkomuuton kaksi ensimmäistä luokkaa James nimeää omantunnon ja totalitarismin pakkomuutoksi. Myötämieliseen pakkomuuttoon kuuluvat lisäksi tyranniasta, sodasta ja nälänhädästä johtuvat muuttoliikkeet. ”Tarkoituksellinen pakkomuutto” on jonkin tahon tahallisesti toisille aiheuttamaa eli sillä viitataan ihmisten pakkosiirtoon. James jakaa tämän pakkomuuttokategorian kahdeksaan alaluokkaan. Tarkoituksellinen pakkomuutto voi johtua Jamesin mukaan taloudellisesta, kulttuurisesta, rodullisesta, uskonnollisesta tai kansallisesta sorrosta. Turvallisuuden takia voidaan myös pakkosiirtää ihmisiä, jos valtio kokee heidät uhkaksi. Pakkomuutto voi aiheutua myös rangaistuksesta, jolloin rangaistava henkilö pakkosiirretään maan sisällä tai karkotetaan toiseen maahan. Lisäksi vahvan väestöryhmän kosto voi olla pakkomuuton syynä.

Lundin (2003: 85) mukaan pakkomuutto nähdään yleensä pakkoon perustuvana (involuntary) konfliktista tai sodasta johtuvana muuttona, jonka alullepanija voi olla hallitus tai jokin muu taho. Lund on todennut, että pakkomuuttotutkimuksessa erotetaan yleensä neljä pakkomuuttajaryhmää: ”perinteiset pakolaiset” (*conventional refugees*), maan sisällä sodan tai konfliktin takia paenneet (*internally displaced because of conflict/war*), luonnonhasardien takia pakenevat (*flights due to natural hazards*) ja kehityksen takia pakenevat (*development-induced displacement*).

Haugin (2003: 159) mukaan pakkomuuttajiin kuuluvat pakolaiset, jotka ylittävät valtion rajan, sekä maan sisäiset pakkomuuttajat. Haugin mukaan maan sisäinen pakkomuutto voi johtua niin konflikteista, väkivallasta, ihmisoikeusloukkauksista, luonnonkatastrofeista tai ihmisen aiheuttamista katastrofeista. Myös Birkeland (2003: 179) jakaa pakkomuuttajat pääsääntöisesti kahteen pääryhmään: ”konventiopakolaisiin” ja maan sisäisiin pakkomuuttajiin. Birkeland

tunnistaa maan sisäisen pakkomuuton määrittelyn ongelmallisuuden: toiset määrittävät muuton syiksi vain konfliktit, toiset taas konfliktit sekä ympäristöön ja kehitykseen liittyvät syyt. Hän itse ymmärtää maan sisäisen pakkomuuton laaja-alaisesti niin kuin Haugkin, että se kattaa useat erilaiset muuton syyt. Vaikka Haug ja Brikeland jakavat pakkomuuttajat pakolaisiin ja maan sisäisiin pakkomuuttajiin, käyttävät he tutkimuksissaan myös muita pakkomuuttajaryhmiä. Esimerkiksi Haug (161–162, 168–169) kirjoittaa artikkelissaan pääosin ympäristöpakolaisista (*environmental refugees*). Haug on todennut, että käsitettä ympäristöpakolainen on pidetty ongelmallisena, mutta tapaustutkimuksensa perusteella hän toteaa, että käsitteen käyttöön voi liittyä myös etuja. Ympäristöpakolaiset voivat esimerkiksi saada enemmän huomiota ja apua kuin silloin kun heitä kutsuttaisiin jollakin muulla epämääräisemmällä termillä.

Martinin et al. (2003: 1–7) mukaan pakkomuuttoon on monia syitä: se voi johtua esimerkiksi vainosta, ihmisoikeusrikkomuksista, alistamisesta, kehitysprojekteista, konflikteista, luonnon katastrofeista tai ihmisen aiheuttamista katastrofeista. Monet pakkomuuttajat päättävät itse lähteä pakoon. Aiempaa enemmän hallitukset tai kapinallisjoukot ajavat ihmisiä pois kodeistaan tietyn territorion väestöllisen hallinnan takia. Martin et al. määrittelevät pakkomuuttajiksi henkilöt, jotka pakenevat valtion rajojen ulkopuolelle turvapaikkaa etsien, sekä maan sisällä pakenevat henkilöt. Heidän huolenaan ovat lisäksi ihmiset, joilla on suuri riski joutua pakkomuuttamaan. Näihin ryhmiin kuuluvat esimerkiksi kansalaisuudettomat ja sodasta kärsivät henkilöt. Myöhemmin Martinin et al. tunnistavat vielä paluumuuttajat, joiden paluu ei ole ollut vapaaehtoista vaan osaksi pakkomuuttoa. Lisäksi he määrittelevät ympäristön heikkenemisen ja luonnonkatastrofien vuoksi pakenevat yhdeksi pakkomuuttajaryhmäksi. Kuitenkin he käyttävät käsitettä ympäristömuuttaja (*environmental migrant*), vaikka he kirjoittavatkin pakkomuuttajista. Myös kehityksen takia pakenevia he nimittävät muuttajiksi, jotka eivät välttämättä tarvitse kansainvälisen yhteisön suojelua. He ovat panneet merkille sen, että toisen maailmansodan jälkeen kehitetty pakolaisjärjestelmä on täysin riittämätön turvaamaan kaikkien pakkomuuttajien avustuksen ja suojelun. Nykyinen kansainvälinen pakolaisjärjestelmä on heidän mielestään lisäksi liiaksi kiinnittynyt siihen muuttaako ihminen valtion rajan yli vai ei. Martinin et al. mukaan todellisuudessa pakkomuuttajat pakenevat moninaisten syiden takia ja etsivät turvaa monista paikoista.

Niin kuin useat pakkomuuttoa määritelleet tutkijat ovat todenneet, on pakkomuuttajien määrittely ja ryhmittely vaihtelevaa ja moninaista. Pakkomuuton käsitteellistämisen problemaattisuus on tullut esille myös tämän kirjallisuuskatsaukseni yhteydessä. Kirjallisuuskatsaukseni perusteella voin yhteenvetona todeta, että aiemmissa alan tutkimuksissa, joista aineistoni koostuu, määritellään pakkomuutto ja pakkomuuttajat pääosin kahdella erilaisella tavalla (taulukko 5). Toiset tutkijat määrittelevät pakkomuuttajat muuton syiden perusteella, jolloin muuton kansainvälisyys tai maan sisäisyys ei välttämättä tule esille (Helton & Jacobs 2006; James 2004; Lund 2003). Esimerkiksi Heltonin ja Jacobsin määrittelemänä aseellisen konfliktin takia pakkomuuttava henkilö voi olla pakolainen, turvapaikanhakija tai maan sisäinen pakolainen. Toiset tutkijat taas perustavat määrittelynsä pitkälti käytännönpolitiikan kategorioihin (esimerkiksi Bascom 2001; Rogers & Copeland 1993; Turton 2003; Castles 2003; Moore & Shellman 2004; McDowell & Van Hear 2004). Tällöin muuton syyt ja muuton suuntautuminen valtion rajojen ulko- tai sisäpuolelle voidaan määritellä yleisesti hyväksytyjen kansainvälisten normien mukaisesti, ellei tutkija ole liittännyt tarkempaa selostusta siitä, keitä hänen mukaansa esimerkiksi pakolaiset tai turvapaikanhakijat ovat. Joidenkin tutkijoiden kohdalla pakkomuuttajien määrittelyssä oli nähtävissä molempia suuntauksia (Wood 1994; Martin 2003).

Taulukko 5. Pakkomuuttajien ryhmittely aiemmissä tutkimuksissa.

Helton & Jacobs (2006)	Henkilöt, jotka ovat jättäneet asuinpaikkansa kun pakkosiirron syyt ovat mielivaltaiset ja joilla on validit perusteet vastustaa paaluuta 1. aseelliseen konfliktiin, 2. ympäristökatastrofiin tai ekologisiin syihin, 3. perusihmisoikeuksien rikkomiseen, 4. syrjintään tai vainoon, 5. tai humanitaarisiin syihin vedoten. Lisäksi luonteeltaan mielivaltainen kehityksen aiheuttama pakko-siirto.
Bascom (2001)	1. Kansainväliset pakolaiset 2. Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) 3. Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät muuttajat 4. Kehityksen takia pakkosiirretyt
Rogers & Copeland (1993)	1. Pakolaiset 2. "Maan sisäiset pakolaiset" 3. Pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa elävät henkilöt
Turton (2003)	1. Pakolaiset 2. Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) 3. Pakkosiirretyt (forced resettlers) (esim. DIDPs, development-induced displaced persons)
Castles (2003)	1. Pakolaiset 2. Turvapaikanhakijat 3. "Maan sisäiset pakolaiset" 4. Kehitysprojektien takia pakkosiirretyt 5. Ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat 6. Ihmissalakuljetetut ja -kaupatut
Wood (1994)	1. Maan sisäiset pakkomuuttajat: Erilaisista syistä maan sisällä pakkomuuttavat Ekopakkomuuttajat (forced ecomigrants) Hallitusten pakkosiirtämät henkilöt 2. Kansainväliset pakkomuuttajat: Pakolaiset ja turvapaikanhakijat "Laittomat muuttajat ja vierastyövoimamuuttajat" Muuttajien pakkoon perustuva palauttaminen ja karkottaminen
Moore & Shellman (2004)	1. Pakolaiset 2. "Maan sisäiset pakolaiset"
McDowell & Van Hear (2006)	1. Pakolaiset 2. Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) 3. Kansalaisuudettomat 4. Ympäristöpakolaiset
James (2004)	1. "Johdetut pakkomuuttajat": Kartografian takia muuttavat

	<p>2. "Myötämieliset pakkomuuttajat": Omantunnon, totalitarismin, tyrannian, sodan tai nälänhädän takia muuttavat</p> <p>3. "Tarkoitukselliset pakkomuuttajat": Taloudellisen, kulttuurisen, rodullisen, uskonnollisen tai kansallisen sorron, turvallisuuden, rangaistuksen tai koston takia pakkosiirretyt</p>
Lund (2003)	<p>1. "Perinteiset pakolaiset"</p> <p>2. Maan sisällä sodan tai konfliktin takia paenneet</p> <p>3. Luonnonhasardien takia pakenevat</p> <p>4. Kehityksen takia pakenevat</p>
Haug (2003)	<p>1. Pakolaiset</p> <p>2. Maan sisäiset pakkomuuttajat</p>
Birkeland (2003)	<p>1. Konventio pakolaiset</p> <p>2. Maan sisäiset pakkomuuttajat</p>
Martin (2003)	<p>1. Henkilöt, jotka pakenevat valtion rajojen ulkopuolelle etsien turvapaikkaa</p> <p>2. Maan sisällä pakenevat henkilöt</p> <p>3. Ihmiset, joilla on suuri riski joutua pakkomuuttamaan eli kansalaisuudettomat ja sodasta kärsivät henkilöt</p> <p>4. Pakotetut paluumuuttajat</p> <p>5. Ympäristön tai kehityksen takia pakkomuuttavat</p>

Kirjallisuuskatsaukseni aineiston perusteella aiemmissa tutkimuksissa *pakolaiset* on määritelty osaksi pakkomuuttoa muita ryhmiä useammin (taulukko 6). Jokaisessa tutkimuksessa on mainittu joko suoraan tai epäsuorasti pakolaiset osana pakkomuuttoa. *Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs)* on mainittu toiseksi useimmin alan tutkimuksissa, mutta kirjallisuuskatsaukseni perusteella voin havaita miten epäselvää maan sisäisten pakkomuuttajien ryhmittely on. Maan sisäiset pakkomuuttajat on joissakin tutkimuksissa määritelty laaja-alaisesti, jolloin muuton syyt voivat liittyä niin konflikteihin, katastrofeihin kuin kehitykseenkin. Toisinaan omaksi ryhmäkseen ovat erotettu ”*maan sisäiset pakolaiset*”, jotka muuttavat samoista syistä kuin kansainväliset pakolaiset. Huomattavaa on se, että missään aineistooni kuuluvassa tutkimuksessa ei käytetä maan sisäisen pakolaisen (*internal refugee*) käsitettä yleisesti hyväksyttynä käsitteenä, vaan usein ”maan sisäisiin pakolaisiin” viitataan maan sisäisinä pakkomuuttajina, jotka ovat joutuneet pakenemaan samojen syiden takia kuin kansainväliset pakolaiset tai konfliktien takia pakenevina maan sisäisinä pakkomuuttajina (*conflict-induced internal displaces*).

”Maan sisäisten pakolaisten” lisäksi aiemmissa tutkimuksissa mainitaan omina maan sisäisinä pakkomuuttajaryhminä *kehityksen takia pakkomuuttavat* sekä *ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat*. Yhdessä tutkimuksessa käytetään käsitettä *ympäristöpakolainen* (McDowell & Van Hear 2006), mutta useat muut tutkijat ovat todenneet, että ympäristöpakolaisen käsite on ongelmallinen ja sen käyttöä tulisi välttää (Wood 1994; Rogers & Copeland 1993; Black 2001, Castles 2002). Osaksi ympäristömuuttoon kuuluu lisäksi Woodin (1994) käyttämä mielenkiintoinen termi *ekopakkomuuttaja (forced ecomigrant)*, jolla hän viittaa henkilöön, joka pakenee sekä ympäristöön että taloudellisiin syihin liittyen. Kirjallisuuskatsaukseni tutkimuksessa mainitaan lisäksi *turvapaikanhakijat* osaksi pakkomuuttoa. Heidät mainitaan yhtä mo-

nessa tutkimuksessa kuin ympäristön takia muuttavat. Aiemmissä tutkimuksissa viitataan lisäksi *pakkosiirrettyihin* omana ryhmänään muuton erikoisluontoisuuden takia. Muutamassa tutkimuksessa mainitaan osana pakkomuuttajia myös *pakolaisten kaltaisissa oloissa elävät*, *pakotetusti palautetut muuttajat* ja *kansalaisuudettomat*. Vain yksi tutkija on määritellyt osaksi pakkomuuttoa myös *ihmissalakuljetetut ja -kaupatut*, *”laittomat muuttajat ja vierastyövoima”*, *nälänhädän takia pakkomuuttavat* sekä *kartografian takia muuttavat*.

Taulukko 6. Pakkomuuttajien ryhmittely aineistoni aiemmissä tutkimuksissa (yhteensä 13 tutkimusta).

Ryhmä	Suorat viittaukset*	Epäsuorat viittaukset**	Viittausten määrä yhteensä
Pakolaiset	10	3	13
Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs)	6	3	9
”Maan sisäiset pakolaiset”	3	3	6
Kehityksen takia pakkomuuttavat	6	–	6
Turvapaikanhakijat	2	3	5
Ympäristön tai katastrofin takia pakkomuuttavat/ympäristöpakolaiset	5	–	5
Pakkosiirretyt	3	–	3
Pakolaisten kaltaisissa oloissa elävät 2	–	2	
Pakotetusti palautetut muuttajat 2	–	2	
Kansalaisuudettomat	1	1	2
Ekopakkomuuttajat	1	–	1
Ihmissalakuljetetut ja -kaupatut	1	–	1
”Laittomat muuttajat ja vierastyövoima”	1	–	1
Nälänhädän takia pakkomuuttavat	1	–	1
Kartografian takia pakkomuuttavat	1	–	1
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa tutkimuksessa kyseinen ryhmä on määritelty osaksi pakkomuuttoa.			
** Ryhmään on viitattu epäsuorasti, mutta tietynlaisiin muuton syihin viittaaminen voidaan nähdä osana tiettyä pakkomuuttajaryhmää. Esimerkiksi henkilö, joka pakenee vainoa, on otettu mukaan niin pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin kuin maan sisäisiin pakkomuuttajiinkin.			

4.2. Pakkomuuttajien ryhmittely alan järjestöjen dokumenteissa

Analysoin tässä muutamien järjestöjen luomia pakkomuuttajien ryhmittelyjä. Järjestöihin kuuluvat Oxfordin pakolaistutkimuskeskuksen ylläpitämä FMO -tietokanta (*Forced Migration Online*), pakkomuuttotutkimuksen kattojärjestö IASFM (*International Association for the Study of Forced Migration*) ja YK:n pakolaisvaltuutetun virasto UNHCR (*United Nations High Commissioner for Refugees*).

FMO on Oxfordin pakolaistutkimuskeskuksen (*Refugee Studies Centre*) ylläpitämä sähköinen tietokanta, johon on koottu tietoa maailmanlaajuisesta pakkomuutosta. FMO:n tarkoituksena on julkaista puolueetonta tietoa tutkijoille, päättäjille, pakkomuuttajien kanssa työskenteleville ja kaikille asiasta kiinnostuneille. FMO:n pakkomuuttoa esittelevässä osiossa todetaan, että pakkomuutto voidaan jakaa kolmeen erilaiseen tyyppiin, jotka ovat konfliktien aiheuttama pakkomuutto (*conflict-induced displacement*), kehityksen aiheuttama pakkomuutto (*development-induced displacement*) ja katastrofien aiheuttama pakkomuutto (*disaster-induced displacement*) (FMO 2006a). Konfliktien aiheuttama pakkomuutto jaetaan FMO:n mukaan edelleen pääosin pakolaisuuteen ja maan sisäiseen pakkomuuttoon (IDPs). Konfliktien aiheuttamaa maan sisäistä pakkomuuttoa kutsun tässä tutkimuksessani ”maan sisäiseksi pakolaisuudeksi”, vaikka FMO:n dokumentissa käytetäänkin käsitettä *IDP*, eikä *internal refugee*. ”Maan sisäisen pakolaisuuden” tärkeimpinä syinä FMO:n dokumentissa mainitaan aseellinen konflikti, sisällissota, yleinen väkivaltaisuus ja vaino. Kehitysprojekteista aiheutuva pakkomuutto liittyy esimerkiksi suurien infrastruktuurihankkeiden kuten patojen, teiden, satamien tai lentokenttien rakentamiseen. Kaupunkien uudistushankkeet, kaivostoiminta ja metsänhakkuut, suojelualueiden perustaminen sekä biosfääriprojektit voivat myös aiheuttaa pakkomuuttoa. Katastrofien aiheuttama pakkomuutto voi liittyä luonnonkatastrofeihin kuten tulviin, tulivuorenpurkauksiin, maanvyörymiin tai maanjäristyksiin tai ympäristömuutoksiin kuten metsähakkuihin, aavikoitumiseen, maaperän heikkenemiseen tai ilmastonlämpenemiseen. Lisäksi pakkomuutto voi liittyä ihmisten aiheuttamiin katastrofeihin kuten teollisuusonnettomuuksiin tai radioaktiivisuuteen. Kyseiset pakkomuuton syyt saattavat olla päällekkäisiä.

FMO -tietokannassa todetaan, että on olemassa useita termejä, joilla kuvataan pakkomuuttajaryhmiä mutta joiden termien merkitys ei aina ole itsestään selvä vaan käsitteet voivat olla pikemminkin harhaanjohtavia. FMO:n julkaisuissa pakkomuuttajat jaetaan seitsemään ryhmään (taulukko 7). Jako perustuu FMO:n mukaan pakkomuuttoa tutkivien ja pakkomuuttajien kanssa työskentelevien henkilöiden käyttämiin termeihin. FMO:n määrittelemiin pakkomuuttajaryhmiin kuuluvat pakolaiset, turvapaikanhakijat, ”maan sisäiset pakolaiset”, kehityksen takia pakkomuuttavat, ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat, salakuljetetut ja ihmiskaupatut. Tässä tutkimuksessa käyttämäni maan sisäisten pakkomuuttajien ryhmään (IDPs) voidaan FMO:n ryhmittelyn osalta nähdä kuuluviksi niin ”maan sisäiset pakolaiset” kuin kehityksen takia pakkomuuttavat ja ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat.

IASFM:n eli kansainvälisen pakkomuuttotutkimuksen kattojärjestön mukaan kansainvälistä ja maiden sisäistä pakkomuuttoa on tapahtunut kautta aikojen ja se on liittynyt vainoon, sotiin, nälkään ja kehitysprojekteihin (IASFM 2005). IASFM:n mukaan ”pakkomuutto on yleinen termi, jolla viitataan pakolaisten (*refugees*) ja ”maan sisäisten pakolaisten” muuttoon kuin myös ihmisiin, jotka ovat pakkomuuttaneet luonnon- tai ympäristökatastrofin, kemiallisen katastrofin tai ydinkatastrofin, nälkähädän tai kehitysprojektin takia” (IASFM 2002) (taulukko 7).

YK:n pakolaisvaltuutetun toimisto, UNHCR, on tärkein pakolaisjärjestö, joka toimii globaalilla tasolla. Vaikka järjestön virallinen mandaatti koskee vain YK:n vuoden 1951 pakolaiskonvention ja vuoden 1967 protokollan mukaisten pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden avustamista ja suojelua, on UNHCR määritellyt ”huolenaan olevat ryhmät” pakolaisia ja turvapaikanhakijoita laajemmin (taulukko 7). UNHCR voi avustaa myös maan sisäisiä pakkomuuttajia, jotka muuttavat samoista syistä kuin pakolaiset eli ”maan sisäisiä pakolaisia”, sekä kansalaisuudettomia ja niin sanottuja ”muuta” ryhmiä. Lisäksi järjestö avustaa paluumuuttajia ja osallistuu pakolaisten asuttamiseen joko turvapaikkamaahan tai kolmanteen maahan. UNHCR ei viittaa paluumuuttajien osalta muuttamisen pakkoon, joten kyseistä ryhmää en ota huomioon pakkomuuttajien ryhmittelyä analysoitaessa.

Taulukko 7. Pakkomuuttajien ryhmittely alan järjestöissä.

FMO (2005) (Refugee Studies Centre)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pakolaiset 2. Turvapaikanhakijat 3. ”Maan sisäiset pakolaiset” 4. Kehityksen takia pakkomuuttavat 5. Ympäristön ja katastrofien takia pakkomuuttavat 6. Salakuljetetut 7. Ihmiskaupatut
IASFM (2005)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pakolaiset 2. ”Maan sisäiset pakolaiset” 3. Luonnon- tai ympäristökatastrofin takia pakkomuuttavat 4. Kemiällisen katastrofin tai ydinkatastrofin takia pakkomuuttavat 5. Nälänhädän takia pakkomuuttavat 6. Kehitysprojektien takia pakkomuuttavat
UNHCR (2005)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pakolaiset 2. Turvapaikanhakijat 3. ”Maan sisäiset pakolaiset” 4. Kansalaisuudettomat ja ”muut huolenaaiheena olevat”

4.3. Pakkomuuttajaryhmistä kirjoittaminen alan julkaisusarjoissa

4.3.1. Pakolainen

Pakolainen -lehti on ainoa Suomessa ilmestyvä pakolaisasioita käsittelevä sarjajulkaisu. Sen julkaisija on Suomen Pakolaisapu ry. Lehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehti on suunnattu kaikille pakkomuuttoasioista kiinnostuneille, ja se on sisällöllisesti monipuolinen kattaen esimerkiksi kirja-arvostelut, haastattelut ja maakohtaiset raportit. Artikkelit eivät siis ole tutkimusraportteja vaan esimerkiksi maakohtaisia kuvauksia, henkilökertomuksia tai pakolaispolitiikkaa koskevia artikkeleja. Analyysini olen ottanut mukaan kaiken lehdessä julkaistun materiaalin, niin artikkelit kuin kirja-arvostelutkin, tekstityylin samankaltaisuuden takia. Artikkelit ovat vain muutaman sivun mittaisia. Aineistoni käsittää vuoden 2005 lehdet, joita on neljä. Analysoitavia artikkeleja on yhteensä 71. Saman kirjoittajan peräkkäiset lyhyet artikkelit laskeen yhdeksi artikkeliksi, sillä analyysini perustuu kirjoittajien käyttämien pakkomuuttajaryhmien sisällön erittelyyn eikä sinänsä eri artikkelien vertailuun.

Pakolainen -lehdessä kirjoitettiin vuonna 2005 ymmärrettävästi eniten pakolaisista (taulukko 8). Kun koko aineisto siis käsitti 71 artikkelia, niistä 54:ssä mainittiin pakolaiset eli yli 75 prosenttia artikkeleista koski jollakin tavalla pakolaisia. Turvapaikanhakijoista kirjoitettiin toiseksi eniten, mutta heidät mainittiin enää 18 artikkelissa eli 25 prosentissa artikkeleista. Maan sisäiset pakolaiset mainittiin yhdeksässä artikkelissa. Maan sisäisten pakolaisten kohdalla erotin evakot, joista oli maininta kolmessa artikkelissa, omaksi alaryhmäkseen, sillä halusin analysoida myös sitä, millä käsitteillä suomenkielisessä julkaisussa viitataan tässä tutkimuksessa käyttämäni ryhmään ”maan sisäiset pakolaiset”. Käsitettä evakko käytetään siis suomenkielisissä julkaisuissa jonkin verran synonyyminä käsitteelle maan sisäinen pakolainen. Koska termejä maan sisäinen pakolainen ja evakko voidaan pitää synonyymeinä, laskin termien esiintymisen yhteen ja sain mainintoja 17 prosentissa artikkeleista. Kouros (2000: 14) on todennut, että ”maansisäistä pakolaista” suorempi ja juridisesti pätevämpi käänös IDP-termille on maansisäinen siirtoväki. Maan sisäisen siirtoväen käsitettä ei kuitenkaan mainittu vuoden 2005 Pakolainen -sarjan artikkeleissa. Koska aineistossani käytettiin käsitettä *maan sisäinen pakolainen* eikä laajempaa käsitettä *maan sisäinen pakkomuuttaja*, luokittelin omiksi ryhmikseen niin ympäristö- ja luonnonkatastrofien takia paenneet kuin kehityshankkeiden alta lähtemään joutuneet.

FMR- ja JRS -sarjojen kohdalla maan sisäisen pakkomuuton analyysini eroaa Pakolainen -lehden analyysistäni siltä osin, että kansainvälisten julkaisusarjojen kohdalla en erota erilaisista syistä pakenevia maan sisäisiä pakkomuuttajia (IDPs) omiksi pääryhmikseen. Maan sisäisten pakkomuuttajien alaryhmittelystä voi kuitenkin nähdä kyseisissä julkaisusarjoissa esiintyneet erilaiset muuton syyt. Määrittelyn ero johtuu siitä, että kansainvälisesti hyväksytyimmässä määritelmässä (GP -asiakirjan IDP -määritelmä) maan sisäiseen pakkomuuttoon nähdään kuuluviksi niin konfliktien, katastrofien kuin kehityksenkin takia maan sisällä pakkomuuttavat. Jos Pakolainen -lehden aineiston maan sisäiset pakolaiset, evakot, ympäristö- ja luonnonkatastrofien vuoksi pakenevat sekä kehityshankkeiden alta pakenemaan joutuneet mielletäisiin yhdeksi maan sisäisten pakkomuuttajien (IDPs) ryhmäksi, olisi tästä ryhmästä kirjoitettu

21 prosentista artikkeleista. Tätä prosenttilukua voidaan siten verrata FMR- ja JRS -lehtien tuloksiin maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs) kirjoittamisen kanssa.

Pakolaisten, turvapaikanhakijoiden ja maan sisäisten pakolaisten lisäksi pääryhmänä voin Pakolainen -lehden aineistossani erottaa ihmiskaupatut ja -salakuljetetut, joista molemmat ryhmät mainitaan kolmessa artikkelissa (taulukko 8). Myös pakolaisuuden kalaisissa oloissa elävät luokittelen omaksi pääryhmäksi, vaikka käsitteeseen viitataan vain yhdessä artikkelissa. Näiden luokittelemieni pääryhmien lisäksi mainitaan tiettyjä muita ryhmiä, joista muodostan pääryhmien alle kuuluvia alaryhmiä. Pakolaisuuden alaryhmiksi muodostuvat kiintiöpakolaiset, ympäristöpakolaiset sekä maahanmuuttajapakolaiset. Aineistossa mainitaan edellä mainittujen ryhmien lisäksi joitakin epäselviä ryhmiä, kuten ”paossa olevat, pakotetut siirtolaiset, kotoaan paenneet ja vainoa pakenevat”. Näitä abstrakteja ryhmiä en ole ottanut mukaan pakkomuuttajaryhmistä kirjoittamisen analyysiin. Analyysini käsittää vain suorat viittaukset pääryhmiin ja alaryhmiin kuuluviin käsitteisiin.

Taulukko 8. Pakolainen -lehden vuoden 2005 artikkeleissa käytetyt pakkomuuttajaryhmät.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmät	Pääryhmän käyttöaste (%)**
Pakolaiset (54)*	Kiintiöpakolaiset Ympäristöpakolaiset Maahanmuuttajapakolaiset	76 %
Turvapaikanhakijat (18)		25 %
(Maan) sisäiset pakolaiset (9)	Evakot (3)	yht. 17 %
Ihmiskaupatut (3)		4 %
Salakuljetetut (3)		4 %
Ympäristö- ja luonnon katastrofien vuoksi paenneet (2)		2,8 %
Kehityshankkeiden alta lähtemään joutuneet (1)		1,4 %
Pakolaisuuden kaltaisissa oloissa elävät (1)		1,4 %
<p>* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Mukaan ei ole laskettu mainintoja ala-ryhmistä, paitsi evakko synonyymien kohdalla. Aineiston kokonaismäärä on 71 artikkelia.</p> <p>** Käyttöaste viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa prosentuaalisesti tietty pakkomuuttajien pääryhmä on mainittu.</p>		

4.3.2. Forced Migration Review

Forced Migration Review (FMR) on julkaisusarja, jota Oxfordissa sijaitseva pakolaistutkimuskeskus (Refugee Studies Centre, RSC) julkaisee. Sarjan tarkoituksena on tarjota foorumi, jossa säännöllinen kokemusten, ideoiden ja tiedon vaihto tutkijoiden, pakolaisten ja maan sisäisten pakkomuuttajien ja heidän kanssaan työskentelevien ihmisten välillä olisi mahdollista. Artikkelit ovat pääosin muutaman sivun mittaisia, ja niiden kirjoittajat alan tutkijoita tai pakkomuuttojärjestöissä työskenteleviä asiantuntijoita. Lehti ilmestyy keskimäärin kolme kertaa vuodessa englanniksi, espanjaksi, ranskaksi ja arabiaksi. Kuitenkin vuonna 2005 FMR -lehteä ilmestyi viisi numeroa, joista kaksi oli erikoisnumeroita. Aineistoni käsittää FMR -julkaisusarjan osalta kokonaisuudessaan 151 artikkelia. FMR -julkaisusarjan numerot käsittelevät usein tiettyä teemaa. Tästä syystä sekä artikkelien runsaan lukumäärän takia erittelen vuoden 2005 lehtien pakkomuuttajista kirjoittamisen tulokset (taulukot 9-13). Lisäksi erittelen jokaisen lehden kohdalla pakkomuuttajien alaryhmiä, jotka jätän lopullisesta koko julkaisusarjaa koskevasta analyysistäni pois (taulukko 14).

Vuoden ensimmäinen lehti *FMR 22 Education in emergencies: learning for a peaceful future* käsittelee koulutuksen merkitystä pakkomuuttotilanteissa. Lehteen kuuluu 37 artikkelia. Pakolaiset (refugees) mainittiin 22 artikkelissa (59 %), maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) 13 artikkelissa (35 %) ja turvapaikanhakijat (asylum seekers) vain yhdessä artikkelissa (taulukko 9).

Taulukko 9. Pakkomuuttajaryhmät *FMR 22 Education in emergencies: learning for a peaceful future* -lehdessä.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmiä
Refugees (22)*	Refugees fleeing government persecution People forced into refuge abroad Registered refugees
IDPs/ Internally Displaced Persons (13)	
Asylum seekers (1)	Those who apply for asylum
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Artikkeleita yhteensä 37.	

Vuoden 2005 toukokuun numeron teemana on Euroopan turvapaikkapolitiikka (*FMR 23 Europe: fortress or refuge?*), ja lehteen kuuluu 29 artikkelia. Pakolaisista kirjoitetaan myös tässä lehdessä eniten ja heidät mainitaan 20 artikkelissa (69 %) (taulukko 10). Toiseksi eniten artikkeleissa mainitaan turvapaikanhakijat, 15 artikkelissa. Maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs) kirjoitetaan 12 artikkelissa (41 %). Omina pääryhminä mainitaan lisäksi ihmiskaupatut (*trafficked*) sekä ihmissalakuljetetut (*smuggled*). Näistä ryhmistä ei kuitenkaan kirjoiteta kuin muutamissa artikkeleissa. Alaryhmiä tarkastelemalla voi huomata pakkomuuttajien pääryhmien sisällä olevan eroja: edes pääryhmäkään eivät siten ole selvästi ja yksiselitteisesti määriteltävissä.

Taulukko 10. Pakkomuuttajaryhmät *FMR 23 Europe: fortress or refuge?* -lehdessä.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmiä
Refugees (20)*	Stateless persons as refugees War refugees Dispersed refugee people seeking asylum Persons fleeing persecution
Asylum seekers (15)	
IDPs (12)	IDPs displaced by natural or human-made disasters or development projects Those displaced by conservation projects
Trafficked (2)	
Smuggled (1)	
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Artikkeleita yhteensä 29.	

Heinäkuussa vuonna 2005 ilmestyi *FMR* -julkaisusarjan erikoisnumero, jossa pohditaan tsunami-katastrofiin liittyen pakkomuuttoa. *FMR Special Issue. Tsunami: learning from humanitarian response* -erikoisnumeroon kuuluu 26 artikkelia. Teeman merkitys näkyy selkeästi pakkomuuttajista kirjoittamisessa: maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs) on kirjoitettu eniten (14 artikkelissa eli 54 % artikkeleista) (taulukko 11). Pakolaiset mainitaan vain viidessä artikkelissa. Lisäksi pakkomuuttajien pääryhmiin kuuluu kerran mainitut turvapaikanhakijat ja pakotetut paluumuuttajat (*forcibly returned migrants*), jotka ovat siis vapaaehtoisesti lähteneet mutta joiden paluumuutto on paktoon perustuva.

Taulukko 11. Pakkomuuttajaryhmät *FMR Special Issue. Tsunami: learning from humanitarian response* -lehdessä.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmiä
IDPs/ Internally Displaced Persons (14)	Tsunami survivors with IDP "identity" Disaster-induced IDPs Those forced to flee natural disasters
Refugees (5)	
Asylum seekers (1)	
Forcibly returned migrants (1)	
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Artikkeleita yhteensä 26.	

Vuoden 2005 neljännessä numerossa pureudutaan maan sisäisiin pakkomuuttajiin 13 artikke-
lin verran. Kyseinen lehti on *FMR*:n lisännumero. Lehden teema näkyy pakkomuuttajista kir-
joittamisessa selkeästi: maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs) kirjoitetaan jokaisessa artik-
kelissa (taulukko 12). Pakolaiset mainitaan yhdeksässä artikkelissa (70 %). Turvapaikanhaki-
joista kirjoitetaan vain kahdessa artikkelissa.

Taulukko 12. Pakkomuuttajaryhmät FMR 24 IDP Supplement. Protecting and assisting the internally displaced: the way forward -lehdessä.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmiä
IDPs/ Internally Displaced Persons (13)*	Conflict-induced IDPs Persons displaced as the result of a natural disaster IDPs as persons displaced or resettled by force
Refugees (9)	
Asylum seekers (2)	
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Artikkeleita yhteensä 13.	

FMR:n vuoden 2005 viimeinen numero käsittelee Sudania ja maan pakkomuuttotilannetta yhteensä 46 artikkelin verran. Sudanin tilannetta koskevassa teemanumerossa kirjoitetaan eniten maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs). Heidät mainitaan 25 artikkelissa eli 54 prosentissa artikkeleista (taulukko 13). Maan sisäisten pakkomuuttajien heterogeenisyydestä kertovat artikkeleissa esiintyneet useat alaryhmät, joista pääosa on mainittu taulukossa. Toiseksi eniten FMR:n Sudan -numerossa kirjoitetaan pakolaisista. Heidät mainitaan 17 artikkelissa eli 37 prosentista artikkeleista. Omana pääryhmänään aineistosta erottuivat myös kansalaisuudettomat, joista kirjoitetaan kuitenkin vain kolmessa artikkelissa.

Taulukko 13. Pakkomuuttajaryhmät FMR 24 Sudan: prospects for peace -lehdessä.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmiä
IDPs/ Internally Displaced Persons (25)*	IDPs displaced by the war IDPs forcibly moved from existing areas of displacement as part of urban renewal efforts IDPs who have been forcibly relocated Environmental, development and conflict induced IDPs IDPs first displaced by the conflict and then by the tsunami Those displaced internally through food insecurity and urban renewal programme Those who have been internally displaced through apartheid, colonial dispossession, disastrous post-colonial experiments in social engineering and privatised forms of large-scale development Forcibly resettled populations as "internally displaced"
Refugees (17)	
Stateless persons (3)	
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Artikkeleita yhteensä 46.	

Edellä mainittujen pakkomuuttajien pää- ja alaryhmien lisäksi FMR -julkaisusarjan vuoden 2005 artikkeleissa mainitaan pakkomuuttajiin viittaavia käsitteitä (esimerkiksi *displaced*, *the forcibly displaced*, *displaced due to violence and discrimination*, *displaced people*, *those who were in exile*, *forcibly displaced populations*, *globally displaced*). Koska kyseiset termit eivät suoranaisesti viittaa mihinkään selkeään pakkomuuttajaryhmään, olen jättänyt ne analyysin ulkopuolelle. Kokonaisuudessaan FMR -julkaisusarjan vuoden 2005 artikkeleissa, joita on yhteensä 151, mainitaan maan sisäiset pakkomuuttajat (51 %) useimmin verrattuna muihin pakkomuuttajien pääryhmiin (taulukko 14). Pakolaisista kirjoitetaan kuitenkin lähes yhtä monessa artikkelissa (48 %). Turvapaikanhakijoista kirjoitetaan 13 prosentissa artikkeleista. Muita pakkomuuttajien pääryhmiä, jotka mainitaan FMR -julkaisusarjassa, ovat kansalaisuudettomat, ihmiskaupatut ja -salakuljetetut sekä pakotetut paluumuuttajat. Kyseisistä ryhmistä kirjoitetaan vain muutamissa artikkeleissa.

Taulukko 14. FMR -lehden vuoden 2005 artikkelissa käytetyt pakkomuuttajien pääryhmät ja käsitteiden käyttöasteet.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Artikkelien määrä, joissa käsite mainittu (yht. 151 artikkelia)	Käsitteen käyttöaste (%)
IDPs/ Internally Displaced Persons	77	51 %
Refugees	73	48 %
Asylum seekers	19	13 %
Stateless persons	3	2 %
Trafficked	2	1 %
Smuggled	1	0,7 %
Forcibly returned migrants	1	0,7 %

FMR -sarjan eri teemanumeroissa esiintynyttä pakkomuuttajista kirjoittelua voidaan vertailla. Huomattavin piirre näkyy siinä, että numeron teema on saattanut vaikuttaa siihen, mistä ryhmästä kirjoitetaan eniten. Koulutusta (FMR 22) ja Eurooppaa (FMR 23) käsitellessä numeroissa kirjoitetaan huomattavasti eniten pakolaisista. Muissa teemanumeroissa (tsunami, IDPs, Sudan) käsitellään pääosin maan sisäiseen pakkomuuttoon liittyviä asioita ja niissä myös kirjoitetaan eniten maan sisäisistä pakkomuuttajista.

4.3.3. *Journal of Refugee Studies*

Journal of Refugee Studies (JRS) on Oxfordin yliopiston ja RSC:n yhteistyössä julkaisema sarja, jota ilmestyy neljä numeroa vuodessa. Vaikka sarjan nimi viittaa pakolaisiin, kattaa sarja kaikkiin eri pakkomuuttajaryhmiin liittyvät aiheet. Sarjassa julkaistuissa artikkeleissa tarkoitus on tutkia pakkomuuttoon liittyviä kompleksisia ongelmia monitieteellisestä lähtökohdasta. JRS:n artikkelit ovat usean sivun mittaisia luonteeltaan tieteellisiä tutkimusartikkeleja. Analyysiini olen ottanut mukaan vain tutkimusartikkelit, joita on yhteensä 21. Kaikki muut sarjan tekstit olen jättänyt analyysini ulkopuolelle. JRS -lehdessä kirjoitetaan eniten pakolai-

sista (taulukko 15). Heidät mainitaan jopa 95 prosentissa artikkeleista. Maan sisäiset pakko-
muuttajat (IDPs) mainitaan 11 artikkelissa (52 %). Seuraavaksi eniten kirjoitetaan turvapai-
kanhakijoista, jotka mainitaan 38 prosentissa artikkeleista. Pakolaisten, maan sisäisten pak-
komuuttajien ja turvapaikanhakijoiden lisäksi JRS -sarjassa kirjoitetaan ihmissalakuljetetuista
ja pakolaisuuden kaltaisissa oloissa elävistä (*people in refugee-like situations*). Molemmat
pääryhmät mainittiin tosin vain yhdessä artikkelissa. JRS -sarjan kohdalla on ehkä merkittä-
vintä verrattuna kahteen toiseen analysoimaani julkaisusarjaan se miten paljon artikkeleissa
esiintyy niin sanottuja alaryhmiä.

Taulukko 15. Pakkomuuttajaryhmät JSR -lehden vuoden 2005 artikkeleissa.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Alaryhmiä	Pääryhmien käyttöaste (%)
Refugees (20)*	Convention refugees Political refugees Quota or "invited" refugees Registered refugees "Refugees in orbit" Refugees as defined in the Geneva Convention Humanitarian refugees Undocumented refugees Refugees by UNHCR/ refugees by UNRWA Convention or de facto refugees Asylum seeking refugees Recognised refugees "Prima facie" refugees Persons fleeing persecution	95 %
IDPs/		
Internally Displaced Persons (11)	Involuntary migrants within their country "People displaced by natural or environmental disasters, chemical or nuclear disasters, famine or development projects" People displaced by natural disaster Individuals displaced by disasters or developments Development-displaced Persons internally displaced as a consequence of conflicts	52 %
Asylum seekers (8)	Political asylum seekers "Dublin" asylum-seekers Asylum seeker from "the far abroad" Persons who are granted temporary asylum Asylum seekers forcibly returned Asylum seekers without legal status ASY Asylum applicants	38 %
Smuggled (1)		4,8 %
People in refugee-like situations (1)		4,8 %
* Numero viittaa siihen, kuinka monessa artikkelissa kyseistä käsitettä on käytetty. Artikkeleita yhteensä 21.		

4.3.4. Pakkomuuttajaryhmistä kirjoittaminen

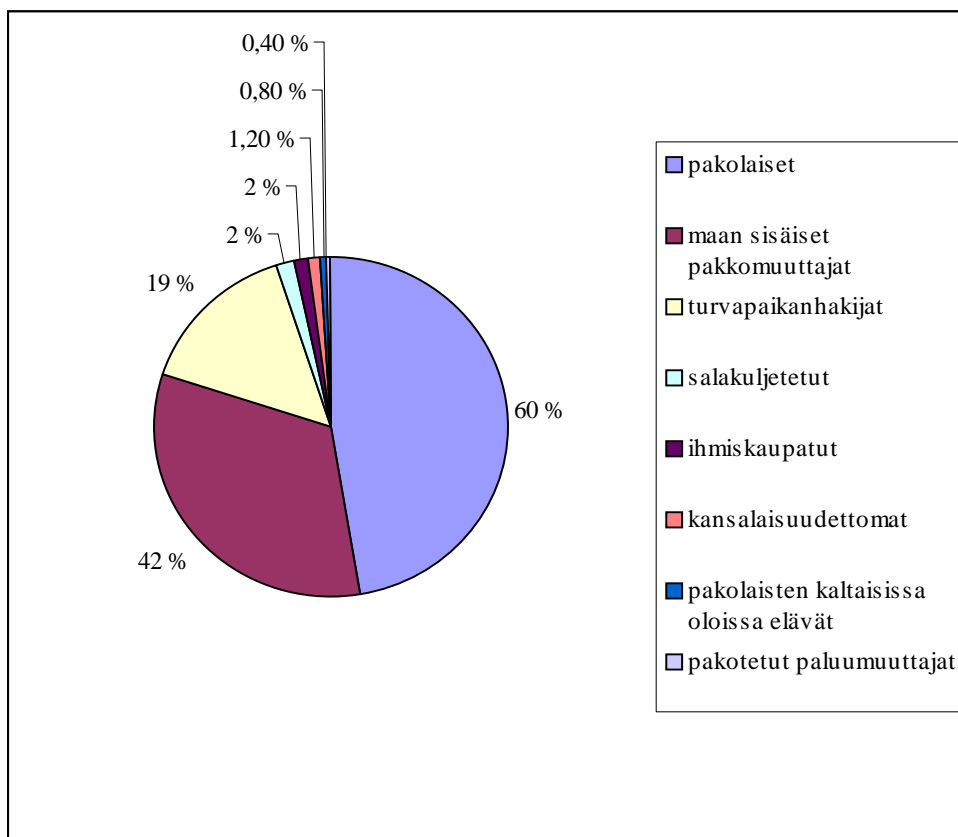
Pakkomuuttajien ryhmittelyn sisällön erittelyn tuloksina voin todeta, että pakolaiset mainitaan useimmissa aineistoon kuuluvissa artikkeleissa. Artikkeleista 60 prosenttia sisälsi viittauksen pakolaisiin. (taulukko 16, kuva 1). Toiseksi eniten eli 42 prosentissa artikkeleista kirjoitetaan maan sisäisistä pakkomuuttajista (IDPs). Tämä ryhmä käsittää kaikki maan sisäisen pakkomuuton muodot yhdessä. Maan sisäiset pakkomuuttajat voidaan jakaa muuton syiden perusteella alaryhmiin kuten kehityksen takia pakkomuuttaviin, maan sisäisiin pakolaisiin ja katastrofien takia muuttaviin. Koska ymmärrän tutkimuksessani maan sisäisen pakkomuuton laaja-alaisesti määriteltynä pääryhmänä, olen analyysistäni jättänyt pois alaryhmien osuudet. Pakolainen -sarjan kohdalla olen maan sisäiseen pakkomuuttoon ottanut mukaan niin maan sisäiset pakolaiset, evakot, ympäristö- ja luonnonkatastrofien kuin kehityshankkeidenkin vuoksi pakenevat. Pääryhmistä mainitaan julkaisusarjoissa lisäksi turvapaikanhakijat 19 prosentissa artikkeleja. Aineistossa ilmenneistä neljästä muusta pakkomuuttajien pääryhmästä kirjoitetaan huomattavasti vähemmän kuin pakolaisista, maan sisäisistä pakkomuuttajista ja turvapaikanhakijoista. Salakuljetetut ja ihmiskaupatut molemmat mainitaan vain viidessä ja kansalaisuudettomat kolmessa artikkelissa aineiston kokonaismäärän ollessa 243 artikkelia. Lisäksi pakolaisten kaltaisissa oloissa eläviin viitataan kaksi kertaa ja pakotettuihin paluumuuttajiin kerran.

Taulukko 16. FMR-, JRS- ja Pakolainen -lehdissä vuonna 2005 käytetyt pakkomuuttajaryhmät.

Pakkomuuttajien pääryhmät	Artikkelien määrä, joissa käsite mainittu (yht. 243 artikkelia)	Käsitteen käyttöaste (%)
Pakolaiset	147	60 %
Maan sisäiset pakkomuuttajat*	103	42 %
Turvapaikanhakijat	45	19 %
Salakuljetetut	5	2 %
Ihmiskaupatut	5	2 %
Kansalaisuudettomat	3	1,2 %
Pakolaisten kaltaisissa oloissa elävät	2	0,8 %
Pakotetut paluumuuttajat	1	0,4 %
* Maan sisäisiin pakkomuuttajiin on Pakolainen -sarjan osalta otettu mukaan niin maan sisäiset pakolaiset, evakot, ympäristö- ja luonnonkatastrofien kuin kehityshankkeiden vuoksi pakenevat.		

Eri julkaisusarjojen välistä pakkomuuttajaryhmistä kirjoittamista voidaan vielä vertailla niin suomen- ja englanninkielisten sarjojen kuin niin sanotun tieteellisten ja käytännön läheisten julkaisusarjojen kesken. Pakolainen -sarjassa kirjoitettiin eniten pakolaisista (76 %), turvapaikanhakijoista (25 %) ja maan sisäisistä pakolaisista (17 %). Huomattavin ero kahteen englan-

ninkieliseen julkaisusarjaan nähden on se, että suomenkielisessä sarjassa käytetään käsitettä maan sisäinen pakolainen. Missään englanninkielisessä artikkelissa ei käytetä käsitettä maan sisäinen pakolainen (*internal refugee*). Pakolainen -lehdessä erotinkin omiksi ryhmikseen laajaan käsitteeseen maan sisäinen pakkomuuttaja viittaavat ryhmät. Suomenkielisessä julkaisusarjassa on tyypillistä myös alaryhmien vähäisyys verrattuna erityisesti JRS -sarjaan. Pakolainen -lehden artikkeleissa vain pakolaisuuden alle muodostin alaryhmiä. FMR -lehdessä kirjoitetaan eniten maan sisäisistä pakkomuuttajista (51 %), pakolaisista (48 %) ja turvapaikanhakijoista (13 %). FMR -lehdessä maan sisäisistä pakkomuuttajista eniten kirjoittaminen selittyy lehden erilaisilla teemanumeroilla, joista osa koskee pääosin maan sisäistä pakkomuuttoa. Artikkeleissa mainitaan myös enemmän alaryhmiä verrattuna Pakolainen -sarjaan. JRS -julkaisusarjassa kirjoitetaan Pakolainen -lehden mukaisesti eniten pakolaisista. Lehden artikkeleissa mainittiin huomattava määrä alaryhmiä. JRS -sarjan tieteellinen aspekti saattaa näkyä eniten juuri alaryhmien suuressa määrässä. Tieteellisissä artikkeleissa pakolaisiin, maan sisäisiin pakkomuuttajiin ja turvapaikanhakijoihin liittyviä alaryhmiä mainitaan enemmän kuin muissa julkaisusarjoissa.

Kuva 1. Pakkomuuttajaryhmistä kirjoittaminen FMR-, JRS- ja Pakolainen -lehdissä vuonna 2005.

5. Pakkomuuttajaryhmien määrittely

5.1. Pakkomuuton määrittely tässä tutkimuksessa

Olen edellä analysoinut sekä aiemmissa tutkimuksissa että alan julkaisusarjoissa esiintyvää pakkomuuton käsitteellistämistä ja pakkomuuttajien ryhmittelyä. Muodostan pakkomuuttajien ryhmittelyni aiempien osien tulosten pohjalta. Pakkomuuton jaan pääosin kansainväliseen ja maan sisäiseen pakkomuuttoon (taulukko 17). Jako ei kuitenkaan ole absoluuttinen vaan perustuu näkemykselle siitä, että valtaosa kyseisistä pakkomuuttajista pakenee joko asuinmaansa sisällä tai valtion rajojen ulkopuolelle. Omana ryhmänään lisäksi erotan ”moninaisen pakkomuuton”, johon kuuluvat ”pakolaisuuden kaltaisissa oloissa elävien” henkilöiden ryhmä sekä ihmiskaupatut. ”Pakolaisuuden kaltaisissa oloissa elävien” ryhmä on alan julkaisuissa määritelty monella eri tavalla, ja määrittelystä riippuen se voidaan ymmärtää osaksi kansainvälistä tai maan sisäistä pakkomuuttoa. Ihmiskauppaa taas tapahtuu niin valtioiden sisällä kuin ylikansallisesti.

Kansainvälisiin pakkomuuttajiin ymmärrän tutkimuksessani kuuluvan pakolaiset, turvapaidanhakijat, ihmissalakuljetetut ja pakotetusti palautetut muuttajat (taulukko 17). Pakolaisiin voidaan ymmärtää kuuluvan niin sanotut konventiopakolaiset sekä muut pakolaiset. Kirjallisuuskatsauksessa edellä esiin tulleiden laittomien muuttajien voidaan ymmärtää osittain kuuluvan ihmissalakuljetettujen ryhmään. Maan sisäisen pakkomuuton muodostavat maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs), jotka voidaan jakaa kolmeen erilaiseen alaryhmään: ”maan sisäisiin pakolaisiin”, jotka muuttavat samoista syistä kuin kansainväliset pakolaiset, sekä katastrofien ja kehityksen takia pakkomuuttaviin. Kirjallisuuskatsauksessa ja julkaisusarjojen sisällön erittelyssä tulivat esiin lisäksi nälänhädän takia pakenevat ja pakkosiirretyt. Nämä kaksi pakkomuuton muotoa sisältyvät myös GP -asiakirjaan eli ne voidaan ottaa mukaan maan sisäisen pakkomuuton määritelmään. Myös kartografian takia tapahtuva pakkomuutto voidaan määrittää maan sisäiseen pakkomuuttoon kuuluvaksi. Maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmän ulkopuolelle jäävät kuitenkin kirjallisuuskatsauksessa ja julkaisusarjoissa esiintyneistä ryhmistä esimerkiksi ekopakkomuuttajat ja vierastyövoima. Näihin liittyvässä muutossa yhdistyvät useat erilaiset muuton syyt, joista kaikki eivät viittaa suoraan muuton pakkoon. Esimerkiksi taloudellisten syiden takia tapahtuvaa muuttoa en ota mukaan pakkomuuton määrittelyyn, vaikka köyhyys voikin olla merkittävä osatekijä pakkomuutossa. Tätä perustelen sillä, että taloudellinen muutto on jätetty pois myös GP -asiakirjasta, jossa määritellään maan sisäiset pakkomuuttajat.

Taulukko 17. Pakkomuuttajien ryhmittely tässä tutkimuksessa.

Pääryhmät	Alaryhmät
Kansainvälinen pakkomuutto	
Pakolaiset	"Konventiopakolaiset" Muut pakolaiset
Turvapaikanhakijat	
Salakuljetetut	
Pakotetusti palautetut muuttajat	
Maan sisäinen pakkomuutto	
Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs)	"Maan sisäiset pakolaiset" Katastrofien takia pakkomuuttavat Kehityksen takia pakkomuuttavat ja - siirretyt
Moninainen pakkomuutto	
Ihmiskaupatut	
"Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät"	

5.2. Kansainvälisten pakkomuuttajaryhmien määrittely

Kansainväliseen pakkomuuttoon ymmärrän tutkimuksessani kuuluvan pakolaiset, turvapaikanhakijat, salakuljetetut ja pakotetusti palautetut muuttajat. Tässä jaksossa analysoin miten kyseiset pakkomuuttajaryhmät on kansainvälisesti määritetty. Lisäksi esittelen myös joitakin merkittävimpiä alueellisia määritelmiä. Tarkastelen myös sitä miten paljon ja missä päin maailmaa kyseisiä pakkomuuttajia arvioidaan olevan. Eräiden pakkomuuttajaryhmien määristä on melko tarkkoja tilastollisia arvioita, kun taas toisten ryhmien määristä ei ole juurikaan luotettavia tietoja. Tarkastelen myös jonkin verran eri pakkomuuton muotoihin liitettyjä yleisiä näkökulmia pakkomuuttajaryhmien yleisluontoiseksi kuvaamiseksi.

5.2.1. Pakolaiset

Pakolainen on henkilö, joka nauttii kansainvälistä suojelua oman kotimaansa ulkopuolella. Pakolaisasema voidaan määrittellä monella eri tavalla, mutta olennaista on, että pakolainen ei saa suojelua omassa koti- tai asuinmaassaan vaan joutuu pakenemaan sen ulkopuolelle. (Tapanainen 2003: 4.) Kansainvälisesti laajimmin hyväksytty pakolaismääritelmä esitetään YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskevassa yleissopimuksessa vuodelta 1951. Yleissopimuksessa todetaan, että pakolaiskäsitteellä viitataan henkilöön,

- ”jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaa kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan...” (Yhdistyneiden kansakuntien...1993: 62).

Pakolaismääritelmään liittyy neljä tärkeää seikkaa, joiden perusteella pakolaisaseman voi saada. Ensinnäkin henkilön on oltava kotimaansa ulkopuolella. Toiseksi hänellä on oltava vainoon liittyvä pelko. Kolmanneksi pelon on oltava perusteltua. Neljänneksi hänen kotimaansa hallitus ei tarjoa hänelle apua. (Gordenker 2004: 71.)

YK:n vuoden 1951 pakolaiskonventiota laajennettiin vuonna 1967 lisäpöytäkirjalla, jossa konventiossa esiintyneet temporaaliset ja spatiaaliset rajoitukset poistettiin. Vuoden 1951 konventiossa pakolaisaseman saamiseen liittyi ehto, että statusta oli anottava ennen vuotta 1951. Lisäksi konventio koski vain Euroopan sisäisiä pakolaisia. Lisäpöytäkirjan myötä nämä rajoitukset poistettiin. YK:n sopimusten mukaisen pakolaisaseman voi kuitenkin saada vain henkilökohtaisen vainon perusteella. Tämän rajoituksen takia valtaosa pakolaisista ei voi saada YK:n mukaista laillista asemaa, kun he pakenevat esimerkiksi sotaa tai yleistä väkivaltaa. (Hathaway 1991: 10.)

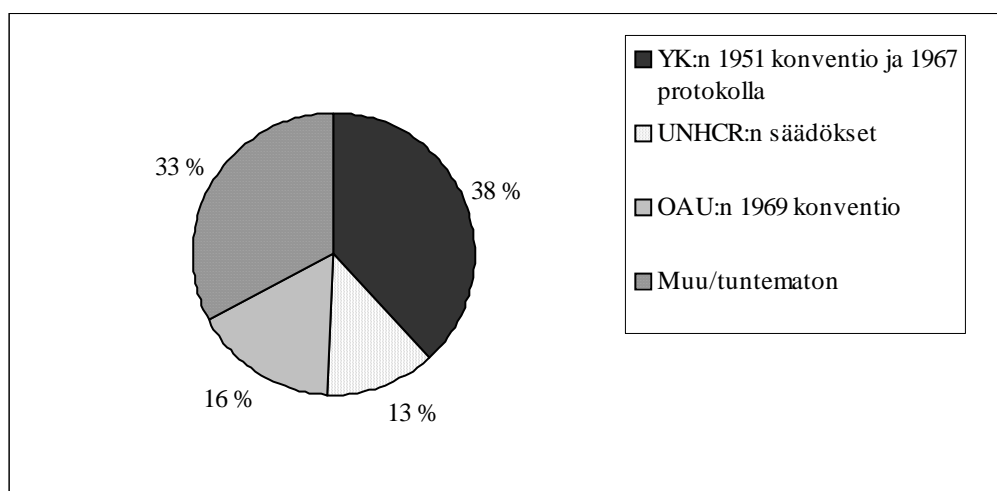
YK:n pakolaiskonventiota ja lisäpöytäkirjaa on yleisesti kritisoitu siitä, että niillä ei enää kyettä vastaamaan nykyajan pakkomuuttoon ja pakolaisuuteen, joka on monimutkaistunut ja muuttunut. Pakolaiskonvention ja -määritelmän ulkopuolelle jää suuri joukko pakkomuttajia, joilla ei ole yhtä laajaa kansainvälistä suojelu- ja avustusjärjestelmää kuin valtion rajan ylittäneillä pakolaisilla (Gordenker 2004: 79). Pakolaiskonventio luotiin tilanteessa, jossa kansainvälinen yhteisö halusi tarjota suojelua toista maailmansotaa seuranneille pääosin eurooppalaisille pakolaisille, tunnustaa juutalaisten suojeluun liittyneen epäonnistumisen sekä luoda mekanismin vastustaa kommunismia. Yhtenä pakolaiskonvention vanhentumisen merkinä voidaan pitää sitä, että yleissopimuksessa kiinnitetään erityistä huomiota pakolaisia vastaanottavan maan asemaan, mutta pakolaisuus nähdään nykyään enemmänkin lähtömaan epäonnistumiseen liittyvänä seurauksena. (van Hoyweghen 2001: 9.) Vaikka konventiota on kritisoitu monelta osin, on toisaalta myös sen tärkeyden puolesta puhuttu: se on yhä laajimmin hyväksytty pakolaissopimus. Vuoden 2006 maaliskuussa sekä YK:n pakolaiskonvention että lisäpöytäkirjan oli ratifioinut 140 valtiota (UNHCR 2006c: 1).

YK:n pakolaiskonvention lisäksi tarkastelen tässä yhteydessä UNHCR:n ja muutamien merkittävimpien alueellisten sopimusten pakolaismääritelmiä. UNHCR:n vuoden 1950 pakolaismääritelmä poikkeaa muutamalta seikalta YK:n vuoden 1951 pakolaismääritelmästä. Eroja ovat esimerkiksi se, että UNHCR:n määritelmässä ei mainita vainon mahdollisena syynä tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumista, mutta siinä taas hyväksytään muuton syyksi se, että on joskus kokenut vainoa. YK:n ja UNHCR:n pakolaismääritelmät ovat periaatteiltaan hyvinkin samankaltaiset. UNHCR kuitenkin tarjoaa avustusta ja suojelua määritelmänsä laajemmalle pakolaisjoukolla ja jopa alkuperäisen mandaattinsa ulkopuolisille pakkomuuttajille kuten ”maan sisäisille pakolaisille”. Vaikka UNHCR:n pakolaismääritelmässä muuton syyt eivät juuri poikkea YK:n pakolaiskonventiossa esiintyneistä muuton syistä (Hathaway 1991: 12–13), on UNHCR kampanjoinut pakolaismääritelmän laajentamisen puolesta. Järjestö on argumentoinut YK:n pakolaismääritelmän suppeutta vastaan ja ollut mukana luomassa alueellisia laajennettuja pakolaismääritelmiä. (Harell-Bond 1996: 5.)

Alueellisissa pakolaissopimuksissa on puututtu pääosin juurin pakenemisen syihin sekä pakolaisaseman myöntämiseen ryhmäperustein (*prima facie*). Alueellisista pakolaissopimuksista tärkeimpiä ovat Afrikan yhtenäisyysjärjestön OAU:n (Organisation for African Unity; nykyinen Afrikan Unioni) sopimus vuodelta 1969 sekä Latinalaisen Amerikan eräisiin valtioihin

pätevä Cartagenan julistus vuodelta 1984. (Tapanainen 2003: 4–6.) OAU:n pakolaissopimus on ensimmäinen alueellinen pakolaissopimus. Siinä suojeluun oikeuttavia muuton syitä on laajennettu kattamaan kaikki ihmisen aiheuttamat katastrofit, liittyi niihin vainoa tai ei. OAU:n pakolaismääritelmä vastaa YK:n määritelmää paremmin kehitysmaiden, ja erityisesti Afrikan, pakolaistilanteeseen. YK:n määritelmä onkin suunnattu pääosin toisen maailmansodan jälkeisten eurooppalaisten pakolaisten tunnistamis- ja suojelutarpeisiin. (Hathaway 1991: 16–17.) Viimeaikaisin alueellinen pakolaismääritelmä, Cartagenan julistus, on luotu vuonna 1984 Latinalaisessa Amerikassa. Määritelmässä muuton syiksi lasketaan yleinen väkivalta, ulkomaisten aggressio, sisäiset konfliktit, ihmisoikeuksien massiiviset loukkaukset ja muut tilanteet, joissa yleinen järjestys on häiriintynyt. Cartagenan julistus sijoittuu laajuudeltaan YK:n pakolaiskonvention ja OAU:n konvention välimaastoon. (Hathaway 1991: 19–21.) Alueellisten pakolaissopimusten lisäksi yksittäisillä mailla voi olla omia pakolaisuuden määrittelyyn liittyviä kriteerejä. Tässä en kuitenkaan erittele kansallisia määritelmiä.

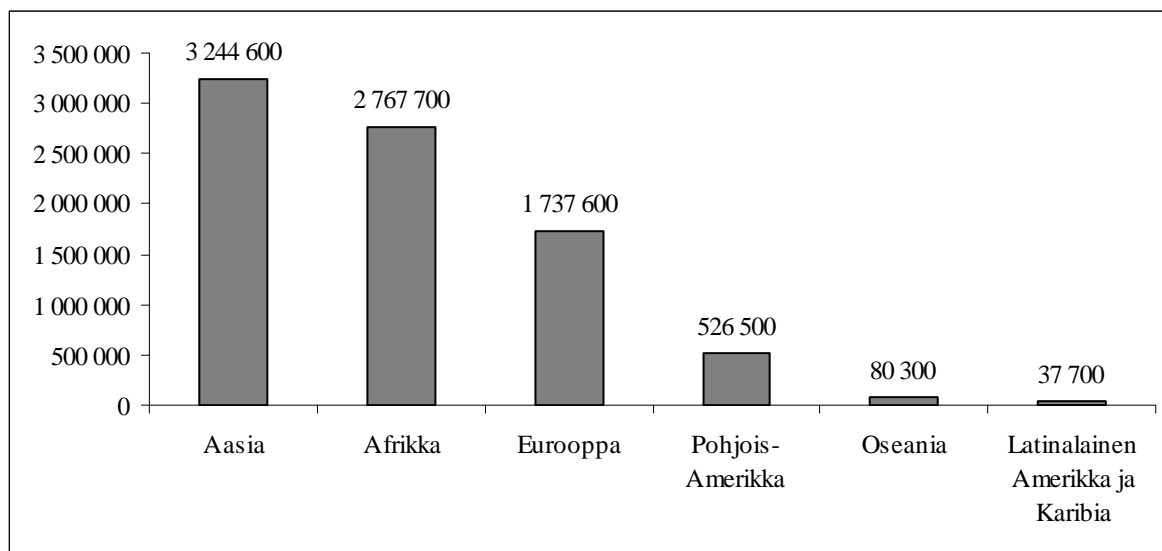
Vuoden 2005 lopulla maailman 8,4 miljoonasta pakolaisesta 38 prosenttia oli saanut YK:n vuoden 1951 pakolaiskonvention ja 1967 lisäpöytäkirjan mukaisen aseman (kuva 2), ja 33 prosenttia oli saanut muiden tai tuntemattomien sopimusten mukaisen aseman. OAU:n vuoden 1969 pakolaiskonvention mukainen status oli myönnetty 16 prosentille pakolaisista. UNHCR:n säädösten mukaan oli määritelty 13 prosenttia kaikista 8,4 miljoonasta pakolaisesta. Vuoden 2005 lopulla kaikista maailman pakolaisista 64 prosenttia oli saanut asemansa ryhmämenettelyn kautta (*prima facie*), 24,5 prosenttia oli saanut pakolaisstatuksen individualistisin perustein ja 11,5 prosenttia oli tunnustettu laillisesti muin perustein.

Kuva 2. Pakolaiset (yhteensä 8,4 milj.) laillisen aseman mukaan vuoden 2005 lopussa (Lähde: UNHCR 2006b).

Pakolaisten määrä oli vuonna 2005 alhaisin vuoden 1980 jälkeen. Vuoden 2005 aikana pakolaisten määrä väheni yli miljoonalla henkilöllä ja suhteellinen väheneminen oli 12 prosenttia. 2000-luvulla pakolaisten määrä on ollut laskussa joka vuosi, ja viimeisten viiden vuoden aikana pakolaisten määrä on vähentynyt lähes kolmasosalla. (UNHCR 2006b.) Vuoden 2005 lopulla pakolaisia oli eniten Aasiassa, 3,2 miljoonaa (kuva 3). Toiseksi eniten pakolaisia oli Afrikassa, 2,7 miljoonaa, ja kolmanneksi eniten Euroopassa, 1,7 miljoonaa. Pohjois-

Amerikassa asui yli puoli miljoonaa pakolaista. Oseaniassa sekä Latinalaisessa Amerikassa ja Karibialla oli huomattavasti vähemmän pakolaisia kuin muilla alueilla.

Kuva 3. Pakolaisten (yhteensä 8,4 miljoonaa) sijoittuminen alueittain vuoden 2005 lopussa (Lähde: UNHCR 2006b).

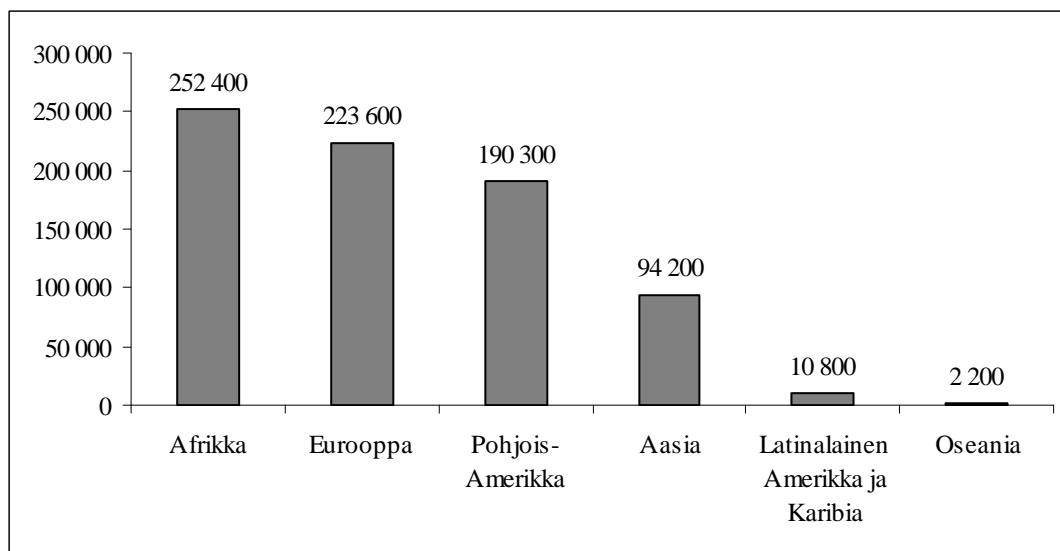
5.2.2. Turvapaikanhakijat

Turvapaikanhakijat ovat henkilöitä, jotka hakevat turvaa vieraasta valtiosta. He ovat siis osa kansainvälistä pakkomuuttoa. Turvapaikanhakijat anovat tulomaasta pakolaisasemaa joko heti maahan saavuttuaan tai vasta myöhemmin. Vain pienelle osalle heistä myönnetään YK:n pakolaismääritelmän mukainen pakolaisstatus, joka perustuu henkilökohtaiseen vainoon. Sen sijaan valtaosa heistä saa oleskeluluvan joko suojelutarpeen tai humanitaarisin perustein. Oleskeluluvan saamiseen pätevät moninaisemmat muuton syyt kuin YK:n mukaisen pakolaisaseman saamiseen. (Tapanainen 2003: 7.)

Koserin (2001: 85–86, 89–90) mukaan kansainvälisessä turvapaikkajärjestelmässä on koettu useita muutoksia kuluneina vuosikymmeninä. Viime aikoina turvapaikan hakemiseen liittyvät säädökset ovat kiristyneet. Tämä alkoi 1980-luvulla ja luonnehti koko 1990-lukua. Kiristynyt ilmapiiri on näkynyt tulomaiden, niin teollistuneiden kuin kehitysmaidenkin, haluttomuutena myöntää pakolaisasema tai oleskelulupa sekä turvapaikanhakijoiden maahanpääsyn estämisenä. Kiristyneen turvapaikkapolitiikan johdosta ovat esimerkiksi ihmissalakuljetus ja -kauppa lisääntyneet. UNHCR on lisäksi huolissaan koko turvapaikka -käsitteen eroosiosta. Kiristynyt ilmapiiri on vaikuttanut kansainvälistä apua tarvitsevien henkilöiden suojeluun ja avustukseen vahingollisesti. Koserin mukaan voidaankin puhua turvapaikanhaun politisoitumisesta: turvapaikanhakijat koetaan uhkana valtion suvereniteetille ja rajavalvonnalle. Varsinkin vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen turvapaikanhaku ja turvallisuuskysymykset on linkitetty aiempaa tiukemmin yhteen.

Vuoden 2005 lopulla turvapaikanhakijoita oli yhteensä noin 770 000 henkeä (kuva 4). Eniten heitä oli Afrikassa (0,25 milj.) ja Euroopassa (0,22 milj.). Pohjois-Amerikassa oli alle 200 000

turvapaikanhakijaa. Latinalaisessa Amerikassa ja Karibian alueella heitä oli vain runsas 10 000 henkeä ja Oseaniassa vain 2 200 henkeä.

Kuva 4. Turvapaikanhakijat (yhteensä 773 500) alueittain vuoden 2005 lopussa (Lähde: UNHCR 2006b).

5.2.3. Ihmissalakuljetetut

Ihmissalakuljetus voidaan määritellä toiminnaksi, jolla pyritään taloudelliseen tai aineelliseen hyötyyn järjestämällä ihmisille laiton maahanpääsy. Salakuljetetuilla ei ole kansalaisuutta tai oleskelulupaa tulomaissa. Myös laittoman maassa oleskelun järjestäminen määritellään ihmiskuljetukseksi. (Tapanainen 2003: 12.) Salakuljetettava ja salakuljettaja sopivat siis kiertävänsä maahantulon kontrollointia molempia hyödyttävistä syistä. Kahden osapuolen välinen sopimus päättyy periaatteessa rajan ylitykseen. Tärkeimmät seikat ihmiskuljetuksen tunnistamisessa ovat muuttajan laiton rajan ylitys ja salakuljettajan materiaallinen hyöty. (Bhabha & Zard 2005.)

Kansainvälinen ihmiskuljetukseen liittyvä laki on määritelty YK:n yleissopimuksessa, jossa käsitellään ylikansallista järjestäytyntä rikollisuutta, ja erityisesti siihen liitettyssä lisäpöytäkirjassa, jossa määritellään ihmiskuljetukseen liittyvä laki (*Protocol against the Smuggling of Migrants by Land Air and Sea, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*) (UN 2000a). Yleissopimuksessa muuttajan salakuljetus (*“smuggling of migrants”*) määritellään ”henkilön laittomaksi hankinnaksi maahan, jonka kansalainen hän ei ole tai jossa hän ei ole pysyvä asukas, saadakseen suoraan tai epäsuoraan taloudellista tai muuta materiaalista hyötyä.” Laiton maahantulo tarkoittaa rajan ylittämistä noudattamatta lailliseen maahantuloon vaadittavia välttämättömiä edellytyksiä. (UN 2000b.)

Ihmissalakuljetus on kasvanut pienen mittakaavan rajanylityksestä ylikansalliseksi suuren luokan liiketoiminnaksi. Ihmissalakuljetusten määrää on vaikea arvioida, mutta noin

800 000 henkilöä uskotaan salakuljetettavan kansainvälisesti joka vuosi. Ilmiön kasvu on ymmärrettävä suhteessa globalisaatioon ja lisääntyneeseen muuttoliikkeeseen. Ihmissalakulje-

tus on lisääntynyt pääosin sen takia, että laillinen maahanmuutto on tehty vaikeaksi ja jopa mahdottomaksi. Ihmissalakuljetetun muuton syyt voivat olla niin vapaaehtoisia kuin pakkoon perustuvia, mutta vaikka henkilö suostuisikin salakuljetukseen esimerkiksi parempien taloudellisten mahdollisuuksien toivossa, voidaan salakuljetus nähdä pakkomuuttona, sillä siihen liittyy lisääntynyt riski haavoittuvuuteen ja hyväksikäyttöön. Useat turvapaikanhakijat turvautuvat salakuljetukseen, joten he ovat periaatteessa pakkomuuttajia jo ennen salakuljetusta. (Bhabha & Zard 2005.)

5.2.4. Pakotetusti palautetut muuttajat

Pakkoon perustuva palautus voi koskea niin vapaaehtoisia muuttajia kuin pakkomuuttajia. Tässä tarkastelen kuitenkin pääosin vain pakkomuuttajien pakkoon perustuvaa paluumuuttoa. Vapaaehtoisen muuton osalta pakkoon perustuva paluumuutto on problemaattista: valtion suvereeni oikeus estää ulkomaalaisten maahanpääsy törmää maahanmuuttajan tahtoon asua kyseisessä maassa. Periaatteessa myös vapaaehtoisen maahanmuuttajan pakottaminen poistumaan valtion territoriolta on pakkomuuttoa kyseisen yksilön kannalta. Maahanmuuttajilla ja siirtolaisilla ei kuitenkaan ole pakkomuuttajia koskevaa palautuskieltoa vastaavaa kansainväliseen lakiin liittyvää turvaa paluumuuton estämiseksi.

Vapaaehtoinen kotiinpaluu on määritelty kansainvälisessä ihmisoikeusjulistuksessa jokaisen oikeudeksi. Myös maasta poistuminen on ihmisoikeus, joka kuuluu kaikille. (UNHCR 1996b: 8). Harell-Boundin (1996: 8) mukaan UNHCR alkoi 1980-luvulla aiempaa enemmän edistää pakolaisten paluumuuttoa. 1990-luvun kuluessa sitä alettiin pitää yhä enemmän pakolaisuuden pysyvänä ratkaisumallina (UNCHR 1998). Vaikka paluumuuton tulisi perustua täydelliseen vapaaehtoisuuteen, on huomattu, että siihen hyvin usein liittyy pakkoluontoisuutta. Vain harvat tutkijat ovat Harell-Boundin (1996) mukaan uskaltaneet kyseenalaistaa paluumuuton yleisen ihannoinnin parhaana mahdollisena ratkaisuna pakolaisongelmaan.

Chimni (1999: 1, 4) on yksi tutkijoista, joka on kritisoinut paluumuuttoa. Harell-Boundin lailla myös hän näkee pakkoon perustuvan palauttamisen olevan kytköksissä pakolaisuuteen liittyvien pysyvien ratkaisumallien kanssa. Hän on erottanut ”tyrkytetyin paluumuuton” (*“the doctrine of imposed return”*) sellaiseksi pakolaisuuden ratkaisumalliksi, jota on alettu toteuttaa erityisesti vuodesta 1996 lähtien. Pakotettu paluumuutto kehittyi Chimnin mukaan vapaaehtoisen paluumuuton yhteydessä. UNHCR julisti 1990-luvun vapaaehtoisen paluumuuton vuosikymmeneksi. Vapaaehtoista paluumuuttoa ei oltu kuitenkaan vielä 1990-luvulla juurikaan tutkittu; sen vaikutuksista ja seurauksista ei ollut tietoa. Kuitenkin sitä edistettiin yhä enemmän. Vaikka paluumuuttoa mainostettiin ennen muuta vapaaehtoisena, oli todellisuus usein toinen. Teollisuusmaat halusivat aiempaa enemmän palauttaa niissä asuvia kehitysmaiden pakolaisia takaisin kotiin, sillä pohjoisessa ei ollut tuolloin merkittävää työvoimapulaa. Chimni (1999: 17) kokee, että pakkoon perustuva paluumuutto tulevaisuudessa lisääntyy ennen muuta sen takia, että kylmän sodan jälkeisessä maailmassa teollisuusmaat eivät halua ottaa vastuuta ”köyhän etelän” pakkomuutosta. Pakkoon perustuvaa paluumuuttoa voidaankin hänen mukaansa kutsua pohjoisen suosimaksi pakolaisuuden ratkaisumalliksi globaalina aikakautena, jota kuvastaa kasvava pohjoisen ja etelän välinen kahtiajako. Todellisuudessa nykyajan paluumuutosta suuri osa perustuu jonkinasteiseen pakkoon.

Palumuuton lisääntyessä huomattiin myös se, että YK:n vuoden 1951 pakolaiskonventiossa ei määritelty, että palumuuton olisi oltava vapaaehtoista, vaan siinä kehoitettiin hallituksia tarjoamaan turvallinen kotiinpaluu. Palumuuton vapaaehtoisuus on määritelty kuitenkin UNHCR:n asetuksissa. (Chimni 1999.) Palauttamistoimintaan liittyy myös niin sanottu ”lakkauttamispykälä” (*”cessation clause”*), jonka mukaan henkilö menettää pakolaisasemansa tiettyjen ehtojen täytyttyä. Pakolaisen ei siten tule olla pakolainen kauempaa kuin se on tarpeellista ja asema tulisi lakkauttaa silloin, kun henkilö ei enää tarvitse kansainvälistä suojelua. Tällöin hänen usein oletetaan haluavan palata lähtömaahansa, vaikka tosiasiansa hän ei välttämättä tätä haluaisikaan. Tämänkaltaisissa tapauksissa valtio voi päätyä pakkoon perustuvaan palumuuttoon. (UNHCR 1998.) Chimnin (1999: 8–10) mukaan palauttamiseen liittyy lisäksi yksilön ja ryhmän välinen ristiriita. Massamuuton, joka on yleistä nykyajan pakkomuutolle, ei tulisi hänen mukaansa vaikuttaa siihen, miten palumuuttoon suhtaudutaan. Palumuuttoa ei voisi siten käynnistää ryhmäpäätöksen perusteella (*prima facie*). Palumuutto tulisi hänen mielestään määrittää enemmänkin palauttamattomuuden (*non-refoulement*) käsitteen kautta. Palauttamattomuuden kriteeri koskee niin pakolaisia, humanitaarisen suojelustatuksen saaneita sekä turvapaikanhakijoita. Massamuuton lisääntyttä yksilön mielipiteellä ja tahdolla on kuitenkin ollut yhä vähemmän arvoa.

Chimnin (1999: 8–12) käsityksen mukaan UNHCR on pakolaisten ja muiden pakkomuuttajien suojelussa joutunut vaikeaan asemaan palumuuton pakkoluontoisuuden suhteen. UNHCR:n toimintaan vaikuttaa samaan aikaan kaksi erilaista vaatimusta: järjestön toimintaan liittyvä vapaaehtoisen paluun vaatimus sekä toisaalta toimintaympäristössä vaikuttava lisääntyvä vihamielisyys pakolaisia kohtaan ja vastaanottajamaiden halu hallita pakolaisuutta lähtöalueilla. Pakkoon perustuva palumuuton lisääntyminen varsinkin kehitysmaissa on Chimnin mukaan läheisesti kytköksissä siihen, että pakolaisia vastaanottavista maista suurin osa on erittäin köyhiä valtioita. Niillä ei yksinkertaisesti riitä resursseja huolehtia pakolaisista. Todelisempi vastuunjakaminen kaikkien valtioiden kesken voisi vaikuttaa pakkoon perustuvan palumuuton vähenemiseen. Nykyisessä toimintatavassa vapaaehtoisen paluun kriteeri saattaa jäädä toteutumatta tietyissä konteksteissa. Päätökseen siitä, koska pakkoon perustuvaan palumuuttoon voidaan ryhtyä, vaikuttavat varmasti poliittiset päämäärät, jopa humanitaarisia tekijöitä enemmän.

5.3. Maan sisäisten pakkomuuttajien määrittely

Maan sisäiseen pakkomuuttoon käsitän tässä kuuluviksi maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs), jotka voidaan jakaa ”maan sisäisiin pakolaisiin”, katastrofien takia pakkomuuttaviin ja kehityksen takia pakkomuuttaviin ja -siirrettyihin. Tarkastelen maan sisäisiä pakkomuuttajia ensin yhtenä ryhmänä, minkä jälkeen erittelen vielä kolme maan sisäisen pakkomuuton eri muotoa. Koska maan sisäisistä pakolaisista on julkaistu niin vähän tietoa suomenkielellä, esittelen maan sisäistä pakkomuuttoa muita pakkomuuton muotoja laajemmin.

5.3.1. Maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs)

Maan sisäisistä pakkomuuttajista alettiin yleisesti puhua 1980-luvun aikana. 1990-luvun kuluessa ilmiö nousi kansainvälisen yhteisön toiminnan keskiöön. Tähän melko nopeaan tietoi-

suuden kasvuun vaikuttivat niin maan sisäisen pakkomuuton määrän kasvu kylmän sodan jälkeisessä maailmassa sekä aiempaa tiukemman kansainvälisen muuttoliikejärjestelmän syntyminen. Vaikka maan sisäinen pakkomuutto on saanut osakseen kansainvälistä näkyvyyttä viimeisten 15 vuoden aikana, kiistellään maan sisäisen pakkomuuttajan (IDPs) määritelmästä yhä. (Brun 2005: 1–2.)

Maan sisäiset pakkomuuttajat on määritelty kansainvälisesti hyväksytyimmällä tavalla *Guiding Principles on Internal Displacement* -asiakirjassa. GP -asiakirja julkaistiin vuonna 1998, ja se sisältää 30 periaatetta liittyen yleisiin ohjeisiin, pakkomuutolta suojeluun, pakkomuuton aikaiseen suojeluun, humanitaariseen avustukseen ja maan sisäisten pakkomuuttajien kotiinpaluuseen sekä uudelleen asuttamiseen ja integraatioon. (OCHA 2005.) GP -asiakirjan maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmä tunnetaan YK:n kuvailevana, ei laillisena, määritelmänä (UNHCR 2006a: 165; IDMC 2006a: 2). Määritelmän kuvailevaa luonnetta on perusteltu muun muassa sillä, että maan sisäiseen pakkomuuttoon ei liity niinkään selkeästi laillisen aseman tarvetta, sillä pakkomuuttavat henkilöt pysyvät kotimaansa sisällä ja heidän edellyttään saavan kaikki muillekin kansalaisille kuuluvat oikeudet, minkä takia he eivät tarvitse kansainvälistä suojelua (IDMC 2006a: 2). Heille ei myöskään kuulu pakolaisille myönnettyjä oikeuksia (IDMC 2006b: 2). Maan sisäiset pakkomuuttajat määritellään GP -asiakirjan johdannossa:

- *”...henkilöiksi tai ryhmiksi henkilöitä, jotka on pakotettu tai velvoitettu pakenemaan tai jättämään kotinsa tai asuinpaikkansa, erityisesti aseellisen konfliktin, yleisen väkivallan, ihmisoikeusloukkausten tai ihmisen tai luonnon aiheuttamien katastrofien seurauksena tai välttääkseen nämä syyt ja, jotka eivät ole ylittäneet kansainvälisesti hyväksytyä valtion rajaa.” (Global IDP Project 2005a: 6) (tutkijan vapaa suomennos).*

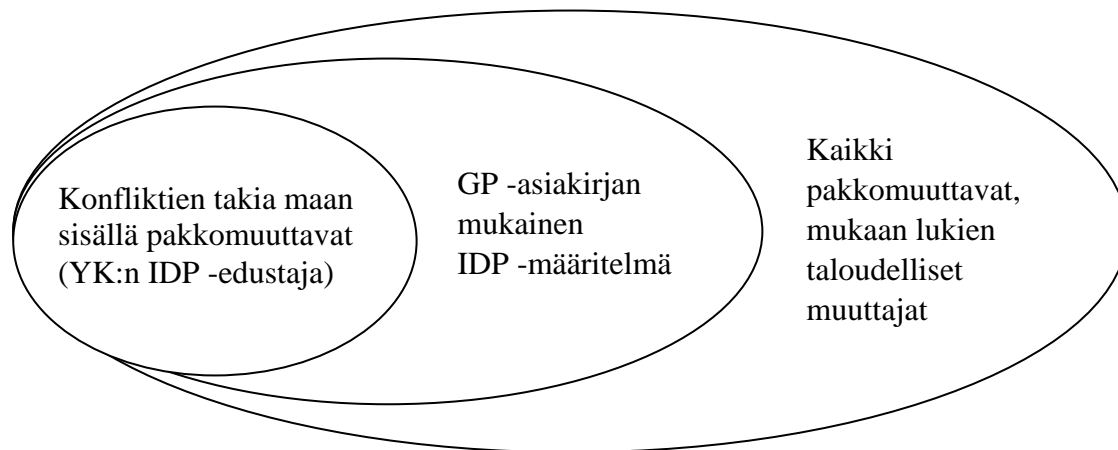
GP -asiakirjan maan sisäisten pakkomuuttajien määritelmän tärkeimpiä sanamuotoja ovat se, että pakkomuuttajat eivät ole paenneet kansainvälisen valtion rajan ylitse, ja se, että muutto on pakkoon perustuvaa. Valtion rajan ylittämättömyyttä voidaan pitää kaikkein tärkeimpänä erona pakolaisten ja maan sisäisten pakkomuuttajien välillä. Pakkoon perustuvan muuton määrittelyssä on otettu huomioon muuttajan henkilökohtaisen muuttopäätöksen lisäksi mahdollisuus siihen, että henkilö pakkosiirretään, karkotetaan tai häntä uhataan jättämään kotinsa tai asuinpaikkansa. Termi asuinpaikka viittaa esimerkiksi johonkin territorioon, jonka paimentolaiskansa joutuu jättämään. Näin ollen henkilö voi siis joutua jättämään kotinsa tai laajemman asuinalueensa. (Global IDP Project 2005a: 6–8.) Määritelmää voidaan soveltaa niin yksittäisiin maan sisäisiin pakkomuuttajiin kuin kokonaisiin muuttajaryhmiin (IDMC 2006a: 1).

Luettelo siitä, minkä syiden takia tapahtuva pakkomuutto kuuluu määritelmään, on merkittävä. Jo pelkkä uhka on riittävä syy aiheuttamaan maan sisäistä pakkomuuttoa. Useat muuton syyt ovat melko yksiselitteisiä, mutta termi yleinen väkivalta on jokseenkin vaikeasti määriteltävissä. (Global IDP Project 2005a: 6–8.) Sillä viitataan tilanteisiin, joissa vallitsee ”sisäistä jännittyneisyyttä ja levottomuutta” (IDMC 2006a: 1). Luonnonkatastrofit on hyväksytty pakkomuuton syiksi erityisesti siitä syystä, että toisinaan katastrofien yhteydessä hallitukset syrjivät avustustoimissaan tiettyjä ihmisryhmiä. Myös ihmisen aiheuttamat katastrofit ja laajat haitalliset kehitysprojektit on otettu määritelmään mukaan sen takia, että hallitukset eivät aina turvaa niistä kärsivien elinmahdollisuuksia. Lisäksi nälänhätä on määritelty katastrofeihin kuuluvaksi syyksi (IDMC 2006a: 1). Maan sisäisen pakkomuuton syiden yhteydessä korostuu

myös se, että määritelmässä käytetään sanaa *erityisesti*. (Global IDP Project 2005a: 6–8.) Näin ollen siis myös muita syitä kuten haitalliset kehitysprojektit voidaan ottaa määritelmään mukaan (IDMC 2006a: 1). Kehityksen aiheuttaman pakkomuuton osalta GP -asiakirjassa todetaan lisäksi, että mielivaltainen pakkosiirto on kiellettyä suurissa kehitysprojekteissa, joita ei voida oikeuttaa ensisijaisten yleisten etujen suhteen tai katastrofitilanteissa, paitsi jos ihmisten evakuoiminen on heidän terveytensä ja turvallisuutensa takia välttämätöntä. (Global IDP Project 2005a: 6, 8).

GP -asiakirjan määritelmä on yhdenmukainen kansainvälisen humanitaarisen lain ja ihmisoi-keuslain kanssa (OCHA 2005). GP -asiakirja on laajalle levinnyt ohjeistus, jota useat eri tahot ovat alkaneet käyttää. YK:n alaiset järjestöt, alueelliset organisaatiot, kansalaisjärjestöt ja eri maiden hallitukset ovat ottaneet asiakirjan hyvin vastaan ja käyttävät sitä tehdessään maan sisäiseen pakkomuuttoon liittyviä päätöksiä. (IDMC 2006b: 2–3.) Myös maailman merkittävin pakolaisjärjestö UNHCR, joka on alkanut aiempaa enemmän avustaa ja suojella ”maan sisäisiä pakolaisia”, pitää GP -asiakirjaa toimivana ohjeistuksena maan sisäisten pakkomuuttajien suojelun suhteen (UNHCR 2006a: 165).

Vaikka YK:n GP -asiakirjassa esiintyvä määritelmä on kansainvälisesti hyväksytyin maan sisäisen pakkomuuton määritelmä, on myös erilaisia näkökulmia esitetty. Esimerkiksi Muggah (2003: 8) on todennut, että maan sisäisen pakkomuuton määrittäminen on problemaattista. Alan kirjallisuudessa on hänen mukaansa tyypillistä se, että maan sisäisten pakkomuuttajien määrittely on epäselvää ja sekavaa. GP -asiakirjan määritelmän tarkoituksena on olla tarpeeksi laaja kattaen pakkomuuton moninaiset syyt mutta samaan aikaan myös riittävän kapea-alainen, jotta käsite olisi hallittavissa. Kuitenkin esimerkiksi YK:n maan sisäisten pakkomuuttajien edustaja on pääosin keskittynyt vain konfliktien takia maan sisällä pakkomuuttaviin eli niin sanottuihin ”maan sisäisiin pakolaisiin”. Toisaalta eräät tahot ovat kokeneet myös taloudellisten syiden kuten köyhyyden aiheuttavan maan sisäistä pakkomuuttoa (kuva 5). GP -asiakirjassa taloudelliset seikat voivat tulla kysymykseen maan sisäisen pakkomuuton määrittelyssä vain kun muuton syyt liittyvät taloudelliseen vääryyteen ja marginalisaatioon, joka vastaa taloudellisten oikeuksien systemaattista rikkomista (Global IDP Project 2005a: 9). GP -asiakirjan mukaista maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmää ei tulisi IDMC:n (*Internal Displacement Monitoring Centre*) mukaan käyttää avustuksen tai suojelun priorisoimiseen, sillä maan sisäisten pakkomuuttajien ryhmä käsittää useita heterogeenisiä alaryhmiä, joilla on omanlaisensa tarpeet. Haavoittuvaisimpia voivat olla esimerkiksi tiettyyn etniseen tai sosio-ekonomiseen ryhmään kuuluvat maan sisäiset pakkomuuttajat tai pakkomuuttamaan joutuneet naiset, lapset ja vanhukset. (IDMC 2006a: 5.)

Kuva 5. Maan sisäinen pakkomuutto eri tavoilla määriteltynä (Global IDP Project 2005a: 8).

Maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmässä on merkittävää se, että se on kuvaileva eikä laillinen määritelmä. (Global IDP Project 2005a: 9, Mooney 2005: 13.) Kuitenkin jotkut valtiot ovat liittäneet asiakirjan omaan lakiinsa (Brun 2005: 11). Kansallisiin lakeihin kuuluu usein erillisiä taloudellisia, sosiaalisia tai laillisia oikeuksia, joihin rekisteröityneet maan sisäiset pakkomuuttajat ovat oikeutettuja. Kansalliset lait eivät kuitenkaan vaikuta maan sisäisten pakkomuuttajien asemaan kansainvälisessä laissa. (IDMC 2006a: 5.) GP -asiakirjassa ei siten anneta maan sisäisille pakkomuuttajille mitään erityisiä oikeuksia verrattuna toisiin kansalaisiin. Jotkin kansainväliset järjestöt eivät edes halua erottaa maan sisäisiä pakkomuuttajia muista siviileistä. Esimerkiksi Kansainvälinen Punainen Risti ja Punainen Puolikuu avustaa kaikkia, niin pakkomuuttaneita kuin paikallaan pysyneitä siviilejä. (Global IDP Project 2005a: 9.)

Brunin mukaan (2005:18–19) maan sisäisen pakkomuuttajan (IDPs) käsite on poliittisesti ja sosiaalisesti konstruoitunut kategoria, joka voidaan ottaa huomioon tiettyinä ryhmänä tietyssä yhteydessä. Käsite luotiin kiristyneessä poliittisessa kontekstissa, ja termi vaikuttaa nykyisin siihen miten kategorisoimme pakkomuuttajia ja miten toimimme heidän avustamiseksi. Maan sisäisen pakkomuuttajan käsitettä pidetään jo itsestäänselvyytenä, jolloin sen käytön tahattomat vaikutukset usein jäävät ottamatta huomioon.

Myös Mooney (2005) on analysoinut maan sisäisten pakkomuuttajien käsitteellistämiseen liittyvää problematiikkaa ja todennut, että moni käsitteellinen ongelma olisi selvitettävä. Hänen mukaansa maan sisäinen pakkomuutto ja pakkomuuttajat määritellään hyvinkin eri tavoin. Joillekin maan sisäiset pakkomuuttajat ovat vain konfliktien, vainon tai väkivallan takia maan sisällä pakenevia henkilöitä eli niin sanottuja ”maan sisäisiä pakolaisia”. He hyväksyvät muuton syiksi siis vain samat syyt kuin laaja-alaisesti ymmärretyissä pakolaisuudessa. Globaaleissa tilastotiedoissa maan sisäisestä pakkomuutosta usein nojataan tähän määritelmään, ja sen takia tilastotietoja on yleisesti enemmän ”maan sisäisistä pakolaisista” kuin muista maan sisäisten pakkomuuttajien alaryhmistä. Toisten mielestä maan sisäisen pakkomuuton käsite on kuitenkin laaja käsittäen muuton syiksi myös katastrofit ja kehitysprojektit. Joidenkin mukaan maan sisäisen pakkomuuttajan käsite ei ole ollenkaan tarpeellinen tai toimiva. Mooney on

myös huomannut, että tavallisessa kielenkäytössä maan sisäisiin pakkomuuttajiin viitataan usein pakolainen -termillä. Hänen mukaansa maan sisäinen pakkomuutto eroaa pakolaisuudesta useilta osin, ja sen takia myös käsitteellisen eron ylläpitäminen on mielekästä.

Maan sisäisen pakkomuuttajan käsitteeseen liittyy sen kehittämistä ja laajasta tunnettavuudesta huolimatta yhä ongelmia varsinkin muuton syiden suhteen. Useat tahot eivät ole hyväksyneet määritelmästä huolimatta katastrofien ja kehityksen takia pakenevia osaksi maan sisäistä pakkomuuttoa. Jotkut ovat jopa argumentoineet sen puolesta, että maan sisäisen pakkomuuton käsite tulisi koskea vain väkivallan takia muuttavia. Toisaalta myös aivan vastakkaisiakin ehdotuksia on tehty. Eräät tahot ovat argumentoineet, että maan sisäisen pakkomuuton määreeseen tulisi ottaa muuton syinä mukaan myös äärimmäinen köyhyys tai muunlaiset taloudelliset ongelmat. Näitä syitä ei ole kuitenkaan hyväksytty määritelmään mukaan pääosin siitä syystä, että tällaiseen muuttoon ei liity niin selkeästi muuton paktoon liittyvä ominaisuus. Maan sisäisen pakkomuuton erilainen ymmärtäminen voi johtua myös siitä, että GP -asiakirjassa esiintyvä IDP -määritelmä on kuvaileva. Näin eri tahot ja organisaatiot voivat keskittyä esimerkiksi vain tiettyjen syiden takia maan sisällä pakenevien henkilöiden avustamiseen. Eri järjestöt saattavat siten myös määritellä maan sisäiset pakkomuuttajat eri tavoilla omasta mandaatistaan käsin. Huolimatta maan sisäisen pakkomuuton määreeseen hyväksytyjen muuton syiden moninaisuudesta yhdistää ainakin kaksi seikkaa maan sisäiset pakkomuuttajat: muuton pakkoluonteisuus ja kansainvälisen valtion rajan ylittämättömyys. (Mooney 2005: 12–14.)

Kansainvälinen yhteisö puuttuu maan sisäiseen pakkomuuttoon esimerkiksi silloin, kun tietyn maan hallitus pyytää kansainvälistä apua tai kun maan sisäiset pakkomuuttajat kärsivät vainosta, syrjinnästä tai laiminlyönnistä. Pääasiallinen vastuu maan sisäisistä pakkomuuttajista on kuitenkin kotimaiden hallituksilla. (Global IDP Project 2005a: 9.) Kotimaan hallitus saattaa kuitenkin olla kyvytön tai haluton suojelemaan ja avustamaan maan sisäisiä pakkomuuttajia. Joissakin tapauksissa se saattaa myös aiheuttaa pakkomuuttoa. (Brun 2005: 2.) Hallitusten lisäksi GP -asiakirja velvoittaa muitakin tahoja kuten hallitusten välisiä organisaatioita, kansalaisjärjestöjä ja kapinallisjoukkoja noudattamaan siinä esiintyneitä kansainväliseen lakiin perustuvia määräyksiä (Global IDP Project 2005b: 8).

Vaikka GP -asiakirja ei ole laillisesti sitova, nojaa se kansainväliseen ihmisoikeuslakiin, humanitaariseen lakiin ja pakolaislakiin, jotka ovat laillisesti sitovia ja velvoittavia. Asiakirjaan on siten yhdistetty kaikki tärkeimmät maan sisäisiä pakkomuuttajia koskevat lait. Kansainväliseen ihmisoikeuslakiin kuuluu useita kansainvälisiä sopimuksia. GP -asiakirjaa muodostettaessa mukaan on otettu myös alueellisia ihmisoikeussopimuksia. Kansainvälisessä humanitaarisessa laissa määritellään sodankäyntiin liittyviä seikkoja ja sen tärkeimpiä sopimuksia ovat neljä Geneven yleissopimusta sekä niiden kaksi lisäpöytäkirjaa. Niissä määritellään muun muassa siviilien pakkomuuttoa koskevia määräyksiä. Myös pakolaislakia voidaan soveltaa maan sisäisiin pakkomuuttajiin tietyiltä osin. Esimerkiksi maan sisäisten pakkomuuttajien palautuskielto on lainattu suoraan pakolaislaista. (Global IDP Project 2005b: 4–7.)

Huolimatta pakolaisten ja maan sisäisten pakkomuuttajien erilaisesta asemasta suhteessa lakiin ja kansainväliseen suojeluun ovat pakkomuuttajien muuton syyt ja kokemukset usein samanlaiset. Kansainvälisen yhteisön keskeinen argumentti maan sisäisten pakkomuuttajien suhteen on liittynyt suverenisuuteen: ulkopuoliset tahot eivät voi puuttua valtion sisäisiin

asioihin ilman valtion myöntämää lupaa. Suvereniteetin määre on kuitenkin muuttunut kylmän sodan jälkeisessä poliittisessa maailmassa. Kansainvälinen väliintulo ymmärretään nyt hyväksytyksi tapauksissa, joissa hallitus pettää luottamuksensa kansalaisia kohtaan. 1990-luvun aikana kansainvälisen yhteisön käsitys pakkomuuton hallinnasta on myös muuttunut: ennen suosittiin ”pakenemisen ja turvapaikanhaun oikeutta”, mutta nykyisin puhutaan aiempaa enemmän pakkomuuttajien ”paikoillaan pysymisen oikeudesta” (*”right to remain”*). (Brun 2005: 7–9).

Maan sisäisten pakkomuuttajien avustamisen ja suojelun kansainvälisesti haastavimpana asiana onkin pidetty valtioiden suvereniteettia. Suvereenisuuden nojalla valtiot voivat päättää, että kansainvälinen yhteisö ei voi puuttua maan sisäiseen pakkomuuttoon. Valtiit saattavat kieltää humanitaaristen organisaatioiden toiminnan ja estää avustustyöntekijöiden pääsyn maan sisäisten pakkomuuttajien luo. Toisinaan pakkomuuttoa tuottavat valtiot tarkoituksellisesti kategorisoivat pakotetusti muuttavat henkilöt taloudellisiksi muuttajiksi tai terroristeiksi välttääkseen näille valtioille kuuluvan suojelu- ja avustusvastuun. Kansainvälinen ilmapiiri on kuitenkin viimeisten 15 vuoden aikana muuttunut, ja nykyisin tunnustetaan, että kotimaansa sisällä hädässä olevilla on oikeus vaatia kansainvälistä apua ja suojelua oman hallituksen pettäessä heidät. Kansainvälisellä yhteisöllä on silloin vastuu puuttua maan sisäisiin asioihin ensin diplomaattisesti mutta tarvittaessa myöhemmin myös sotilaallisesti. Vaikka mikään valtio ei ole toistaiseksi suoraan vastustanut tätä YK:n näkökulmaa, ovat eräät valtiot esittäneet huolensa siitä, että hegemoniset valtiot voisivat käyttää humanitaarista kriisiä tekosyynä vaikuttaa toisen heikomman valtion sisäisiin asioihin. YK:n johtama ”kollektiivinen vastuu” on kuitenkin nykyisin hyväksytty joskin kiistelty maan sisäisten pakkomuuttajien avustuskohde. (UNHCR 2006a: 156, 160.)

Toisin kuin pakolaisille, maan sisäisille pakkomuuttajille ei ole perustettu nimenomaan heidän suojeluunsa ja avustukseensa erikoistunutta kansainvälistä järjestöä. (Brun 2005: 8.)

Vielä 1980-luvulla heidän suojelunsa ja avustamisensa oli sattumanvaraista ja jopa kiistanalaista. Kylmän sodan päättymisen jälkeen maan sisäisten pakkomuuttajien suojelu ja avustus on muuttunut vakaammaksi ja järjestelmällisemmäksi kuin aiemmin, mutta sitä pidetään yhä riittämättömänä. Pakolaisten, joita arvioidaan olevan yli puolet vähemmän kuin ”maan sisäisiä pakolaisia”, avustamiseksi ja suojelemiseksi on perustettu YK:n alainen järjestö UNHCR. Maan sisäisillä pakkomuuttajilla ei kuitenkaan ole mitään kansainvälistä järjestöä, joka olisi vastuussa nimenomaan heistä. YK on päättänyt toteuttamaan yhteiseen vastuuseen perustuvaa lähestymistapaa (*collaborative approach*). Toimintatavassa yhdistyy useiden eri tahojen panos. Hallitukset, YK ja kansalaisjärjestöt toimivat kyseisen toimintatavan mukaisesti yhdessä avustaakseen maan sisäisiä pakkomuuttajia. (IDMC 2006c: 1.)

5.3.2. ”Maan sisäiset pakolaiset”

”Maan sisäiset pakolaiset” muodostavat maan sisäisten pakkomuuttajien tunnetuimman ja yleisimmin hyväksytyin alaryhmän. He ovat paenneet samoista syistä kuin laajalti määritellyt kansainväliset pakolaiset eli pääosin konfliktien, väkivallan tai vainon takia. Usein globaaleissa maan sisäistä pakkomuuttoa monitoroivissa organisaatioissa puututaan vain ”maan sisäisiin pakolaisiin”, joiden kohdalla myös tilastointi on huomattavasti systemaattisempaa kuin mui-

den maan sisäisten pakkomuuttajaryhmien. Huomattavaa on myös se, että toisinaan eri julkaisuissa käytetään käsitettä maan sisäinen pakkomuuttaja (IDPs), vaikka viitattaisiinkin vain ”maan sisäisiin pakolaisiin”. Tästä syystä on mielestäni suositeltavaa ja perusteltua, että maan sisäiset pakkomuuttajat (IDPs) ja ”maan sisäiset pakolaiset” (*”internal refugees”, ”conflict-induced displaced persons”*) käsitteellisesti erotetaan toisistaan. Myös suomenkielisten käsitteiden käytön tulisi olla aiempaa johdonmukaisempaa.

Muggah (2003: 15–16) on todennut, että ”maan sisäiset pakolaiset” (*conflict-induced internal displacement*) eroavat monilla tavoilla esimerkiksi kehityksen takia maan sisällä pakkomuuttavista. ”Maan sisäinen pakolaisuus” on hänen mukaansa yleensä spontaania, arvaamatonta ja ihmisoikeusrikkomusten nojalla laitonta. ”Maan sisäisten pakolaisten” asuttaminen on usein koordinoimatonta, ja useat tahot pitävät sitä tilapäisenä ratkaisuna. Vaikka eri pakkomuuttajaryhmien väliset erot huomattaisiinkin, on Muggahin mukaan harvinaisempaa, että ryhmien väliset teoreettiset ja käytännölliset yhtymäkohdat tunnistettaisiin. Eri pakkomuuttajaryhmiä ja niiden alaryhmiä vertailevaa tutkimusta tulisi hänen mukaansa tuottaa aiempaa runsaammin.

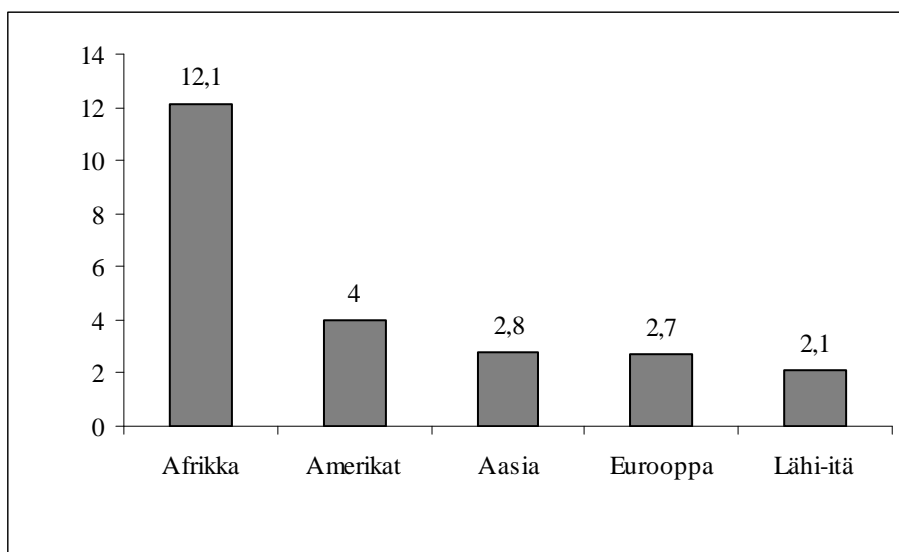
Internal Displacement Monitoring Centre eli IDMC on yksi johtavista ”maan sisäistä pakolaisuutta” (*conflict-induced internal displacement*) monitoroivista järjestöistä. Sen on perustanut vuonna 1998 Norjan pakolaisneuvosto. Järjestö on suuntautunut keräämään tietoa ja monitoroimaan ”maan sisäistä pakolaisuutta” jättäen muiden syiden takia aiheutuvan maan sisäisen pakkomuuton toiminnastaan pois. IDMC julkaisee joka vuosi kansainvälisesti ainoan globaalin katsauksen ”maan sisäiseen pakolaisuuteen”. Järjestön mukaan ”maan sisäisiä pakolaisia” oli vuonna 2005 arvioiden mukaan 23,7 miljoonaa noin 50 valtiossa (taulukko 18).

Taulukko 18. Perustietoa ”maan sisäisistä pakolaisista” vuodelta 2005
(Lähde: IDMC 2006f: 6).

”Maan sisäisten pakolaisten” kokonaismäärä	23,7 miljoonaa (joulukuussa 2005)
Maiden määrä, jossa ”maan sisäistä pakolaisuutta” esiintyy	Vähintään 50 valtiota
Monitoroitujen ”maan sisäisen pakolaisuustilanteiden” määrä	63
Pahin tilanne maanosittain	Afrikka (12,1 miljoonaa ”maan sisäistä pakolaista” 20 valtiossa)
Suurimmat ”maan sisäisen pakolaisuuden” tilanteet	Sudan (5,4 milj.), Kolumbia (3,7 milj.), Uganda (2 milj.), Kongon demokraattinen tasavalta (1,7 milj.), Irak (1,3 milj.)
”Maan sisäistä pakolaisuutta” aiheuttavien konfliktien määrä 2005	27
Suurimpia uusia ”maan sisäisen pakolaisuuden” tilanteita 2005	Zimbabwe, Kongon demokraattinen tasavalta, Kolumbia, Irak, Sudan
Suurimpia kotiinpaluita 2005	Kongon demokraattinen tasavalta, Sudan, Liberia, Irak
Pahimmat tilanteet	Burma (Myanmar), Sudan, Kongon demokraattinen tasavalta, Zimbabwe, Norsunluurannikko, Kolumbia, Irak, Somalia, Uganda, Nepal
Väkivallan takia kuolemanvaarassa olevien määrä	14 miljoonaa
Suoraan tai epäsuoraan ihmisiä pakkosiirtäneet hallitukset ja miehitysjoukot 2005	Burma (Myanmar), Keski-Afrikan tasavalta, Kolumbia, Norsunluurannikko, Indonesia (Länsi-Papua), Irak, Meksiko, Nepal, Pakistan, Israel (palestiinalaisterritoriot), Filippiinit, Venäjä (Tšetšenia), Sudan (Darfur), Togo, Turkmenistan, Zimbabwe
”Maan sisäisten pakolaisten” määrä, jotka eivät saa hallituksiltaan merkittävää humanitaarista avustusta	Lähes 6 miljoonaa vähintään 12 valtiossa
”Maan sisäisten pakolaisten” määrä, jotka eivät saa hallitustensa suojelua	6 miljoonaa vähintään 13 valtiossa
Valtioiden määrä, jossa YK ei osallistu ”maan sisäisten pakolaisten” avustamiseen tai suojeluun	16 valtiota (melkein kolmasosa kaikista valtioista, joissa ”maan sisäistä pakolaisuutta”)
Naisten ja lasten osuus ”maan sisäisistä pakolaisista”	70–80 %

Maanosittain tarkasteltuna ”maan sisäisiä pakolaisia” oli vuonna 2005 eniten Afrikassa: 12,1 miljoonaa eli 51 prosenttia, 20 maassa (kuva 6). Amerikoissa heitä oli neljässä eri valtiossa noin 4 miljoonaa. Aasiassa ja Euroopassa ”maan sisäisiä pakkomuuttajia” oli lähes yhtä pal-

jon, alle kolme miljoonaa. Aasiassa ”maan sisäinen pakolaisuus” kosketti vuonna 2005 11 valtiota ja Euroopassa 10 valtiota. ”Maan sisäisiä pakolaisia” tavattiin lisäksi Lähi-idässä arviolta 2,1 miljoonaa viidessä eri valtiossa.

Kuva 6. ”Maan sisäiset pakkomuuttajat” (miljoonia) alueittain vuonna 2005 (Lähde: IDMC 2006f: 10).

5.3.3. Katastrofien takia pakkomuuttavat

GP -asiakirjassa pakkomuuton syihin kuuluvat niin ihmisen kuin luonnon aiheuttamat katastrofit. Vaikka kansainvälisessä ihmisoikeuslaissa ei erikseen mainita katastrofien takia pakkomuuttavia, voivat he nauttia laissa määritellyistä oikeuksista, sillä he ovat tietyn maan kansalaisina oikeutettuja perusihmisoikeutensa turvaamiseen. Myös kansainvälinen humanitaarinen laki tarjoaa avustusta katastrofien takia pakkomuuttaville, jos maassa vallitsee konfliktitilanne. YK on määritellyt katastrofiksi tilanteen, johon liittyy vakava yhteiskunnan toimimattomuus, joka aiheuttaa laajoja inhimillisiä, materiaalisia tai ympäristöllisiä menetyksiä, jotka ylittävät valtion oman kyvyn vastata näihin menetyksiin. Tämän määritelmän mukaan kaikki luonnononnettomuudet eivät siten aiheuta katastrofia. (IDMC 2006e: 1–2.)

Useimmiten voidaan tunnistaa kahdenlaisia katastrofeja: ihmisen aiheuttamia ja luonnon aiheuttamia. Ihmisen aiheuttamat katastrofit voidaan edelleen jakaa teollisiin tai teknologisiin (esimerkiksi saastuminen, räjähdykset) ja komplekseihin katastrofeihin (ruokaturvattomuus, lisääntynyt kuolleisuus). Luonnonkatastrofit voidaan taas luokitella kolmeen eri ryhmään: nopean vaikutuksen katastrofeihin (tulvat, maanjäristykset), hitaasti puhkeaviin katastrofeihin (kuivuus, ympäristön heikkeneminen, aavikoituminen, nälänhätä) ja epideemisiin katastrofeihin (taudit, HI -virus). Arvioiden mukaan katastrofit vaikuttivat vuosittain keskimäärin 250 miljoonan ihmisen elämään ajalla 1994–2004. Osa heistä on pakkomuuttanut tai -siirretty. (IDMC 2006e: 1-2.) Katastrofien takia pakkomuuttavien määrä on vaikeasti arvioitavissa.

5.3.4. Kehityksen takia pakkomuuttavat

Tavallisesti kehityksen takia tapahtuva pakkomuutto on pakkosiirtoa, jossa pakkosiirrettyjen asuinmaan hallitus on siirtänyt heidät valtion sisällä. Kehityksen takia pakkosiirrettyjä kutsutaan englanninkielessä usein termillä *forced resettlers*. (Turton 2002: 20). Myös englanninkielistä lyhennettä DIDR voidaan käyttää viittaamaan tähän ryhmään (*development-induced internal displacement and involuntary resettlement*) (Muggah 2003: 6). Kehityshankkeiden takia siirretään arvioiden mukaan vuosittain enemmän ihmisiä kuin konfliktien. Noin 10 miljoonan ihmisen on arvioitu pakkomuuttavan tai -siirrettävän vuosittain kehityksen takia (Robinson 2002: 3). Tähän arvioon sisältyvät kuitenkin vain kaksi kehityksestä aiheutuvaa pakkomuuton syytä: padot sekä kaupunkiudistukset ja liikenteen kehittäminen (*urban/transportation*) (Turton 2002: 20; McDowell 1996: 2; Cernea 1996: 18). Myös kehityksen niin kuin katastrofienkin takia pakkomuuttavien ja -siirrettyjen tarkkaa määrää on vaikeaa arvioida.

Kehityksestä aiheutuva pakkomuutto voidaan jakaa muuton tarkempien syiden mukaan seitsemään kategoriaan. Pakkomuutto voi liittyä hankkeisiin, jotka koskevat veden saantia (padot, kastelu, tekojärvet ja vesivarastot), kaupungin infrastruktuuria, liikennettä (tiet, valtatie, kanaalit), energiaa (kaivostoiminta, öljynporaaminen, putkistot), maatalouden ekspansiota, puistoja ja luonnonsuojelualueita sekä väestön uudelleen sijoittamista. (IDMC 2006d: 1.) Viimeaikainen huomattava uudistus on liittynyt kehityksestä aiheutuvan pakkomuuton syiden laajentamiseen: mukaan on hyväksytty myös ”pääsyn rajoittamisen” käsite (*”restriction of access”*). Tällä käsitteellä viitataan siihen, että suojelualuille pääsyn rajoittamista voidaan pitää pakkomuuttoa, vaikka fyysistä muuttoa tai pakkosiirtoa ei tapahtuisikaan. Pakkomuutto voidaan siten ymmärtää lisääntyneenä köyhtymisen ja haavoittuvuuden riskinä. Uudistus koskee ainakin Maailmanpankin, Afrikan kehityspankin ja Aasian kehityspankin harjoittamaa väestönsiirtopolitiikkaa. (Cernea 2005: 48–49.)

McDowellin (1996: 2–3, 7) mukaan pieniin tai keskisuuriin kehityshankkeisiin liittyviin pakkosiirtoihin on puututtava aiempaa tehokkaammin. Lisäksi kaupunkiudistuksiin liittyvää pakkosiirtoa on torjuttava, sillä niissä siirretään nykyisin enemmän ihmisiä kuin patohankkeissa, jotka ovat saaneet melko laajalti huomiota. Verrattaessa pakolaisten määrään kehityksen takia pakenevia on huomattava määrä, mutta silti heidän pakkomuuttonsa on jäänyt laajalti ottamatta huomioon. Jopa maan sisäistä pakkomuuttoa käsiteltäessä kehityksestä johtuva pakkomuutto jää usein taka-alalle. Kehityksen aiheuttamaa pakkomuuttoa on tutkittu eniten Aasiassa ja Latiinalaisessa Amerikassa. Afrikan kehityshankkeiden takia pakkosiirretyt ovat jääneet vähälle huomiolle, vaikka niissä on siirretty suhteellisesti enemmän alueen väestöä kuin muualla. Kehityksen aiheuttama pakkomuutto ja -siirto ovat Muggahin (2003: 15) mukaan pääosin suunniteltua ja ennakoitavissa, ja pakkosiirto usein ymmärretään pysyväksi ratkaisuksi.

Kehityshankkeet toteuttavat valtaosin eri maiden hallitukset kansainvälisen yhteisön ja kehitysinstituutioiden tuella. Meneillään oleva teollistuminen, sähköistyminen ja kaupungistuminen johtavat todennäköisimmin sellaisten kehityshankkeiden lisääntymiseen, joista aiheutuu pakkomuuttoa. (IDMC 2006d: 1.) Kehityksen aiheuttamaa pakkomuuttoa ja -siirtoa ei ole tunnustettu kansainvälisesti merkittäväksi ongelmaksi, eikä kehityksen takia pakkomuuttavien

avustamiseksi tai suojelemiseksi ole perustettu mitään kansainvälistä organisaatiota. Kansalliset lait liittyen kehityksen aiheuttamaan pakkomuuttoon ovat myös olleet heikkoja. Toinen syy miksi koko asia on pysynyt niin pimennossa, on se, että suuri osa kehityksen takia pakkosiirretyistä on marginalisoituneita vähemmistöihin kuuluvia väestöryhmiä. Lisäksi yhteiskuntatieteilijät eivät ole juurikaan puuttuneet tähän ongelmaan. 1990-luvun kuluessa tutkijat ja kansalaisjärjestöt ovat kuitenkin kiinnittäneet asiaan aiempaa enemmän huomiota. (McDowell 1996: 3-5.)

Alkuperäiskansojen ja etniseen vähemmistöön kuuluvien henkilöiden on todettu joutuvan pakkosiirtymään muita väestöryhmiä useammin. Kehityksen takia pakkosiirretyjen on huomattu kärsivän muuta väestöä enemmän muun muassa maattomuudesta, työttömyydestä, köyhtymisestä, marginaalisaatiosta, ruokaturvattomuudesta, kuolleisuudesta ja sairauksista, yhteisen omaisuuden käyttömahdollisuuksien vähenemisestä sekä sosiaalisesta syrjäytymisestä. Kehitysprojekteista aiheutuva pakkomuutto on nähty aiemmin välttämättömänä pakkona, jotta yleinen kehitys voisi toteutua. Tämän näkökulman rinnalle on kuitenkin syntynyt näkökulma, jossa korostetaan ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeuden merkitystä. Näihin oikeuksiin kuuluvat muun muassa osallistumisoikeus, elämisen ja toimeentulon oikeus, haavoittuvien ryhmien kuten alkuperäiskansojen ja naisten oikeudet sekä oikeus avustukseen. (IDMC 2006d: 2–3.)

GP -asiakirjassa eli niin sanotussa ”Dengin prinssiipeissä” ei pakkomuuttajien määrittelyn kohdalla mainita suoraan kehityksen takia pakkomuuttavia (Muggah 2003: 9). Kuitenkin kehityksestä aiheutuva pakkomuutto tai -siirto voidaan mieltää ihmisen aiheuttamaksi pakkomuutoksi tai ihmisoikeusloukkaukseksi. Lisäksi GP -asiakirjassa periaate kuusi viittaa kehityksestä aiheutuvaan pakkomuuttoon, jota ei voi oikeuttaa pakottavien tai ensisijaisten intressien nojalla. Oikeudenmukaisten ja perusteltujen kehitysprojektien takia pakkosiirretyt kuuluvat kuitenkin myös GP -asiakirjan määritelmän mukaan maan sisäisiin pakkomuuttajiin, joita ovat kaikki maan sisällä siirretyt tai pakkomuuttaneet henkilöt. Kehitysprojektien takia pakkomuuttavien ja -siirretyjen kannalta tärkeimpiä ohjeita ja sopimuksia ovat maailmanpankin ohjeistukset, GP -asiakirja sekä eräät alueelliset ohjeistukset. (IDMC 2006d: 4.) Lisäksi OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) on julkaissut aiheeseen liittyviä operationaalisia ohjekirjoja. Stein (1998: 9) on kuitenkin todennut, että kehityksestä aiheutuva pakkomuutto jää teknisesti YK:n maan sisäisten pakkomuuttajien määritelmän ulkopuolelle. Myös Turtonin (2002) mukaan kehityksen takia pakkosiirretyjä ei yleensä nähdä kuuluviksi maan sisäisiin pakkomuuttajiin (IDPs), vaikka he muuttaisivatkin pakottavista syistä maan sisällä. Kehityksen aiheuttamaan maan sisäisten pakkomuuttajien käsitteellistämiseen liittyvissä tutkimuksissa on Muggahin (2003: 12) mukaan havaittavissa kaksi erilaista koulukuntaa. Ensimmäinen ymmärtää pakkomuuton ja -siirron kehityksen yleisestä edusta aiheutuvaksi välttämättömäksi pakoksi. Toisen koulukunnan käsityksen mukaan pakkomuuttoa ja -siirtoa ei voida hyväksyä missään muodossa.

5.4. Moninainen pakkomuutto

5.4.1. Ihmiskaupatut

Ihmiskaupalla viitataan moninaiisiin tapauksiin, joissa järjestyneet rikollisryhmät hyväksikäyttävät ihmisiä ja joissa voidaan tunnistaa kauppaan liittyvä pakkoluontoisuus. Ihmiskauppaan liittyy myös ylikansallinen näkökulma: kauppa suuntautuu useimmiten yli valtioiden rajojen tai sitten maan sisäisessä ihmiskaupassa ylikansalliset rikollisjoukot toimivat ihmiskauppiaina. (UN 2000b.) YK:n Palermon sopimuksessa ihmiskauppa määritellään ”kaikkinaiseksi ihmisten värväämiseksi, kuljettamiseksi, siirtämiseksi, kätkemiseksi tai vastaanottamiseksi, joka tapahtuu uhkaamalla, ryöstämällä, huijaamalla, pakottamalla tai turvautumalla voimankäyttöön.” Ihmiskauppaan voi liittyä prostituutiota tai muuta seksuaalista hyväksikäyttöä, orjuutta, pakkotyötä, velkavankeutta tai elinsiirtoja. Se, onko uhri tai alaikäisen uhrin vanhemmat suostuneet ihmiskauppaan, ei vaikuta toiminnan laittomuuden määrittelyyn. (Tapanainen 2003: 15.)

Ihmiskaupaa tapahtuu eniten kehittymättömmistä maista teollisuusmaihin, mutta myös maan sisäistä ihmiskaupaa esiintyy oletettua enemmänkin (Martin 2006). Koska ihmiskaupatut voidaan siis katsoa kuuluviksi niin kansainväliseen kuin maan sisäiseen pakkomuuttoon, käsittelemme tätä ilmiötä moninaisen pakkomuuton yhteydessä. Kuitenkin määrittelyissä ilmenee myös ristiriittoa: IOM:n (*International Organisation for Migration*) mukaan ihmiskaupan kriteereihin kuuluu kansainvälisen rajan ylitys (Lehti ja Aromaa 2002: 3). Koska ihmiskaupan spatiaalinen määrittely ei siis ole niin selkeästi joko maan sisäistä tai kansainvälistä, tarkastelemme sitä tästäkin syystä osana moninaisen pakkomuuton käsitettä.

Nykyinen kansainvälinen ihmiskauppaan liittyvä laki on määritelty pitkälti YK:n ylikansallista järjestäytyntä rikollisuutta koskevassa yleissopimuksessa (*The UN Convention against Transnational Organized Crime, TNC*) ja siihen liittyvässä lisäpöytäkirjassa (*Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*). Lisäpöytäkirja liittyy erityisesti ihmiskaupan estämiseen ja rankaisemiseen. Se astui voimaan vuonna 2003, ja sen oli vuonna 2005 ratifioinut 97 valtiota. Lapsien osalta ihmiskaupaa koskevat lait löytyvät YK:n yleissopimuksesta, jossa määritellään lasten oikeudet (*The UN Convention on the Rights of the Child, CRC*). (Pattanaik 2006.)

Bhabha ja Zard (2006) ovat kyseenalaistaneet ihmissalakuljetuksen ja -kaupan erottamisen mielekkyyden. Heidän mukaansa näitä kahta toimintaa ei tulisi pitää täysin erillisinä, sillä niihin liittyy luultua enemmän samankaltaisia piirteitä. Bhabha ja Zard ovat kritisoineet muutamia dikotomioita, jotka liittyvät ihmissalakuljetuksen ja -kaupan erottamiseen. Heidän mukaansa salakuljetetut koetaan voitontavoittelijoina ja ihmiskaupatut uhreina. Ihmiskaupassa uhrina voidaan pitää kaupattua henkilöä, ja ihmissalakuljetuksessa uhrin asema liitetään usein valtioon, jonka suvereenisuutta on loukattu (Danziger 2006). Muuton vapaaehtoisuuden ja pakkoon perustuvuuden erottaminen on lisäksi ongelmallista. Usein todetaan, että naiset ja lapset muodostavat pääasiallisen joukon ihmiskaupatuista ja miehet salakuljetetuista, mutta Bhabhan ja Zardin mukaan tämä on kuitenkin kyseenalainen oletamus. Kansainvälisissä so-

pimuksissa taataan ihmiskaupatuille paremmat oikeudet suojeluun ja avustukseen kuin salakuljetetuille, vaikka toisinaan näitä kahta toimintaa on mahdotonta erottaa toisistaan, varsinkin muuttomatkan alkuvaiheessa.

Danziger (2006) on todennut, että siitä keitä ihmiskaupatut ovat pitää olla yleinen yhteisymmärrys ennen kuin kansainvälinen yhteisö voi tunnistaa ja suojella kyseisiä henkilöitä. YK:n ihmiskauppaa koskevassa lisäpöytäkirjassa kyllä selvästi kerrotaan mitä ihmiskauppa prosessina on, mutta se ketkä ovat tämän prosessin uhreja eli ihmiskaupattuja jää epäselväksi. Danzigerin mukaan lisäpöytäkirjan toinen puutteellisuus liittyy siihen, että siinä ei mainita maan sisäistä ihmiskauppaa. Hänen mukaansa myös se, että ihmissalakuljetettuja ja -kaupattuja ei kyetä tehokkaasti erottamaan, on ongelmallista.

Martin (2006) on puuttunut mielenkiintoiseen ja vähän tutkittuun asiaan: maan sisäiseen ihmiskauppaan ja siihen, tulisiko maan sisällä ihmiskaupatut ottaa mukaan maan sisäisen pakkomuuttajan käsitteeseen (IDPs). Hänen mukaansa maan sisäinen ihmiskauppa on hyvinkin yleistä. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvä maan sisäinen ihmiskauppa suuntautuu usein suuriin kaupunkeihin ja turistialueille, kun taas pakkotyöhön liittyvä ihmiskauppa taas tapahtuu niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Ihmiskauppaan liittyvä YK:n lisäpöytäkirja on myös suunnattu koskemaan niin kansainvälistä kuin maan sisäistä ihmiskauppaa. Ihmissalakuljetusta koskeva lisäpöytäkirja koskee vastaavasti vain kansainvälistä salakuljetusta. Martinin mukaan maan sisäisessä ihmiskaupassa ja maan sisäisessä pakkomuutossa on runsaasti samanlaisia piirteitä. Näin ollen hänen mukaansa voisi olla perusteltua argumentoida, että maan sisäisesti ihmiskaupatut pitäisi ottaa mukaan maan sisäisen pakkomuuttajan määrittelmään.

GP-asiakirjassa määriteltyä maan sisäistä pakkomuuttoa ja ihmiskauppaa yhdistäviä tekijöitä ovat Martinin (2006) mukaan ainakin muuton pakkoluonteisuus ja se, että pakkomuuttajat ovat suuressa riskissä joutua ihmiskaupatuiksi. Nämä kaksi ryhmää ovat pitkälti samankaltaisia myös demografisesti. GP-asiakirja ja YK:n ihmissalakuljetusta koskeva lisäpöytäkirja täydentävät hyvin toisiaan maan sisällä ihmiskaupattujen suojelussa. Martin on verrannut maan sisäisen ihmiskaupan ja ylikansallisen ihmiskaupan suhdetta maan sisäisten pakkomuuttajien (IDPs) ja pakolaisten väliseen suhteeseen. Hänen mukaansa maan sisäiset pakkomuuttajat ja ihmiskaupatut ovat heikommassa asemassa kuin pakolaiset ja ylikansallisesti ihmiskaupatut. Rajan ylittäminen tai ylittämättömyys on siis Martinin mukaan merkittävä tekijä suojelua ja avustusta ajatellen. Suvereenisuuden vaaliminen on hänen mukaansa syynä, miksi maan sisäiseen pakkomuuttoon on niin vaikeaa puuttua kansainvälisesti.

5.4.2. ”Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät”

Turtonin (2002: 20) mukaan ”pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa elävät” (*”refugee-like situations”*) ovat pääosin sellaisia maan sisäisiä pakkomuuttajia, jotka ovat paenneet valtion sisällä konfliktien, väkivallan tai vainon takia. He ovat siis ”maan sisäisiä pakolaisia”. UNHCR on hyväksynyt maan sisäisten pakkomuuttajien (IDPs) määrittelmän, jossa heidät ymmärretään henkilöiksi ”pakolaisuuden kaltaisissa tilanteissa”. UNHCR:n maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmässä viitataan siis vain ”maan sisäisiin pakolaisiin”, jotka järjestö määrittelee ”pakolaisuuden tapaisten” syiden takia maan sisällä muuttaviin ja ”pakolaisuuden tapaisissa tilan-

teissa eläviin” henkilöihin. Näin ollen katastrofien ja kehityksen takia pakkomuuttavat jäävät UNHCR:n maan sisäisen pakkomuuton määritelmän ja toisin sanoen myös ”pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa elävien” määritelmän ulkopuolelle. (UNHCR 1996a.)

”Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät” voidaan määrittää eri tavalla kuin Turton ja UNHCR ovat heidät mieltäneet. Tällä abstraktilla pakkomuuttajakategoriolla voidaan tarkoittaa kansainvälisiä muuttajia, jotka pakenevat potentiaalisesti vaarallisista oloista ja hakevat turvapaikkaa asuinmaansa ulkopuolelta mutta jotka eivät täyty tiukkoja pakolaisasemaan vaadittavia kriteerejä. (Gallagher, Forbes & Weiss Fagen 1987.) Tähän ryhmään voidaan nähdä kuuluviksi myös oleskeluluvan suojelun tarpeen tai humanitaaristen syiden takia saaneet henkilöt. Heitä voidaan myös kutsua pakolaisiksi, vaikka heidän asemansa olisikin pakolaisstatukseen verrattavissa oleva asema. Oleskelulupa voidaan myöntää esimerkiksi aseellista konfliktia tai ympäristökatastrofia ulkomaille paenneelle henkilölle. (Tapanainen 2003.)

Myös Rogers ja Copeland (1993: 97–105, 46) ovat ymmärtäneet ”pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät” samantapaisesti kuin Gallagher, Forbes ja Weiss Fagen sekä Tapanainen. Rogersin ja Copelandin mukaan pakolaisten lisäksi kansainväliseen suojelujärjestelmään on tarpeellista ottaa mukaan ”pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa elävät henkilöt”. Heidän mukaansa useat erilaiset pakkomuuttajaryhmät kuuluvat tähän ryhmään. ”Pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät” he ovat määritelleet henkilöiksi, jotka pelkäävät vainoa tai harmia, jos he palaisivat kotimaahansa. He eivät kuitenkaan ole saaneet pakolaisstatusta, eivätkä he ole välttämättä hakeneet turvapaikkaa, sillä huolimatta heidän perustelluista muuton syistään, heidän mahdollisuutensa saada pakolaisstatus on hyvin pieni. Osa heistä saa laillisesti jäädä kohde-maahan väliaikaisen oleskeluluvan turvin, mutta useat heistä ovat dokumentoimattomia ja oleskelevat maassa laittomasti.

Bascom (2001: 12895–12901) on määritellyt ”pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät” edellisistä määritelmistä poikkeavalla tavalla. Hänen mukaansa pakolaisuuden tapaisissa oloissa elävät muuttajat (*migrants in refugee-like conditions*) voivat olla esimerkiksi kansalaisuudettomia (*stateless persons*) tai heidän kansallisuuttaan ei tunneta. Osa heistä voi olla kodittomina tai kiertolaisina heidät vastaanottaneessa maassa. Osalle ”pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa eläville” turvapaikanhakeminen ja sitä kautta pakolaisaseman tai oleskeluluvan mahdollinen saaminen voi jostakin syystä olla mahdotonta. Bascomin käsityksen mukaan ”pakolaisuuden tapaisissa tilanteissa elävät” ovat siis kotimaansa ulkopuolella ja heidän asemansa usein on epämääräinen. Kansalaisuudeton on henkilö, jota ei pidetä minkään maan kansalaisena valtion lainsäädäntöön nähden (UNHCR 1999: 11). Kansalaisuudettomien määrää on vaikea arvioida, mutta UNHCR:n mukaan heitä on noin 2,4 miljoonaa (taulukko 19). Heistä 67 prosenttia on Aasiassa ja 31 prosenttia Euroopassa. Loput 2 prosenttia ovat Afrikassa sekä Latinalaisessa Amerikassa ja Karibiassa. Pohjois-Amerikassa ja Oseaniassa ei tunneta UNHCR:n mukaan kansalaisuudettomia. Toisten arvioiden mukaan kansalaisuudettomia olisi jopa 11 miljoonaa (Frelick & Lynch 2005). Kansalaisuudettomuuteen liittyy kaksi erityistä sopimusta: vuoden 1954 kansalaisuudettomien henkilöiden asemaan liittyvä yleissopimus (*the 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons*) ja vuoden 1961 kansalaisuudettomuuden vähentämiseen liittyvä yleissopimus (*the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness*). Myös yleisessä ihmisoikeusjulistuksessa todetaan, että jokaisella ihmisellä on oikeus kansa-

laisuuteen. (UNHCR 2005.) Kansalaisuudettomat eivät juuri saa avustusta ja suojelua miltään taholta: he ovat niin sanottuja ”kansainvälisiä orpoja” (Frelick & Lynch 2005).

Taulukko 19. Kansalaisuudettomat (yhteensä 2,4 miljoonaa) alueittain vuoden 2005 lopulla (Lähde: UNHCR 2006b).

Aasia	1 636 300
Eurooppa	745 400
Afrikka	100
Latinalainen Amerikka ja Karibia	100
Pohjois-Amerikka	0
Oseania	0

5.5. Pakkomuuttajien kategorisoinnin problematiikka

Pakkomuuttajien ryhmittelyyn ja määrittelyyn liittyy ongelmallisia seikkoja, joita ei aina oteta huomioon erillisten kategorioiden käytössä. Ryhmittelyt ja kategorisoinnit ovat rajaa vetäviä: ne sulkevat tietyt ihmiset määritelmän ulkopuolelle ja ottavat taas toiset ihmiset mukaan määritelmään. Pakkomuuttajaryhmien erilaisen aseman takia usein ajatellaan, että pakolaisilla ja nykyisin yhä enemmän myös ”maan sisäisillä pakolaisilla” on etuoikeuksia, joista toiset ryhmät eivät pääse nauttimaan. Monet pakkomuuttajat ovat jääneet pakolaisten ja maan sisäisten pakkomuuttajien määritelmien ulkopuolelle. Esimerkiksi työvoiman takia muuttavat ja ympäristömuutosten takia muuttavat ovat jääneet maan sisäisen pakkomuuttajan määritelmän ulkopuolelle. Osa potentiaalisista pakkomuuttajista ei ole edes kykeneviä muuttamaan, vaan heidän on jätävä paikoilleen. Joidenkin ihmisryhmien jättäminen tiettyjen kategorioiden ulkopuolelle saattaa lisäksi vahvistaa toisten identiteettiä ja lujittaa eroavuuksia eri ryhmien välillä. Tällaiseen toimintaan perustuva identiteettien muodostus saattaa ruokkia vihamielisyyttä ja vastakkainasettelua. Itsestäänselvyyksinä pidetyt kategorisoinnit saattavat myös johtaa stereotyyppien syntymiseen ja henkilön identiteetin muiden osatekijöiden kuten sukupuolen tai etnisyyden ignoroimiseen. Lokeroivat kategoriat saattavat siis jakaa ihmisiä ”meihin” ja ”heihin” sekä kätkeä alleen muita ominaisuuksia ja valtasuhteita. (Brun 2005: 19–20.)

Pakolaisille ja maan sisäisille pakkomuuttajille on luotu tietynlaisia stereotyyppisiä lokeroita. Maan sisäiset pakkomuuttajat usein mielletään voimattomiksi ja tiettyyn paikkaan kuulumattomiksi irrallisiksi henkilöiksi. Tällaista stereotyyppiä ja homogenisoitumista vahvistavat humanitaarinen järjestelmä ja siinä toimivat tahot, jotka avustavat, edustavat ja myös kategorisoivat pakkomuuttajat. Ihmisten lokerointi voi johtaa heidän erottamiseensa heidän aiemmasta elämästään ja heidän pakkomuuttonsa syistä. Homogenisoiminen usein aiheuttaa myös identiteettien poliittisen ja historiallisen taustan unohtamista universaalisuuden korostamisen myötä. Tällaisten yksinkertaistavien kategorisointien johdosta tietyt ryhmät voivat tulla väärin ymmärretyiksi, kun ryhmään liitetyt kuvaukset eivät perustu pakkomuuttajien itsensä määrittämiin kuvauksiin. Ulkopuoliset tahot ovat siis muodostaneet pakkomuuttajille jonkinlaisen

ulkoisen identiteetin. Kategorisointi määrittää pakkomuuttajaryhmille kuuluvat oikeudet, ja jotta pakkomuuttajat voisivat saada avustusta, tulee heidän sopeutua käytettyihin määritelmiin. (Brun 2005: 20–21.)

Borton et al. (2005; cit. Brun 2005: 21) ovat tunnistaneeet kategorisointiin liittyviä ei-toivottuja seurauksia, jotka liittyvät lokeroinnin homogenisoiviin, leimaaviin, paikantaviin ja etuoikeutaviin vaikutuksiin. Kategorisoinnin homogenisoiva vaikutus (*”the homogenising effect of the label”*) vähentää yksilöihin liitettävien ominaisuuksien diversiteettiä ja johtaa heidän sellaiseen puutteelliseen kuvailuunsa, jota he eivät itse käyttäisi. Leimaava vaikutus (*”the stigmatising effect of the label”*) saattaa ilmetä näkemyksenä, jossa maan sisäiset pakkomuuttajat koetaan ryhmäksi ilman oikeutta kuulua tiettyyn paikkaan. Lokeroinnin paikantava vaikutus (*”the localising effect of the label”*) ilmenee käsityksenä, että ihminen voi todella kuulua vain alkuperäiseen kotipaikkaansa. Tällaisessa näkemyksessä yksinkertaistetaan kodin ja paikan merkitykset. Etuoikeuttava vaikutus (*”the privileging effect of the label”*) liittyy vaaraan siitä, että tiettyjä pakkomuuttajaryhmiä suositaan muiden kustannuksella. Tällöin yhtä vaikeissa tai jopa vaikeammassa tilanteissa elävät henkilöt voivat saada vähemmän avustusta ja suojelua kuin toiset pakkomuuttajat vain tiettyyn kategoriaan kuulumisen takia.

Vaikka ihmisryhmien määrittelyyn ja kategorisointiin liittyy useita hankalia seikkoja, on tietynlainen kategorisoiminen kuitenkin välttämätöntä. Brunin (2005: 21) mukaan huomiota tulisi kiinnittää määritelmiä enemmän itse pakkomuuttajiin, ja heidät tulisi myös ottaa mukaan aiempaa enemmän kehittämään heihin liittyviä käsitteitä ja määritelmiä. Vielä hän on todennut, että pakkomuuttajien avustamiseksi nykyinen politiikka, terminologia ja fokus on problematisoitava, kyseenalaistettava ja muutettava. Myös Muggah (2003: 7) on argumentoinut sen puolesta, että pakkomuuttotutkimuksessa puututtaisiin käsitteiden ja kategorioiden määrittelyn selventämiseen. Hänen mukaansa määritelmät ovat irrallisia ja niitä käytetään huolimattomasti. Käsitteitä kuten pakolainen, muuttaja ja maan sisäinen pakkomuuttaja käytetään yleisesti synonyymeinä: maahanmuuttajia voidaan kutsua pakolaisiksi ja kehitysprojekteja tai luonnonkatastrofeja pakeneviin voidaan viitata pakolaisina. Bennett (1998) on todennut, että kategorisointi ja lokeroiminen ovat yksinkertaistavaa ja näin ollen myös potentiaalisesti vaarallista. Lisäksi kategoriat peittävät alleen ihmisryhmän todellisen heterogeenisuuden. Hänen mukaansa yleisesti käytetyt käsitteet ja kategorisoinnit vaikuttavat myös siihen miten pakkomuuttajat kokevat itsensä ja toimivat muuttuneissa tilanteissa.

6. Maantieteellisten tasojen ja rajaamisen merkitys pakkomuuton globaaliongelmallisuudessa

6.1. Globaaliongelmät

6.1.1. Globaaliongelmien määrittely ja globaalipoliittinen yhteistyö

Tässä tutkimuksessa käytettäväni globaaliongelmallisuuden teoreettinen viitekehys koostuu Hakovirran (1996, 2000, 2002, 2003) globaaliongelmallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta. Hakovirran mukaan globaaliongelmät ovat ongelmia, jotka uhkaavat kaikkia tai lähes kaikkia maailman valtioita, ja niiden tehokkaan hallinnan edellytys on maailmanlaajuinen yhteistyö. Globaaliongelmät voivat olla hyvinkin erilaisia, ja niiden vaikutukset saattavat jakautua epätasaisesti. Ongelmien luonne vaihtelee myös kansainvälisen yhteistoiminnan vaativuuden suhteen, eikä ongelmien voimistuminen välttämättä johda yhteistyöhön vaan mahdollisesti myös konflikteihin. Globaaliongelmista puhuttaessa tarkoitetaan maantieteellisesti kaikkein laajimpia ongelmia. (Hakovirta 1996: 4–5.)

Globaaliongelmät voidaan luokitella monella eri tavalla. Usein ongelmat eivät ole erillisiä vaan muodostavat ongelmavyyhdin. Hakovirran (2002: 59) mukaan globaaliongelmiin kuuluvat seuraavat ongelmatyypit: 1) maailmanmittakaavan turvallisuusongelmät, 2) maailman talouden ja kehityksen ongelmat, 3) maapallon raaka-ainevarojen ehtymisen ongelmat, 4) maailman mittakaavan ympäristöongelmät, 5) maailman ihmisoikeus- ja pakolaisongelmät, 6) kautta maailman leviävien virus- ja bakteeriepidemioiden vaara sekä 7) muut maailmanmittojen ongelmat. Ongelmatyypit ovat usein päällekkäisiä ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Ongelmat myös vaihtelevat syklisyydeltään, selväpiirteisyydeltään, kasvutavaltaan ja hallittavuudeltaan. Joihinkin ongelmiin on esimerkiksi olemassa tekninen ratkaisu, mutta poliittiset, taloudelliset ja moraaliset seikat estävät ongelman ratkaisemisen. Koska ongelmat ovat kytköksissä toisiinsa, saattaa yhden ongelman vaikeutuminen hankaloittaa toisen ongelman hallittavuutta ja vastaavasti taas tietyn ongelman ratkomisen voi auttaa muiden ongelmien hallintaa. (Hakovirta 1996: 6–9.)

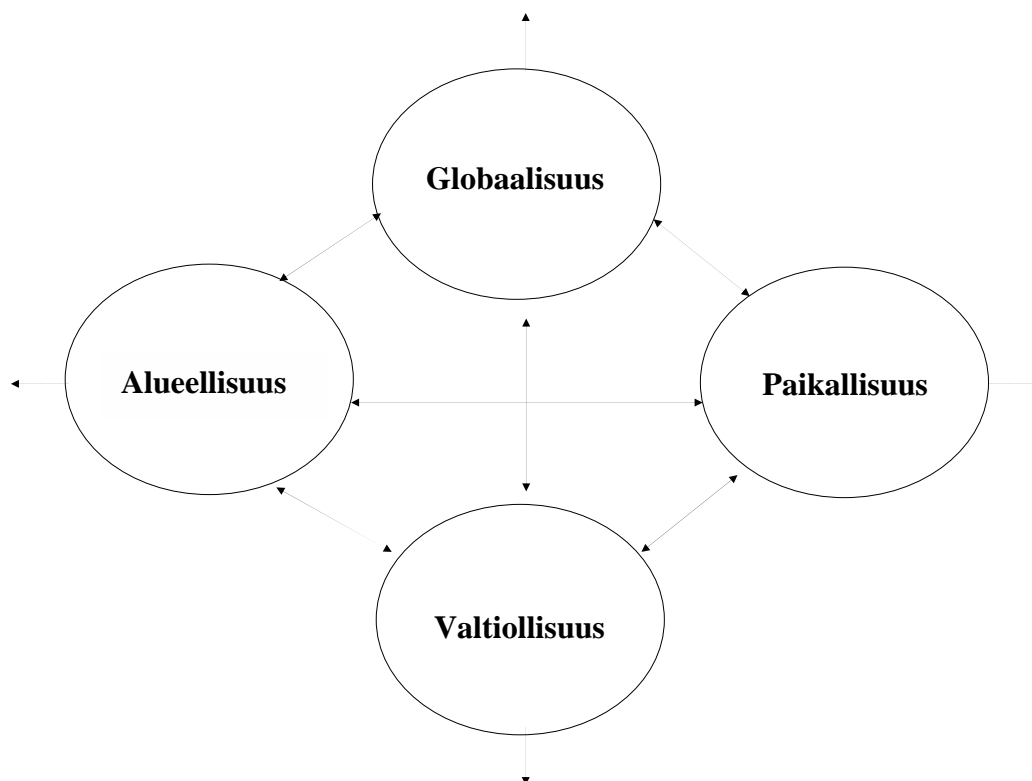
Globaaliongelmien hallinta on ollut pääasiassa symptomaalista eli ongelmia on pyritty hallitsemaan niiden seurauksia lieventämällä tai niiden syiden vaikutuksia rajoittamalla. Paljon vähemmän on puututtu ongelmien perussyihin, jotka ”enimmäkseen piilevät valtiosuvereenisuudessa ja epätasaisessa sosiaalis-taloudellisessa kehityksessä”. Hakovirran mukaan *globaalipoliittinen yhteistyö* on parempi termi kuvaamaan toiminnan laatua ja dynamiikkaa kuin globaalipoliitiikka tai globaalihallinta. Globaalipoliittinen yhteistyö tarkoittaa Hakovirran määrittelemänä ”valtioiden ja muiden kansainvälisen areenan toimijoiden yhteistoimintaa globaaliongelmien hallitsemiseksi ja ratkaisemiseksi.” Hänen mielestään yhteistyön laajuus ja tahto ovat ongelmaratkaisun tärkeimmät tekijät. Globaalipoliittisen yhteistyön heikkoutena voidaan nähdä se, että valtioiden omat intressit säätelevät niiden toimintaa ja globaaliongelmät saavat

huomiota vain ajoittain. Globaaliongelmien kohdalla onkin tyypillistä se, että niiden hallintapyrkimykset vahvistuvat sitten kun tilanne alkaa käydä uhkaavaksi. Oleellista ongelmien hallinnan kannalta on, että hallintatoimet perustuisivat yhteiseen tavoitteenasetteluun ja tilanteenmäärittelyyn. (Hakovirta 1996: 29–32.)

6.1.2. Globaaliongelmien spatiaaliset tasot

Hakovirta (2002, 2003) on nimennyt maailman, alueen ja valtion kansainvälisen politiikan perustendensseiksi. Hänen mukaansa kansainvälisen järjestelmän kehitys tapahtuu nykyään yhä korostetummin näillä kolmella tasolla. Globaalipoliittisessa yhteistyössä on kyse näistä kolmesta keskenään kilpailevasta tasosta, joista vain yksi voi kulloinkin olla dominoivassa asemassa. Valtiollisuuteen liittyy kansallisvaltion ja sen suvereenisuuden käsitteet sekä pyrkimys kansainväliseen yhteistyöhön. Alueellisuus taas tarkoittaa valtioiden yhteistyötä ja liittoutumista. Globaalisuus viittaa valtiokeskeiseen kansainväliseen politiikkaan. Hakovirran mukaan valtion taso on yhä dominoiva, vaikkakin muiden tasojen merkitys on kasvanut. Kullakin tasolla on omat itsesuojelu- ja vahvistusmekanisminsa. Esimerkiksi valtion suvereenisuutta korostava toiminta uusii suvereenisuuden instituutiota ja vahvistaa valtiollisuuden asemaa. Toisaalta taas, jos valtiot keskittyvät kansainvälisessä yhteistyössä ajamaan omaa kansallista etuaan, heikentää se alueellisuuden ja globaalisuuden mahdollisuuksia vahvistua. Tavallaan valtiollisuus voidaan nähdä alueellisuuden ja globaalisuuden vastavoimana. Käytännössä alueellinen ja globaali kansainvälistyminen kuitenkin etenee, ja tämä kansallisen ja kansainvälisen vastakohtaisuus ilmenee valtioiden politiikan sisäisinä jännitteinä. (Hakovirta 2002: 47–51).

Andersson (1991) on pakolaisuuden geopoliittisuutta koskevassa tutkimuksessa luonut geopolitiikan rakenteellisen mallin, jossa korostetaan maantieteellisiä tekijöitä. Mallissa yhdistetään geopolitiikan paikallinen, kansallinen ja globaali taso ja keskitytään muutoksen selittämiseen. Malli on tarkoitettu nykyaikaisten geopoliittisten maailmanongelmien, kuten pakkomuuton globaaliongelman, selittämiseen. Tutkimuksessani yhdistän Hakovirran ja Anderssonin maantieteelliset tasot, jotta pakkomuuton maantieteellisten ulottuvuuksien analyysi olisi mahdollisimman laaja-alaista (kuva 7).

Kuva 7. Kansainvälisen järjestelmän kolme perustendenssiä (mukaiillen Hakovirta 2002: 50) sekä paikallisuuden taso (mukaiillen Andersson 1991).

6.1.3. Pakkomuutto globaaliongelmiana

Hakovirta on eritellyt maailman ihmisoikeus- ja pakolaisongelmat yhdeksi globaaliongelmaksi. Pakkomuutto on kuitenkin pakolais- ja ihmisoikeuskysymyksiä laaja-alaisempi ongelma, jolla on globaalit ulottuvuudet. Pakkomuutto voi liittyä muun muassa konflikteihin, ihmisoikeusloukkauksiin, katastrofeihin tai kehitykseen. Pakkomuuton erityispiirre onkin se, että se voidaan ymmärtää liittyvän kaikkiin Hakovirran määrittelemiin globaaliongelmatyyppeihin. Pakkomuutto voidaan kokea turvallisuusongelmana ja uhkana valtion suvereenisuudelle. Toisaalta osa pakkomuutosta on turvallisuusongelmien, kuten konfliktien, seurausta. Taloudelliset ja kehitykselliset ongelmat sekä raaka-ainevarojen ehtymisen ongelmat aiheuttavat pakkomuuttoa.

Kehitysprojektit voivat aiheuttaa ihmisten pakkosiirtoja ja heikentää heidän taloudellista asemaansa. Raaka-aineiden ehtyminen saattaa taas johtaa konflikteihin, sotiin ja väkivaltaan. Pakkomuutto voi myös syventää näitä ongelmia: uusille alueille pakeneva pakkomuuttajajoukko voi johtaa jonkin alueen raaka-ainevarojen nopeutuvaan vähenemiseen tai sekoittaa alueen talouselämää. Myös ympäristöongelmat sekä ihmisoikeus- ja pakolaisongelmat liittyvät selkeästi pakkomuuttoon: pakolaiset ja ympäristökatastrofien takia pakkomuuttavat muodostavat kaksi pakkomuuttajaryhmää. Virus- ja bakteeriepidemiat saattavat myös tulevaisuudessa aiheuttaa pakkomuuttoa, sillä ne ovat uhka ihmiselämälle ja yhtenä keinona selvitä on pakkomuuttoa.

Näkökulma siitä, että pakkomuutto muodostaa globaaliongelman, joka liittyy jollain tavoin kaikkiin Hakovirran määrittelemiin globaaliongelmiin, kyseenalaistaa hänen luokituksessaan esiintyvän ihmisoi- ja pakolaisongelmatyyppin. Vain pakolaisiin viittaamista voidaan kritisoida pakkomuuton laaja-alaisuuden näkökulmasta. Pakkomuuton laaja-alainen käsitteellistäminen onkin tärkeää globaaliongelman ymmärtämiseksi. Tässä en käytä käsitettä ihmisoi- ja pakolaisongelma, vaan nimeän tähän viittaavan ongelmatyyppin *pakkomuuton globaaliongelmaksiksi*. Tämä käsite pitää sisällään paitsi kaikki pakkomuuton syyt myös kaikki pakkomuuttajaryhmät. Toisaalta taas voidaan todeta, että tavallaan pakkomuutto on muiden Hakovirran esittämien globaaliongelmien seuraus. Ehkä sen tarkasteleminen globaaliongelmiin seurauksena eikä erillisenä ongelmatyyppinä olisikin paikallaan. Miellän pakkomuuton kuitenkin yhdeksi moniulotteiseksi globaaliongelmaksiksi.

Selvitän, millä maantieteellisillä tasoilla ja miten kahden pakkomuuttoryhmän, pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten”, suojelun ja avustuksen argumentoidaan tapahtuvan. Otan pakolaiset ja ”maan sisäiset pakolaiset” siten tapausryhmiksi, joiden kohdalla analysoin heidän avustukseensa liittyvää argumentaatiota diskurssianalyttisestä näkökulmasta. Kiinnitän erityistä huomiota siihen, millä spatiaalisilla tasoilla, paikallisella, valtiollisella, alueellisella vai globaalilla, kyseisten pakkomuuttajaryhmien suojelun argumentoidaan tapahtuvan. Analysoin myös sitä, miten eri tasojen vastuu ja keskinäiset suhteet koetaan. Eri aluetasojen analyysissäni nojaan Hakovirran malliin valtion, alueen ja globaalien tasojen toiminnasta ja vuorovaikutuksesta, mutta lisään siihen myös Anderssonin (1991) paikallisuuden ulottuvuuden. Globaaliongelmallisuuden ja eri aluetasojen teoriapohja toimii viitekehyksenä eri pakkomuuttajaryhmistä käydyn keskustelun maantieteellisten tasojen selvittämiseksi. Analyysini ei kuitenkaan ole täysin teorialähtöistä, vaan teorian ymmärrän pikemminkin tukevan analyysin tekoa.

6.1.4. Muuttoliikkeen ja pakkomuuton geopolitiittisuus

Pakkomuuton globaaliongelmallisuutta ja siihen liittyvää rajojen ja rajaamisen problematiikkaa on mahdollista tarkastella myös geopolitiittisestä näkökulmasta. Muuttoliikkeen ja pakkomuuton geopolitiittinen aspekti on hyvä muistaa rajoja ja eri spatiaalisia tasoja koskevassa analyysissä. Nagelin mukaan (2002: 972–975) muuttoliiketutkimus ja geopolitiittinen tutkimus on kuitenkin useimmiten pidetty erillisinä aihepiireinä, ja vain muutamat tutkijat ovat käyttäneet termiä ”muuttoliikkeen geopolitiikka”. Nagelin mukaan nykyinen väestön liikkumisen kontrolloiminen liittyy kuitenkin hyvin vahvasti geopolitiikkaan. Tähän kuuluu spatiaalisten strategioiden ja territoriaalisten järjestelyjen luominen rajojen suojelemiseksi. Nagel puhuu poliittis-territoriaalisesta järjestyksestä, ihmisten liikkumisen kontrolloinnista sekä territoriaalisten rajojen ja toiseuden rakentamisen yhteydestä. Hänen mukaansa muuttoliike käsitetään nykyisin aiempaa laajemmin ylikansallisena ja globaalina ilmiönä. Tähän näkökulmaan liittyy kuitenkin ongelmia, jotka voidaan välttää tarkastelemalla muuttoliikettä geopolitiittisena prosessina eikä vain ylikansallisena ilmiönä. Nagelin (2002: 984) mukaan maantieteilijät ovat tutkineet paljolti muuttoliikettä, mutta poliittisen maantieteen parissa muuttoliiketutkimus on ollut marginaalista. Hän toivookin, että muuttoliike mielletäisiin aiempaa laajemmin tärkeäksi osaksi poliittisen maantieteen tutkimuskenttää, johon lukeutuvat esimerkiksi geopolitiikan, territorion, kansallisuuden ja eri tasojen välisten yhteyksien tutkiminen.

Tesfahuney (1998) on tutkinut Euroopan ”muuttoliikeongelman” sosiaalista rakentumista ja sitä miten valtiot pyrkivät vaikuttamaan kokemaansa uhkaan. Hän tarjoaa tutkimuksessaan kriittisen geopolitiikan näkökulman muuttoliikkeeseen ja sen kontrollointiin. Hänen mukaansa kriittisen geopolitiikan tutkimusnäkökulmien omaksuminen muuttoliiketutkimuksessa on hyödyllistä. Tesfahuneyn mukaan (1998: 500–501) kansainvälinen muuttoliike ja geopolitiikka ovat monilta osilta vuorovaikutuksessa: ihmisten liikkuminen kuvastaa vallan, yhteiskunnan ja tilan uudelleensijoittamista globaalissa maailmassa. Tesfahuneyn mukaan kansainvälisten suhteiden ja geopolitiikan tutkimuksissa ei kuitenkaan juuri puhuta muuttoliikkeestä tai pakolaisuudesta, vaikka kansainvälinen muuttoliike liittyy läheisesti nykyisiin ja menneisiin taloudellisiin ja geopolitiittisiin järjestyksiin. Lisäksi tutkijat eivät ole juuri analysoineet muutajien roolia geopolitiittisina toimijoina tai muuttoliikkeen vaikutusta uuden maailmanjärjestyksen synnyssä. Toisaalta muuttoliikkeen mieltäminen uhkakuvana on otettu suoraan geopolitiikasta ja tämä näkökulma on saanut sijaa muuttoliikkeen hallintaan tähtäävissä toimissa.

Tesfahuney mieltää muuttoliikkeen ja tilaan pääsyn tai pois pääsyn rajoittamisen ennen muuta maantieteellisiksi asioiksi. Hänen mukaansa ihmisten liikkuvuuden oikeudet riippuvat muun muassa henkilön iästä, rodusta, sukupuolesta ja yhteiskuntaluokasta. Erilaiset mahdollisuudet liikkua heijastavat vallan rakenteita ja hierarkioita. Tesfahuney argumentoi, että maan sisäinen ja kansainvälinen ihmisten liikkuvuus sosiaalisen aseman ja valta-akselin ”väärästä päästä” on yhteydessä rasistiseen muuttoliikkeen kontrollointiin lännen valtioiden ja instituutioiden taholta. Vaatimukset tasa-arvoisen liikkumisen turvaamiseksi saattavat muodostua vastarinnaksi geopolitiittisille järjestelmille, jotka ylläpitävät epätasapuolista liikkumista. Myös nationalismi ja rasismi liittyvät muuttoliikkeen kontrollointiin hyvin vahvasti. Ne määrittävät uutta maailmanjärjestyksiä, etelä-pohjoinen -suhteita ja globaalia hegemoniaa. Muuttoliikkeen kontrolli usein perustuu uhkakuviin ja pelkoihin siitä, että etelästä ja idästä alkaisi massamuutto länteen. Tämä mielikuva on kuitenkin vääristynyt eikä perustu esimerkiksi aiempiin muuttoliiketilastoihin. Muuttoliikkeen kontrollointijärjestelmä tuottaa Tesfahuneyn mukaan nationalistisia ja rasistisia ideologioita, pohjoisen globaalia hegemoniaa ja uutta maailmanjärjestyksiä. (Tesfahuney 1998: 501–504.)

Fielden (1998) on tutkinut pakolaisten avustamisen geopolitiittisuutta Afganistanin osalta. Tutkimuksessaan hän yhtyy Keelyn (1996: 1046, cit. Fielden 1998: 461) näkökulmaan siitä, että pakolaisuuden syntyminen on juurtunut geopolitiittisiin rakennelmiin. Fieldin mukaan pakolaisuudesta on tullut vasta viime aikoina tärkeä osa maantieteellistä tutkimusta. Hän pyrkiikin tutkimuksessaan vastaamaan Blackin (1991: 287, cit. Fielden 1998: 461) kehoitukseen siitä, että maantieteilijät pyrkisivät tutkimaan pakolaisuutta kiinnittämällä huomiota geopolitiittisiin ulottuvuuksiin. Fieldin mukaan ”uuden geopolitiikan”, joka tarkoittaa kansainvälisten suhteiden ja politiikan kytkemistä maantieteeseen, syntyminen on luonut hyviä mahdollisuuksia avustuksen geopolitiittiselle tutkimiselle. Fielden toteaa, että avustus on geopolitiittinen instrumentti ja osa avunantajamaiden ulkopoliittikkaa. Hänen mukaansa avustuksen humanitaarisuuden tavoitteiden saavuttaminen on rajallista niin kauan kuin maailman tapahtumia johtavat kansallisvaltiot ja niin kauan kuin avustus on yhteydessä kansallisiin geopolitiittisiin suunnitelmiin. Hän muistuttaa, että akateemisen maailman tärkeänä tehtävänä on tarkastella asioita geopolitiittiset asetelmat huomioon ottaen ja vaihtoehtoja etsien.

6.2. Identiteetit, rajat ja järjestykset

6.2.1. IRJ:n teoreettis-käsiteellinen viitekehys

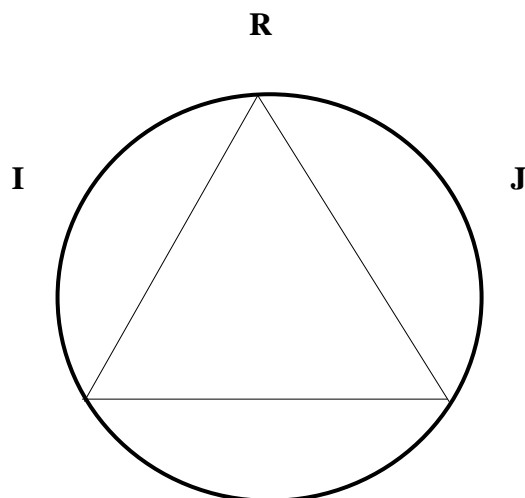
Lapidin mukaan (2001: 2–6) identiteettien, rajojen ja järjestelmien (jatkossa IRJ) (*identities, borders and orders, IBO*) viitekehys tarjoaa mahdollisuuden tarkastella kansainvälisten suhteiden ja poliittisen maantieteen tutkimusnäkökulmia uudella tavalla. Tämä dynaaminen ja poliittisesti latautunut käsittekolmikko mahdollistaa mobiilisuuden, muutoksen ja transformaation nykyaikaisen ja mielekkään tutkimisen.

Lapid (2001: 6–7) on pohtinut, miksi juuri identiteettien, rajojen ja järjestelmien käsitteet ovat niin tärkeitä nykyajan kansainvälisten suhteiden ja poliittisen maantieteen tutkimuksessa. Hän on muodostanut neljä argumenttia vastatakseen tähän kysymykseen. Ensinnäkin kyseiset kolme termiä ovat hänen mukaansa yhteiskuntateorian avainkonsepteja. Ne eivät enää kuulu niinkään tietyille tieteenaloille, vaan niitä käytetään monitieteisesti. Tämä tieteidenvälinen hybridisaatio viittaa luovaan eri tieteenalojen konseptien yhdistämiseen. IRJ -konseptit ovat nyt myös Lapidin mielestä kypsät synteeseille ja uudennlaiselle käsitteellistämislle. Toiseksi lukuisissa monitieteisissä julkaisuissa on todettu, että IRJ -konseptit ovat läheisessä suhteessa toisiinsa ja että ne siten ovat myös parhaiten ymmärrettävissä ja määriteltävissä toistensa suhteen. Kollektiivisen identiteetin muodostamiseen ja ylläpitämiseen liittyy esimerkiksi monia rajaamista koskevia aspektoja. Myös rajaamisen toiminnat vaikuttavat poliittiseen järjestelmään kaikilla analyysin tasoilla. Identiteetin, rajojen ja järjestelmien prosessit vaikuttavat siis toisiinsa. Rajat ovat muun muassa monilta osilta erottamattomia identiteeteistä, joita ne auttavat erottumaan. Ne ovat myös jokseenkin erottamattomia järjestelmien muodostumisen suhteen. Näin ollen, jos haluamme tutkia jotakin näistä kolmesta konseptista, voimme Lapidin mukaan hyötyä myös muiden konseptien tarkastelusta.

Kolmanneksi Lapid (2001: 7–9) on todennut, että IRJ -konseptien aikaisempi paikalleen pyyhähtynyt ajatusmalli, jossa identiteetti vastaa kansallisvaltiota, raja territoriaalista viivaa ja järjestelmä suvereenin valtion valtaa, on vihdoin alkanut heikentyä ja tilalle on nousemassa uusi prosessiajatteluun ja relationalismiin tukeutuva IRJ -viitekehys. Neljäs tekijä, jonka myötä IRJ -konseptit ovat yhteydessä toisiinsa, on territoriaalisuuden vaikutusvaltaisen määritelmän syntyminen, joka mahdollistaa koko IRJ -viitekehysten synnyn. Territoriaalisuuden käsite koskettaa kaikkia yhteiskuntatieteitä ja vaikuttaa niin poliittisiin, yhteiskunnallisiin, taloudellisiin kuin kulttuurisiin prosesseihin. Territoriaalisuus kuitenkin usein nähdään valmiiksi annettuna ja ei-historiallisena. Territoriaalisuuden käsitteen merkitys heikkenee, koska se koetaan aina läsnä olevana stabiloivana voimana. Nykyisin uskotaan varsinkin globalisaation osalta, että maailmaa muokkaavat deterritoriaalisuuden voimat, joihin kuuluvat muun muassa pääoma, informaatio ja muuttoliike. Lapidin mukaan onkin mielenkiintoista analysoida, mitä territoriaalisesti määritellyille IRJ -konsepteille tapahtuu, kun ne tulevat tilalliseksi tai tilattomiksi uusilla tavoilla.

Lapidin (2001: 9) mukaan IRJ -viitekehystä käytettäessä ei tarvitse aina tutkia kaikkia kolmea käsitettä (kuva 8), vaan tutkimuksessa voi keskittyä vain yhteen tai useampaan konseptiin. Seuraavaksi erittelen Lapidin käsityksiä erilaisista tutkimusnäkökulmista: identiteeteistä ja ra-

joista (IR -näkökulma), rajoista ja järjestelmistä (RJ -näkökulma) sekä identiteeteistä ja järjestelmistä (IJ -näkökulma).

Kuva 8. Identiteettien (I), rajojen (R) ja järjestelmien (J) käsitekolmikko (Lapid 2001: 10).

Identiteetin ja rajojen (IR -näkökulma) läheinen suhde on huomattu erityisesti humanistisissa ja yhteiskunnallisissa tutkimuksissa. Käsitteitä on pidetty yhteen liittyvinä mutta staattisina, jolloin tutkimuksissa ei ole juurikaan kysytty, miten käsitteiden välinen suhde on rakentunut. IR -näkökulman syntymisen kautta on kuitenkin alettu tutkia esimerkiksi imaginaarisia ajatuksia, kuten identiteettejä ilman rajoja. IR -näkökulma on teoreettisesti eloisa, sillä sekä identiteetti että raja voi käsitteenä olla avainasemassa. (Lapid 2001: 10–12.)

Rajojen ja järjestelmien (RJ) näkökulmaan liittyvässä tutkimuksessa voidaan analysoida esimerkiksi erottamisen politiikkaa tai rajaamisen käytäntöjä. Järjestelmän ongelman voidaan ymmärtää liittyvän poliittiseen järjestelmään kuten kylmän sodan jälkeisen järjestyksen politiikkaan. Rajat ja rajaaminen taas voidaan kokea välttämättöminä yhteiskunnallisen järjestyksen kannalta. Tutkimusnäkökulma on usein molemminpuolista, eli siinä tarkastellaan miten rajat ja rajaaminen vaikuttavat järjestelmiin ja toisaalta miten järjestelmät vaikuttavat rajoihin. RJ -näkökulma on välttämätön poliittisen järjestelmän ymmärtämiseksi. Lisäksi se on tärkeä, jotta voidaan ymmärtää maailman poliittisia tapahtumia sekä debatteja globalisaatiosta, demokratsaatiosta, monikulttuurisuudesta, maahanmuutosta ja yhteiskunnallisesta turvallisuudesta. (Lapid 2001: 13–15.)

Identiteettien ja järjestelmien (IJ) näkökulmassa ymmärretään, että poliittinen järjestelmä liittyy yhteisöllisyyden tunteeseen ja identiteettiin. Tämän yhteyden merkitystä on aiemmin vähätelty kansainvälisten suhteiden teoriassa. Identiteetti ja järjestys ovat kuitenkin nykyisin sekä teoriassa että empiriassa tiukasti yhdessä, ja esimerkiksi poliittisen järjestyksen syntymisen ehtona voidaan pitää yhteistä identiteettiä. IJ -näkökulmaa ei aina tarvitse täydentää rajoihin liittyvillä analyyseilla, vaikka usein kaikki kolme käsitettä liittyvätkin vahvasti toisiinsa. Identiteetteihin ja järjestyksiin liittyvässä tutkimuksessa on päästy hyvinkin luoviin analyysimalleihin. (Lapid 2001: 15–17.)

Prosessiajattelu on IRJ -viitekehyksessä erittäin tärkeää, sillä maailma muuttuu ja on liikkeessä, ja siksi myös teorioiden on muututtava. Lapidin mukaan nykyiset debatit järjestyksistä, rajoista ja identiteeteistä ovat kuitenkin melko polarisoituneita: toiset ajattelevat staattisesti ja toisten mukaan taas kaikki on liikkeessä. IRJ -viitekehyksessä keskittie onkin tärkeä. Viitekehys on hyödyllinen niille, jotka ovat erityisesti kiinnostuneet siirtymään staattisen teoreettisen käytännön yli eli kiinnostuneet tutkimaan toimijuuden

sosiaalista tuottamista ja erilaisuuden tuottamista. Vaikka IRJ -viitekehyksessä nojataan moniin erilaisiin tutkimussuuntauksiin ja lähestymistapoihin, on sille tyypillistä tietyt piirteet. Ensinnäkin, suurten muutosten aikakaudella IRJ -tutkijoiden tehtävänä on uudelleen ajatella ja muokata käsitteitä tehdäkseen niistä aikaisempaa käyttökelpoisempia nykyajan ongelmiin vastattaessa. Tällainen innovatiivisuus vaatii intellektuaalista hybridisaatiota, joka on toinen yleinen IRJ -viitekehysten piirre. Identiteettien, rajojen ja järjestelmien käsitteistöä voidaan pitää heuristisena työkaluna, joka on tarpeeksi tilava houkuttamaan intellektuaalista panosta monilta eri suunnilta mutta kuitenkin tarpeeksi eriytynyt tuottamaan uutta tietynlaista tutkimusta.

Albertin ja Kratochwilin (2001: 275–276) mukaan IRJ -viitekehys ei tarjoa niinkään uutta suurteoriaa vaan kehiteltävissä olevan analyttisen lähtökohdan. Tällöin tutkimussuunnassa usein itsestään selvinä pidetyt analyysiyksiköt ja tasot kyseenalaistetaan ja niitä analysoidaan kriittisesti. Voidaan etsiä mahdollisuuksia käsitteelliseen ja tieteenalaiseen pluralisaatioon. Tämä on tehty mahdolliseksi valitsemalla yhdistelmä käsitteitä, jotka ovat mielenkiintoisia, relevantteja ja ongelmallisia kaikille yhteiskuntatieteille. Albertin ja Kratochwilin mukaan identiteettien, rajojen ja järjestelmien viitekehys on hyvä analyttinen lähtökohta, jossa korostetaan prosessin eikä niinkään rakenteen merkitystä. Olennaista on näiden termien uudelleenajattelu ja kyseenalaistaminen, mikä avaa uusia analyyseja monitieteellisen hybridisaation kautta.

Albertin ja Kratochwilin (2001: 280–282, 285) mukaan IRJ -viitekehyksessä prosessi on tärkeämpi kuin rakenne. Siinä tarkastellaan konseptien suhteita ja niiden muuttuvia merkityksiä ja ymmärretään, että jos halutaan tallentaa suhteiden muuttuva luonne, pitää keskittyä aktiviteetteihin, jotka vaikuttavat muutoksiin. IRJ -termien merkitys ei ole ennalta annettu vaan se syntyy suhteessa toisiin käsitteisiin. IRJ -viitekehyksessä ei enää tarkastella niinkään asioita ja objekteja, vaan mielenkiinto kohdistuu toimintoihin ja prosessiin. Lisäksi Albert ja Kratochwilin korostavat, että käsitteet eivät ole peilejä todellisesta maailmasta, vaan ne ovat sidoksissa maailman rakentamiseen ja kuvailuun. Tämä viittaa konstruktivistiseen ajatteluun. Vanhat termit ja käsitteet eivät myöskään ole enää välttämättä riittäviä uusien prosessien analyysissa. Esimerkiksi Heislerin (2001) huoli muuttoliikkeen termistön riittämättömyydestä kuvastaa huolta yhteiskunnasta eikä niinkään teorian luomisesta. Termistön riittämättömyys saattaa johtaa huonoon muuttoliikepolitiikkaan ja muuttajien huonoon kohteluun analyysiongelmiensa lisäksi.

IRJ -viitekehystä on alettu käyttää yhä enemmän useiden eri tieteenalojen parissa, eikä teoreettis-käsitteellinen näkökulma kuulukaan yksinomaan millekään tieteenalalle. Erityisesti poliittisen maantieteen, sosiologian, vertailevan politiikan tutkimuksen ja antropologian parissa kyseinen käsitteistö on saanut huomiota ja viitekehukseen liitettyjen tutkimusten määrä on näin kasvanut. IRJ -käsitteisiin liittyvä tutkimus ei ole vain kuvailevaa, vaan siinä otetaan selvälle, mitä identifikaation, rajaamisen ja järjestämisen prosesseissa tapahtuu. (Harvey 2001: 251–252.)

6.2.2. Identiteetit, rajat ja järjestelmät maantieteessä

Newmanin (2001: 137) mukaan maantieteilijät ovat aina pitäneet rajaa erittäin keskeisenä käsitteenä, sillä maantieteessä on kiinnostuttu alueellisesta ja spatiaalisesta erilaistumisesta. Maantieteessä on tutkittu kaikenlaisia rajoja, varsinkin poliittisen maantieteen piirissä. Kuitenkin kansainvälinen raja on koettu tärkeimmäksi, sillä se erottaa kansallisvaltiot toisistaan ja määrää näin niiden kehitystä. Newmanin mukaan suuri osa rajatutkimuksista on tapaustutkimuksia tai kuvailevia tutkimuksia, ja puutteena niin maantieteessä kuin muillakin aloilla on ollut mielekkään rajateorian luominen.

Territoriaaliseen valtioon liittyvä diskurssi on Newmanin (2001: 138) käsityksen mukaan muuttunut viime vuosina ja sen vuoksi myös rajojen merkitys on muuttunut. Kansallisvaltion häviämisen diskurssi on luonut rajojen häviämisen käsityksen. Rajojen merkitys liikkumisen esteenä on vähentynyt merkittävästi niin ihmisten, hyödykkeiden kuin tiedonkin osalta. Kuitenkin maailma on yhä vahvasti jaettu suvereeneihin valtioihin. Newmanin mukaan maailmanjärjestys on muuttunut vain vähän mutta rajojen merkitys paljon, sillä rajat ylittävää toimintaa tapahtuu yhä enemmän. Newman muistuttaa siitä, että vaikka toisaalta rajat ovat avautuneet, ovat ne toisaalta myös sulkeutuneet. Rajojen maantieteellisellä erilaistumisella voidaan hänen mukaansa tarkoittaa juuri sitä, että yhtä aikaa jotkin rajat ovat avautuneet ja jotkin sulkeutuneet. Tietty raja on myös voinut avautua toisille ihmisille, vaikka se toisten osalta olisi-kin yhä tiukemmin suljettu.

Newmanin (2001: 139) mukaan poliittisen maantieteen renessanssi ja geopolitiikan uusi nousu ovat tuoneet uutta tuoretta rajatutkimusta, jossa voidaan erottaa kaksi tutkimussuuntausta. Ensiksikin traditionaalisissa tutkimuksissa on keskitytty erityisesti rajoihin, niiden dynamiikan territoriaaliin muutoksiin ja jossakin määrin myös rajojen ja rajaseutujen kontakteja muodostuviin näkökulmiin. Toisessa tutkimussuuntauksessa on kiinnostuttu erityisesti rajojen moninaisista toiminnoista, ei vain valmiina territoriaalisina viivoina vaan myös sosiaalisina, spatiaalisina ja poliittisina rakennelmina, jotka ovat kiinni identiteettipolitiikassa ja joissa territoriaalista järjestystä käytetään keinona yhteisöjen rakentumiseen. Tämä toinen lähestymistapa liittyy IRJ -viitekehykseen, sillä siinä raja mielletään monialaisesti sosiaaliseksi, spatiaaliseksi ja virtuaaliseksi rakennelmaksi, joka luo erilaisia identiteettejä paikallisesta globaaliin ja territoriaalisesta virtuaaliin. IRJ -viitekehyksessä raja voi siis tarkoittaa muutakin kuin kansainvälistä valtion rajaa. Lisäksi rajan merkitystä voidaan tarkastella myös rajan käsitteeseen liittyvänä toimintana, rajaamisena, joka vaikuttaa niin identiteetteihin kuin järjestelmiinkin.

Newmanin (2001: 144–145) mukaan rajattomuuden diskurssi on liitetty yhteen kansallisvaltion kuolemaa koskevan diskurssin kanssa. Rajattomuus ja globalisaatio on myös yhdistetty. Globalisaatio on vaikuttanut siihen, että valtioiden rajat eivät ole niin merkittäviä kuin esimerkiksi kylmän sodan aikana. Newmanin mukaan territoriaaliset rajat pysyvät kuitenkin osittaisina esteinä ihmisten liikkuvuudelle. Valtiot ovat esimerkiksi ottaneet käyttöön monia keinoja estää ei-haluttujen ihmisten maahanpääsy. Kaiken kaikkiaan territoriaalisen rajan ja kansallisuuden välinen suhde on muuttunut.

Newman (2001: 146–147, 150–151) on puhunut identiteettien ja rajojen suhteesta sekä siihen liittyvästä spatiaalisen ja sosiaalisen yhdistämisestä. Hän mukaansa kansallisen identiteetin ja ryhmäidentiteetin muodostuminen liittyy läheisesti rajojen käsitteeseen. Niin sosiaalinen, et-

ninen kuin territoriaalinen raja vaikuttavat identiteettien muodostumiseen, vaikka territoriaalinen raja ja identiteettiraja eivät välttämättä olekaan yhteneväiset. Territoriaalisuuden postmoderni keskustelu tukee ajatusta, jonka mukaan territoriaaliset rajat ja identiteettirajat voivat olla vierekkäin sovussa. Newmanin mukaan nykyisten rajojen tutkiminen vaatii huomattavaa uudelleen konseptualisointia, sillä rajat on nähtävä yhtä aikaa sekä spatiaalisina että sosiaalisina rakennelmia. Nykyistä rajatutkimusta kuvastaa siirtyminen rajan tutkimuksesta itsessään rajan sosiaalista ja spatiaalista toimintaa analysoivaksi tutkimukseksi. Sosiaalinen ja spatiaalinen rajaaminen voidaan ymmärtää esimerkiksi ulossulkemisen ja mukaan ottamisen toiminnaksi. Newmanin mukaan poliittisen maantieteen rajatutkimuksessa onkin tapahtunut merkittävä muutos: kuvailevasta otteesta on siirrytty konseptuaaliseen tutkimusnäkökulmaan, jossa raja käsitetään niin territoriaalisena kuin sosiaalisena rakennelmana. Maantieteilijät eivät siten voi enää unohtaa rajatutkimuksen sosiaalista ja poliittista puolta. Vastaavasti taas politiikan ja sosiologian tutkijat eivät voi väheksyä maantieteen territoriaalista lähestymistapaa.

6.2.3. Identiteetit, rajat ja järjestelmät muuttoliikkeessä

Heisler (2001: 158–159) on todennut, että muuttoliike on polttopiste, jossa identiteetin, rajojen ja järjestelmien dynamiikka kohtaa. IRJ -viitekehyksen käyttö muuttoliiketutkimuksessa on siten hänen mukaansa erittäin suositeltavaa ja mielenkiintoista, sillä muuttoliike koskettaa kaikkia IRJ -konsepteja.

Ylikansallinen muuttoliike vaikuttaa identiteetteihin, muuttaa rajojen merkityksiä ja haastaa kotimaisia ja kansainvälisiä järjestelmiä. Muuttoliike vaikuttaa ihmisiin ja instituutioihin kaikilla tasoilla yksilöstä globaaliin järjestelmään. Tämän takia muuttoliike sopii hyvin tarkasteltavaksi IRJ -viitekehyyksessä. Olosuhteet, jotka synnyttävät muuttoliikettä, muuttuvat nopeasti niin kuin myös faktat ja näkemykset, joita se tuottaa. Kuitenkin, jos muuttoliike ymmärretään yksinkertaisesti vain prosessina tai ilmiönä, ei voida analyttisesti ymmärtää siihen liittyviä muutoksia. Muuttoliikkeen tarkastelu vaatii identiteetin ja sosiaalisen sekä poliittisen järjestyksen ymmärtämistä sekä moniulotteista kontekstia ja vertailevaa tutkimusta. (Heisler 2001: 226–225)

Muuttoliikkeen merkitys hallituksille ja kansainvälisille suhteille on muuttumassa. Heisler on tunnistanut kolme erityistä muutosta, jotka liittyvät muuttoliikkeen muuttuviin kaavoihin, monikulttuurisiin normeihin ja muuttuvaan kansainväliseen systeemiin. Muuttoliikkeen muuttuvat kaavat tarkoittavat muutoksia muuttoliikkeen luonteessa sekä siinä, miten koemme muuttoliikkeen. Muuttoliikettä ei pidetä enää niin pysyväisluontoisena kuin aiemmin, sillä siihen liittyy usein tilapäistä asettumista ja ylikansallista yhteistyötä. Monikulttuuriset normit muuttavat isäntämaan ja muuttajien välisiä valtasuhteita ja statusta. Kansainvälisen systeemin muutos liittyy lähinnä ylikansallisuuden lisääntymiseen. Osalle muuttajia valtioiden rajat eivät ole enää tärkeitä määrittäjiä heidän identiteettinsä, järjestelmänsä ja oikeuksiensa osalta. (Heisler 2001: 229–231.)

Muuttoliikettä syytetään usein siitä, että se häiritsee yleistä järjestystä ja järjestelmiä. Lisäksi muuttajien asemasta ja olosta keskustellaan. Heisler (2001: 228–229, 235–236) on todennut, että se, mikä näkökulma pääsee kehittymään yleiseksi diskurssiksi, vaikuttaa myös vallitsevaan politiikkaan ja sen suuntautumiseen. Yksi syy miksi muuttoliike on yhä tärkeämpi asia

politiikassa, on se, että se sekoittaa rajattomuuden tunnetta. Heislerin mukaan nykyiset muutoliikkeen muodot ja merkitykset yhdistyvätkin niin paikallisella, yhteiskunnallisella kuin kansainvälisellä tasolla. Tämä haastaa kansallisvaltion ja siihen rakentuvan kansainvälisen järjestelmän. Identiteetit voivat olla osittaisia ja muuttuvia, ja järjestelmä ei ole enää riippuvainen kansallisesta identiteetistä. Lisäksi maiden rajat eivät välttämättä ole enää yhteneväiset poliittisen yhteisön kanssa.

6.2.4. Diskurssianalyysin soveltuvuus IRJ -käsitteiden tutkimuksessa

Diskurssianalyysi sopii hyvin IRJ -käsitteiden tutkimukseen liittyväksi menetelmälliseksi lähtökohdaksi (Harvey 2001). Diskurssianalyysi nojaa konstruktionistiseen metodologiaan. Tämä taas liittyy IRJ -teorian jälkistrukturalistiseen lähtökohtaan, jossa kielen merkitys kuitenkin on konstruktionistista ajattelua korostuneempaa. Jälkistrukturalisessa ajattelussa sosiaalinen maailma ymmärretään muodostuvan ainoastaan kielellisten erottelujen keskinäisinä vuorovaikutussuhteina. (Häkli 1999: 160). Häklin (1999: 134–140) mukaan konstruktionistiseen metodologiaan, johon diskurssianalyysi tukeutuu, liittyy ajatus todellisuudesta, joka on ”toistaan käsittein erotettujen ”tyyppien” eli esineiden ja asioiden järjestelmä, joka on kielen välittämä ja jonka ulkoista riippumattomuutta ihmiset eivät normaalisti aseta kyseenalaiseksi.” Siinä keskitytään kielen välittämän todellisuuden tutkimiseen. Konstruktionistisessa tutkimuksessa voidaan tarkastella esimerkiksi yhteiskunnallisia jäsenyysskategorioita, historiallisia ryhmiä tai maantieteellisiä kategorioita. Usein kiinnitetään huomiota kategorioiden synnyn lisäksi myös valtasuhteisiin, joita niiden tuottamiseen ja ylläpitämiseen liittyy. Tutkimukseni kannalta erityisen mielenkiinnon kohteena ovat jäsenyysskategoriat ja niihin liittyvien erottelujen ja ulosrajausten tekemisen toiminnat. Konstruktionistisen metodologian näkökulmasta tieteen tehtävänä on vallitsevien jäsenyystapojen kyseenalaistaminen, ja parhaimmillaan tällainen tutkimus voikin Häklin mukaan olla yhteiskuntaa kehittävää ja muuttavaa. Tutkimus, jossa kieltä ja käsitteitä ei kyseenalaisteta, voidaan ymmärtää sokeaksi omalle poliittisuudelleen.

Häklin mukaan konstruktionistiseen metodologiaan nojaava maantieteellinen tutkimus on lisännyt maantieteilijöiden näkemystä siitä, mikä maantieteen ja maantieteellisen tiedon yhteiskunnallinen rooli on. Konstruktionistisessa maantieteellisessä tutkimuksessa on viime aikoina kiinnitetty huomiota tiedon ja politiikan vuorovaikutukselliseen suhteeseen. Sen sijaan, että tutkimuksessa keskityttäisiin totuttuihin ja itsestäänselvyyksinä pidettyihin ajattelutapoihin, tarkastellaan ja kyseenalaistetaan siinä maailmankuvien sosiaalista tuottamista ja muutosta. Viimeaikaisessa maantieteen piirissä tehdyssä konstruktionistisessa tutkimuksessa on Häklin mukaan keskitytty etenkin todellisuudenkuvauksiin ja tilan hallintaan; kulttuuriin, toiseuteen ja valtaan sekä geopolitiittisiin maailmankuviin. Häklin mukaan, jos tutkija kyselee mistä hänen lähtökohtansa polveutuvat, millaisia viestejä hänen avainkäsitteisiinsä liittyy, miten tutkimustulokset kytkeytyvät todellisuuden yhteiskunnalliseen rakentumiseen tai millaisiin valtasuhteisiin hänen tutkimuksensa liittyy, täytyy konstruktionistisen tutkimuksen määritelmä. (Häkli 1999: 145, 157–158.) Näitä pohdintoja voidaan pitää keskeisinä myös diskurssianalyysisessä tutkimuksessa.

Diskurssianalyysissä voidaan korostaa diskurssien toiminnallisuutta, niin kuin IRJ -teoriassa korostetaan kyseisten käsitteiden suhteellisuutta ja toiminnallisuutta. Jälkistrukturalismin, jonka käsitystä tiedosta on tarjottu postmodernin tieteen lähtökohdaksi (Häkli 1999: 172), yk-

si pääväite on se, että mitään ei ole olemassa riippumatta diskursseista ja merkityksistä. Esimerkiksi rajaviivalla ei ole mitään merkitystä itsessään, vaan se saa olemassaolonsa lukuisissa siihen liitetyissä diskursseissa, joissa rajaa voidaan tarkastella esimerkiksi muuttoliikkeen tai turvallisuuden näkökulmasta. IRJ -käsitteitä on siis mielekästä analysoida konstruktivisuuteen nojaavan diskurssianalyysin avulla, jossa todellisuuteen ja ilmiöiden diskursiivisuuteen liittyvät seikat ymmärretään samankaltaisesti. (Harvey 2001.)

Jälkistrukturalismissa kyseenalaistetaan näkemys siitä, että yhteiskunnilla ja rakenteilla olisi jokin muun yläpuolella oleva ”keskus”. Liikkuminen asioiden ytimen ja keskuksen ulkopuolelle mahdollistaa identiteettien, rajojen ja järjestelmien diskursiivisen luonteen ymmärtämisen. Diskurssin ei siten enää mielletä yrittävän heijastaa todellisuutta, sillä jälkistrukturalistisessa ajattelussa todellisuuden ei ymmärretä olevan erillisenä ”tuolla jossakin”. Todellisuutta ja diskurssia ei voi verrata toisiinsa, sillä ne molemmat luovat ja muokkaavat toisiaan. Jälkistrukturalistisessa tutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu poliittisiin prosesseihin, joiden kautta diskurssit voivat tarjota merkityksiä yhteiskunnallisella kentällä. Analyysissa ei pyritä selittämään ilmiötä jonkin staattisen pohjimmaisen rationaliteetin tai logiikan avulla. Jälkistrukturalistisessa analyysissä pyritään pikemminkin löytämään kilpailevien representaatioiden ja diskurssien moni-ilmeinen luonne. (Harvey 2001: 252–253.)

Tärkeää IRJ -konsepteja analysoitaessa jälkistrukturalistisesta ajattelusta lähtien on paljastaa asioiden epävarmuus ja kiinnittää huomiota käsitteiden poliittiseen luonteeseen strukturalistisen määräytyneisyyden sijasta. Jokainen poliittinen teko voidaan siten ymmärtää rajaamiseen liittyvänä tekona, sillä päätös tehdä jotakin tarkoittaa sitä, että muut mahdollisuudet ovat pois suljetut. Järjestelmä voidaan nähdä rajaamisen toiminnan kautta sellaisena valtasuhteiden asettelmana, jossa järjestys on jo valmiiksi rikkoutunut epäjärjestyksen ja sekavuuden takia. Rajojen tehtävänä voidaan pitää tämän epäjärjestyksen vähentämistä tai poistamista. Järjestelmä taas vaatii, että yhteiskunnat unohtavat sen, että niiden poliittinen instituutio on luotu rajaamisen keinoilla eli vallan harjoittamisen keinoilla. Rajojen ”sedimentaatio” on edellytys vakaudelle ja järjestykselle. Rajat pysyvät kuitenkin koko ajan uhattuina niiden ulkopuolelle jääneiden asioiden suhteen. Rajat, identiteetit ja järjestelmät ovat siten aina keskeneräisiä ja ne pysyvät avoimina uusille mahdollisuuksille. (Harvey 2001: 253.)

7. Rajaamisen toiminta pakkomuuttajien suojelusta ja avustuksesta käytävässä debatissa

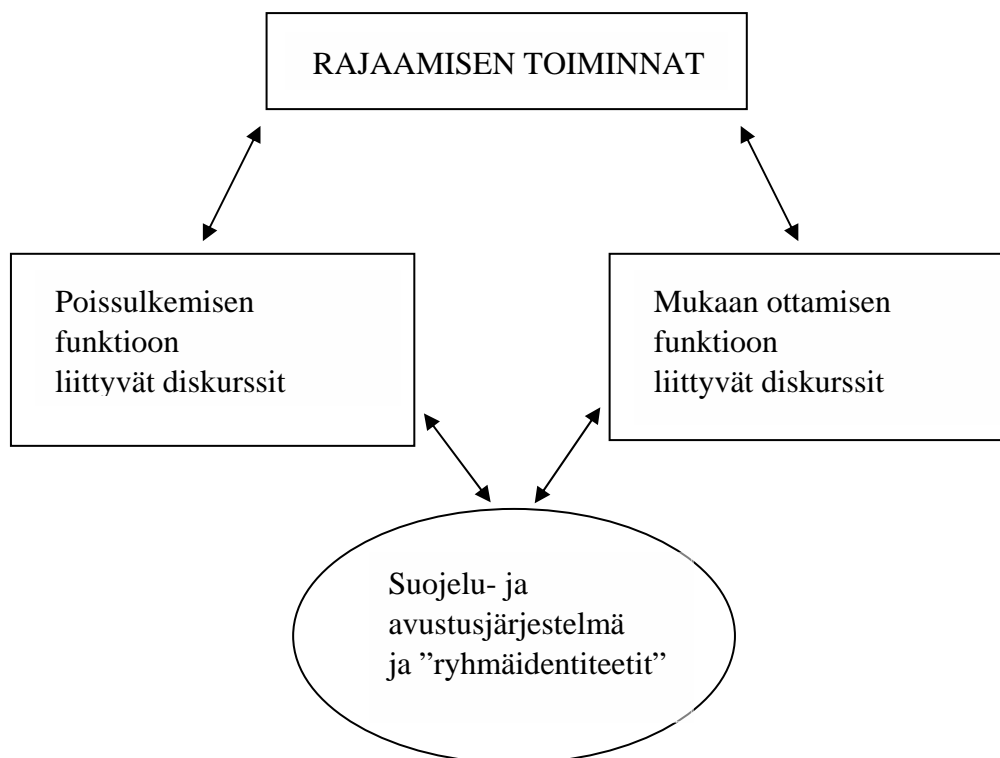
7.1. Rajaamisen toiminnan diskurssianalyttinen tutkimusote

Analysoin argumentaatioon perustuvan kriittisen diskurssianalyysin avulla miten rajaamisen toimintaa pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta ja avustamisesta käytävässä debatissa tuotetaan ja ylläpidetään siihen liittyvien diskurssien avulla. Ymmärrän rajaamisen toiminnaksi, jossa pakkomuuttajaryhmiä erilaistetaan ja pois suljetaan tai vastaavasti samankaltaistetaan ja mukaan otetaan tietynlaiseen ryhmäidentiteettiin ja suojelujärjestelmään. Rajaamiseen liittyvät diskurssit ymmärrän rakentuviksi debatissa esiintyneistä argumenteista ja puhetavoista, jotka usein muodostavat vastinpareja riippuen millaiseen rajaamiseen niiden avulla pyritään: poissulkevaan vai mukaan ottavaan. Koska koko väittely rakentuu hyvin pitkälti poissulkemisen ja mukaan ottamisen toimintojen osalta samojen teemojen ympärille ja koska analyysimenetelmäni mukaisesti tarkastelen argumenttien sisältöä ja diskurssien funktionaalista puolta, esittelen analyysin tulokset eli diskurssit tiettyihin debatissa ilmenneisiin teemoihin liittyvinä diskursiivisina vastinpareina. Analyysin keskiössä ovat siten sekä diskurssien toiminnallisuus eli rajaamisen poissulkevat ja mukaan ottavat funktiot että sisällöllisyys eli ne argumenttien ja puhetapojen sisällöt, joista diskurssit koostuvat.

Pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” tai pikemminkin heidän edustajiensa välinen debatti liittyy siihen, tulisiko kyseiset ryhmät erottaa vai yhdistää toisistaan käsitteellisesti, laillisesti tai toiminnallisesti. *Järjestelmän* osalta rajaamisen toimintaa analysoin tarkastelemalla diskursseja, joiden avulla kyseisten kahden pakkomuuttajaryhmän erillistävää tai yhdistävää suojelu- ja avustusjärjestelmää pyritään vahvistamaan (kuva 9). Rajaamisen toiminta liittyy järjestelmän osalta siis siihen, miksi pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelu ja avustus tulisi erottaa tai yhdistää. Toisinaan tämä kysymys liitetään siihen, miksi pakolaisjärjestelmän tulisi olla ”maan sisäiset pakolaiset” mukaan ottava tai poissulkeva. Toisinaan taas keskustellaan täysin uuden pakkomuuttojärjestelmän luomisesta. Rajaaminen ymmärretään järjestelmään sisäänpääsynä tai poissulkemisena ja sitä pyritään tuottamaan erilaisten diskurssien eli puhetapojen ja merkityksellistämisen avulla.

Rajaamisen toimintaa tarkastelen järjestelmän lisäksi identiteetin käsitteen valossa (kuva 9). *Identiteetin* osalta analyysissäni tarkastelen, millaisten rajaavien argumenttien ja niistä koostuvien diskurssien avulla puolustetaan näkemyksiä siitä, että pakolaiset ja ”maan sisäiset pakolaiset” tulisi nähdä erillisinä ryhminä tai miten ryhmien samankaltaisuutta argumentoidaan ja miten siitä puhutaan. Rajaamisen ymmärrän tässä tutkimuksessa identiteettien kohdalla siten pakolaisille ja ”maan sisäisille pakolaisille” ylhäältäpäin luoduksi debatissa muodostuneeksi kategoriaksi tai ”ryhmäidentiteetiksi”, joka ei perustu pakkomuuttajien itsensä näkemyksiin. Debatissa kiistellään jossakin määrin myös siitä, tulisiko kyseiset kaksi pakkomuutto-

tajaryhmää pitää kategorisesti ja käsitteellisesti erillään vai tulisiko ryhmät yhdistää myös näiltä osin.

Kuva 9. Diskurssianalysissä tutkin pakkomuuttajien ryhmäidentiteettiä sekä suojelu- ja avustusjärjestelmään liittyviä diskursseja, joiden avulla rajaamisen toimintaa tuotetaan poissulkemisen ja mukaan ottamisen funktioiden kautta.

Koko debatissa identiteettiin ja järjestelmään liittyvät argumentit ja diskurssit ovat todella kietoutuneet toisiinsa, ja järjestelmästä poissulkemista ja mukaan ottamista perustellaan usein myös identiteettiin viittaavilla seikoilla. Tästä syystä analysoin rajaamisen diskursiivista toimintaa järjestelmän ja identiteetin osalta päällekkäisesti. Diskurssianalysissäni nojaan identiteettien, rajojen ja järjestelmien teoreettis-käsitteelliseen viitekehykseen, jossa rajaamisen toimintaa tarkastelen järjestyksen ja identiteetin suhteen samanaikaisesti.

Koska analyysini perustuu argumentaatiota tarkastelemaan diskurssianalysiin aineistoni väitelymuodon johdosta, on argumenttien sisältöön liittyvä analyysi tärkeä tutkimukseni kannalta. Diskurssit rakentuvat erilaisista argumenttien sisältöihin liittyneistä puhetoivoista ja niillä tuotetuista rajaamisen toiminnoista. Lisäksi teoreettisiin ja käsitteellisiin lähtökohtiin nojautavassa analyysissä korostuu argumenttien ja niistä rakentuvien diskurssien sisällöllinen puoli. Kriittisen diskurssianalysin lähtökohdat näkyvät selvimmin analyysin kokoavassa johtopäätöskappaleessa, joissa analysoin diskurssien laajempia valta-asetelmiin liittyviä merkityksiä ja sitä mitä erilaisilla diskursseilla ollaan tuottamassa ja ylläpitämässä. Kriittiseen analyysiin liittyvä valtakamppailu ilmenee lisäksi koko rajaamisen toiminnassa, jossa tuotetaan ja ylläpidetään sekä poissulkemista että mukaan ottamista eli pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” erottamista ja yhdistämistä.

Aineistoni koostuu FMR- julkaisusarjan pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” välisistä yhteyksistä ja eroista käydystä debatista, jota käytiin vuosina 1998–1999. Debattiaineistoni käsittää kuusi artikkelia. Mukaan en ole ottanut muita FMR -sarjan artikkeleja, sillä debattiaineisto muodostaa aivan omanlaisensa kokonaisuuden. Aineiston luonteessa korostuu väitteeseen liittyvä argumentointi, ja siksi analyysimenetelmänä käytän juuri argumentaatioon perustuvaa diskurssianalyysia. Diskurssit rakentuvat siten esitetyistä argumenteista, joissa rajaa, identiteettiä ja järjestelmää merkityksellistetään ja joiden kautta toteutetaan rajaamisen toimintaa: poissulkemista ja mukaan ottamista. Lisäksi kuuden artikkelin aineisto on sopivan kokoinen, sillä liian suuren aineiston analyysi saattaisi jäädä helposti hyvinkin pinnalliseksi. Diskurssianalyysissä pienellä aineistolla voi olla joitakin etuja verrattuna suuriin aineistoihin.

Aineistoni on osoittautunut siltä osin ongelmalliseksi, että debattiin liittyvien eri ”koulukuntien” välinen kirjoittaminen on määrällisesti epätasaista. Debatissa voidaan erottaa kaksi saman henkilön, Barutciskin, kirjoittamaa artikkelia, joissa korostetaan ryhmien erottamisen tärkeyttä sekä pakkomuuttajien ryhmäidentiteettien erilaisuutta. Näitä kahta debatin aloittanutta ja päättäneitä artikkelia voidaan siis yleisesti pitää poissulkemisen ja erilaistamisen toimintoihin liittyviä näkemyksiä edustavina. Neljä muuta Rutinwan, Kingsley-Nyinhin, Bennettin ja Vincentin kirjoittamaa artikkelia taas ovat pääosin ”maan sisäisten pakolaisten” puolestapuhujien tuottamia. Niissä kannatetaan pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” yhdistämistä ainakin käytännön suojele- ja avustustoimissa sekä korostetaan ryhmien jonkinasteista samankaltaisuutta. Niiden voidaan katsoa edustavan ainakin jossakin määrin mukaan ottamisen ja samankaltaistamisen toimintoja. Niissä argumentoidaan periaatteessa ryhmien jonkinasteisen yhdistämisen puolesta tai ainakin selkeästi ”maan sisäisten pakolaisten” paremman kansainvälisen suojele- ja avustuksen puolesta. Vaikka neljä vastinartikkelia on ”maan sisäisten pakolaisten” advokaattien kirjoittamia, on niiden välillä nähtävissä hieman erilaista

argumentaatiota liittyen väittelyyn siitä, tulisiko pakolaiset ja ”maan sisäiset pakolaiset” erottaa toisistaan vai yhdistää niin käsitteellisesti, laillisesti kuin käytännöllisesti. Artikkeleissa viitataan paljon toisiin debattiartikkeleihin ja pureudutaan niissä esiintyneisiin väittämiin. Yhden artikkelin sisältöön liittyikin tavallisesti näkökantoja useasta eri diskurssista. Diskurssit, jotka ovat tutkimuksen tuloksia, olen nimennyt yhden teeman mukaisesti. Samasta teemasta esiintyy usein kaksi vastakkaista diskurssia eli puhetapaa, joista toisella tuotetaan poissulkemista ja toisella mukaan ottamista.

Liitän oheiseen analyysiosaan tekstinäytteitä, jotka ovat esimerkkejä aineistosta. Diskurssianalyysissä tekstinäytteillä voidaan havainnollistaa analyysin tekoa. Ne voidaan nähdä ”päätelypolkujen” esimerkkeinä. Lisäksi niiden avulla voidaan analyysistä tehdä lukijan kannalta paremmin seurattava ja selkeämpi kuin ilman suoria tekstiviitteitä. Aineistoni on englanninkielinen, mutta en ole kääntänyt tekstinäytteitä suomenkielelle, sillä silloin niiden tarkka merkitys ja vivahteisuus olisi saattanut kärsiä.

7.2. Rajaamisen toimintoihin liittyvät diskurssit

7.2.1. Geopoliittisuusdiskurssit

Poissulkemisen rajaavaan toimintaan liittyvässä geopoliittisuusdiskurssissa suojelujärjestelmän laajentaminen, jonka ymmärretään jo olevan käynnissä, koetaan potentiaalisesti haitalliseksi. “Maan sisäisten pakolaisten” pakolaisjärjestelmään mukaan ottamisen ymmärretään olevan vahingollista erityisesti perinteisen turvapaikkajärjestelmän kannalta. Turvapaikkajärjestelmä koetaan hyvin oleelliseksi osaksi pakolaisjärjestelmää. Poissulkemiseen tähtäävässä rajaamisen toiminnassa pakolaisten ja “maan sisäisten pakolaisten” samaan järjestelmään yhdistämisen pelätään johtavan kansainvälisen pakolaisuuden estämiseen ja turvapaikanhakemisen hankaloitumiseen. Poissulkemiseen liittyen on lisäksi esitetty näkemys siitä, että järjestelmän uudelleen fokuoitetuminen “maan sisäisiin pakolaisiin” voidaan ymmärtää pakkomuuton hallintaan ja maahanpääsyyn liittyvinä estämisstrategioina, joissa väheksytään turvapaikkajärjestelmän tärkeyttä.

“There is a natural tendency for human rights advocates to want to extend protection, yet the irony is that such extensions may sometimes be counter-productive. This article suggests that the extension of the refugee regime to encompass internal displacement is actually detrimental to the traditional asylum option that is central to refugeehood.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)

- *“The goal of the refugee regime is to promote asylum for victims who cannot return to their country, not to prevent conflict or human rights violations.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“The implicit and dangerous logic is that if a new category called ‘IDPs’ is granted supposedly new protection under international law, then there is no reason to allow those displaced to become cross-border refugees. Even if the protection does not contain anything substantively new, its formal expression can reduce commitments regarding the availability of temporary refuge across borders. Put bluntly: if the development of IDP norms does not substantively advance the international community’s attempts to deal with humanitarian crises and intervene in troubled countries, then the current debate and re-focus on internal displacement would represent little more than capitulation to non-entrée and containment strategies to the extent that it de-emphasises the external asylum option.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*

Poissulkemisen toimintaa ajavan geopoliittisuusdiskurssiin liittyy myös käsitys siitä, että koko debattia pidetään haitallisena. “Maan sisäisten pakolaisten” puolesta käydyn debatin koetaan johtaneen useisiin ongelmiin kuten käsitteellisiin sekaannuksiin, kansainvälisen lain vääriin tulkintoihin ja UNHCR:n turvapaikanhakuun liittyvän mandaatin heikkenemiseen. UNHCR:n toiminnan tavoitteeksi ymmärretään ei-poliittisuus ja humanitaarisuus, jotta turvapaikanhaku ei vaarannu. Tämän riippumattomuuden ei kuitenkaan koeta olevan mahdollista, jos järjestössä puututaan “maan sisäiseen pakolaisuuteen”. Debatin haitallisuutta perustellaan myös epäilyllä siitä, että sen avulla valtiot ovat vahvistaneet maahanpääsyn estämispolitiikkaa ja oikeutaneet hallintaan liittyviä strategioita.

- *“The general idea behind the origins of the High Commissioner’s post was that it is necessary to be seen as non-political and humanitarian in order to facilitate work that concerns the promotion of asylum. That is not possible if the asylum promotion activities are coupled with direct interventions in the internal political problems that cause displacement. Yet this is exactly what results from work with IDPs.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“However, if that is essentially what the IDP debate has contributed, it should be remembered that this is a considerably more minor contribution than that which was originally anticipated by IDP advocates at the beginning of the 1990s. At the time it was suggested that many perceived legal gaps would be filled by the drafting of an international treaty protecting IDPs and that displacement itself would be outlawed by the promotion of a so-called ‘right to remain’ or ‘right not to be displaced’. All this may have created a good amount of conceptual confusion, encouraged inaccurate interpretations of international law, contributed to false expectations and resulted in the dilution of the UN refugee agency’s asylum mandate. Moreover, there is reason to suspect that it has been used to reinforce non-entrée policies by states and justify containment strategies.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“Second, Barutciski is correct in suggesting that the notion of protection under the refugee conventions presupposes that sovereignty is not contravened. In other words, once refugees leave their country, international agencies entrusted with their protection do not have to face the wrath of a sovereign nation for intervening on its territory.” (FMR 1999: 4, J. Bennett)*

Mukaan ottamisen toimintaan liittyvä geopolittisuusdiskurssi rakentuu näkemykselle siitä, että on väärin väittää ”maan sisäisen pakolaisuuden” korostamisen liittyvän yrityksiin ”pitää pakkomuuttajat paikoillaan”, vahingoittaa turvapaikanhakua tai estää maahanpääsy. Diskurssissa kuitenkin myönnetään, että jotkin valtiot ovat saattaneet varsinkin debatin alkuvaiheessa pyrkiä ajamaan omia turvapaikanhakuun liittyviä rajoittavia intressejä tämän kautta, mutta yhteisestä perustavanlaatuisesta pyrkimyksestä tässä ei ole kyse. Päinvastoin mukaan ottamisen toimintaan liittyvässä geopolittisuusdiskurssissa argumentoidaan, että ”maan sisäiseen pakolaisuuteen” liittynyt debatti on vaikuttanut positiivisesti ”paikallaan pysymisen politiikkaan” mikäli käsite vain ymmärretään oikein. Oikein ymmärrettynä ”paikallaan pysymisen oikeuteen” kuuluu oikeus olla joutumatta pakkomuuttamaan ja pakenemaan rajan yli sekä oikeus suojelemaan saavutettuun turvallisuuteen.

”Maan sisäisen pakolaisuuden” korostamisen koetaan kannustaneen pakkomuuton estämiseen ja turvallisuuden oikeuden korostamiseen. Nykyisen ”maan sisäisen pakolaisen” käsitteen ja määritelmän ei koeta mukaan ottamisen toiminnassa vaarantavan turvapaikanhakua. Pikemminkin turvapaikanhaun argumentoidaan vaarantuneen pakolaisuuden ehtona olevan rajan ylittämisen takia. Rajanylittämisen määreen argumentoidaan johtaneen maahanpääsyn rajoittamiseen ja näin ollen turvapaikanhakemisen hankaloitumiseen.

- *“While it is true that the IDP debate was in part influenced by a growing international interest in the prevention of cross-border movements and the protection of IDPs, it is erroneous to suggest that this was the practical expression of ‘the right to remain’ except when this notion is misconceived. This author subscribes to Goodwin-Gill’s conception of the*

right to remain as comprising the “sense of not having to become a refugee, not having to flee, not being displaced by force or want, together with the felt security that comes with being protected.”(6) If there is to be any objection to the right to remain thus conceived, it is that it is presently difficult to realise.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)

- *“Moreover, whatever might have been the thinking on the notion of IDPs in the early 1990s, as presently understood the concept does not exclude or substitute asylum. ... Non-entrée policies will have no place if this principle is faithfully complied with.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*
- *“By contrast, it is the emphasis on the condition of being outside one’s country in order to become a refugee which actually has encouraged States to adopt non-entrée policies. Devices such as visa requirements and carriers’ liability are designed to ensure that persecuted persons who meet all other criteria for being refugees do not fulfil that magical condition of crossing international frontiers and become the responsibility of the international community. Alienage is the only condition in the refugee definition which potential host states can control and manipulate. If there is a device that requires to be reconsidered in the interest of refugees, it is not the concept of IDPs but the strict adherence to the requirement of alienage.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*

7.2.2. Analogiadiskurssit

Rajaamisen toiminnassa yksi diskursiivinen vastinpari liittyy pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” väliseen vertailuun. Tämä analogiadiskurssi liittyy *poissulkemisen* toiminnassa argumentointiin, jossa pakolaisten ja “maan sisäisten pakolaisten” välinen vertailu, analogioiden tekeminen ja toimenpiteiden lainaaminen eri järjestelmien välillä koetaan kyseenalaiseksi ja ongelmalliseksi. Tätä näkemystä usein argumentoidaan käyttäen palauttamattomuuden oikeutta esimerkkinä. Palauttamattomuus on yksi tärkeimmistä pakolaislakiin liitetystä oikeuksista.

- *“Refugees also benefit from the fundamental principle of non-refoulement, which means they cannot be sent to a country where they fear persecution. Is the international community going to insist that states cannot send their IDPs to a dangerous border? Yet this attempt at drawing analogies has been encouraged by the IDP debate. “ (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*

Mukaan ottamisen toiminnassa analogiadiskurssi ymmärretään taas täysin eritavalla kuin *poissulkemisen* toiminnassa. Mukaan ottamisen toiminnassa argumentoidaan, että pakolaisjärjestelmän konsepteja ja mekanismeja voidaan ottaa käyttöön “maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustuksessa. Tämä saattaa kuitenkin edellyttää jonkinasteista soveltamista. Lainauksien ja vertailun ei kuitenkaan koeta olevan pyrkimys pakolaisjärjestelmän laajentamiseksi tai heikentämiseksi. Lisäksi palauttamattomuuden ymmärretään olevan pakolaislaista lainattu analogia, joka toimii hyvin ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja joka on myös osa GP -asiakirjaa. Mukaan ottamisen toiminnassa puututaan myös siihen, mitä “maan sisäisten pakolaisten” puolestapuhujat vaativat tai eivät vaadi. He eivät argumentaationsa mukaan vaadi sitä, että “maan sisäisille pakolaisille” myönnettäisiin kaikki samat oikeudet kuin pako-

laisilla on, mikäli heidät otettaisiin mukaan kansainvälisen suojelun piiriin. Kuitenkin joidenkin oikeuksien lainaamista voidaan pitää ymmärrettävänä ja tärkeänä.

- *“Observing the distinctions between the refugee regime and the protection of IDPs should not mean that the concepts and mechanisms of refugee protection cannot, with appropriate adjustments and due care, be placed at the service of IDPs.” (FMR 1999: 4, M. Kingsley-Nyinah)*
- *“While the difficulties of ensuring compliance will doubtless remain a major concern, these difficulties do not diminish the relevance of non-refoulement to the protection of IDPs. Such borrowing or adaptation certainly does not entail extending - much less undermining - the refugee regime.” (FMR 1999: 4, M. Kingsley-Nyinah)*
- *“This is the reality which has prompted the search for new approaches. In this search, there is no reason why the cumulative experience of refugee protection cannot be seen as a valuable resource of principles, concepts and strategies which may, with appropriate adaptation, be applied to shore up the protection of IDPs.” (FMR 1999: 4, M. Kingsley-Nyinah)*
- *“The principle is of course analagous to the law of non-refoulement and is an example of a case where the Principles fill a gap in international law as well as making a legal concept available to refugees useful also for IDPs” (FMR 1999: 4, M. Vincent)*
- *“The article rightly notes that some of the rights accorded to refugees under the refugee conventions are qualified and questions whether it would be appropriate to require the state which has displaced its population to accord to them such restricted rights. This argument seems to be based on the assumption that if the IDPs were to be brought within the ambit of international protection, they would be accorded exactly the same rights as refugees. But this is not what the advocates for IDP rights are calling for.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*
-

7.2.3. Rajadiskurssit

Rajan käsitteeseen liittyvä diskurssi on erityisen mielenkiintoinen rajaamisen toiminnan ja koko analyysini teoriataustan kannalta. Rajadiskurssissa poissulkemisen ja mukaan ottamisen toiminnassa rajan merkitys ymmärretään eri tavoin. *Poissulkemisen* toiminnassa pakolaisten suojelu nähdään ennen muuta kansainvälisenä suojeluna, jossa pakolaisille on annettu lisäoikeuksia, sillä he ovat muukalaisina kotimaansa ulkopuolella. Rajanylityksen tai ylittämättömyyden nähdään siten määrittävän minkälaista suojelua pakkomuuttajat tarvitsevat. “Maan sisäisille pakolaisille”, poissulkemisdiskurssissa argumentoidaan, ei voida kuitenkaan enää antaa mitään lisäoikeuksia tai -suojelua, sillä kaikki oikeudet ovat jo olemassa kansainvälisessä laissa heitä varten. Näin ollen argumentoidaan, että “maan sisäisiä pakolaisia” ja pakolaisia ei voida yhdistää suojelu- ja avustustoimissa.

- *“In effect, the international community has decided that the host state cannot treat this particular group of foreigners as tourists or visitors with minimal rights in the local community. That is what has historically been meant by the expression ‘international protection’ in the refugee context.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“If there is no specific legal regime for IDPs, it does not mean that there are no legal standards that apply to internal displacement. ... Despite the implied suggestion in Internally Displaced People: A Global Survey (p 3), there are no significant and specific forms of legal protection that could be granted to IDPs that do not already exist in international law. Consequently, the Guiding Principles on Internal Displacement presented to the UN Commission on Human Rights in 1998 do not really fill any legal gap, they simply state and interpret existing norms.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“Michael Barutciski’s argument in the article entitled ‘Tensions between the refugee concept and the IDP debate’ in FMR 3 is persuasive on two accounts. First, he rightly identifies the essence of the refugee concept: that of being a foreigner in need of specific legal protection measures. It is not by virtue of being displaced that the refugee conventions are activated; rather, it is by virtue of having crossed a border.” (FMR 1999: 4, J. Bennett)*

Poissulkemisen toimintaa luodaan rajadiskurssissa myös “maan sisäisten pakolaisten” ja pakolaisten käsitteitä analysoimalla. ”Maan sisäisten pakolaisten” ottaminen mukaan pakolais-termiin ei pidetä järkevänä, sillä pakolainen sana viittaa siihen, että pakolainen on ulkomaalainen hänet vastaanottaneessa maassa. Muukalaisuutta ja ulkomaalaisuutta, joka aiheutuu rajan ylittämisestä, voidaan siten pitää tärkeimpänä seikkana, joka määrittää pakolaisuutta ja pakolaisten identiteettiä. Koska rajanylitys ei liity ”maan sisäisiin pakolaisiin”, pidetään ryhmien erottamista tärkeänä. Ryhmien liittämistä samaan suojelu- ja avustusjärjestelmään ei myöskään nähdä toimivana vaihtoehtona juuri erilaisen rajakäsityksen takia. Pakolaisten suojelun käsitetään siis perustuvan kotimaan ulkopuolella olevaan suojattomuuteen, eikä niinkään pakkomuuttokokemukseen tai ihmisoikeusloukkaukseen.

- *“Thus, the idea of expanding the refugee definition to include IDPs simply does not make sense because the term ‘refugee’ addresses a particular situation that is characterised by being a foreigner in a host country.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“Social scientists who suggest that the reality of displacement is the same whether one is a refugee or an IDP are forgetting one critical distinction in the plight of these two groups that have fled human rights abuses: by being outside their country, refugees are in a fundamentally different situation according to the international legal order. One important consequence of this simple fact is that the international community’s access to IDPs can be limited or qualified. This is not the case with refugees.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“There is not one specific right found in the 1951 Geneva Convention relating to the Status of Refugees that could logically be applied to displaced persons who have not escaped their own country. The whole Convention is based on the notion of having fled one’s country. That is the condition or situation that is being addressed: not displacement or human rights violations per se, but rather the fact of being stranded outside one’s*

country without the formal protection that comes from being the national of a particular state.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)

- “Michael Barutciski’s argument in the article entitled ‘Tensions between the refugee concept and the IDP debate’ in FMR 3 is persuasive on two accounts. First, he rightly identifies the essence of the refugee concept: that of being a foreigner in need of specific legal protection measures. It is not by virtue of being displaced that the refugee conventions are activated; rather, it is by virtue of having crossed a border.” (FMR 1999: 4, J. Bennett)
- “Extending the refugee regime to include IDPs is not so obvious once we start looking at specifics beyond the superficial appearance which suggests that displacement is the same whether one manages to cross a border or not. In fact, there is a big difference related to whether that border has been crossed.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)
- “Moreover, all existing legal definitions of ‘refugee’ require departure from the country of origin as the trigger for refugee protection, and the frontiers of the country of origin remains a sine qua non and defining feature of refugee status.” (FMR 1999: 4, M. Kingsley-Nyinah)
- “The distinct character of the refugee protection regime is clearly recognised in the Guiding Principles on Internal Displacement. The words “...and who have not crossed an internationally recognised frontier” appear in the description of persons who fall within its scope. In particular, the Guiding Principles stipulate that a person’s right to seek and enjoy asylum in other countries is not compromised by the fact of being internally displaced (Principles 2 and 15).” (FMR 1999: 4, M. Kingsley-Nyinah)
- “Being a victim of displacement is not the quality that has historically justified additional human rights protection for refugees. It is rather the quality of being a foreigner who has escaped persecution that is addressed by international refugee law. In that perspective, those who still insist that we should be working to bring the refugee and IDP categories closer together are missing an important point: the kinds of right granted to refugees would not make sense for displaced persons who are still in their country of origin.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)
- “The late Professor Atle Grahl-Madsen from Norway is generally recognised as one of the grandfathers of international refugee law and he was very clear on this question of borders: the border is of critical importance. He has written that if one foot crosses the border, then refugee rights apply; if the border is not crossed, then the 1951 Refugee Convention cannot be invoked.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)

Mukaan ottamisen toiminnan rajadiskurssissa kansallisvaltion rajan ylittämättömyyttä tai ylittämistä ei pidetä niin tärkeänä kuin poissulkemisen toiminnassa. Mukaan ottamisen toiminnassa rajadiskurssi liittyy lähinnä argumenttiin siitä, että rajan ylitys ja muukalaisuus eivät ole tärkeimmät syyt siihen miksi pakolaiset ja “maan sisäiset pakolaiset” pakolaisjärjestelmää luotaessa erotettiin toisistaan niin käsitteellisesti kuin toiminnallisestikin. Argumentissa viitataan asiantuntijaesimerkin kautta kolmeen tekijään, jotka olivat ennen muuta vaikuttamassa siihen, että “maan sisäiset pakolaiset” jätettiin 1950-luvulla pakolaiskonvention ja suojelu- ja avustusjärjestelmän ulkopuolelle. Nämä syyt ovat rajalliset resurssit, vastuunsiirron estäminen

muille valtioille sekä tärkeimpänä syynä suvereenisuuden loukkauksen pelko “maan sisäiseen pakolaisuuteen” puututtaessa.

- *“The article rightly notes that those who drafted the 1951 Convention on Refugees were much more concerned with providing legal protection and status to externally displaced people. However, being outside the country was not as such the primary consideration why only persons so situated were singled out for refugee protection. James Hathaway’s The Law of Refugee Status is among the best monographs on the definition sections of the 1951 Convention. In the book, the author notes that during the drafting of the Convention, the question as to whether protection should be extended to all displaced people or restricted to those outside their countries of origin was considered and the latter option was taken for three reasons.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*

Mukaan ottamisen toiminnassa pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelun ja avustuksen yhteen liittämistä tai samankaltaisuutta perustellaan sillä, että myös “maan sisäiset pakolaiset” voivat tarvita lisäsuojelua erityisesti tilanteissa, joissa valtio aiheuttaa pakkomuuton. Pakolaisten ulkomaalaisuutta, joka johtuu rajan ylittämisestä, ei siten nähdä pakolaisuuden ytimenä. Pikemminkin pakolaisten vieraantumisen kotimaansa suojelun piiristä on syy, jonka takia pakolaisten argumentoidaan tarvitsevan kansainvälistä sijaissuojelua. Mukaan ottamisen rajadiskurssissa argumentoidaan, että myös “maan sisäinen pakolainen” voi olla sijaissuojelun tarpeessa, koska hän on vieraantunut kansallisvaltiostaan. Kansainvälisen suojelun ja avun tarvetta ei siten pidetä niinkään rajan ylittämiseen sidoksissa olevana tekijänä vaan pikemminkin pakkomuuttajien ja valtion suhteeseen liittyvänä asiana.

- *“This statement does not adequately state the essence of refugeehood. Being a foreigner who has escaped persecution is not per se the reason that justifies refugee protection but alienage from the persecutor state as a result of which the persecuted person requires surrogate protection from other members of the international community. It is arguable that a person who is internally displaced because of fear at the hands of his own state or who finds himself in a remote area at the seams of a disintegrating state where no recognised authority exercises any powers is to all intents and purposes alienated from his state and deserving of surrogate protection.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*

7.2.4. Suvereenisuusdiskurssit

Pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelun ja avustuksen erottamista ja ryhmien erillaisuutta perustellaan *poissulkemisen* toiminnassa lisäksi suvereenisuusdiskurssin avulla. Tämä diskurssi perustuu näkemykseen siitä, että pakolaislaki vaatii vankkaa suvereenisuuden kunnioittamista, minkä ymmärretään olevan mahdotonta “maan sisäisessä pakolaisuudessa”, jossa sekaannutaan kansallisvaltion sisäisiin asioihin. Suvereenisuuteen liittyen erottamista perustellaan myös sen kautta, että valtiot eivät hyväksyisi “maan sisäisten pakolaisten” kansainvälisen suojelun ja avustuksen laajenemista juuri kansallisvaltion suvereenisuusvaatimusten takia.

- *“The only reason that retains validity is one of non-intervention into the internal affairs of the states on whose territories IDPs are found.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*

- *“In this context, it is worth remembering the basic principle of the United Nations that prohibits member states from interfering in the internal affairs of another state. Refugee law is distinct from other areas of human rights law in that it involves many questions related to immigration law, an area in which states are very careful about guarding their sovereignty. These refugee rights would be conceptually incoherent if there were no borders. Refugee law was always about something more specific than the general preoccupations of human rights law: it is about membership and inclusion or exclusion from communities.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*
- *“In any event, it becomes clear that these issues are really about the old problem of humanitarian intervention, regardless of the new language currently being introduced. For all the innovation being attached to the IDP debate, we know that states have already codified in other areas of international law the standards they are willing to accept regarding armed conflict and interventions. That some groups may sometimes be more vulnerable in particular scenarios is a matter for operational priorities, not for legal or conceptual development.” (FMR 1998: 3, M. Barutciski)*

Mukaan ottamisen toimintaan liittyvässä diskurssissa suvereenisuuskysymystä ei koeta niin yksioikoisena kuin poissulkemisen toiminnassa. Poissulkemisen suvereenisuuskysymyksessä argumentoitiin, että kansainvälisen yhteisön puuttuminen ”maan sisäiseen pakolaisuuteen” johtaa aina kansallisvaltion suvereenisuuden loukkaamiseen. Mukaan ottamisen diskurssissa taas argumentoidaan, että kansainvälisen yhteisön toiminta ei aiheuta välttämättä loukkausta kansallisvaltion suvereenisuudelle, sillä kansainvälinen yhteisö voi toimia yhteistyössä kansallisvaltion kanssa. Lisäksi kansainvälisellä yhteisöllä voi olla YK:n turvallisuusneuvoston lupa puuttua valtion sisäisiin asioihin, jolloin kyseessä ei ymmärretä olevan suvereenisuutta loukkaava toiminta. Mukaan ottamisen toiminnassa argumentoidaan myös, että väliintulon tai suvereenisuuden ei voi antaa estää käytännöllisiä toimenpiteitä pakkomuuttajien suojelussa ja avustuksessa.

- *“The wider issues of intervention and sovereignty, while useful in themselves, cannot be allowed to forestall very practical measures that can be taken on the ground. Heaven forbid that IDPs in Kosovo, Angola or Burma should have to wait for consensus among legal experts before their plight is addressed.” (FMR 1999: 4, J. Bennett)*
- *“The basis of this assertion appears to be that, as persons still within the territory of a state of which they are nationals, IDPs cannot be accessed by the international community without the sovereignty of that state being violated. However, it is not the case that every time the international community accesses IDPs the sovereignty of their state is violated. Such access is possible with the consent of the sovereign state or under the authority of the Security Council in which case it would not amount to a violation. Indeed, even in the case of refugees, no member of the international community other than the country on whose territory the refugees are located has an automatic right of access to them. Other actors, with the possible exception of UNHCR, must have the permission of the host state.” (FMR 1999: 4, B. Rutinwa)*

8. Maantieteelliset tasot pakkomuuttajien suojelussa ja avustuksessa

8.1. Maantieteellisten tasojen diskursiivinen analyysi

Maantieteellisten tasojen analyysini perustuu pakolaisten osalta aineistoltaan Forced Migration Review -julkaisusarjan vuonna 2001 ilmestyneessä UNHCR:n toimintaa ja laajemmin pakolaisuutta ja turvapaikanhakua käsittelevässä numerossa ilmestyneisiin kuuteen artikkeliin. ”Maan sisäisten pakolaisten” osalta aineistoni koostuu FMR -julkaisusarjan ”maan sisäistä pakolaisuutta” käsittelevässä numerossa vuonna 2005 julkaistuihin tutkimusongelmani kannalta relevantteihin seitsemään artikkeliin. Lisäksi mukaan olen ottanut vuonna 2001 pakolaisuutta käsitelleessä numerossa ilmestyneen artikkelin, jossa käsitellään ”maan sisäistä pakolaisuutta”. Edellisessä luvussa käsittelemässäni aineistossa eli niin sanotuissa debattiartikkeleissa ei juurikaan kirjoitettu maantieteellisistä tasoista, joten niitä en ole ottanut mukaan tähän analyysiosaan.

Diskurssianalyysini nojaa globaaliongelmien teoriaan liittyviin eri maantieteellisten tasojen määritelmiin globaalisuudesta tai kansainvälisyydestä, alueellisuudesta ja valtiollisuudesta sekä muuttoliikkeen geopolitiikan mallin paikallisuuden tasoon ja eri tasojen välisiin suhteisiin. Analysoin siis, millä tasoilla pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelun ja avustuksen argumentoidaan tapahtuvan sekä minkälaisiin diskursseihin eri aluetasoihin liittyvä toiminta liitetään. Tekemäni diskurssianalyysi on teoriasidonnaista. Diskurssianalyysini avulla voin hahmottaa millä tavalla aineistoon kuuluvissa artikkeleissa puhutaan ja merkityksellistetään kahden pakkomuuttajaryhmän suojelua ja avustusta sekä millä maantieteellisillä tasoilla ja miten tämän toiminnan argumentoidaan tapahtuvan. Diskurssit muodostuvat tavasta, jolla eri tasojen toiminnasta puhutaan ja jolla eri tasojen välisiä suhteita merkityksellistetään.

8.2. Maantieteelliset tasot ”maan sisäisten pakolaisten” suojele- ja avustusjärjestelmässä

8.2.1. Kansallisen vastuun ensisijaisuusdiskurssi

”Maan sisäisten pakolaisten” suojele ja avustus koetaan ennen muuta valtiotason vastuuseen kuuluvana asiana. Ensisijaisen vastuun ymmärretään siis olevan kansallisvaltioilla ja niiden hallituksilla. Kansallisen vastuun ensisijaisuusdiskurssia voidaan pitää hegemonisena diskursusina, joka dominoi koko keskustelua. Vaikka kansallisen vastuun ensisijaisuutta pidetään lähes itsestään selvänä, tulee diskurssissa silti esille kysymys siitä mitä tämä vastuu pitää sisälleen ja miten sen tulee ilmetä käytännössä. ”Maan sisäisiä pakolaisia” pidetään kuitenkin riippuvaisina heidän hallitustensa suojele- ja avustustoimista, mikä tekee valtioiden toiminnasta merkittävän. Hallituksilla ymmärretään olevan myös vastuu estää maan sisäistä pakkomuuttoa.

- *“National governments have the primary obligation to protect and assist IDPs...” (FMR 2005: 24, J-H. Eschenbächer)*
- *“Responsibility for Internally Displaced Persons (IDPs) falls first and foremost on national governments and local authorities.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*
- *“National authorities have primary responsibility for protecting and assisting their internally displaced populations.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“Such national and regional initiatives to promote and reinforce national responsibility are needed in order to improve the plight of the millions of internally displaced around the world who rely on their governments for protection and assistance.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*

Kansallisen vastuun ensisijaisuusdiskurssiin liittyy kaksi näkökulmaa. Kansallisesta tai valtiotason vastuusta puhuttaessa voidaan erottaa kansallisen vastuun laiminlyönnin ja kansallisen vastuun kehittämisen toiminnat, joihin diskurssissa puututaan. Kansallisen vastuun laiminlyönnistä puhuttaessa kansallisen vastuun diskurssiin liittyy huoli siitä, että kansallinen vastuunkanto ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustuksessa on puutteellista. Laiminlyönnistä puhuttaessa korostetaan sitä, että useimmat ”maan sisäiset pakolaiset” eivät saa tarvittavaa humanitaarista apua eivätkä suojelua heidän omilta hallituksiltaan, jotka kuitenkin ovat pääasiallisessa vastuussa ”maan sisäisistä pakolaisista”. Usein hallitukset kohtelevat ”maan sisäisiä pakolaisia” vihamielisesti tai välinpitämättömästi, ja toisinaan hallitus on myös itse syyllistynyt pakkomuuton aiheuttamiseen. Hallitusten vastuunkannon laiminlyönti voi liittyä myös siihen, että valtiolla ei ole riittäviä resursseja ja kapasiteettia tehokkaan suojelu- ja avustustoiminnan ylläpitämiseksi.

- *“Responsibility for Internally Displaced Persons (IDPs) falls first and foremost on national governments and local authorities. Disturbingly, however, in many countries IDPs find themselves in a vacuum of responsibility within the state.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*
- *“Most IDPs receive neither adequate humanitarian assistance from their governments nor protection from violence and human rights abuses. The Global IDP Project estimates that three in four IDPs cannot count on national authorities for the provision of adequate assistance. In 14 countries, with a total of over 12 million IDPs, governments react with hostility or, at best, indifference towards their protection needs. Even worse, in at least 13 countries the very governments responsible under international law for protecting their citizens are themselves behind forced displacement and attacks on IDPs, either directly or through militias.” (FMR 2005: 24, J-H. Eschenbächer)*
- *“National governments have the primary obligation to protect and assist IDPS but generally lack the will and/or capacity to do so. In only 19 countries, with some 6.5 million IDPs, do governments make a genuine effort to assist IDPS by framing policies, enacting IDP legislation and enhancing institutional response capacity. Most, however, provide insufficient resources and institutions remain weak.” (FMR 2005: 24, J-H. Eschenbächer)*

Kansallisen vastuun laiminlyönnin puhetapaan voidaan liittää suvereenisuuden käsitteeseen liittyvä problematisointi, joka ilmenee ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta ja avustuksesta käytävässä keskustelussa. Toisinaan ymmärretään, että valtiot käyttävät suvereenisuuden käsitettä negatiivisella tavalla hyväkseen: ne pyrkivät oikeuttamaan esimerkiksi ”maan sisäisten pakolaisten” suojelun laiminlyöntiä kansalliseen suvereenisuuteen vedoten ja saattavat lisäksi estää kansainvälisen tason toiminnan territorioltaan suvereenisuuden nimissä. Keskustelussa ilmeneekin, että suvereenisuudelle tulisi antaa positiivinen tulkinta normatiivisena valtion vastuun käsitteenä. Jotta valtio voisi nauttia legitiimistä suvereenisuudesta, tulisi sen turvata kansalaistensa hyvinvointi ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Myös toisenlainen näkemys suvereenisuuden merkityksestä ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa esitetään: suvereenisuus voidaan ymmärtää arvokkaana periaatteena heikkojen valtioiden kohdalla silloin, kun valtaapitävät valtiot eivät piittaa toisen maan suvereenisuudesta vaan puuttuvat toisen maan sisäisiin asioihin. Suvereenisuudesta vallitsee siten ristiriitainen näkemys ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustamisessa.

- *”Sovereignty must be given a positive interpretation as a normative concept of state responsibility to ensure the safety and general welfare of its citizens. In order to enjoy legitimate sovereignty states must show, by provision of protection and assistance to all those under its jurisdiction, that it is meeting minimum international human rights and humanitarian standards. ... Thus the involvement of the international community is impeded, if not obstructed, by negative perceptions of national sovereignty as a barricade against international scrutiny and humanitarian action.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*
- *”While there is an international regime for those who cross borders to seek asylum there is still no unified binding protection regime for those who are displaced inside their own countries. ... In their [Francis Deng and Dennis McNamara] view, the “overall response remains woefully inadequate”. They argue that sovereignty constitutes a serious constraint in shaping an international response, “a barricade against international scrutiny and humanitarian action”. An alternative view might argue that the principle of sovereignty is a valuable one for the weak in an international system when powerful states ignore it to further their own interests.” (FMR 2001: 10, B.S. Chimni)*

Kansallisen vastuun kehittämisen diskursiiviseen toimintaan liittyy kysymys siitä miten valtio, jolla on ensisijainen vastuu ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta ja avustamisesta, voisi kehittää toimintaansa. Kansallisen vastuuntunnon merkinä pidetään ennen muuta ”maan sisäisiä pakolaisia” koskevan laillisen viitekehyksen laatimista. Tähän näkemykseen liittyen argumentoidaan useaan otteeseen sen puolesta, että hallitusten tulisi liittää YK:n GP -asiakirja (*Guiding Principles on Internal Displacement*) kansalliseen lainsäädäntöön, jotta valtioiden suojeluvitekehys olisi tehokasta. GP -asiakirjan periaatteissa tulee ilmi ”maan sisäisille pakolaisille” kuuluvat oikeudet, jotka kansalliset viranomaiset ovat velvoitettuja heille tarjoamaan. Kuitenkin epäselvää on ollut se, miten hallitukset voivat konkreettisesti varmistaa, että näitä oikeuksia kunnioitetaan ja että vastuu kannetaan.

- *“The Guiding Principles provide an important framework for protection. To make them more effective on the ground, however, governments now need to take steps to incorporate them into national legislation.” (FMR 2005: 24, W. Kälin)*

- *“Because protection is, fundamentally, a legal concept, the development of a national legal framework upholding the rights of IDPs is a particularly important indicator of national responsibility and an important vehicle for its realisation. UN resolutions have encouraged states with internally displaced populations to develop strengthened national legal frameworks.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“I welcome the UN Secretary-General’s report In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All.¹ He emphasises that it is in each country’s self-interest to address all situations of internal displacement effectively and thus urges Member States to accept the Guiding Principles on Internal Displacement as the basic international norm for protection of IDPs and commit themselves to promoting the adoption of these principles through national legislation.” (FMR 2005: 24, W. Kälin)*
- *“The Guiding Principles on Internal Displacement set forth the rights of IDPs and the obligations of national authorities toward them. Less clear, however, has been what governments concretely can do to ensure that these rights are respected and responsibilities fulfilled.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*

Kansallinen vastuun kantamisen ja ”maan sisäisten pakolaisten” tehokkaan suojelun ja avustuksen ymmärretään edellyttävän hallitusten eri osapuolten kollektiivista kontribuutiota. Myös kansalaisyhteiskunnan ja “maan sisäisten pakolaisten” itsensä kanssa yhteistyössä kehitetty kansallinen suojelusuunnitelma on tärkeä. Hallituksen ei siis tulisi toimia yksin vaan yhteistyössä eri tahojen kanssa. Kaikkien asiaan liittyvien tahojen yhteistyössä laatimaa toimintasuunnitelmaa pidetään siten suositeltavana toimintalähtökohtana. Tehokkaassa kansallisessa toiminnassa myös se, että hallitus tunnustaa ongelman sekä sille kuuluvan vastuun, on tärkeä lähtökohta. GP -asiakirjan aseman sekä kansallisen konsensuksen vahvistaminen ovat lisäksi merkkejä hallituksen vastuunkantamisesta.

- *“A national response requires the collective contributions of all relevant branches of government.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“UN resolutions have encouraged governments of countries experiencing internal displacement to adopt national plans or initiatives to provide protection and assistance to IDPs. ... A national policy on internal displacement will be most effective when developed in full consultation with civil society and IDPs.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“As set forth in the Guiding Principles, governments have a responsibility to consult with IDPs...” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*

8.2.2. Kansainvälisen toiminnan täydentävyydiskurssi

Vaikka vastuun “maan sisäisistä pakolaisista” ymmärretään kuuluvan ennen muuta kansallisille hallituksille, argumentoidaan, että valtiot eivät kuitenkaan aina suojele ja avusta heitä ainakaan riittävästi. Toisinaan, niin kuin jo kansallisen vastuun laiminlyönnin yhteydessä tuli ilmi, valtioiden vastuunkantamisen toteutumattomuus liitetään riittämättömään kapasiteettiin kun taas toisinaan selkeään vihamielisyyteen tai välinpitämättömyyteen. Tällaisissa tapauksissa ”maan sisäisten pakolaisten” ainoaksi suojelijaksi ymmärretään kansainvälinen yhteisö.

- *“Responsibility for Internally Displaced Persons (IDPs) falls first and foremost on national governments and local authorities. Disturbingly, however, in many countries IDPs find themselves in a vacuum of responsibility within the state. Under such circumstances, their only alternative source of protection may be the international community.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*

Kansainvälisen tason toimia ”maan sisäisten pakolaisten” suojelemisessa ja avustamisessa pidetään valtion vastuuta täydentävinä tai tukevinä. Kansainvälisen toiminnan ei ymmärretä olevan valtiotason toimia täysin korvaavaa, sillä ensisijainen vastuu on valtiolla ja sen suoje- lu- ja avustustoimintaa pidetään erityisen tärkeänä. Kansainvälinen avustus- ja suojelutoimin- ta tulisikin toteuttaa yhteistyössä kansallisten hallitusten kanssa. Kansainvälistä apua ymmär- retään kuitenkin tarvittavan liiankin usein valtion riittämättömien toimenpiteiden tai valtion aiheuttaman syrjinnän ja pakkosiirtojen takia. Kansainvälinen toiminta ymmärretään täyden- tävänä, ja sen ei tulisi olla ensisijaista, vaan kansainvälinen taso ja yhteisö voisi tarjota jonkin- laisen varasuunnitelman kansallisen tason toiminnan pettäessä. Diskurssiin liittyikin argu- mentti siitä, että jos kansallisilla hallituksilla on resursseja taata ”maan sisäisten pakolaisten” riittävä suojelu on kohtuutonta odottaa kansainvälisen yhteisön ottavan harteilleen valtaosan suoje- lu- ja avustustoimista. Kuitenkin silloin, kun hallituksilla ei ole riittävää kansallista ka- pasiteettia suojella ”maan sisäisiä pakkomuuttajia”, ymmärretään vastuullisen toiminnan tar- koittavan sitä, että kansainväliselle avustukselle tarjotaan turvallinen ja esteetön toimintamah- dollisuus. Kansainvälisen yhteisön tehtäväksi mielletään lisäksi hallitusten kannustaminen kantamaan vastuunsa ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustamisessa.

- *“When and where possible, it is vital that the international community complements the efforts of national governments and provides protection and assistance for IDPs in coop- eration with the governments concerned. International protection and assistance, how- ever, become especially needed where governments lack the will or the capacity to pro- vide for their own displaced populations. Tragically, this is often the case.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*
- *“Where a government has resources at its disposal, however, it is unreasonable to expect the international community to shoulder the bulk of the financial burden.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“When governments lack sufficient national capacity, responsibility requires giving safe and unimpeded access to international assistance. ... International and regional organi- sations in turn should stand ready to support governments demonstrating a readiness to fulfill their national responsibilities in situations of internal displacement. ... Overall, the aim of international and regional efforts must be not to substitute for national efforts but to strengthen national accountability for protecting and assisting the internally dis- placed.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“One of the tasks given to agencies, for example, should be to ensure that national au- thorities fulfil their own responsibilities for protecting and assisting displaced people and, where national capacity is lacking, to identify agencies that can assist.” (FMR 2005: 24, D. McNamara)*

Kansainvälisen tason toimintaan liitetään yleensä globaalin huolenpidon ja vastuunkannon moraalinen ulottuvuus. Voidaan puhua globaaliyhteisöstä, jonka “me” muodostamme. Tämän globaalin yhteisön velvollisuutena nähdään “maan sisäisten pakolaisten” nykyistä parempi suojele ja avustus. Lisäksi ”maan sisäinen pakolaisuus” ymmärretään ongelman laajuuden takia koskettavan koko kansainvälistä ”globaaliyhteisöä”. Viime vuosina kansainvälisen yhteisön keskuudessa onkin alettu ymmärtää ja huolestua yhä enemmän “maan sisäisen pakolaisuuden” kriisin laajuudesta ja tarpeesta puuttua siihen kansainvälisellä tasolla yhä tehokkaammin.

- *“As a global community we must and can do better.” (FMR 2005: 24, J. Egeland)*
- *“The magnitude of the problem challenges national and international capacities, especially when the displacement is protracted and the conflict unresolved.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*
- *“In recent years there has been growing awareness within the international community of the enormity of the crisis of internal displacement and the need to take adequate steps to address it.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*

8.2.3. Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi

Vaikka ”maan sisäisten pakolaisten” suojele ja avustuksen ymmärretään kuuluvan ennen muuta valtion vastuulle ja kansallisen toiminnan pettäessä kansainvälisen yhteisön vastuulle, koetaan useiden eri tasojen ja toimijoiden toiminta tärkeinä mutta myös erittäin haasteellisena. Toimijoiksi nimetään muun muassa kansainväliset ja alueelliset organisaatiot, lahjoittajat, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot, kansalaisyhteiskunta, “maan sisäiset pakolaiset” itse, YK:n “maan sisäisten pakolaisten” edustaja, erilaiset ryhmät ja henkilöt, hallitustenväliset järjestöt, YK:n järjestöt sekä kansainväliset ja paikalliset kansalaisjärjestöt. Eri tahojen tehtäväksi mielletään erityisesti kansallisen toiminnan tehokkuuden seuraaminen. Kaikkien eri tahojen toimintaa yhdistäväksi tekijäksi lisäksi mainitaan GP -asiakirja, jonka periaatteiden tulisi olla perusta kaikkien tasojen ja tahojen toimissa “maan sisäisten pakolaisten” suhteen.

- *“The Framework for National Responsibility can help governments address internal displacement and meet their obligations while also serving as a tool to enable international organisations, regional bodies, donors, national human rights institutions, civil society and the displaced themselves to monitor and assess the extent to which national responsibility is being effectively exercised.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“Based upon existing international humanitarian law, human rights law and refugee law by analogy, these Principles provide the international standards that should guide the work of the Representative of the Secretary-General, states, all other authorities, groups and persons and inter-governmental and non-governmental organisations when addressing internal displacement.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*

Eri maantieteellisten tasojen toiminnassa voidaan valtion ja kansainvälisen tason lisäksi erottaa vielä paikallinen ja alueellinen toiminta. Paikallisiin ja alueellisiin tasoihin aineistossani viitataan kansallista ja kansainvälistä tasoa vähemmän. Paikallisten suojele- ja avustussuun-

nitelmien merkitykseen viitataan vain muutaman kerran. Paikallistason toiminnan ja suunnitelmien ymmärretään innoittavan yhteistyöhön ja johtavan tehokkaaseen toimintaan. Paikallisten viranomaisten tehtäväksi ymmärretään kansallisen vastuunkannon toteutuminen niin suunnitelmissa kuin käytännössäkin.

- *“A national response requires the collective contributions of all relevant branches of government. Authorities at the local level, who are likely to be more directly in contact with displaced populations, need to ensure that national responsibility is effectively discharged in practice, not just in policy.” (FMR 2005: 24, E. Mooney)*
- *“Locally-produced plans are more likely to attract the involvement of operational partners and consequently will often be more effective.” (FMR 2005: 24, D. McNamara)*

Alueellisen tason toimintaan liittyvä argumentointi on heikkoa. Aluetason toimiin ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustuksessa viitataan pääosin vain osana muiden tasojen kanssa tehtävää yhteistyötä. Yhteisöllisen vastuunkantamisen periaatteen mukaan kaikkien maantieteellisten ja erityyppisten tahojen tulee toimia yhteistyössä.

- *“Cluster lead responsibility also involves accepting operational/management accountability and working towards the overall strengthening of capacity in the sector, i.e. through building strong stand-by partnerships with other international organisations, NGOs and regional and local authorities.” (FMR 2005: 24, J. Egeland)*
- *“A collaborative response is required, one that pulls together and maximises the comparative advantages of government officials, UN agencies, international organisations and international and local NGOs. As a global community we must and can do better.” (FMR 2005: 24, J. Egeland)*

Yhteistyödiskurssissa pohditaan myös nykyiseen ”maan sisäisten pakolaisten” kansainvälisen suojelu- ja avustusjärjestelmään liittyviä ongelmia ja haasteita. Suureksi ongelmaksi ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustuksessa ymmärretään operationaalinen vastuuttomuus ja avainsektoreiden johtajuuden puute. Yhteisöllistä vastausta ”maan sisäiseen pakolaisuuteen” ei pidetä ideaalina järjestelmänä, mutta siitä huolimatta se koetaan usein potentiaalisesti kaikista toimintakykyisimmäksi ratkaisuksi. Yhteistoiminnan parantamiseksi on ehdotettu erilaisia vaihtoehtoja. Toisaalta on ehdotettu, että ”maan sisäisten pakolaisten” suojelemiseksi tulisi perustaa kokonaan uusi kansainvälinen järjestö, mutta toisaalta argumentoidaan johtajuuden kriisi- tai sektorikohtaisen kohdentamisen puolesta. Yleisesti on esitetty myös UNHCR:n nimeämistä vastuutahoksi. UNHCR:ää onkin pyydetty ottamaan vastuu aseellisissa konfliktitilanteissa ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta, leirien koordinoinnista ja johtajuudesta sekä hätämajoittamisesta. ”Maan sisäisten pakolaisten” tarpeisiin vastaamista pidetään yleensä yhden järjestön kapasiteettia suurempana tehtävänä, joka vaatii useiden eri tahojen yhteistyötä. Yhden järjestön vastuulla ehdotetaan kuitenkin usein suojelun ja avustamisen monitorointivastuuta.

Kaikista ehdotuksista kansainvälinen yhteisö on valinnut yhteisvastauksen lähestymistavan, jossa YK-järjestöt ovat avainasemassa. Yhteisvastaukseen perustuvassa suojelu- ja avustusjärjestelmässä on tärkeää tietää kuka on vastuussa mistäkin. Suojelu ja avustus ovat vaarassa sil-

loin kun ei tiedetä, mikä YK-järjestö on vastuussa toiminnasta. Debatissa on argumentoitu, että YK-järjestöjen selkeän toiminnan jakamisen puute on joissakin tilanteissa lisännyt ”maan sisäisten pakolaisten” kärsimystä ja että käytännössä järjestöt ovat puhuneet ”valikoivasta” lähestymistavasta, jonka lopputuloksena on ollut ”epäjohdonmukaisuus, järjestöjen välinen kilpailu sekä vastuun, standardien ja monitoroinnin puute”. UNHCR:ää onkin nyt pyydetty ottamaan johtajan rooli ”maan sisäisten pakolaisten” kansainvälisessä suojelussa ja avustamisessa. Monien torjuvien vuosien jälkeen YK:n järjestelmä onkin viimein myöntänyt, että ”maan sisäisten pakolaisten” suojeluun tarvitaan aikaisempaa tehokkaampaa institutionaalista vastuuta.

- *“A major weakness in responding to internal displacement crises has been the absence of clear operational accountability and leadership in key sectors. ... As a result, agencies have often been reluctant in many displacement crises to take on responsibilities relating to the internally displaced that do not strictly fall within their core mandates.” (FMR 2005: 24, J. Egeland)*
- *“Recent UN reforms aim to clarify institutional responsibilities for internally displaced people and to significantly enhance accountability.” (FMR 2005: 24, D. McNamara)*
- *“The international community, however, has opted for a different approach. The UN agencies have been asked to respond to this issue through a process of collaboration.” (FMR 2005: 24, D. McNamara)*
- *“UNHCR is at a critical point in its 54-year history. Set up to protect refugees, it is now poised to take on a leading role in protecting internally displaced people.” (FMR 2005: 24, R. Cohen)*
- *“After many years in denial, the UN system has finally acknowledged the need to promote a more effective institutional response to the protection of IDPs. Giving the job to UNHCR has the potential to bring predictability and clarity to an area regularly described as the biggest gap in the international response to IDPs.” (FMR 2005: 24, R. Cohen)*
- *“Several studies have identified shortcomings in the implementation of the Collaborative Response.” (FMR 2005: 24, J-H. Eschenbacher)*
- *“The Collaborative Response is not working. In countries experiencing large-scale crises of internal displacement the international response remains characterised by lack of planning, failure to address critical protection gaps, inter-agency squabbles and inability to apply lessons learned.” (FMR 2005: 24, J.R. Charny)*

8.2.4. Yksilötason diskurssi

Yksittäisten henkilöiden ja persoonien merkityksen ilmeneminen ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta ja avustuksesta puhuttaessa on mielenkiintoista. Yksittäisten henkilöiden toimintaan ja merkitykseen ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustuksessa viitataan lähinnä laaja-alaisemman toiminnan riittämättömyyden ja puutteellisuuden kritiikin yhteydessä.

Vaikka yhteisvastuullista järjestelmää pidetäänkin yleisesti parhaana mahdollisena ratkaisuna ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa, otetaan yksittäisten ihmisten toiminnan merkitys erityisellä tavalla huomioon.

Yksilötason diskurssi liittyy esimerkiksi näkemykseen siitä, että YK:n suojele- ja avustustoiminta on liian riippuvainen yksittäisten henkilöiden innostuksesta ja toimista. YK:n lähestymistapaa ”maan sisäiseen pakolaisuuteen” pidetään tilapäisenä, ja sitä ymmärretään vietävän eteenpäin persoonallisuuksien ja yksilöiden vakaumuksellisen toiminnan kautta. Yksilötason diskurssiin liitetään myös edustustehtävissä olevien henkilöiden panos ”maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustamisessa. Esimerkiksi YK:n ”maan sisäisten pakolaisten” edustaja on lisännyt tietoisuutta ongelmasta ja näin edistänyt ”maan sisäisten pakolaisten” suojelua ja avustusta.

- *”While Humanitarian Coordinators have identified problems at the field level and raised them with particular UN agencies’ headquarters staff, the response has remained ad hoc and, all too often, has depended on the enthusiasm and drive of individuals.” (FMR 2005: 24, D. McNamara)*
- *”A recent study found that the UN’s approach to internal displacement is “still largely ad hoc and driven more by personalities and the convictions of individuals on the ground than by an institutional system-wide agenda” and suffers “from a lack of political and financial support from UN headquarters and UN member states.” (FMR 2005: 24, W. Kälin)*
- *”The Representative, in his role as global advocate, has been able to raise awareness of problems faced by the displaced at a national and regional level through constructive dialogue with governments and through seminars and work with regional organisations.” (FMR 2001: 10, F. Deng & D. McNamara)*

8.3. Maantieteelliset tasot pakolaisten suojele- ja avustusjärjestelmässä

8.3.1. Kansainvälisen ja valtiontason ristiriitadiskurssi

Kansainvälisen ja valtiontason ristiriitadiskurssi kuvaa hyvin pakolaisten suojele- ja avustuksen jännitteisyyttä eri maantieteellisten tasojen välillä. Diskurssissa maailman merkittävin pakolaisten suojelejärjestö UNHCR mielletään useimmiten kansainvälisen toiminnan edustajaksi, ja tämän järjestön toiminnan ja kansallisvaltioiden intressien välillä on havaittavissa ristiriitaisuutta. UNHCR:ää tärkeimpänä kansainvälisenä toimijana voidaan pitää jossakin määrin riippuvaisena valtioiden tahdosta ja toimista. Kansainvälisen ja valtiontason välinen ristiriitadiskurssi liittyy muun muassa näkemykseen siitä, että UNHCR ei pysty valvomaan miten valtiot hoitavat pakolaisten oikeuksien turvaamisen. Kansainvälisen tason ei siten koeta pystyvän vaikuttamaan valtiontason toimintaan yhtä paljon kuin valtiontaso on kykenevä vaikuttamaan kansainväliseen toimintaan. Lisäksi valtiot ovat syrjäyttäneet UNHCR:n näkemykset pakolaiskonvention tulkinnasta, ja toisinaan järjestön tulkintaa vastustetaan avoimesti. UNHCR:n

riippuvuuden lahjoittajamaista argumentoidaan johtavan järjestön sopimattomuuteen vastamaan pakolaisten suojelun ja avustuksen kansainvälisestä valvontaroolista.

- *“One of the problems in the effective defence of refugee rights is that UNHCR is not in a position to effectively supervise the conduct of states. ... UNHCR’s views on the interpretation of the Convention are sidelined by states and are often openly resisted. UNHCR’s dependence on donor countries does not make it a suitable organisation for exercising the supervisory role.” (FMR 2001: 10, B.S. Chimni)*

Ristiriitadiskurssiin liittyy näkemys siitä, että vaikka UNHCR kuvaa itseään ei-poliittisena järjestönä pidetään sitä hyvin poliittisena ja järjestön toimintaan ymmärretään vaikuttavan suurten valtioiden intressit. Järjestön koetaan olevan lahjoittajien ja hallitusten armoilla, sillä sen toiminta on mahdollista vain jos teollisuusmaat rahoittavat sitä. Lisäksi se voi toimia pakolaisia vastaanottavissa maissa vain jos kyseinen valtio antaa siihen luvan. UNHCR:n todetaan olevan myös heikossa asemassa haastamaan vastaanottavien maiden pakolaispolitiikkaa. Kansainvälisten instrumenttien ja pakolaisten suojeluinstituutioiden voidaankin argumentoida olevan niin vahvoja kuin hallitukset sallivat niiden olevan. Koko pakolaisten suojelun problemaattisuuden voidaan nähdä kiteytyvän kysymykseen valtion vastuusta: silloin kun valtiot rikkovat pakolaisten suojelua vastaan heikkenee koko järjestelmä. Tämän näkemyksen mukaan valtion toiminta määrittää siten pitkälti kaikkien muidenkin tasojen toimintaa. Vaikka UNHCR:n kansainvälisen ja valtiotason toiminnan välillä koetaan olevan ristiriitoja ja ongelmia, pidetään kuitenkin tärkeänä, että järjestö pyrkii vakuuttamaan valtiot niiden omien etujen mukaisuudesta löytää tyydyttäviä ratkaisuja pakolaisongelmiin. Tämä näkemys perustuu ajatukseen, että vaikka yksittäiset hallitukset olisivatkin harmissaan saamastaan kritiikistä, UNHCR tulee saamaan enemmän kunnioitusta pitkällä tähtäimellä puuttumalla asioihin kuin pysymällä hiljaa. Tällaisen toiminnan kautta pyritään siis kansainvälisesti vaikuttamaan valtioiden toimintaan pakolaisten suojelussa ja avustuksessa.

- *“It is widely accepted that compliance to international standards is significantly enhanced through systems of accountability and in this regard the role of both human rights and humanitarian assistance NGOs is indisputable. It is equally true that the international instruments and institutions of refugee protection are ultimately only as strong as states allow. All roads lead back to state responsibility and when governments violate basic principles of refugee protection the system itself is weakened. One corrective measure is to hold such states openly accountable.” (FMR 10: 2001, L. MacMillan & L. Olsson)*
- *“Although it characterises itself as non-political UNHCR is a highly political actor and is clearly shaped by the interests of major governments. In mounting massive relief operations, UNHCR is often at the mercy of its donors and host governments. The agency can only carry out its enormous emergency and maintenance programmes if it receives funding from the industrialised states. It can only operate in the countries into which refugees move if host governments give it permission to be there. Thus, UNHCR is in a weak position to challenge the policies of its funders and hosts even when those policies fail to respond adequately to refugee problems. ... Financial vulnerability and reliance on powerful donor governments as well as host states also impedes UNHCR in carrying out its principal function of providing protection to refugees.” (FMR 10: 2001, G. Loescher)*

- *“In addition, in the past few years there has been an increase in governments, either singly or as part of a group, taking ‘parallel approaches’ to refugee protection. Confidential strategy papers to regional fora, governments announcing that they were considering withdrawing from their treaty obligations, governments announcing their proposals for selecting refugees off-shore rather than recognising refugees who make it to their borders: all are signs of a system in distress and one where UNHCR has limited room to respond given its precarious position as an agency held hostage to the financial ties of powerful governments. UNHCR is a powerful voice when allowed to be so; it is frequently faced, however, with the dilemma of remaining publicly silent in order to secure either the access needed to provide protection or the funds to support its protection initiatives.” (FMR 10: 2001, L. MacMillan & L. Olsson)*
- *“UNHCR also has an important role to play in convincing states that it is in their own national interests to find satisfactory solutions to refugee problems. ... Most states are not proud of practices and policies that contradict international refugee norms. The most powerful liberal democratic states are particularly sensitive to the criticism they have received for not providing a humanitarian leadership role. ... UNHCR needs to help states transform their perceptions of their national interests and alter their calculations of the costs and benefits of their refugee and asylum policies. While individual governments may feel uncomfortable being criticized, UNHCR will gain greater respect in the long term for speaking up for refugee protection principles than for remaining silent.” (FMR 10: 2001, G. Loescher)*

Kansainvälisen ja valtiontason ristiriitadiskurssiin liittyy UNHCR:n ja valtioiden välisen ristiriidan lisäksi näkemys siitä, että kansallisvaltiot häikäilemättömästi suosivat omia kansallisia intressejään. Tämän nähdään tapahtuvan turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten oikeuksien kustannuksella. Lisäksi kansainvälisenä haasteena pidetään pakolaisoikeuksien turvaamista samaan aikaan kun valtiot muuttavat ja kieltävät niiden vastuun jopa perusoikeuksien kohdalla. Tähän diskurssiin liittyy myös näkemys siitä, että hallitukset mieltävät pakolaiset ja turvapaikanhakijat yhä enemmän uhkana, mutta samaan aikaan ne puolustavat pakolaiskonvention ja ihmisoikeuksien merkitystä. Tämä valtiontason ristiriitainen toiminta vaikuttaa myös kansainväliseen pakolaisten suojeluun ja avustukseen.

- *“All this points to the dismal conclusion that states in the international system tend to privilege narrow national interests over the rights of asylum seekers and refugees.” (FMR 2001: 10, B.S. Chimni)*
- *“Clearly, the pressing challenge today is to stem the tide in the demise of refugee rights as states seek to change their responsibilities to even the most basic of rights, such as the right to seek and enjoy asylum and the requirements of the fundamental principle of non-refoulement. Any casual reading of the press will show that refugees are more often seen as a threat to host societies and as having too many rights. Governments have engaged in making these arguments themselves, while at the same time, and quite remarkably so, maintaining that they are committed to their Convention and other human rights responsibilities to refugees.” (FMR 10: 2001, L. MacMillan & L. Olsson)*

8.3.2. Teollisuusmaiden ja kehitysmaiden ristiriitadiskurssi

Lähinnä aluetasoon liittyvänä diskurssina voidaan pitää teollisuusmaiden eli ”pohjoisen” ja kehitysmaiden eli ”etelän” välisen ristiriidan diskurssia, joka ilmenee pakolaisten suojeluun ja avustukseen liittyvässä kirjoittelussa. Mielenkiintoista on se, että ”maan sisäisten pakolaisten” kohdalla teollisuus- ja kehitysmaat eivät erotu maantieteellisiksi tasoiksi, joilla olisi suurta merkitystä pakkomuuttajien suojelussa ja avustuksessa. Pakolaisten kohdalla tämän tason toiminnan merkitys on kuitenkin ilmeistä.

Pohjoisen ja etelän välinen ristiriitadiskurssi liittyy muun muassa näkemykseen, että teollisuusmaissa pyritään kiertämään YK:n vuoden 1951 pakolaiskonventiossa määriteltyjen valtioiden velvollisuuksien noudattamista. Pohjoisen erilaisten rajoittavien toimenpiteiden ja vaihtoehtojen suojelujärjestelmien luomisen myötä etelä pelkää, että pakolaisten suojelu vaarantuu. Lisäksi teollisuusmaiden ja kehitysmaiden pakolaispolitiikkoja verrataan keskenään. Pohjoisen ja etelän välillä todetaan myös vallitsevan ero pakolaisstatuksen kuvailussa ja määrittelyssä. Teollisuusmaissa pakolaisten suojelulla on perinteisesti ollut vahva laillinen perusta. Niissä pääosin etelän valtiossa, joissa suojelua ei ole vielä liitetty lakiin, pakolaiskonvention hyväksyminen vaikuttaa yhä kaukaisemmalta vaihtoehdolta, sillä konvention perinteisille kannattajille eli teollisuusmaille yleissopimus on alkanut näyttää vähemmän tärkeälle. Myös tämä näkemys liittyy teollisuusmaiden ja kehitysmaiden väliseen ristiriitadiskurssiin.

Teollisuus- ja kehitysmaiden väliseen ristiriitadiskurssiin liittyvät vielä pakolaisuuden levinneisyyteen liittyvät seikat. Yksi argumentti liittyy siihen, että vaikka suurin osa pakolaisista pysyy heidän maantieteellisen synnyinalueensa sisällä, esiintyy nykyisin yhä enemmän vaihtoehtoja, niin laillisia kuin laittomiakin, muuttaa synnyinalueita pois. Ongelmaksi koetaan se, että rikkaiden teollisuusmaiden ihmiset eivät mukaudu laillisen muuttoliikkeen vaatimukseen, ja näin ollen pohjoisen siis koetaan rajoittavan etelän pakolaisten liikkuvuutta ja turvapaikanhakumahdollisuuksia. Lisäksi pohjoisen rajoittavia lähestymistapoja omaksutaan nopeasti myös etelässä. Niitä kopioidaan alueilla, joissa vasta ollaan luomassa pakolaisten suojelu- ja avustustoimia. Tällaisien rajoittavien toimintojen arvioidaan olevan haitallisemmat kehitysmaissa kuin teollisuusmaissa, sillä etelässä ei ole välttämättä niin vahvaa ihmisoikeuksien suojelua kuin teollisuusmaissa perinteisesti on ollut.

- *“Unfortunately, as she [Erika Feller] notes, the Convention is today being undermined in the North by a range of restrictive measures and by a proliferation of alternative protection regimes. ... From the point of view of the South, it is important that the North does not hijack the Global Consultations.” (FMR 2001: 10, B.S. Chimni)*
- *“Is the North willing to listen and be persuaded by good arguments?” (FMR 2001: 10, B.S. Chimni)*
- *“While countries in the North are now using unconventional terminology to describe ‘refugee’ status, there are regions in the South which are marked by the absence of any formal legal regime dealing with the protection of asylum seekers and refugees. What are the different alternatives available to such states in terms of adopting a law on the subject?” (FMR 2001: 10, B.S. Chimni)*

- *”The majority of persons in these migratory flows, including refugees, remain in the geographic region of their birth. Increasingly, however, there are options, both legal and illegal, to move outside their regions. The problem for these people is that the rich industrialised countries do not accommodate the demand through legal migration.” (FMR 2001: 10, G. Van Kessel)*
- *”Discussion so far has focused on the developed world, countries where refugee protection traditionally has a strong legislative base. In those countries where protection is not legislated for, accession to the Convention seems an increasingly remote possibility. Tellingly, Southern governments frequently observe at UNHCR’s Executive Committee meetings that the Convention seems to be less and less relevant for its main traditional supporters and that therefore any incentive for them to consider accession is fast receding. Restrictive approaches of Northern governments export well. They are already being replicated in regions where laws and structures are only now being put into place. Consequences are particularly apparent where they are being replicated in regions where their effect is not cushioned or mitigated in any way by a culture, much less a regime, of human rights protection.” (FMR 2001: 10, E. Feller)*

8.3.3. Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi

Niin kuin ”maan sisäisten pakolaisten” suojeluun ja avustukseen liittyvissä maantieteellisten tasojen analyysissä voidaan myös pakolaisten kohdalla nimetä eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi yhdeksi vallitsevaksi diskurssiksi. Koska koko pakkomuutto koetaan ilmiönä globaaliksi, heijastuu useiden eri maantieteellisten tasojen välisen yhteistyön merkitys pakkomuuttajien suojelusta ja avustuksesta argumentoidessa.

Pakolaisten suojelusta ja avustuksesta argumentoinnissa ei yksittäisten henkilöiden merkitys tule esille niin selkeänä kuin ”maan sisäisten pakolaisten” kohdalla. Tästä syytä pakolaisten kohdalla yksilötason diskurssia ei ole syytä erottaa omaksi diskurssiksi, vaan tarkastelen sitä lyhyesti eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssin alla. Yksilöiden merkitykseen viitataan pakolaiskeskustelussa vain siltä osin, että UNHCR:n tulisi luoda yhdenmukainen politiikka valtioiden arvostelemiseen ja suostutteluun, sillä nykyisin tässä nojataan enemmänkin persooniin ja yksilöihin kuin koko järjestön laajuiseen politiikkaan. Lisäksi YK:n pakolaiskomissarin rooli ja esimerkki tunnustetaan erityisen tärkeäksi.

- *”UNHCR needs to develop a well-considered and consistent policy on refugee advocacy. Presently, the extent to which agency officials engage in attempts to criticize and pressure governments depends more on personalities and individual initiatives than on agency-wide policies. The role and example of the High Commissioner is key.” (FMR 10: 2001, G. Loescher)*

Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssissa alueen määre ilmenee pääosin harmonisen alueellisen ja alueiden välisen pakolaispolitiikan luomisen tarpeen huomioon ottamisessa. Kaikkien suojelu- ja avustustasojen sekä -tahojen eduksi voidaankin määritellä globaalisti tunnustettu ja yhdenmukaisesti sovellettu pakolaisten suojelu- ja avustusjärjestelmä.

- *”There are clear advantages to all concerned (refugees, host states and the international community in general) in having a globally recognised and consistently applied regime of refugee responsibilities.” (FMR 2001: 10, E. Feller)*
- *”The present situation is marked by lack of harmonisation of asylum policies even within regions, with marked differences among countries and within countries as to who gets protection, what kind of support is accessible, and what are the legal and social consequences of different kinds of status.” (FMR 2001: 10, E. Feller)*
- *”The plethora of different forms of protection, coupled with the ever more ingenious systems of people trafficking, is causing increasing frustration. Countries are coming to appreciate the need to rationalise and harmonise approaches, both regionally and, increasingly, inter-regionally.” (FMR 2001: 10, E. Feller)*

Eri tahojen ja tasojen välisten intressiristiriitojen argumentoidaan yhteistyöstä huolimatta tekevän pakolaisten suojelun ja avustuksen hankalaksi. Valtioiden, vastaanottavien yhteisöjen ja kansainvälisen yhteisön välillä saattaa olla erilaisia näkemyksiä siitä miten pakolaisten suojele ja avustus tulisi hoitaa. Pakolaisten suojelujärjestelmän ymmärretään kuitenkin pyrkivän balanssiin kaikkien näiden intressien ja odotusten suhteen. Näin ollen eri tasojen välinen tasapaino ja yhteistyö koetaan erityisen tärkeänä. Intressiristiriitoihin saattaa vaikuttaa muun muassa, että valtiot yrittävät ratkaista dilemmaa, joka liittyy niiden kansainväliseen velvollisuuteen antaa suojaa sitä tarvitseville ja niiden velvollisuuteen samanaikaisesti hallita muuttoliikettä. Pakolaisten suojele ja avustus edellyttääkin läheistä yhteistyötä vastaanottavien maiden hallitusten, lähtömaiden hallitusten, lahjoittajamaiden, kansainvälisten organisaatioiden ja ennen muuta kansainvälisten, alueellisten ja kansallisten kansalaisjärjestöjen kesken. Suojelua voidaan parantaa lisäämällä yhteistyötä eri tasojen välillä. Keskustelussa myös argumentoidaan, että useat ovat sitä mieltä, että valtiot kaikkialla maailmassa jatkavat niiden kansainväliseen pakolaislakiin kuuluvan vastuun rikkomista ja uhmaamista. Tällaisessa väitteessä voidaan nähdä valtion ja muiden tasojen välinen jännitteisyys. Kansainvälisen yhteisön jäsenten intresseissä on kuitenkin pitää valtiot vastuussa pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden suhteen. Pakolaisilla, hallituksilla, UNHCR:llä ja kansalaisjärjestöillä kaikilla on yhteinen intressi tehokkaan vastuunkantoa monitoroivan järjestelmän luomisessa.

- *”States have acted to try to resolve the dilemma of maintaining their international obligation to provide protection to those who need it and their national obligation to manage migration.” (FMR 2001: 10, G. Van Kessel)*
- *”It is argued that refugee protection and assistance necessarily involve the close cooperation of host governments, governments in countries of origin, donor governments, inter-governmental organisations and, in particular, a host of international, regional and national NGOs. ... The need is to recognise that improvements can be made, however modest, through enhancing cooperation by all parties at each stage, including cooperation in monitoring the implementation of international standards.” (FMR 10: 2001, L. MacMillan & L. Olsson)*
- *”UNHCR’s approach to promoting this development rests on the understanding that refugee protection is first and foremost about meeting the needs of vulnerable and threatened*

individuals. These needs of course have to be accommodated and addressed within a framework of sometimes competing interests of other parties directly affected by a refugee-producing situation, which include states, host communities and the international community generally. The refugee protection regime has to balance appropriately all these rights, interests and expectations.” (FMR 2001: 10, E. Feller)

- *“Most would agree that states in all parts of the world continue to flout their obligations under international refugee law. Given the interdependency of the refugee protection regime, it would seem that members of the international community have an interest in ensuring that states are held accountable for implementing their international obligations towards refugees and asylum seekers. As in other areas where rights are at issue, a system of monitoring and public reporting is required. Refugees, governments, UNHCR and NGOs all have an interest in such a system being established.” (FMR 10: 2001, L. MacMillan & L. Olsson)*

Vaikka pakolaisten suojelusta ja avustamisesta käytävässä keskustelussa voidaan erottaa edellä mainittu kansainvälisen ja kansallisen tasojen ristiriitadiskurssi, korostuu argumenteissa myös kansainvälisen tason toiminnan merkitys kaikkien eri tasojen toiminnassa. Kansainvälisen toiminnan tärkeyteen viitataan esimerkiksi useammin kuin alueellisen tai paikallisen toiminnan merkitykseen. Kansainvälisen toiminnan merkitys liitetään muun muassa pakolaisuudesta aiheutuvien taakkojen jakamiseen. Tyydyttävä ratkaisu valtioiden välisessä vastuunjaossa voidaan argumentoida saavutettavan vain kansainvälisen yhteistyön avulla. Myös pakolaisten kansainvälisen suojelun pitkään ja menestyksekkääseen historiaan liittyvät argumentit voidaan lukea tähän diskurssiin kuuluviksi. Pakolaisten suojelun ymmärtäminen universaalina periaatteena viittaa myös kansainvälisen ja globaalin tason merkitykseen.

- *“Since the granting of asylum may place unduly heavy burdens on certain countries, a satisfactory solution can only be achieved through international cooperation.” (FMR 2001: 10, E. Feller)*
- *“The international protection of refugees, considered the responsibility of the international community, has a long and distinguished history dating back to the first efforts of the League of Nations.” (FMR 2001: 10, G.S. Goodwin-Gill)*
- *“International solidarity and cooperation were key fixtures in a regime directed towards protection and solutions.” (FMR 2001: 10, G.S. Goodwin-Gill)*

9. Johtopäätökset

Vaikka pakkomuutto on kansainvälisenä monitieteellisenä tutkimusalana jo melko tunnettu, vallitsee alalla erilaisia käsityksiä siitä mitä pakkomuutto oikestaan on. Tässä tutkimuksessani olen tarkastellut sitä, miten eri tutkijat ymmärtävät ja näkevät pakkomuuton. Pakkomuuttotutkimuksessa ollaan yleisesti kahta eri mieltä pakkomuuton ja vapaaehtoisen muuton suhteesta. Joidenkin mukaan nämä muuttoliikkeen eri muodot tulisi selkeästi yhdistää kun taas toisten mielestä niiden erottaminen on tarpeellista. Pääosin pakkomuutto kuitenkin ymmärretään moniolotteisena ilmiönä. Muuttaja voi esimerkiksi vaihtaa kategoriaan pakkomuuttajien ja vapaaehtoisesti muuttavien välillä tai näiden muuttoliikkeen kahden eri muodon sisällä. Muuton pakkoluonteisuutta ei siten ole yksinkertaista määritellä.

Pakkomuuttotutkimuksen yhtenä mielenkiintoisimpana asiana voidaan pitää tutkimusalan laaja-alaisuutta. Tässä tutkimuksessani kyseenalaistankin käsityksen siitä, että pakkomuutto olisi vapaaehtoiseen muuttoon liittyvä osalohko. Kyseenalaistaminen mahdollistaa moninaisen ja vertailevan tutkimusotteen käyttämisen. Eri pakkomuuttajaryhmiin kohdistuvaa vertailevaa tutkimusta on pidetty tärkeänä ja hyödyllisenä. Lisäksi pakolaistutkimus usein ymmärretään liian suppeasti vapaaehtoisen muuton vastinpariksi, sillä pakolaiset muodostavat vain yhden pakkomuuttajaryhmän. Tutkimuksessani esitänkin uudenlaisen muuttoliikkeen jaon vapaaehtoiseen muuttoliikkeeseen eli maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen sekä pakkomuuttoon eli kansainväliseen ja maan sisäiseen pakkomuuttoon. Pakkomuuton ymmärrän siten laajempaan ja kattavampana käsitteenä kuin pakolaisuuden. Myös pakolaisuuden globaaliongelmatyypin ymmärrän liian kapea-alaiseksi. Tarkastelenkin tutkimuksessani pakkomuuttoa monimutkaisena globaaliongelmaksi, johon myös pakolaisuus kuuluu. Erittäin haastavaksi pakkomuuton globaaliongelman tarkastelun tekee se, että osa pakkomuutosta on maan sisäistä ja osa kansainvälistä. Tutkimuksessa analysoinkin sitä, millä maantieteellisillä tasoilla eri pakkomuuttajaryhmien suojelun ja avustuksen argumentoidaan tapahtuvan.

Maantieteen voidaan todeta tarjoavan mielekkään tutkimuslähtökohdan pakkomuuttotutkimukselle. Maantieteellistä pakkomuuttotutkimusta onkin tehty kansainvälisesti, mutta suomalaisessa maantieteellisessä tutkimuksessa sen asema on marginaalinen. Kansainvälisestikin maantieteellinen pakkomuuttotutkimus on jäänyt vapaaehtoisen muuttoliikkeen tutkimisen varjoon. Maantieteilijöillä on kuitenkin hyvät lähtökohdat pakkomuuton tutkimiseen tieteenalan synteettisyyden takia. Myös pakkomuuton globaaliongelman spatiaalisten puolien tutkiminen on maantieteellisen tutkimuksen kannalta mielenkiintoista. Postmodernin maantieteellisen tutkimuksen parissa on lisäksi mielekästä tarkastella esimerkiksi sitä, miten pakkomuuttajien kategorisoiminen vaikuttaa heidän asemaansa tai miten pakkomuuttajat mielletään turvallisuusuhkana ja miten heidän ”toiseuttaan” tuotetaan.

Poliittisen maantieteen tutkimusotteen liittäminen muuttoliiketutkimukseen ja tarkemmin ottaen pakkomuuttotutkimukseen on erittäin mielenkiintoista ja haastavaa. Myös pakkomuuton geopolittisten kytkentöjen poliittismaantieteellinen tutkimus on tärkeää. Lisäksi pakkomuuttoon liittyvässä teorian kehittämisessä voidaan hyödyntää poliittisen maantieteen teoreettisia lähtökohkia. Olen tässä tutkimuksessani soveltanut poliittiseen maantieteeseen liittyvää rajojen,

identiteettien ja järjestelmien teoreettis-käsitteellistä viitekehystä. Myös globaaliongelmallisuuden ja pakolaisuuden geopolitiittisen mallin maantieteellisten tasojen teoreettinen kehys on toiminut tutkimuksessani sovellettavana teoreettisena lähtökohtana. Pakkomuuttotutkimuksen parissa onkin korostettu sitä, että suurteorian luomisen sijaan tulisi eri tieteenaloihin liittyviä teoreettisia lähtökohtia kehittää pakkomuuttotutkimukseen soveltuvaksi.

Pakkomuuttotutkimuksen keskeisenä haasteena on ollut määrittää tutkimuksen kohderyhmät eli pakkomuuttajat. Tässä tutkimuksessani analysoinkin sitä ketä pakkomuuttajat ovat. Koska pakkomuuttajien ryhmittely on niin moninaista, on ryhmittelyn ja määrittelyn pohdinta tärkeää sekä oman tutkimukseni että jatkotutkimusten kannalta. Aiempien alan tutkimusten, järjestöjen luomien ryhmittelyjen sekä julkaisusarjoissa esiintyneen kirjoittelun analysoimisen avulla muodostan tässä tutkimuksessa käyttämäni pakkomuuton laaja-alaisen määritelmän. Koska tutkimuksessani pakkomuuttajien ryhmittely perustuu empiiriseen tekstianalyysiin, nojaavat käyttämäni kategorisoinnit alan tutkimuksiin ja käytännön politiikan julkaisuihin. Tutkimuksessani tulen uudistaneeksi ja ylläpitäneeksi käytössä olevia pakkomuuttajien kategorisointeja, vaikka niihin saattaakin liittyä erilaisia ongelmia. Pakkomuuttajien omakohtainen näkemys ei pääse tässä tutkimuksessa siten esille. Jatkotutkimuksissa olisikin tärkeää esimerkiksi verrata tieteen ja käytännön politiikan käytössä olevia kategorioita ja pakkomuuttajien itsensä luomia ryhmittymiä.

Tutkimuksessani pakkomuuttajien pääkategorioihin näen kuuluvan ainakin kansainväliseen pakkomuuttoon liittyvät pakolaiset, turvapaikanhakijat, salakuljetetut ja pakotetusti palautetut muuttajat sekä valtioiden sisällä tapahtuvaan muuttoon kuuluvat maan sisäiset pakkomuuttajat. Maan sisäisiin pakkomuuttajiin ymmärrän kuuluvan sekä ”maan sisäiset pakolaiset” että kehityksen ja katastrofien takia maan sisällä pakenevat. Lisäksi niin sanottuun moninaiseen pakkomuuttoon kuuluvat ihmiskaupatut ja pakolaisuuden kaltaisissa oloissa elävät. Kyseiset ryhmät ilmenevät niin aiempien alan tutkimusten, järjestöjen kuin julkaisusarjojen analyysissa. Tässä tutkimuksessa käyttämäni pakkomuuttajien ryhmittely perustuu siis empiiriseen tekstianalyysiin. Aineistooni mukaan otamissani alan aiemmissa tutkimuksissa, joista kirjallisuuskatsaus koostuu, kirjoitetaan eniten pakolaisista ja maan sisäisistä pakkomuuttajista. Lisäksi useissa pakkomuuton määrittelyissä mainitaan ”maan sisäiset pakolaiset”, kehityksen takia pakkomuuttavat, turvapaikanhakijat ja ympäristön ja katastrofien takia pakenevat. Lisäksi aiemmissa tutkimuksissa mainitaan muutamia muita pakkomuuttajaryhmiä, jotka liitetään kuitenkin pakkomuuton määrittelyyn vain harvoissa tutkimuksissa. Pakkomuuttajien ryhmittely alan muutamissa järjestöissä on melko yhteneväistä ja kattavaa. Sisällön erittelyn avulla analysoin lisäksi alan julkaisusarjoissa esiintyvää pakkomuuttajien ryhmittelyä ja pakkomuuttajista kirjoittamista. Aineistoon mukaan otetuissa Pakolainen-, FMR- ja JRS -lehdissä kirjoitettiin vuonna 2005 selkeästi eniten kolmesta pakkomuuttajaryhmästä: pakolaisista (60 %), maan sisäisistä pakkomuuttajista (42 %) ja turvapaikanhakijoista (19 %). Muista viidestä pakkomuuttajaryhmästä kirjoitettiin kyseisenä vuonna huomattavasti vähemmän. Nämä ryhmät ovat salakuljetetut, ihmiskaupatut, kansalaisuudettomat, pakolaisten kaltaisissa oloissa elävät ja pakotetut palumuuttajat.

Pakkomuuttajien ryhmittelyn analyysin perusteella voidaan ryhmittelyä pitää moninaisena eikä pakkomuuttoa juurikaan määritellä yhteneväisellä tavalla. Tiedetyt ryhmät kuten pakolaiset, maan sisäiset pakkomuuttajat ja turvapaikanhakijat muodostavat niin sanotut dominoivat

ryhmät, jotka useimmissa pakkomuuttajien ryhmittelyissä ja pakkomuuttoa käsittelevissä artikkeleissa mainitaan. Muut pakkomuuttajaryhmät jäävät jokseenkin marginaaliseen asemaan alan tutkimuksissa ja sarjajulkaisuissa. Kuitenkin eri pakkomuuttajaryhmistä kirjoittamista ja eri ryhmien välistä vertailua voidaan pitää tärkeänä ja hedelmällisenä lähtökohtana alan tutkimuskirjallisuudessa. Tällaiseen moniuloitteiseen ja laaja-alaiseen pakkomuuton määrittelyyn tulisikin pyrkiä alan jatkotutkimuksissa.

Pakkomuuttajaryhmien kansainvälistä määrittelyä tutkimalla on mahdollista todeta, että pakkomuuttajaryhmät voidaan toisinaan määritellä useilla eri tavoilla. Erittäin haastavana pidän etenkin maan sisäisen pakkomuuton määrittelyä ja käsitteellistämistä. Haastavaksi sen tekevät ennen muuta erilaiset näkemykset siitä, ketkä kaikki otetaan mukaan maan sisäisen pakkomuuttajan (IDP) määritelmään: ”maan sisäiset pakolaiset”, kehityksen takia pakkomuuttavat - ja siirretyt vai katastrofien takia pakkomuuttavat. Lisäksi maan sisäiseen pakkomuuttoon liittyvien käsitteiden suomentaminen on jokseenkin ongelmallista, sillä käsitteet eivät ole vielä kovinkaan vakiintuneita. Maan sisäinen pakkomuutto ei terminä vielä ole tunnettu, mutta tässä tutkimuksessani olen sitä käyttänyt, sillä tutkimuksessani kyseenalaistan muiden vastaavien termien kuten evakon, maan sisäisen pakolaisen tai maan sisäisen siirtoväen käyttön. Maan sisäisen pakkomuuton ymmärrän tutkimuksessani jakautuvan edelleen ”maan sisäisiin pakolaisiin” sekä kehityksen ja katastrofien takia pakeneviin. Myös ”maan sisäisen pakolaisen” käsite on mielenkiintoinen. Käyttämäni käsitteellinen jako ja kirjoitusasu ovat kannanotto siihen, että maan sisäinen pakkomuutto ja ”maan sisäinen pakolaisuus” tulee mielestäni erottaa käsitteellisesti, vaikka käytännön toiminnassa kaikkia pakkomuuttajia tulee suojella ja avustaa tasavertaisesti käsitteellisistä eroista huolimatta. Lisäksi ”maan sisäisen pakolaisuuden” termin sijoittamien lainausmerkkien sisään ilmentää käsitteen kyseenalaisuutta: ”maan sisäiset pakolaiset” eivät ole pakolaisia, sillä he eivät ole ylittäneet valtion rajaa, eikä heille siten kuulu samaa kansainvälistä suojelua kuin pakolaisille. Toisaalta he taas pakenevat samoista syistä kun laajalti ymmärretyt pakolaiset. Kehityksen ja katastrofien takia maan sisällä pakkomuuttavien asemaa pidän niin käsitteellisesti kuin laillisestikin ongelmallisena. Näiden kahden maan sisäisen pakkomuuttajaryhmän aseman ymmärrän heikommaksi kuin ”maan sisäisten pakolaisten”, joista usein puhutaan synonyyminä maan sisäisten pakkomuuttajien kanssa.

Maan sisäisten pakolaisten lisäksi myös useimpien muidenkin pakkomuuttajaryhmien määrittely on moninaista. Pakolaiseksi voidaan katsoa esimerkiksi vain YK:n vuoden 1951 pakolaiskonvention mukaisen määritelmän täyttävä henkilö. Toisinaan pakolainen voidaan määritellä myös YK:n pakolaismääritelmää laajajemmin. Turvapaikanhakija on melko selkeä käsite, mutta esimerkiksi ihmiskaupattujen ja ihmissalakuljetettujen välisen käsitteellisen eron tekeminen on haasteellista. Pakotetusti palautettujen ihmisten ja pakolaisuuden kaltaisissa oloissa elävien kuvailu ja käsitteellinen määrittely on myös ongelmallista. Näihin käsitteellisiin haasteisiin olen tässä tutkimuksessani puuttunut.

Pakkomuuttoon soveltuvan teoreettisen lähtökohdan soveltamista olen tuottanut tässä tutkimuksessani pääosin analysoidessani pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” erilaisesta asemasta käytävää debattia. Identiteettien, rajojen ja järjestelmien teoriaa soveltaessani pakkomuuttajaryhmiin liittyvän debatin diskurssianalyttisessä tutkimuksessa käytin IRJ- teoriaa aivan uudella tavalla. Teoriakehikkoni ei näet tarjonnut valmista tarkkaan määriteltyä teoriaa,

vaan pikemminkin sovellettavissa olevan teoreettis-käsitteellisen lähtökohdan, jonka puitteis-sa minun on ollut mahdollista tehdä innovatiivisia teoreettisia ja käsitteellisiä sovelluksia.

Olen tässä tutkimuksessani tarkastellut rajaamisen toimintaa pakkomuuttajien suojelusta ja avustuksesta käytävässä debatissa. Rajaamisen toimintaa ymmärrän tuotettavan erilaisissa diskursseissa eli puhetavoissa, joissa sosiaalista todellisuutta rakennetaan ja pakkomuuttajien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä merkityksellistetään. Rajaamisen funktiona voidaan erottaa poissulkemisen ja mukaan ottamisen toiminnat. Aineistostani voidaan erottaa ainakin neljä diskursiivista paria, joista jokaisella tuotetaan rajaamisen toimintaa (taulukko 20). Diskursiiviset parit voidaan ymmärtää rakentuvat aineiston debattimuodon takia yhteensä kahdeksasta eri diskurssista eli puhetavasta, jolla ymmärretään olevan ideologisia seurauksia. Diskurssit liittyvät siten usein yhteen teemaan, jonka sisällä on nähtävissä kaksi vastakkaista toiminnan muotoa: poissulkemisen ja mukaan ottamisen funktiot.

Geopoliittisuusdiskurssin poissulkemisfunktiossa pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” yhdistämisen koetaan johtavan haitallisiin geopoliittisiin toimiin, joiden avulla pyritään esimerkiksi heikentämään turvapaikkajärjestelmää ja pakolaisten suojelua. Geopoliittisuusdiskurssin toinen toiminnallinen funktio liittyy mukaan ottamiseen eli siihen, että pakkomuuttajaryhmien yhdistämisen ei koeta olevan haitallista ja että yhdistämisellä ei pyritä ajamaan geopoliittisia intressejä. Päinvastoin geopoliittisuusdiskurssin mukaan ottamisen funktiossa ”maan sisäisten pakolaisten” korostumisen ymmärretään vaikuttavan positiivisesti pakkomuuttajien suojeluun ja avustamiseen.

Diskurssianalyysin toisena tuloksena voidaan pitää *analogiadiskurssia*, jossa vaikuttavat myös sekä poissulkemisen että mukaan ottamisen funktiot. Analogiadiskurssin poissulkemisen funktio liittyy puhetapaan, jossa pakkomuuttajaryhmien välinen vertailu ja suojelutoimintojen lainaaminen koetaan haitallisena. Diskurssin toiseen rajaamisen toimintaan, mukaan ottamisen funktioon, liittyy taas näkemys siitä, että pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” välinen vertailu ja yhdenmukaistaminen ovat hyödyllisiä. Suojelutoimintojen ja lakiasetusten lainaaminen ymmärretään suotavaksi, mutta sen katsotaan toisinaan edellyttävän soveltamista. Pakolaisten suojelu- ja avustustoiminnan kokemuksista koetaan olevan hyötyä ”maan sisäisten pakolaisten” suojelua ja avustusta kehitettäessä.

Rajadiskursseja ja niihin liittyvää rajaamista voidaan pitää erittäin mielenkiintoisena varsinkin tutkimukseni teoriakehikon osalta. Poissulkemisen funktion rajadiskurssissa pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” erottamista perustellaan kansallisvaltion rajan ylittämällä tai ylittämättömyydellä. Mukaan ottamisen funktion rajadiskurssissa rajan merkitystä ei pidetä niin tärkeänä kuin poissulkemisen diskurssissa. Siinä molempien ryhmien ymmärretään voivan tarvita sijaissuojelua.

Suvereenisuusdiskurssien rajaamisen toiminnot liittyvät myös debattiin siitä, tulisiko pakolaiset ja ”maan sisäisiä pakolaiset” liittää samaan vai erilliseen suojelu- ja avustusjärjestelmään. Suvereenisuusdiskurssin poissulkemisen funktiossa ryhmien erottamista argumentoidaan näkemyksellä siitä, että ”maan sisäisten pakolaisten” kansainvälinen suojelu aiheuttaa kansallisvaltion suvereenisuuden loukkaamisen, sillä ”maan sisäinen pakolaisuus” on ennen muuta valtion sisäinen asia. Pakolaisten suojelussa valtion suvereenisuutta taas ei voida eikä sitä saa loukata. Mukaan ottamisen funktio nojaa näkemykseen siitä, että ”maan sisäisten pakolaisten”

suojeluun ei välttämättä liity suvereenisuusloukkausta. Lisäksi siinä korostetaan, että pakko-muuttajien suojelemattomuutta ei voida perustella mahdollisen suvereenisuusloukkauksen pelolla tai uhallä. Suvereenisuus on siis mukaan ottamisen funktiossa ymmärrettävä positiivisena asiana, johon liittyy velvollisuuksia.

Taulukko 20. Pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojeluun ja avustukseen liittyvät diskurssit, joilla tuotetaan rajaamisen toimintoja.

1. Geopoliittisuusdiskurssit

Poissulkemisen funktio: Yhdistäminen johtaa haitallisiin geopoliittisiin toimiin, kuten turvapaikkajärjestelmän heikkenemiseen ja pakolaisten suojelun vaarantumiseen.

Mukaan ottamisen funktio: Yhdistäminen ei vaaranna turvapaikkajärjestelmää, vaan pikemminkin pakolaisten rajan ylittämisen vaatimus. Debatilla on ollut positiivista vaikutusta ”paikallaan pysymisen oikeuteen”.

2. Analogiadiskurssit

Poissulkemisen funktio: Ryhmien välinen vertailu ja suojelutoimintojen lainaaminen on haitallista.

Mukaan ottamisen funktio: Ryhmien välinen vertailu ja suojelutoimintojen lainaaminen on suotavaa.

3. Rajadiskurssit

Poissulkemisen funktio: Pakolaisille tulee antaa erilaista suojaa ja apua, sillä he ovat ylittäneet rajan. Ryhmät tulee erottaa käsitteellisesti rajan ylittämisen tai ylittämättömyyden takia.

Mukaan ottamisen funktio: Rajan ylitys tai ylittämättömyys ei ole tärkeä peruste ryhmien erottamiselle. Molemmat ryhmät voivat tarvita sijaissuojelua.

4. Suvereenisuusdiskurssit

Poissulkemisen funktio: Ryhmät on erotettava, sillä ”maan sisäisten pakolaisten” suojelu aiheuttaa suvereenisuusloukkauksen. Pakolaisten suojelussa ei valtion suvereenisuutta voida loukata.

Mukaan ottamisen funktio: ”Maan sisäisten pakolaisten” suojeluun ei välttämättä liity suvereenisuusloukkausta. Suojelemattomuutta ei voida perustella mahdollisen suvereenisuusloukkauksen pelolla.

Pakolaisiin ja ”maan sisäisiin pakolaisiin” liittyvässä debatissa on havaittavissa tiettyjä diskursseja ja niihin liittyviä kahdenlaista rajaamisen toimintaa. Rajaamisen toiminnalla pyritään joko pitämään ryhmät toisistaan erillään tai yhdistämään kyseiset ryhmät. Ryhmien eriyttämi-

sen tai yhdistämisen kannattaminen voi kuitenkin vaihdella riippuen siitä tarkastellaanko rajaamista käsitteellisesti, laillisesti vai toiminnallisesti.

Yleisesti *poissulkevaan funktioon* liittyvillä diskursseilla pyritään pitämään pakolaiset ja ”maan sisäisten pakolaiset” erillään niin käsitteellisesti, laillisesti kuin toisinaan toiminnallistekin. Diskurssien funktionaalisuuden käsitteen avulla voidaan tarkastella juuri diskurssien avulla tapahtuvaa toimintaa ja toiminnan ideologisia seurauksia. Poissulkemisen funktioon liittyvällä diskursiivisella toiminnalla pyritään selkeästi ryhmien erottamiseen. Koska erottamisen tärkeys liitetään diskursseissa usein ryhmien välisiin eroihin, voidaan identiteettien osalta diskursseilla ymmärtää pyrittävän pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” kategorioiden ja ”ryhmäidentiteettien” erottamiseen ja erilaistamiseen. Tällainen toiminta voidaan ymmärtää rajaamiseen liittyvänä toimintana: ryhmäidentiteetit siis rajaavat toiset ihmiset tietyn ryhmän ulkopuolelle ja ottavat toiset mukaan. Järjestelmän osalta rajaamisen poissulkeva funktio liittyy lähinnä ryhmien suojelun ja avustamisen yhdistämisen haitallisuuden argumentointiin. Poissulkemisen funktiossa ei vain rajata toista ryhmää järjestelmän ulkopuolelle, vaan tämä ”toinen” ryhmä koetaan lisäksi myös toisinaan uhkaavaksi. ”Maan sisäisten pakolaisten” liittämistä pakolaisten kanssa samaan suojelujärjestelmään selitetään haitalliseksi ja ongelmalliseksi ja siihen liitetään monia uhkakuvia pakolaisten heikkenevästä asemasta aina kansallisvaltion suvereenisuusloukkauksiin. Mielenkiintoista koko debatissa on se, että identiteettien erilaistamisen kautta luodaan ja ylläpidetään käsitystä siitä, että myös järjestelmät on pidettävä toisistaan erillisinä. Identiteettien ja järjestelmien rajaaminen on siten vahvasti sidottu toisiinsa poissulkemisen funktioon liittyvissä diskursseissa.

Eri diskurssien *mukaan ottamisen funktioissa* tuotetaan pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” jonkinasteista samankaltaistamista ja yhteen liittämistä. Vaikka kyseisiä pakkomuuttorhmiä ei ehdotetakaan debatissa liitettäväksi samaan käsitteeseen tai saman laillisen kategorian piiriin, koetaan ryhmille annettavan suojelu- ja avustustoimien yhdistäminen kannattavaksi. Mukaan ottamisen toiminnoissa kiinnitetään usein huomiota ryhmien samankaltaisuuksiin ja kyseenalaistetaan poissulkemisen funktiossa argumentoituja seikkoja. Pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” ymmärretään olevan mukaan ottamiseen tähtäävissä diskursseissa samankaltaisempia kuin niissä diskursseissa, joilla tuotetaan poissulkemisten toimintaa. Näin ollen vaikka heidän käsitteellistä erottamistaan kannatetaankin, koetaan ryhmien väliset ”identiteettierot” vähäisempinä ja merkityksettömämpinä kuin poissulkemisen diskurssissa. Mukaan ottamisen funktioiden avulla eri diskursseissa konstruoidaan yhdistävää suojelu- ja avustusjärjestelmää, jonka ymmärretään tuovan mukanaan monia etuja pakkomuuttajien suojelun kannalta.

Pakkomuuttajien ”ryhmäidentiteettiin” ja suojelu- ja avustusjärjestelmään liittyvissä diskursseissa ja koko debatissa voidaan ymmärtää tuotettavan sosiaalista todellisuutta eli niissä luodaan ja ylläpidetään pakkomuuttajakategorioita ja tietynlaista järjestelmää. Diskurssit eivät siten ole todellisuudesta irrallisia tai jotenkin todellisuutta heijastavia. Todellisuus ja diskurssit ovat vahvasti kiinni toisissaan konstruktionistisen metodologian mukaisesti. Pakkomuuttajille ulkoapäin luoduissa ”ryhmäidentiteeteissä” luodaan ja ylläpidetään myös tietynlaisia merkityksiä. Jo se kuka tai mikä taho ryhmäidentiteetit luo liittyy vahvasti valta-asetelmiin. Se, että pakkomuuttajat eivät itse ole osallistuneet käytyyn debattiin, ilmentää jonkinlaista alistamisen asetelmaa: advokaatit kiistelevät pakkomuuttajaryhmien välisistä eroista ja samankaltaisuuk-

sista ottamatta sen enempää huomioon pakkomuuttajien itsensä näkemyksiä ja kokemuksia. Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe voisikin liittyä siihen, miten pakkomuuttajat itse kokevat asemansa suojelujärjestelmässä ja millaisena he näkevät ”ryhmäidentiteettinsä”. Mielenkiintoista olisi lisäksi selvittää, miten pakkomuuttajat kokevat kansallisvaltion rajan käsitteen: nähdäänkö rajan vaikuttavan esimerkiksi heidän käsityksiinsä siitä, millainen heidän asemansa järjestelmässä on tai millainen muuttajaidentiteetti heille syntyy.

Järjestyksen osalta rajaamisen toiminnoilla ollaan tuottamassa eriyttävää tai yhdistävää suojelu- ja avustustoimintaa. Diskursseilla ja niihin liittyvillä toiminnoilla voi olla suurikin merkitys pakkomuuttajien aseman kannalta. Debattiin liittyvät erilaiset diskurssit sekä niiden funktiot ja ideologiset seuraukset ovat myös merkittäviä järjestelmän kehittämisen ja ylläpitämisen kannalta. Se mihin suuntaan, eriyttävään vai yhdistävään, pakkomuuttajien suojelu- ja avustujärjestelmä tulee kehittymään liittyy osaltaan myös vallitseviin diskursseihin. Konstruktivistisen ajattelun mukaan diskursseissa ollaan luomassa, oikeuttamassa ja myös mahdollisesti muuttamassa vallitsevia yhteiskunnallisia valta-asetelmia. Mukaan ottavien ja poissulkevien diskurssiivisten funktioiden voidaan ymmärtää vaikuttavan siihen, tullaanko pakolaiset ja ”maan sisäiset pakolaiset” esimerkiksi liittämään samaan suojelujärjestelmään vai ei. Debattiaineiston perusteella ei voida kuitenkaan erottaa sitä, onko mukaan ottamisen vai poissulkeamisen diskurssiivinen funktio toista vahvempi. Pakkomuuttajien suojelun ja avustamisen viimeaikaisten kehitysten perusteella mukaan ottamisen funktiota voidaan kuitenkin pitää melko hegemonisena diskurssina. Esimerkiksi UNCHR on alkanut aiempaa enemmän ottaa vastuuta myös ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta ja avustamisesta. Tulevan kehityksen kannalta on myös mielenkiintoista miettiä sitä, voitaisiinko kyseiset ryhmät yhdistää myös käsitteellisesti ja laillisesti. Kategorioiden yhdistämisen ja erillään pitämisen etuja ja haittoja tulisi jatkotutkimuksissa tarkastella kriittisesti.

Pakolaisten ja ”maan sisäisten pakolaisten” suojelua ja avustusta olen tarkastellut rajaamisen toiminnan lisäksi maantieteellisten tasojen analyysin valossa. Analyysini teoreettisena lähtökohtana on globaalin, alueellisen, valtiollisen ja paikallisen tason käsitteet, jotka olen yhdistänyt Hakovirran globaaliongelmallisuuden teoriasta ja Anderssonin pakolaisuuden geopolitiisesta mallista. Eri maantieteellisten tasojen välisen toiminnan analysoiminen on mielekästä juuri kahden spatiaalisesti erilaisen pakkomuuttajaryhmän kohdalla: pakolaiset ovat osa kansainvälistä muuttoliikettä ja ”maan sisäiset pakolaiset” osa valtioiden sisäistä muuttoliikettä.

Maantieteellisiin tasoihin liittyvä puhunta ”maan sisäisten pakolaisten” suojelusta ja avustuksesta voidaan jakaa ainakin neljään erillaiseen diskurssiin (taulukko 21). Kansallisen vastuun ensisijaisuusdiskurssissa argumentoidaan, että valtiolla on ennen muuta vastuu ”maan sisäisistä pakolaisista”. Usein kansallinen suojelu- ja avustustoiminta on kuitenkin puutteellista, vaikka sitä pyritäänkin kehittämään ja parantamaan. Silloin kun kansallinen taso pettää ”maan sisäiset pakolaiset”, jotka luottavat sen täyttävän velvollisuutensa, tulee kansainvälisen tason suojelu- ja avustustoiminnasta erityisen tärkeä. Tähän liittyvästä puhetavasta voidaankin muodostaa kansainvälisen toiminnan täydentävyysdiskurssi. Kansallisen ja kansainvälisen toiminnan yhteensovittamisessa ongelmatekijäksi voidaan nimetä suverenisuuden käsite, joka luo jännitteitä kansainvälisen ja kansallisen tason välille.

”Maan sisäisten pakolaisten” suojeluun ja avustukseen ymmärretään vaikuttavan myös muiden kuin valtiollisella ja kansainvälisellä tai globaalilla tasoilla toimivien erilaisten tahojen.

Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi onkin kolmas keskustelusta erotettu puhunta. Siinä eri tasojen, kuten paikallisen ja alueellisen, toiminta ja yhteistyö koetaan erityisen tärkeänä. Yhteisvastuuseen perustuvan kansainvälisen lähestymistavan ymmärretään kuitenkin yleisesti kärsivän vastuuttomuudesta ja koordinoimattomuudesta. Tähän pyritään löytämään ratkaisuja. Jokseenkin yllättävänä diskurssina voidaan lisäksi erottaa yksilötason diskurssi, jossa korostuu yksittäisten henkilöiden ja persoonien vaikutus “maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustuksessa.

Taulukko 21. Yhteenveto “maan sisäisten pakolaisten” suojelun ja avustuksen maantieteellisten tasojen diskursseista.

1. Kansallisen vastuun ensisijaisuusdiskurssi:

Valtioilla on ennen muuta vastuu “maan sisäisistä pakolaisista”, mutta usein niiden toiminta on kuitenkin riittämätöntä, vaikka sitä pyritäänkin kehittämään.

2. Kansainvälisen toiminnan täydentävyysdiskurssi:

Kansainvälinen toiminta täydentää kansallisia toimia niiden pettäessä globaaliyhteisön vastuullisuuden takia. Suvereenisuuden käsite luo jännitteitä kansainväliseen toimintaan.

3. Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi:

Eri tasojen (mm. paikallisen ja alueellisen) ja tahojen yhteistyö on erityisen tärkeää, mutta vastuunkantoa on hankalaa toteuttaa.

4. Yksilötason diskurssi:

Yksittäisten henkilöiden merkitys “maan sisäisten pakolaisten” suojelussa ja avustamisessa on yllättävän tärkeää.

Tutkimukseni aineiston perusteella pakolaisten suojeluun ja avustukseen liittyy ainakin kolme erilaista maantieteellisten tasojen toimintaa koskevaa diskurssia (taulukko 22). Kansainvälisen ja valtiotason ristiriitadiskurssissa kansainvälinen taso ymmärretään erityisen riippuvaiseksi valtiotasosta ja sen toiminnasta. Vaikka globaaliongelmallisuuden teorian mukaan kaikki eri maantieteelliset tasot ovat jossakin määrin riippuvaisia ja yhteistoiminnallisia, voidaan kansainvälisen tason riippuvuutta valtiotasosta pitää erityisen selkeänä. Teollisuusmaiden ja kehitysmaiden ristiriitadiskurssi on toinen pakolaisten suojelua ja avustusta käsittelevän analyysin merkityssysteemi, joka koostuu ajatuksesta, että pohjoisen ja etelän välillä vallitsee intressiristiriita pakolaisten suojelussa. Ristiriitaintressissä teollisuusmaiden toiminta koetaan uhkana sekä pakolaisten kansainvälisessä suojelussa että kehitysmaiden toimien osalta. Teollisuusmaiden koetaan esimerkiksi estävän kehitysmaiden pakolaisten maahanpääsyä erilaisilla rajoittavilla toimenpiteillä.

Kolmantena diskurssina voidaan erottaa eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi, joka ilmenee myös “maan sisäisiä pakolaisia” koskevassa analyysissä. Pakolaisten kohdalla samalla tavalla nimetty diskurssi vaikuttaa kuitenkin hajanaisemmalta kuin “maan sisäisten pakolaisten” kohdalla. Yhteistyödiskurssia kuvaa ajatus siitä, että yhtenäinen pakolaispolitiikka on kaikkien yhteinen etu, mutta sen toteutumista hankaloittavat eri tasojen ja tahojen intressiristi-

riidat. Toisaalta samassa diskurssissa korostetaan kansainvälisen tason merkitystä yhteistoinnin luomisessa. Alueiden ja paikallistasojen tai yksittäisten henkilöiden merkitystä pakolaisten suojelussa ei argumentoida kovinkaan selkeästi, ja siksi niiden osalta analyysi liitetään kaikkien eri tasojen yhteistyötä kuvaavan diskurssin alle.

Taulukko 22. Yhteenvedo pakolaisten suojelun ja avustuksen maantieteellisten tasojen diskursseista.

1. Kansainvälisen ja valtiotason ristiriitadiskurssi:

Kansainvälinen taso on erityisen riippuvainen valtiotasosta.

2. Teollisuusmaiden ja kehitysmaiden ristiriitadiskurssi:

Teollisuusmaat vahingoittavat pakolaisten suojelua ja hankaloittavat kehitysmaiden toimia.

3. Eri tasojen ja toimijoiden yhteistyödiskurssi:

Vaikka kaikkien tasojen ja tahojen eduksi koetaan yhtenäinen pakolaispolitiikka, hankaloittavat intressiristiriidat yhteistyötä, jota erityisesti kansainvälisellä tasolla pyritään edistämään.

Eri maantieteellisiin tasoihin liittyvä analyysi on mielenkiintoinen, sillä tarkastelen pakkomuuttoa tässä tutkimuksessani globaaliongelmanä. Analysoin kahden spatiaalisesti poikkeavan ryhmän kohdalla suojelusta ja avustuksesta käytävää keskustelua. Pakolaiset edustavat kansainvälistä pakkomuuttoa ja ”maan sisäisten pakolaiset” maan sisäistä pakkomuuttoa. ”Maan sisäisten pakolaisten” kohdalla tärkeimpää asemaan nousi valtiollinen taso. Kuitenkin sen toiminnan pettäessä kansainvälisen eli globaalien tason toiminnan ymmärretään olevan erittäin tärkeää. Pakolaisuuden kohdalla taas ilmenee useiden eri tasojen välisiä ristiriitoja esimerkiksi valtion ja kansainvälisen sekä alueellisesti kehitysmaiden ja teollisuusmaiden välillä.

Jatkotutkimusten kannalta oleellista on, että pakkomuuttajien itsensä ääni tulisi esille heihin kohdistuvassa tutkimuksessa. Mielenkiintoista ja tärkeää olisi selvittää pakkomuuttajaryhmien itsensä luomat ryhmäidentiteetit ja kategorisoinnit sekä heidän oman asemansa ymmärtäminen suojelu- ja avustusjärjestelmässä. Lisäksi pakkomuuttajien rajan ylittämisen tai ylittämättömyyden merkityksellistämisen analysoiminen olisi mielekästä. Kokonaisuudessaan pakkomuuttajien kategorisoinnin kriittinen analyysi sekä nykyisten kategorien kyseenalaistaminen toisi uutta näkökulmaa koko pakkomuuttotutkimukseen. Pakkomuuttotutkimukseen liittyvien teorioiden kehittäminen on myös koko tutkimusalan kehityksen kannalta tärkeää.

Lähteet

- Albert, M. & F. Kartochwil (2001). Conclusion. *Teoksessa* Albert, M., D. Jacobson & Y. Lapid (toim.). *Identities, borders, orders. Rethinking International Relations Theory*. 275-291. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Andersson, E. W. (1991.) *Refugees and Geopolitics: With Particular Reference to Afghanistan*. Refugees Studies Centre. Oxford.
- Barakat, S. & A. Strand (2000). Forced migration and dilemmas of humanitarian assistance: Challenges for applied research. *Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography* 54: 134-136.
- Bascom, J. (2001). Refugees in Geography. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Elsevier Science Ltd. 19.4.2006.
<<http://www.sciencedirect.com/science/referenceworks/0080430767>>
- Bennett, J. (1998). Preface. *Teoksessa* Davies, W (toim.) *Rights have no borders. Internal Displacement Worldwide*. Norwegian Refugee Council/Global IDP Survey, Oslo/Geneva.
- Bhabha, J. & M. Zard (2006). Smuggled or trafficked? *Forced Migration Review* 25, 6-8.
- Birkeland, N.M. (2003). "Last time I fled because of war, this time because of hunger. Environmental Change and Internal Displacement in the Huambo Province, Angola. *Teoksessa* Shanmugaratnam, N., R. Lund & K.A. Stølen (toim.) *In the Maze of Displacement*, 177-200. Høyskoleforlaget AS-Norwegian Academic Press, Kristiansand.
- Black, R. (2001). *Environmental refugees: myth or reality?* 19 s. New Issues in Refugee Research. Working Paper No. 34. UNHCR.
- Boswell, C. (2002). *Addressing the causes of migratory and refugee movements: the role of the EU*. New Issues on Refugee Research, UNHCR.
- Brun, C. (2001). Reterritorializing the relationship between people and place in refugee studies. *Geografiska Annaler* 83, 15-24.
- Brun, C. (2005). Research guide on internal displacement. 29 s. FMO. 31.5.2006.
<<http://www.forcedmigration.org/guides/fmo041/>>
- Castles, S. (2002). Environmental change and forced migration: making sense of the debate. *New Issues in Refugee Research*. UNHCR.
- Castles, S. (2003a). The international politics of forced migration. *Development* 46, 11-20.
- Castles, S. (2003b). Towards a sociology of forced migration and social transformation. *Sociology* 37, 13-34.
- Cernea, M. (1996). Understanding and Preventing Impoverishment from Displacement -Reflections on the State of Knowledge. 13-32. *Teoksessa* McDowell, C. (toim.) *Understanding impoverishment. The consequence of development-induced displacement*. Berghahn Books, Oxford.
- Cernea, M. (2005). "Restriction of access" is displacement: a broader concept and policy. *Forced Migration Review* 23, 48-49.
- Chimni, B. S. (1999). From resettlement to involuntary repatriation: towards a critical history of durable solutions to refugee problems. *New Issues in Refugee Research*. Working Paper No. 2. UNHCR, Geneva.
- Danziger, R. (2006). Where are the victims of trafficking? *Forced Migration Review* 25, 10-11.
- Domander, M. (1993a). Siirtolaisuus- ja pakolaistutkimus Suomessa 1980–1993. 250 s. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Domander, M. (1993b). Siirtolaisuustutkimuksen suuntauksia Suomessa. *Siirtolaisuus – Migration* 2: 26–28.
- Eskola, J. & J. Suoranta. (2005). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 266 s. Vastapaino, Tampere.
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta (1999). *Maahanmuutto, pakolaisuus, siirtolaisuus ja etniset vähemmistöt 1990-luvulla*. Tutkimukset ja tilastot. Työhallinnon julkaisu 238. 77 s. Työministeriö, Helsinki.

- Etnisten suhteiden neuvottelukunta. (2004). Muuttoliikkeet ja etniset vähemmistöt Suomessa 1999–2004. Tutkimukset ja tilastot. Työhallinnon julkaisu 343. 117 s. Työministeriö, Helsinki.
- Fielden, M. B. (1998). The geopolitics of aid: the provision and termination of aid to Afghan refugees in North West Frontier Province, Pakistan. *Political Geography* 17, 459-487.
- FMO (2006a). 19.1.2006. <<http://www.forcedmigration.org/whatisfm.htm>>
- FMO (2006b). 20.4.2006. <<http://www.forcedmigration.org/about-us.htm>>
- Frelick, B. & M. Lynch. (2005). Statelessness: a forgotten human rights crisis. *Forced Migration Review* 24.
- Gallagher, D., S. Forbes & P. Weiss Fagen (1987). Safe haven: policy responses to refugee-like situations. 102 s. Refugee Policy Group, Washington.
- Global IDP Project. (2005a). Module One: A Definition of Internally Displaced Persons. 10 s. Norwegian Refugee Council.
- Global IDP Project. (2005b). Module Two: Legal Origins and International Obligation. 12 s. Norwegian Refugee Council.
- Global IDP Project. (2005c). Module Three: Protection from Displacement, and Protection during Displacement. 31 s. Norwegian Refugee Council.
- Gordenker, L. (2004). Basic International Rules and Issues in the Treatment of Refugees. Teoksessa: Nachmias, N. & R. Goldstein (toim.). *The Politics of Forced Migration. A Conceptual, Operational and Legal Analysis*, 63-87. PublishAmerica, Baltimore.
- Hakovirta, H. (1996). Globaaliongelmät ja globaalipolitiikka: Koeporauksia. 127 s. WST-projektin julkaisuja n:o 1, Valtio-opillisia tutkimuksia n:o 50, 1996, Turun yliopisto, Valtio-opin laitos, Turku.
- Hakovirta, H. (toim., 2000). *Globalism at the Crossroads. Wedges into Global Theory and Policy*. The Finnish Political Science Association. Kопijyvä, Jyväskylä, 5-14.
- Hakovirta, H. (2002). *Maailmanpolitiikka. Teoria ja todellisuus*. 383 s. Gummerus kirjapaino, Jyväskylä.
- Hakovirta, H. (2003). Ongelmakeskeinen globalismi. *Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen uusi suunta*. 271s. Kirja-Aurora, Turku.
- Harrell-Bond, B. (1996). Refugees and the International System. *Siirtolaisuus –Migration* 4: 1-2.
- Harvey, N. (2001). The Political Nature of Identities, Borders, and Orders: Discourse and Strategy in the Zapatista Rebellion. Teoksessa: Albert, M., D. Jacobson & Y. Lapid (toim.). *Identities, borders, orders. Rethinking International Relations Theory*, 249-274. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Hathaway, J.C. (1991). *The Law of Refugee Status*. 252 s. Butterworths, Toronto.
- Haug, R. (2003). What's in a Name: Environmental Refugees in Sudan. Teoksessa Shanmugaratnam, N., R. Lund & K.A. Stølen (toim.) *In the Maze of Displacement*, 156-176. Høyskoleforlaget AS-Norwegian Academic Press, Kristiansand.
- Heisler, M. O. (2001). Now and Then, Here and There: Migration and the Transformation of Identities, Borders and Orders. Teoksessa: Albert, M., D. Jacobson & Y. Lapid (toim.). *Identities, borders, orders. Rethinking International Relations Theory*, 225-247. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Helton, A. C. & E. Jacobs (2006). What is forced migration? Teoksessa Bayefsky, A. F. (toim.): *Human Rights and Refugees, Internally Displaced Persons and Migrant Workers*, 3-13. Koninklijke Brill NV, Leiden
- Holbrooke, R. C. (2000). *Statement by Ambassador Richard C. Holbrooke, United States Permanent Representative to the United Nations*, Cardozo Law School, New York.
- Häkli, J. (1999). *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. 231 s. Vastapaino, Tampere.
- IDMC (2006a). Who is an Internally Displaced Person?, 1-5. Training on the Protection of IDPs. Internal Displacement Monitoring Centre. Norwegian Refugee Council. 23.5.2006. <[http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/\(httpPages\)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument](http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/(httpPages)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument)>
- IDMC (2006b). The Guiding Principles on Internal Displacement: General presentation, 1-4. Training on the Protection of IDPs. Internal Displacement Monitoring Centre. 23.5.2006.

- <[http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/\(httpPages\)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument](http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/(httpPages)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument)>
- IDMC (2006c). The “Collaborative Response” to situations of internal displacement, 1-5. Training on the Protection of IDPs. Internal Displacement Monitoring Centre. 23.5.2006.
<[http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/\(httpPages\)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument](http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/(httpPages)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument)>
- IDMC (2006d). Development-induced displacement, 1-6. Training on the Protection of IDPs. Internal Displacement Monitoring Centre. 23.5.2006.
<[http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/\(httpPages\)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument](http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/(httpPages)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument)>
- IDMC (2006e). Disaster-induced displacement, 1-6. Training on the Protection of IDPs. Internal Displacement Monitoring Centre. 23.5.2006.
<[http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/\(httpPages\)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument](http://www.internaldisplacement.org/802570F8004C0A58/(httpPages)/27E7C556E3549FC8802570A100471F33?OpenDocument)>
- IDMC (2006f). *Internal Displacement. Global overview of trends and developments in 2005*. 84 s. Internal Displacement Monitoring Centre & Norwegian Refugee Council, Geneva.
- Jacobsen, K. & L.B. Landau (2003). The Dual Imperative in Refugee Research: Some Methodological and Ethical Considerations in Social Science Research on Forced Migration. *Disasters* 3: 185-206.
- James, A. (2004). Analytical Observations On Forced Migration. *Teoksessa: Nachmias, N. & R. Goldstein (toim.). The Politics of Forced Migration. A Conceptual, Operational and Legal Analysis*, 39-61. PublishAmerica, Baltimore.
- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. 238s. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen (2002). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 281s. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, A. (2002). Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 37–54. Vastapaino, Tampere.
- Kantola, A. (1998). Tärkeintä on olla aito. Poliittisten uutisten dramaturgia. *Teoksessa* Kantola, A., I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, 122–148. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Koistinen, M. (1998). Pelkkää taloutta. Retoriikka journalismin tutkimuksessa. *Teoksessa* Kantola, A., I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, 40–63. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Koivukangas, O. (1993). Maahanmuutto- ja pakolaistutkimus kansainväliselle tasolle. *Siirtolaisuus Migration* 1: 1-3.
- Korkiasaari, J. & I. Söderling (1994). Muuttoliike. *Teoksessa: Koskinen et al. (toim.). Suomen väestö*, 226-264. Gaudeamus, Hämeenlinna.
- Koser, K. (2001). New Approaches to Asylum? *International Migration* 39, 85-101.
- Kouros, K. (2000). Sisäiset pakolaiset sisäinen ongelma? *Pakolainen* 1, 14-15.
- Lapid, Y. (2001). Introduction. *Teoksessa: Albert, M., D. Jacobson & Y. Lapid (toim.). Identities, borders, orders. Rethinking International Relations Theory*, 1-20. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Lehti, M. & K. Aromaa (2002). *Trafficking in human beings, illegal migration and Finland*. 79s. European Institute for Crime Prevention and Control. Helsinki University Press, Helsinki.
- Lund, R. (2000). Geographical research on forced migration and development. *Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography* 54: 89.
- Lund, R. (2003). Representations of Forced Migration in Conflicting Spaces: Displacement of the Veddas in Sri Lanka. *Teoksessa* Shanmugaratnam, N., R. Lund & K.A. Stølen (toim.) *In the Maze of Displacement*, 76-104. Høyskoleforlaget AS- Norwegian Academic Press, Kristiansand.
- Martin, S.F., P. Weiss Fagen, K. Jorgensen, L. Mann-Bondat & A. Schoenholtz (2003). *The Uprooted. Improving Humanitarian Responses to Forced Migration*. 294 s. Lexington Books, Oxford.
- Martin, S. (2006). Internal Trafficking. *Forced Migration Review* 25, 12–15.
- Mason, E. (2006). *Guide to Forced Migration Periodicals*. Forced Migration Online. 19.4.2006.
<<http://www.forcedmigration.org/periodicals/>>

- McDowell, C. (1996). Introduction. *Teoksessa* McDowell, C. (toim.) *Understanding impoverishment. The consequence of development-induced displacement*. 1–9. Berghahn Books, Oxford.
- McDowell, C. & N. Van Hear (2006). Introduction. *Teoksessa*: McDowell, C. & N. Van Hear (toim.). *Catching Fire. Containing Forced Migration in a Volatile World*. 1-13. Lexington Books, Oxford.
- Mooney, E. (2005). The concept of internal displacement and the case for internally displaced persons as a category of concern. *Refugee Survey Quarterly* 24: 9-26.
- Moore, W. H. & S. M. Shellman (2004). Fear of Persecution. Forced Migration 1952-1995. *Journal of Conflict Resolution* 40, 723-745.
- Muggah, R. (2003). A Tale of Two Solitudes: Comparing Conflict and Development-induced Internal Displacement and Involuntary Resettlement. *International Migration* 41, 5-27.
- Mulei, C. (1998). *A Brief report on the recent conference on the theme "The growth of forced migration: New directions in research, policy and practice*, 1-12s. Refugee Studies Centre, Oxford.
- Nagel, C. R. (2002). Geopolitics by another name: immigration and the politics of assimilation. *Political Geography* 21, 971-987.
- Newman, D. (2001). Boundaries, Borders, and Barriers: Changing Geographic Perspectives on Territorial Lines. *Teoksessa*: Albert, M., D. Jacobson & Y. Lapid (toim.). *Identities, borders, orders. Rethinking International Relations Theory*, 137-151. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- OCHA (2005). Guiding Principles on Internal Displacement. 2.9.2005.
<http://reliefweb.int/ocha_ol/pub/idp-gp/idp.html>
- Pattanaik, B. (2006). Reflections on initiatives to address human trafficking. *Forced Migration Review* 25, 4-5.
- Pehkonen, A. (2006). Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallissalan kehittämissäätiö. Tutkimusjulkaisut, nro 52. 91s. Vammalan kirjapaino, Vammala.
- Robinson, J. (2002). Introduction. *Teoksessa* Robinson, J. (toim.) *Development and displacement*, 1–18. Oxford University Press, Oxford.
- Rogers, R. & E. Copeland (1993). *Forced migration: Policy issues in the post-cold war world*. 151s. The Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University
- Royal Geographical Society (1998). *Geography and refugee policy*. Geographical Intelligence Paper 1, London.
- Shanmugaratnam, N., R. Lund & K.A. Stølen (2003). Introduction: Conflict, Migration and Change. *Teoksessa* Shanmugaratnam, N., R. Lund & K.A. Stølen (toim.) *In the Maze of Displacement*, 8–23. Høyskoleforlaget AS- Norwegian Academic Press, Kristiansand.
- Stein, M. (1998). The Three Gorges: the unexamined toll of development-induced displacement. *Forced Migration Review* 1: 7-9.
- Suoninen, E. (2002). Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. *Teoksessa* Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. 17–33. Vastapaino, Tampere.
- Tapanainen, M. (2003). *Turvaa etsimässä. Perustiedot pakolaisuudesta*. Suomen Pakolaisapu Ry, Forssan kirjapaino Oy.
- Tesfahumey, M. (1998). Mobility, racism and geopolitics. *Political Geography* 17, 499–515.
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi (2004). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 159 s. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Turton, D. (2002). Forced displacement and the nation-state. *Teoksessa* Robinson, J. (toim.) *Development and displacement*, 19–75. Oxford University Press, Oxford.
- Turton, D. (2003). *Refugees, forced resettlers and "other forced migrants": Towards a unitary study of forced migration*. New Issues in Refugee Research. UNHCR.
- UN (2000a). Summary of the Convention. 14.6.2006. <<http://www.unodc.org/palermo/theconvention.html>>
- UN (2000b) *Protocol against the Smuggling of Migrants by Land Air and Sea, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. 15 s. UN, Geneva.
- UNHCR (1996a). International legal standards applicable to the protection of internally displaced persons: a reference manual for UNHCR staff. Division of International Protection. 104 s. UN, Geneva.

- UNHCR (1996b). *Handbook on Voluntary Repatriation: International Protection*. 96 s. UNHCR, Geneva.
- UNHCR (1998). *The State of the World's Refugees 1997. A Humanitarian Agenda*. UNHCR, Geneva.
- UNHCR (1999). Information and Accession Package: The 1954 Convention Relating to the Status of Stateless Persons and the 1961 Convention on the Reduction of Statelessness. 20 s. UNHCR, Geneva.
- UNHCR (2005). Refugees by numbers. 7.6.2006. <<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/basics/opendoc.htm?tbl=BASICS&id=3b028097c>>
- UNHCR (2006a). *The State of the World's Refugees 2006. Human displacement in the new millennium*. 229s. UNHCR, Geneva.
- UNHCR (2006b). *Statistical Yearbook. 2005 Global Refugee Trends*. 105 s. UNHCR, Geneva.
- UNHCR (2006c). *States Parties to the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees and the 1967 Protocol*. 5 s. UNHCR, Geneva.
- Valtonen, S. (1998). Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. *Teoksessa* Kantola, A., I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, 93–121. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Van Hear, N. (2000). Locationing internally displaced people in the field of forced migration. *Norsk Geografisk Tidsskrift- Norwegian Journal of Geography* 54: 90-95.
- Van Hoyweghen, S. (2001). *Mobility, territoriality and sovereignty on post-colonial Tanzania*. New Issues in Refugee Research, UNHCR.
- Väliaverronen, E. (1998). Mediatekstistä tulkintaan. *Teoksessa* Kantola, A., I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*, 13–39. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Wood, W. B. (1994). Forced Migration: Local Conflict and International Dilemmas. *Annals of the Association of American Geographers* 84, 607-634.
- Wood, W.B. & L.G. Potts (1996). The UN and migration: falling behind. *Political Geography* 15, 251–260.
- Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetun virasto (1993). *Käsikirja pakolaisaseman määrittämisen menettelyistä ja perusteista*. 95 s. UNHCR, Geneva.

Primääriaineistot

Pakkomuuttajien ryhmittely

Pakolainen

- Kantola, T. (2005). Kymmenen vuotta Pekingistä. *Pakolainen* 1, 3.
- Makaroff, S. (2005). Pakolaistyössäkin on tärkeintä kohdata ihminen -sukupuolesta riippumatta. *Pakolainen* 1,4–5.
- Suvanto, M-L. (2005). Uhkien uusi maailma. *Pakolainen* 1, 6.
- Suvanto, M-L. (2005). 80 prosenttia maailman pakolaisista on naisia. *Pakolainen* 1, 6.
- Suvanto, M-L. (2005). Henna on kuin kynsilakka. *Pakolainen* 1, 7.
- Sallinen, P. (2005). Vuoden pakolaisnainen. *Pakolainen* 1, 8–9.
- Tuura, K. (2005). Afganistanin uusi perustuslaki ei pure raiskauksiin. *Pakolainen* 1, 10.
- Suvanto, K. (2005). Pakolaiset palanneet Iranista Irakiin. *Pakolainen* 1, 11.
- Suvanto, M-L. (2005). Avustustyöhön tarvitaan tasapuolisuutta. *Pakolainen* 1, 12–13.
- Marjamäki, M. (2005). Asuinpaikka autiomaassa. *Pakolainen* 1, 14–15.
- Nouru, M. (2005). Jännitys jatkuu Ruandan rajalla ja yhteenotot ajavat siviilejä evakkoon. *Pakolainen* 1, 16.
- Suvanto, K. (2005). Ruandan kansanmurha ja yhden miehen taistelu. *Pakolainen* 1, 17.
- Suvanto, K. (2005). Eteläsudanalaiset valmistautuvat autonomiaan. *Pakolainen* 1, 18.
- Suvanto, K. (2005). Somalialaiset eivät ole valmiita lähtemään Keniasta. *Pakolainen* 1, 18.
- Remitz, K. (2005). Pakolaisavun Juhlavuosi. *Pakolainen* 1, 19.

- Pietarinen, K. (2005). Palavia autoja vai hymyileviä pakolaislapsia. *Pakolainen* 1, 20–21.
- Suhonen, E. (2005). Kysymyksiä ja vastauksia pakolaisuudesta. *Pakolainen* 1, 22–23.
- Mäkitalo, L. & J. Reijonen (2005). Mitä vähemmän pakolaisia, sitä kielteisemmin heihin suhtaudutaan. *Pakolainen* 1, 24–25.
- Toiviainen, K-M: (2005). Kun työ ei kiitä tekijäänsä. *Pakolainen* 1, 27.
- Tuura, K. (2005). Kotia etsivä. *Pakolainen* 1, 28–29.
- Palo, M. (2005). Miesverkostot estämään kunniamurhia. *Pakolainen* 1, 30.
- Käyhkö, E. (2005). Parannusta julkisen liikenteen mutkiin. *Pakolainen* 1, 31.
- Kantola, T. (2005). Parempaa maailmanhallintaa. *Pakolainen* 2, 3.
- Makaroff, S. (2005). Anni Sinnemäki: Suomen kehityspolitiikassa pakolaiskysymyksiä ei ole unohdettu. *Pakolainen* 2, 4–5.
- Tuomioja, E. (2005). Pakolaistyö ei ole hyväntekeväisyyttä tai hurskastelua vaan moraalinen velvollisuus. *Pakolainen* 2, 6.
- Haavisto, S. (2005). Taiteella voi muuttaa maailmaa. *Pakolainen* 2, 7.
- Suvanto, K. (2005). Romanien oikeudet: Muutosta kohti parempaa? *Pakolainen* 2, 7.
- Dahl, R. (2005). Turvapaikkaa hakevat lapset tarvitsevat erityistä huolenpitoa. *Pakolainen* 2, 8.
- Dahl, R. (2005). Palestiinalaislasten isänmaa on pakolaisleiri. *Pakolainen* 2, 9.
- Dahl, R. (2005). UNHCR:n lapsityön periaatteet. *Pakolainen* 2, 10.
- Ahonen, P. (2005). Tasa-arvoa Palestiinassa. *Pakolainen* 2, 13.
- Suvanto, M-L. (2005). Liettuan pakolaispolitiikka on toimivaa mutta tunteetonta. *Pakolainen* 2, 14–15.
- Rustanius, M. (2005). Bussinkuljettaja Ahmed Abdiaziz Musse Hagi: Minulla on mukava työyhteisö. *Pakolainen* 2, 16.
- Suvanto, K. (2005). Maailman kriisien top 10. *Pakolainen* 2, 17.
- Koivunen, K. (2005). Kriisityön tekijän täytyy suojautua sijaistraumatisoitumiselta. *Pakolainen* 2, 18–19.
- Sallinen, P. (2005). Arabimaailman inhimillisen kehityksen raportti 2005. *Pakolainen* 2, 21.
- Mascia, J. (2005). Sudanin, Afganistanin ja Irakin naisten taistelu jatkuu. *Pakolainen* 2, 22–23.
- Sheikh, F. (2005). Ugandassa on yli 230 000 pakolaista. *Pakolainen* 2, 25.
- Kosonen, L. (2005). Kaukana kotoa. *Pakolainen* 2, 26–27.
- Vepsä, M. (2005). Tarinoita zimbabwelaisesta lähimenneisyydestä. *Pakolainen* 2, 28.
- Kantola, T. (2005). Vähemmän pakolaisia? *Pakolainen* 3, 3.
- Suvanto, M-L. (2005). Pakolaisuus on murroksessa. *Pakolainen* 3, 4-6.
- Vieira, C. (2005). Kolumbian sotaevakot vaativat totuutta ja oikeutta. *Pakolainen* 3, 7.
- Koivunen, K. (2005). Puhelu Turkista isälle Suomeen. *Pakolainen* 3, 8-9.
- Suvanto, K. (2005). Kahden äidin lapsi. *Pakolainen* 3, 10–11.
- Pietarinen, K. (2005). Meistä ei välitetä. *Pakolainen* 3, 12–13.
- Pietarinen, K. (2005). Aikuisen puun matka. *Pakolainen* 3, 14.
- Pietarinen, K. (2005). Projekteja iäkkäille maahanmuuttajille. *Pakolainen* 3, 15.
- Makaroff, S. (2005). Lapsen elämää kuin K-18 kauhu elokuvassa. *Pakolainen* 3, 16–17.
- UNHCR. (2005). Kohti turvaa ja varmuutta. *Pakolainen* 3, 18–19.
- UNHCR. (2005). Lasten elämää pakolaisleirillä. *Pakolainen* 3, 20–21.
- Toiviainen, H. (2005). Mairi sai perheen luokseen. *Pakolainen* 3, 22–23.
- Tuura, K. (2005). Pakolaisleiri Mogadishussa. *Pakolainen* 3, 24–25.
- Liede, R. (2005). Dakarissa ei ole kaikille tilaa ruokavadin ääressä. *Pakolainen* 3, 26.
- Sallinen, P. (2005). Vilskettä kuin pienessä kylässä. *Pakolainen* 3, 27.
- Koivunen, K. (2005). Pinnallinen katsaus muslimien ihmisoikeuksiin. *Pakolainen* 3, 29.
- Palo, M. (2005). Pakolaiset perustavat itse koulunsa. *Pakolainen* 3, 30–31.
- Remitz, K. (2005). Pääkirjoitus. *Pakolainen* 4, 3.
- Suvanto, M-L. (2005). Suomen Pakolaisavun 40-vuotisjuhla. *Pakolainen* 4, 4–6.
- Salonen, M. (2005). Huomionosoituksia ja kirjallisuuden havinaa. *Pakolainen* 4, 7.
- Salonen, M. (2005). Turvapaikka, oleskelulupa, karkotus. *Pakolainen* 4, 8–9.
- Salonen, M. (2005). Ihmiskauppa ei ole yhtä kuin prostituutio. *Pakolainen* 4, 10.
- Mulama, J. (2005). Ehkäisy jää muun avun varjoon pakolaisleireillä. *Pakolainen* 4, 11.
- Tuura, K. (2005). Pakolaisnaisiksi valinta antoi rohkeuden. *Pakolainen* 4, 12–13.
- Suvanto, M-L. (2005). Ugandan kahden kerroksen pakolaiset. *Pakolainen* 4, 14–15.

- Salonen, M. (2005). Lukutaito on pelastusrenkas. *Pakolainen* 4, 16–17.
- Tranovich, A. (2005). Naiset haluavat mukaan rauhanhierontaan. *Pakolainen* 4, 18.
- Kivelä, T. (2005). Gender- työssä vielä paljon haasteita. *Pakolainen* 4, 19.
- Salonen, M. (2005). Vertaistuki antaa virtaa. *Pakolainen* 4, 20–21.
- Muhammed, D. (2005). Turussa koko perhe tukena- projektin painopisteenä. *Pakolainen* 4, 23.
- Suvanto, K. (2005). Euroopan linnoitus uhkana turvapaikanhakijoille. *Pakolainen* 4, 23.
- Helander, R. (2005). Kasvava populismi huolestuttaa. *Pakolainen* 4, 24–25.
- Suvanto, M-L. (2005). Lisääkö media eriarvoisuutta tahtomattaan. *Pakolainen* 4, 26.
- Salonen, M. (2005). Haastattelussa Outi Perähuhta. *Pakolainen* 4, 27.
- Vesikko, M. (2005). Liberian vaalit. *Pakolainen* 4, 28–29.
- Aitamurto, T. (2005). Osiren pakolaisleiri odottaa vaaleja. *Pakolainen* 4, 30–31.
- Suvanto, K. (2005). Angolan sisällissodassa kuoli miljoona ihmistä. *Pakolainen* 4, 32–33.
- Simonen, K. (2005). Kulttuuriorientaatio-ohjelma toppuuttelee haaveita. *Pakolainen* 4, 34–35.
- Suvanto, M-L. (2005). Muutakin kuin etninen erikoisuus. *Pakolainen* 4, 36.
- Tapanainen, M. (2005). Pakolaisavun järjestöhautomo. *Pakolainen* 4, 37.
- Kouros, K. (2005). Kunniaa ja väkivaltaa. *Pakolainen* 4, 38–39.
- UNHCR (2005). Piilossa Panamassa. *Pakolainen* 4, 40.

Journal of Refugee Studies

- Philpott, C. (2005). Though the Dog is Dead, the Pig must be Killed: Finishing with Property Restitution to Bosnia Herzegovina's IDPs and Refugees. *Journal of Refugee Studies* 18: 1–24.
- Duncan, C.R. (2005). Unwelcome Guests: Relations between Internally Displaced Persons and Their Hosts in North Sulawesi, Indonesia. *Journal of Refugee Studies* 18: 25–46.
- Koehn, P.H. (2005). Medical Encounters in Finnish Reception Centres: Asylum-Seeker and Clinician Perspectives. *Journal of Refugee Studies* 18: 47–75.
- Øverland, I. (2005). Humanitarian Organizations in Tajikistan and the Coordination of Aid to Displaced Afghans in No Man's Land. *Journal of Refugee Studies* 18: 133–150.
- Muggah, R. (2005). Distinguishing Means and Ends: The Counterintuitive Effects of UNHCR's Community Development Approach in Nepal. *Journal of Refugee Studies* 18: 151–164
- Bascom, J. (2005). The Long, 'Last Step'? Reintegration of Repatriates in Eritrea. *Journal of Refugee Studies* 18: 165–180.
- Ghorashi, H. (2005). Agents of Change or Passive Victims: The Impact of Welfare States (the Case of the Netherlands) on Refugees. *Journal of Refugee Studies* 18: 181–198.
- Zmegac, J.C. (2005). Ethnically Privileged Migrants in Their New Homeland. *Journal of Refugee Studies* 18: 199–215
- Knudsen, A. (2005). Islamism in the Diaspora: Palestinian Refugees in Lebanon. *Journal of Refugee Studies* 18: 216–234.
- Collyer, M. (2005). The Search for Solutions: Achievements and Challenges: Report of the Ninth IASFM Conference, São Paulo, Brazil, January 2005. *Journal of Refugee Studies* 18: 247–257.
- Turton, D. (2005). The Meaning of Place in a World of Movement: Lessons from Long-term Field Research in Southern Ethiopia. *Journal of Refugee Studies* 18: 258–280.
- Szczepanikova, A. (2005). Gender Relations in a Refugee Camp: A Case of Chechens Seeking Asylum in the Czech Republic. *Journal of Refugee Studies* 18: 281–298.
- Papadimitriou, P. N. & I.F. Papageorgiou (2005). The New 'Dubliners': Implementation of European Council Regulation 343/2003 (Dublin-II) by the Greek Authorities. *Journal of Refugee Studies* 18: 299–318.
- Puggioni, R. (2005). Refugees, Institutional Invisibility, and Self-Help Strategies: Evaluating Kurdish Experience in Rome. *Journal of Refugee Studies* 18: 319–339.
- Garikipati, S. (2005). Consulting the Development-Displaced Regarding their Resettlement: Is there a Way?. *Journal of Refugee Studies* 18: 340–361.
- Blitz, B.K. (2005). Refugee Returns, Civic Differentiation, and Minority Rights in Croatia 1991–2004 *Journal of Refugee Studies* 18: 362–386.

- Chatty, D., G. Crivello & G. L. Hundt (2005). Theoretical and Methodological Challenges of Studying Refugee Children in the Middle East and North Africa: Young Palestinian, Afghan and Sahrawi Refugees. *Journal of Refugee Studies* 18: 387–409.
- Patrick, E. (2005). Intent to Destroy: The Genocidal Impact of Forced Migration in Darfur, Sudan. *Journal of Refugee Studies* 18: 410–429.
- Romano, D. (2005). Whose House is this Anyway? IDP and Refugee Return in Post-Saddam Iraq. *Journal of Refugee Studies* 18: 430–453.
- Montgomery, E. & A. Foldspang (2005). Predictors of the Authorities' Decision to Grant Asylum in Denmark. *Journal of Refugee Studies* 18: 454–467.
- Afshar, A. (2005). Refugees in Russia: the Law on Refugees and its Implementation. *Journal of Refugee Studies* 18: 468–491.

Forced Migration Review

- Middtun, E. (2005). Cape Town - new impetus for networking. *Forced Migration Review* 22: 4–5.
- Talbot, C. (2005). Recent research and current research gaps. *Forced Migration Review* 22: 5–6.
- Heninger, L. (2005). Who is doing what and where? *Forced Migration Review* 22: 7.
- Anderson, A. & B. Roberts (2005). The Inter-Agency Network on Education in Emergencies. *Forced Migration Review* 22: 8–10.
- Nicolai, S. (2005). Education that protects. *Forced Migration Review* 22: 11–12.
- Fawcett, A. (2005). Risking protection through education? *Forced Migration Review* 22: 13–14.
- Sommers, M. (2005). Education free-for-all. *Forced Migration Review* 22: 14–15.
- Malley, A. & C. Triplehorn (2005). Emergency education in Iraq. *Forced Migration Review* 22: 16–18.
- Winthrop, R. & J. Kirk (2005). Teacher development and student well-being. *Forced Migration Review* 22: 18–21.
- Bird, L. (2005). Getting education out of the box. *Forced Migration Review* 22: 22–23.
- Sinclair, M. (2005). Building citizenship and life skills. *Forced Migration Review* 22: 23–25.
- Capacci Carneal, C. & A. Ullman McLaughlin (2005). Accelerated learning in Afghanistan. *Forced Migration Review* 22: 26–27.
- Baxter, P. & V. Ikobwa (2005). Peace Education programmes: why and how? *Forced Migration Review* 22: 28–29.
- Newton, R. (2005). Passport to a brighter future? *Forced Migration Review* 22: 30.
- Brown, T. (2005). Time to end neglect of post-primary education. *Forced Migration Review* 22: 31.
- Howgego Mugisha, C. (2005). Gender imbalance in secondary schools. *Forced Migration Review* 22: 32–33.
- Simon, E. S. (2005). Parental involvement. *Forced Migration Review* 22: 34.
- Meir, U. (2005). Why school feeding works. *Forced Migration Review* 22: 35–36.
- Baxter, P. (2005). Is school feeding a distraction? *Forced Migration Review* 22: 36–37.
- Sommers, M. & P. Buckland (2005). Negotiating Kosovo's educational minefield. *Forced Migration Review* 22: 38–39.
- Obura, A. (2005). Educational reconstruction in Rwanda. *Forced Migration Review* 22: 39–40.
- Burde, D. (2005). Promoting stable post-conflict education. *Forced Migration Review* 22: 41.
- Hetland, A. (2005). Afghan refugees in Pakistan: documentation and coordination needs. *Forced Migration Review* 22: 42.
- Morris, T. (2005). Speaker's Corner: IOM: trespassing on others' humanitarian space? *Forced Migration Review* 22: 43.
- Deng, F.M. (2005). The Darfur crisis in context. *Forced Migration Review* 22: 44–45.
- Landau, L.B. & K. Jacobsen (2005). The value of transparency, replicability and representativeness. *Forced Migration Review* 22: 46.
- Romano, D. (2005). Displaced Iraqis: caught in the maelstrom. *Forced Migration Review* 22: 47–49.
- Takkenberg, L. & H. Mukhles Neirab (2005). Rehabilitation Project. *Forced Migration Review* 22: 50–51.
- Bagshaw, S. & M. Vincent (2005). The collaborative response. *Forced Migration Review* 22: 52–53.
- Updates (2005). *Forced Migration Review* 22: 54–55.
- NRC (2005). Education programme models. *Forced Migration Review* 22: 56.

- Global IDP Project (2005). Trapped in displacement. *Forced Migration Review* 22: 57.
- Mooney, E. & C. French (2005). Brookings-Bern Project. Education for IDPs - poor marks. *Forced Migration Review* 22: 58.
- UNHCR (2005). INSPIRE. *Forced Migration Review* 22: 59.
- Thomas, A. & M. Mizushima (2005). Fritz Institute. Logistics training: necessity or luxury? *Forced Migration Review* 22: 60–68.
- Boyden, J. (2005). Refugee Studies Centre. Child protection - rhetoric and reality. *Forced Migration Review* 22: 62.
- Torsti, P. (2005). Endnote: Peace agreements must address education. *Forced Migration Review* 22: 64.
- Couldrey, M. & T. Morris (2005). Interview: Walter Kälin, Representative of the UN Secretary-General on the Human Rights of IDPs. *Forced Migration Review* 23: 4–6.
- Cohen, R. (2005). The international response to Drafur. *Forced Migration Review* 23: 7–9.
- Thomas, M. & E. Schenkenberg van Mierop (2005). Selecting the new High Commissioner for Refugees. *Forced Migration Review* 23: 10–11.
- Cater, N. (2005). Who should drive humanitarian responses? *Forced Migration Review* 23: 12–13.
- Hetland, A. (2005). Human resources neglected prior to repatriation. *Forced Migration Review* 23: 13.
- Crawley, H. (2005). Introduction: Europe – fortress or refuge? *Forced Migration Review* 23: 14–16.
- Morris, T. (2005). Chequered progress towards a common EU asylum policy. *Forced Migration Review* 23: 17–19.
- European Council on Refugees and Exiles (2005). Towards the integration of refugees in Europe. *Forced Migration Review* 23: 20–22.
- Crawley, H. (2005). Europe looks to Africa to solve the "asylum problem". *Forced Migration Review* 23: 23–26.
- Griffiths, D., N. Sigona & R. Zetter (2005). Integration and dispersal in the UK. *Forced Migration Review* 23: 27–29.
- Sutton, D. & T. Smith (2005). Is Europe failing separated children? *Forced Migration Review* 23: 29–31.
- van Wijk, J. (2005). Dutch "safe zone" in Angola. *Forced Migration Review* 23: 32.
- Jonker, B. (2005). Wasted human resources: employers ignore refugees' potential. *Forced Migration Review* 23: 33–35.
- Peshkopia, R. (2005). Albania – Europe's reluctant gatekeeper. *Forced Migration Review* 23: 35–36.
- Kindiki, K. (2005). Europe and the rebuilding of Somalia. *Forced Migration Review* 23: 37–38.
- Rozumek, M. (2005). Chechen refugees denied access to Europe. *Forced Migration Review* 23: 39–41.
- Maymann, A. (2005). Challenges of temporary protection in Syria. *Forced Migration Review* 23: 42–43.
- von Groote, F. (2005). IDPs in the new Georgia. *Forced Migration Review* 23: 44–45.
- Kennedy, J. (2005). Challenging camp design guidelines. *Forced Migration Review* 23: 46–47.
- Cernea, M.M. (2005). "Restriction of access" is displacement: a broader concept and policy. *Forced Migration Review* 23: 48–49.
- McGoldrick, C. (2005). Internal displacement in Nigeria: an urgent challenge. *Forced Migration Review* 23: 50–51.
- Jacobsen, K. & L. Landau (2005). Recommendations for urban refugee policy. *Forced Migration Review* 23: 52.
- Updates (2005). *Forced Migration Review* 23: 53.
- Hall, R. (2005). UNHCR: Falling asylum figures: a wake-up call for the EU? *Forced Migration Review* 23: 54.
- Mooney, E. & B. Jarrah (2005). Brookings-Bern Project on Internal Displacement: Safeguarding IDP voting rights. *Forced Migration Review* 23: 55.
- Vevstad, V. (2005). NRC: Norwegian proposal to clarify refugee status. *Forced Migration Review* 23: 56.
- Global IDP Project (2005). 25 million IDPs worldwide: no change. *Forced Migration Review* 23: 57.
- Gil Bazo, M-T. (2005). Refugee Studies Centre: Refugee protection: where is the EU heading? *Forced Migration Review* 23: 58.
- Solvang, I. (2005). Endnote: Land rights: a gift for refugees in West Timor. *Forced Migration Review* 23: 60.
- Hedman, E-L. (2005). Introduction. The politics of the tsunami response. *FMR Special Issue*, 4–5.
- Couldrey, M. & T. Morris (2005). UN assesses tsunami response. *FMR Special Issue*, 6–9.

- Kälin, W. (2005). Natural disasters and IDPs' rights. *FMR Special Issue*, 10–11.
- Carballo, M. & B. Heal (2005). The public health response to the tsunami. *FMR Special Issue*, 12–14.
- Leckie, S. (2005). The great land theft. *FMR Special Issue*, 15–16.
- Lanzer, T. (2005). Has the tsunami affected funding for other crises? *FMR Special Issue*, 17.
- Horobin, D. (2005). Dfid evaluation of tsunami response. *FMR Special Issue*, 18.
- Hudspeth, C. (2005). Accessing IDPs in post-tsunami Aceh. *FMR Special Issue*, 19–21.
- Age, L. (2005). IDPs confined to barracks. *FMR Special Issue*, 22–23.
- Krause, S. (2005). Ensuring minimum standards in reproductive health care. *FMR Special Issue*, 24–25.
- Völz, C. (2005). Coordination in Indonesia. *FMR Special Issue*, 26–27.
- Couldrey, M. & T. Morris (2005). Post-tsunami protection concerns in Aceh. *FMR Special Issue*, 28.
- Solvang, I. (2005). Powerless victims or strong survivors? *FMR Special Issue*, 29.
- Uyangoda, J. (2005). Ethnic conflict, the state and tsunami disaster in Sri Lanka. *FMR Special Issue*, 30–31.
- Galappatti, A. (2005). Reflections on post-tsunami psychological work. *FMR Special Issue*, 32–33.
- Harris, S. (2005). Livelihoods in post-tsunami Sri Lanka. *FMR Special Issue*, 34–35.
- Jeffels, L. (2005). Six months on: facing fears. *FMR Special Issue*, 36–37.
- Matthews, S. (2005). Logistical challenges. *FMR Special Issue*, 38.
- Fraser, I. (2005). Small fish trampled in post-tsunami stampede. *FMR Special Issue*, 39–40.
- Oberoi, P. (2005). Humanitarian response towards Burmese migrant workers. *FMR Special Issue*, 40–41.
- Banerjee, P. & S.B.R. Chaudhury (2005). Indian symposium reviews tsunami response report. *FMR Special Issue*, 42–43.
- Martin, M. (2005). A voice for vulnerable groups in Tamil Nadu. *FMR Special Issue*, 44–45.
- Thomas, A. & V. Ramalingam (2005). Response effectiveness: views of the affected population. *FMR Special Issue*, 46–47.
- Brown, H. (2005). Lost innocence: the tsunami in the Maldives. *FMR Special Issue*, 48–50.
- Nyanduga, B. T. (2005). An African perspective on the tsunami. *FMR Special Issue*, 50.
- OCHA Somalia office (2005). Vulnerable populations in Somalia. *FMR Special Issue*, 51.
- Egeland, J. (2005). Towards a strong humanitarian response system. *FMR 24 IDP Supplement*, 4–5.
- McNamara, D. (2005). Who does what? *FMR Special Issue*, 6–7.
- Kälin, W. (2005). The role of the Guiding Principles on Internal Displacement. *FMR Special Issue*, 8–9.
- Cohen, R. (2005). UNHCR: expanding its role with IDPS. *FMR Special Issue*, 9–11.
- Mooney, E. (2005). National responsibility and internal displacement: a framework for action. *FMR Special Issue*, 11–14.
- Eschenbächer, J-H. (2005). Making the collaborative response system work. *FMR Special Issue*, 15–16.
- Davies, A. & M. Wolfe-Murray (2005). Implementation of the Collaborative Approach in Liberia. *FMR Special Issue*, 17–20.
- Charny, J. R. (2005). New approach needed to internal displacement. *FMR Special Issue*, 20–22.
- Zeender, G. (2005). Getting non-state actors to protect IDPs. *FMR Special Issue*, 22–23.
- Nyanduga, B. T. (2005). Addressing IDP protection in Africa. *FMR Special Issue*, 24.
- Aeschlimann, A. (2005). Protection of IDPs: an ICRC view. *FMR Special Issue*, 25–27.
- Morris, T. (2005). Coordination and funding: return of IDPs in DRC. *FMR Special Issue*, 27–29.
- Turton, D. (2005). Darfur dilemmas. *FMR Special Issue*, 29–31.
- Deng, F. M. (2005). African renaissance: towards a New Sudan. *Forced Migration Review* 24, 6–8.
- Bennett, J. (2005). Joint Assessment Mission provides road-map for peace. *FMR Special Issue*, 9–11.
- Jaeger, C. T. (2005). Reflections on making peace: interview Dr Taj es-Sir Mahjoub. *FMR Special Issue*, 12–13.
- Sørbø, G. M. (2005). The role of the international community. *FMR Special Issue*, 13–14.
- Biong Deng, L. (2005). The comprehensive peace agreement: will it also be dishonoured? *FMR Special Issue*, 15–16.
- Klugman, J. & E. Gosse Kallaur (2005). Developmental transformation and peace consolidation in southern Sudan. *FMR Special Issue*, 17–18.
- Kevane, M. (2005). Reflections on the Joint Assessment Mission. *FMR Special Issue*, 19.
- Klugman, J. & M. Svensson (2005). Standing up for JAM partnerships. *FMR Special Issue*, 20.
- Polloni, D. (2005). Land and the Sudanese transition to peace. *FMR Special Issue*, 21–22.

- Lanzer, T. (2005). Pledges versus commitments. *FMR Special Issue*, 23.
- Stiansen, E. (2005). Perspectives on the Comprehensive Peace Agreement. *FMR Special Issue*, 24–25.
- Baldo, S. (2005). Could peace unravel? *FMR Special Issue*, 25–27.
- Sowinska, A. & W. Fenton (2005). NGO coordination in south Sudan. *FMR Special Issue*, 27–28.
- Sherif, Y. (2005). Promoting the rule of law in post-conflict Sudan. *FMR Special Issue*, 29–31.
- Malik, S. (2005). Sustainable IDP/refugee return depends on collaborative approach. *FMR Special Issue*, 31–34.
- Le Rutte, M. (2005). The reality of return: IDPs in Darfur. *FMR Special Issue*, 34–35.
- Murphy, P. (2005). Assisting the return of displaced Dinka. *FMR Special Issue*, 36–37.
- Lorenz, W. (2005). Epic trek of Mabilia IDPs. *FMR Special Issue*, 37–38.
- de Geoffroy, A. (2005). IDPs and urban planning in Khartoum. *FMR Special Issue*, 38–39.
- Di Mezza, S. (2005). Information, counselling and legal assistance for returning IDPs. *FMR Special Issue*, 40.
- Kälin, W. (2005). Time to strengthen protection of IDPs. *FMR Special Issue*, 41.
- McCallum, J. & G. Willow (2005). Challenges facing returnees in Sudan. *FMR Special Issue*, 42.
- Aguettant, J. (2005). Towards a culture of human rights in Darfur. *FMR Special Issue*, 43.
- Abusharaf, R. (2005). Sudanese women waging peace. *FMR Special Issue*, 44–45.
- Abirafeh, L. (2005). From Afghanistan to Sudan: how peace risks marginalising women. *FMR Special Issue*, 46–47.
- Gumbonzvanda, N. & G. Okonji (2005). Sudanese women's role in peacemaking. *FMR Special Issue*, 48–49.
- Ali, N.M.M. (2005). Endangering peace. *FMR Special Issue*, 50–51.
- Egan, S. (2005). Stemming the spread of HIV/AIDS in Sudan. *FMR Special Issue*, 51–52.
- McCauley, U. (2005). Separated children in south Sudan. *FMR Special Issue*, 52–55.
- Kirk, J. (2005). Gender, education and peace in southern Sudan. *FMR Special Issue*, 55–56.
- Brown, T. (2005). Education crisis in south Sudan. *FMR Special Issue*, 57.
- Annan, J. & C. Pagen (2005). A local approach to peace in Torit, south Sudan. *FMR Special Issue*, 58.
- Campbell, D. & K. Lloyd Morgan (2005). The Sudanese peace process and the media. *FMR Special Issue*, 59.
- Bosshard, P. & N. Hildyard (2005). Peace, democracy and the environment. *FMR Special Issue*, 60.
- McConnell, R. (2005). Sudan: world's greatest humanitarian transport challenge. *FMR Special Issue*, 61.
- Salih Dirar, S. (2005). Beja sidelined by peace process. *FMR Special Issue*, 62.
- Lammers, E. (2005). Encounter with a fighter. *FMR Special Issue*, 63.
- Spindler, W. (2005). Mexico Plan of Action: protecting refugees through international solidarity. *FMR Special Issue*, 64–65.
- Frelick, B. & M. Lynch (2005). Statelessness: a forgotten human rights crisis. *FMR Special Issue*, 65–67.
- van Esveld, B. & K. Young (2005). Addressing sexual and gender-based violence. *FMR Special Issue*, 67.
- Hussain, M. (2005). North-east India's forgotten IDPs. *FMR Special Issue*, 68.
- Watabe, M. (2005). The Zambia Initiative. *FMR Special Issue*, 69.
- Clark, J. (2005). IRIN marks its first decade. *FMR Special Issue*, 70–71.
- Brookings-Bern Project on Internal Displacement (2005). IDPs in the Balkans. *FMR Special Issue*, 72.
- Beau, C. (2005). Global IDP Project. Training on the Guiding Principles in Aceh. *FMR Special Issue*, 73.
- Rodgers, G. (2005). Refugee Studies Centre. Another talkshop or the seeds of an effective southern African IDP policy? *FMR Special Issue*, 74.

Maantieteellisten tasojen ja rajaamisen merkitys pakkomuuton globaaliongelmallisuudessa

Forced Migration Review 3: 1998

- Barutciski, M. (1998). Tensions between the refugee concept and the IDP debate. *Forced Migration Review* 3, 11–14.

Forced Migration Review 4 : 1999, Security at Work

- Rutinwa, B. (1999). How tense is the tension between the refugee concept and the IDP debate? *Forced Migration Review* 4, 29–31.
- Kingsley-Nyinah, M. (1999). What may be borrowed; what is new? *Forced Migration Review* 4, 32–33.
- Bennett, J. (1999). Rights and borders: a reply to Michael Barutciski. *Forced Migration Review* 4, 33.
- Vincent, M. (1999). Protection and assistance for IDPs - a reply to Michael Barutciski. *Forced Migration Review* 4, 34.
- Barutciski, M. (1999). Questioning the tensions between the 'refugee' and 'IDP' concepts: a rebuttal. *Forced Migration Review* 4, 35.

Forced Migration Review 10 : 2001, UNHCR and the Convention at 50

- Chimni, B. S. (2001). Introduction. *Forced Migration Review* 10, 4–5.
- Feller, E. (2001). The Convention at 50: the way ahead for refugee protection. *Forced Migration Review* 10, 5–9.
- Van Kessel, G. (2001). Global migration and asylum. *Forced Migration Review* 10, 10–13.
- Goodwin-Gill, G. S. (2001). After the Cold War: asylum and the refugee concept move on. *Forced Migration Review* 10, 14–16.
- Deng, F. & D., McNamara (2001). International and national responses to the plight of IDPs. *Forced Migration Review* 10, 24–27.
- Loescher, G. (2001). UNHCR and the erosion of refugee protection. *Forced Migration Review* 10, 28–30.
- MacMillan, L. & L., Olsson (2001). Rights and accountability. *Forced Migration Review* 10, 38–41.

Forced Migration Review 24: 2005, IDP Supplement : Protecting and assisting the internally displaced: the way forward

- Egeland, J. (2005). Towards a stronger humanitarian response system. *Forced Migration Review* 24, 4–5.
- McNamara, D. (2005). Who does what? *Forced Migration Review* 24, 6–7.
- Kälin, W. (2005). The role of the Guiding Principles on Internal Displacement. *Forced Migration Review* 24, 8–9.
- Cohen, R. (2005). UNHCR: expanding its role with IDPs. *Forced Migration Review* 24, 9–11.
- Mooney, E. (2005). National responsibility and internal displacement: a framework for action. *Forced Migration Review* 24, 11–14.
- Eschenbächer, J-H. (2005). Making the collaborative response system work. *Forced Migration Review* 24, 15–16.
- Charny, J.R. (2005). New approach needed to internal displacement. *Forced Migration Review* 24, 20–21.